॥ अथ श्रीमद्देवीभागवते षष्ठस्कंधः प्रारभ्यते ॥

श्रीगणेशायनमः ॥ दरांदोलितदीर्घाक्षीं शृंगाररसवारिधिम् ॥ कुलीनांकलयेकांचित्कामिनींकाममंजरीम् ॥ १ ॥ षष्टिश्लोकैर्वृत्रदैत्यवधोदेव्याकथंकृतः ॥ इत्याशंक्यकथातस्यविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ २ ॥ तत्रप्रथमतः स्वभक्तिप्रदर्शनेनश्रोतारोमुनयोवक्तारंसूतमुत्साहयंति सूतसूतेति ॥ द्विरुक्तिरादरार्था॥ द्वैपायनेति ॥ द्वैपायनेनकृतमुत्पादितंत्वन्मुखान्निःसृतमित्यर्थः ॥१ ॥ वेदेपीति ॥ वन्हचब्राह्मणेऽपीत्यर्थः ॥ २ ॥ संख्ये युद्धे ॥ ३ ॥ ब्रह्मयोनिर्ब्राह्मणः ॥ ४ ॥ सात्त्विकानांदेवानामेतत्क्रूरंकर्माऽनुचितमित्याह देवाइति ॥ ५ ॥ इत्थंदेवानांसात्विकत्वेसतिक्रूरकर्मकरणेमहान्विरोधइत्याह विरोधोऽत्रेति ॥ छलेनेति ॥ नहिसात्विकेपुछलसंभवस्तस्यरजोगुणादुत्पत्तेरितिभावः ॥ ६ ॥ किंचसात्विकस्येंद्रस्यप्रेरयिताविष्णुस्तुमहासात्विकस्तेनकथंप्रेरितः ॥ क्रूरकर्मणि स्वयमपिकपटेनवज्रमध्येकथंप्रविष्टइत्याह विष्णुरिति ॥ पविर्वज्रम् ॥ ७ ॥ किंच विश्वासघातोऽप्यनुचितःकथंकृतइत्याह संधिमिति ॥ संधिर्मैत्री ॥ सत्यंसत्यवाक्यंनाऽहंहनिष्यामीत्येवंरूपम् ॥

ऋषयऊचुः॥सूतसूतमहाभागमिष्टंतेवचनामृतम्॥नतृप्ताःस्मोवयंपीत्वाद्वैपायनकृतंशुभम् ॥१॥ पुनस्त्वांप्रष्टुमिच्छामःकथांपौराणिकींशुभाम्॥वेदेपिकथितांरम्यांप्रसिद्धांपापनाशिनीम् ॥२॥ वृत्रासुरइतिख्यातोवीर्यवांस्त्वष्टुरात्मजः॥सकथंनिहतःसंख्येवासवेनमहात्मना ॥३॥ त्वष्टावैसुरपक्षीयस्तत्पुत्रोबलवत्तरः॥शक्रेणघातितःकस्माद्ब्रह्मयोनिर्महाबलः॥४॥देवाःसत्त्वगुणोत्पन्नामानुषाराजसाःस्मृताः॥तिर्यंचस्तामसाःप्रोक्ताःपुराणागमवादिभिः॥५॥ विरोधोऽत्रमहान्भातिनूनंशतमखेनह॥छलेनबलवान्वृत्रःशक्रेणाविनिपातितः ॥६॥ विष्णुःप्रेरयितातत्रसतुसत्त्वधरःपरः ॥ प्रविष्टःपविमध्येसछद्मनाभगवान्प्रभुः ॥७॥ संधिंविधायसह्येवंमंत्रितोऽसौमहाबलः॥हरिभ्यांसत्यमुत्सृज्यजलफेनेनशातितः॥८॥कृतमिंद्रेणहरिणाकिमेतत्सूतसाहसम् ॥ महांतोपिचमोहेन वंचिताःपापबुद्धयः ॥ ९ ॥ अन्यायवर्तिनोऽत्यर्थंभवंतिसुरसत्तमाः ॥ सदाचारेणयुक्तेनदेवाःशिष्टत्वमागताः ॥ १० ॥ एवंविशिष्टधर्मेणशिष्टत्वंकीदृशं पुनः ॥ हत्वावृत्रंतुविश्वस्तंशक्रेणच्छद्मनापुनः ॥ ११ ॥ प्राप्तंपापफलंनोवाब्रह्महत्यासमुद्भवम् ॥ किंचत्वयापुराप्रोक्तंवृत्रासुरवधःकृतः ॥ १२ ॥ श्रीदेव्याइतितच्चाऽपिचित्तंमोहयतीहनः ॥ सूतउवाच ॥ शृण्वंतुमुनयोवृत्तंवृत्रासुरवधाश्रयम् ॥१३॥ यथेंद्रेणचसंप्राप्तंदुःखंहत्यासमुद्भवम् ॥ एवमेवपुरापृष्टो व्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १४ ॥ पारिक्षितेनराज्ञाऽपिसयदाहचतद्ब्रुवे ॥ जनमेजयउवाच ॥ कथंवृत्रासुरःपूर्वंहतोमघवतामुने ॥ १५ ॥

शातितोनाशितः ॥ ८ ॥ ९ ॥ सदाचारेति ॥ युक्तेनशास्त्रानुमतेनसदाचारेणदेवाःशिष्टत्वमागताःप्राप्ताइत्यर्थः ॥ १० ॥ एवमिति ॥ एवंविशिष्टेनैतादृशेनधर्मेणाऽऽचारेणतेषांदेवानांकीदृशंपुनः शिष्टत्वं नकथमपीत्यर्थः ॥ ११ ॥ किंचैतादृशब्रह्मवध्यायाः फलंतेनेंद्रेणप्राप्तमथवानेत्ययमपिप्रश्नोस्तीत्याह प्राप्तमिति ॥ प्रश्नान्तरमप्याह ॥ किंचेति ॥ यत्त्वयापुराचतुर्थस्कंधेप्रोक्तं श्रीदेव्यावृत्रासुरवधःकृतइति तच्चापितदुक्तमपिनोस्मान्मोहयति वृत्रासुरवधः किंदेव्याकृतआहोस्विदिंद्रेणकृतइत्यविवेकमुत्पादयतीत्यर्थः ॥ तदुक्तंचतुर्थस्कंधेचतुर्विंशाध्याये ॥ वृत्रासुरादयोदैत्यालीलयैवयया हताइति ॥ तथाऽऽदित्यपुराणेपि ॥ याजघ्नेमहिषंदैत्यंक्रूरंवृत्रासुरंतथा ॥ साद्यरक्तासुरंहत्वास्वराज्यंतेप्रदास्यतीति ॥ १२ ॥ इत्यनेकान्मुनिप्रश्नान्श्रुत्वासूतआह शृण्वंत्विति ॥ १३ ॥ १४ ॥ सयदाहेति ॥ सव्यासस्तंराजानंयदाहतदेवाऽहंब्रुवे कथयामीत्यर्थः ॥ राजप्रश्नमाह कथमिति ॥ विष्णुसहायमासाद्यवृत्रासुरःपूर्वंकथंकेनप्रकारेणमघवताहतइत्येकःप्रश्नः ॥ १५ ॥

द्वितीयंप्रश्नमाह कथंचेति ॥ योमघवतानिहतइत्युक्तः सकथंदेव्यानिहतः ॥ केनचहेतुनाकारणेनदेव्यानिहतइतितृतीयःप्रश्नः ॥ १६ ॥ कथमेकवधइति ॥ द्वाभ्यांसमर्थाभ्यामेकस्यवधःकथंकृतइत्याश्चर्यंप्रतिभातीत्यर्थः ॥ यद्यपिद्वाभ्यामेकस्यवधोनाश्चर्यभूतस्तथापिश्रुताविंद्रेणकृतइत्युक्तम् ॥ पुराणेषुतुदेवीकृतइत्युच्यतइत्याश्चर्यमित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ पीत्वाऽमृतमिति॥ अमृतंपीत्वातत्स्वादंजानंतोऽपिदेववराः पानेसुधापानेवितृष्णाभवंति ॥ त्वंत्वेतावत्पर्यंतंश्रुत्वाऽपिनवितृष्णोभवसीतिधन्योसीतिभावः ॥ १९ ॥ तदेवाह दिनेदिनेतइति ॥ इदमेवश्रोतुर्युक्तम् ॥ तदैववक्ताऽपिवक्तुंप्रसीदतीत्याह श्रोतेति ॥ २० ॥ युद्धमिति ॥ वेदेबह्वृचब्राह्मणे ॥ तथैवलब्धम् ॥ यथाकर्मदुर्घटंकृतंतथैवदुःखमपिलब्धमित्यर्थः ॥ २१ ॥ यत्त्वयोक्तंसात्त्विकेनवासवेनक्रूरकर्मकथंकृतमितितत्राह चित्रंकिमत्रेति ॥ येमुनयोदेहदुःखंप्रत्यक्षमनुभवंतोऽतएवपापाद्भीतास्तेऽपिमायामोहिताःसंतोनिंद्यंकर्मचक्रुर्बहवः ॥ तदानित्यंदुःखासंस्पृष्टंस्वर्गसुखंमदांधादेवाअनुभवंतःकथंनमाययामो

सहायांविष्णुमासाद्यछद्मनासात्त्विकेनह ॥ कथंचदेव्यानिहतोदैत्योऽसौकेनहेतुना ॥ १६ ॥ कथमेकवधोद्वाभ्यांकृतःस्यान्मुनिपुंगव ॥ तदेतच्छ्रोतुमिच्छामिपरंकौतूहलंहिमे ॥ १७ ॥ महतांचरितंशृण्वन्कोविरज्येतमानवः ॥ कथयांवावैभवंत्वंवृत्रासुरवधाश्रितम् ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ धन्योऽसिराजंस्तवबुद्धिरीदृशीजातापुराणश्रवणेऽतिसादरा ॥ पीत्वाऽमृतंदेववरास्तुसर्वथापानेवितृष्णाःप्रभवंतिवैपुनः ॥१९ ॥ दिनेदिनेतेऽधिकभक्तिभावःकथासुराजन्महनीयकीर्तेः ॥ श्रोतायदैकप्रवणःशृणोतिवक्तातदाप्रीतमनाब्रवीति ॥ २० ॥ युद्धंपुरावासववृत्रयोर्यद्वेदेप्रसिद्धंचतथापुराणे ॥ दुःखंसुरेंद्रेणतथैवलब्धंहत्वारिपुंत्वाष्ट्रमपापमेव ॥ २१ ॥ चित्रंकिमत्रनृपतेहरिवज्रभृद्भ्यांयच्छद्मनाविनिहतस्त्रिशिरोऽथवृत्रः ॥ मायाबलेनमुनयोऽपिविमोहितास्तेचक्रुश्चनिंद्यमनिशंकिलपापभीताः ॥ २२ ॥ विष्णुःसदैवकपटेनजघानदैत्यान्सत्त्वात्ममूर्तिरपिमोहमवाप्यकामम् ॥ कोन्योऽस्तितांभगवतींमनसापिजेतुंशक्तःसमस्तजनमोहकरींभवानीम् ॥ २३ ॥ मत्स्यादियोनिषुसहस्रयुगेषुसद्यःसाक्षाद्भवत्यपिययाविनियोजितोऽत्र ॥ नारायणोनरसखोभगवाननंतःकार्यंकरोतिविहिताविहितंकदाचित् ॥ २४ ॥ देहंधनंगृहमिदंस्वजनामदीयंपुत्राःकलत्रमितिमोहमुपेत्यसर्वः ॥ पुण्यंकरोत्यथचपापचयंकरोतिमायागुणैरतिबलैर्विकलीकृतोयत् ॥ २५ ॥ नजातुमोहंक्षपितुंनरःक्षमःकश्चिद्भवेद्रूपपरावरार्थवित् ॥ विमोहितस्तैस्त्रिभिरेवमूलतोवशीकृतात्माजगतीतलेभृशम् ॥ २६ ॥ अथतौमाययाविष्णुवासवौमोहितौभृशम् ॥ जघ्नतुश्छद्मनावृत्रंस्वार्थसाधनतत्परौ ॥ २७ ॥

हिताः ॥ तथाचमाययामोहितत्वादिंद्रहरिभ्यांछद्मनाविनिहतस्त्रिशिराअग्रेवक्ष्यमाणोब्राह्मणस्तथावृत्रोदैत्योविनिहतोऽत्रकिंचित्रं ॥ नकिमपीत्यर्थः ॥ मायामोहिताःसर्वंकुर्वंतीतिभावः ॥ २२ ॥ तर्हिकिंविष्णुरपिमायावशएवेतिचेदस्त्येवेत्याह विष्णुःसदैवेति ॥ कपटेनेति ॥ नैतन्मायामोहितत्वाभावेसंभवतीतिभावः ॥ यदाविष्णुरपिमायांजेतुमसमर्थस्तदातदन्यःकःसमर्थःस्यादित्याह कोन्योऽस्तीति ॥ २३ ॥ तदेवमायामोहितत्वंसर्वेषांविशदयति मत्स्यादीति ॥ ययाविनियोजितइति ॥ माययेतिशेषः ॥ २४ ॥ यद्यस्मान्मायागुणैर्विकलीकृतोमोहितइत्यर्थः ॥ अद्वैतेब्रह्मणिद्वैतस्यमायाकल्पितत्वान्मायाधीनंसर्वेषांहिताहितकर्तृत्वमुक्तंयुक्तमेव ॥ २५ ॥ परावरार्थवित् ॥ परोर्थः कारणम् ॥ अवरोर्थः कार्यं तयोर्विदपीत्यर्थः ॥ मूलतआदितः ॥२६ ॥ यतएवमतआह अथेति ॥ २७ ॥

प्रश्नसमाधानमुपसंहृत्यकथारंभंप्रतिजानीते ॥ तदहमिति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ पादपाग्रेपादयोर्निवेशनंतथाचाधोमुखताफलिता ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शात

तदहंसंप्रवक्ष्यामिवृत्तांतमवनीपते ॥ कारणंपूर्ववैरस्यवृत्रवासवयोर्मिथः ॥ २८॥ त्वष्टाप्रजापतिर्ह्यासीद्देवश्रेष्ठोमहातपाः ॥ देवानांकार्यकर्ताचनिपुणोब्रा
ह्मणप्रियः ॥ २९ ॥ सपुत्रंवैत्रिशिरसमिंद्रद्वेषात्किलाऽसृजत् ॥ विश्वरूपेतिविख्यातंनाम्नारूपेणमोहनम् ॥ ३० ॥ त्रिभिःसवदनैःश्रेष्ठैर्व्यरोचतमनोहरैः॥
त्रिभिर्भिन्नानिकार्याणिमुखैःसमकरोन्मुनिः ॥ ३१ ॥ वेदानेकेनसोधीतेसुरांचैकेनसोऽपिबत् ॥ तृतीयेनदिशःसर्वायुगपच्चनिरीक्षते ॥ ३२ ॥ त्रिशिराभो
गमुत्सृज्यतपश्चक्रेसुदुष्करम् ॥ तपस्वीसमृदुर्दांतोधर्ममेवसमाश्रितः ॥ ३३ ॥ पंचाग्निसाधनंकालेपादपाग्रेनिवेशनम् ॥ जलमध्येनिवासंचहेमंतेशिशि
रेतथा ॥ ३४ ॥ निराहारोजितात्माऽसौत्यक्तसर्वपरिग्रहः ॥ तपश्चचारमेधावीदुष्करंमंदबुद्धिभिः ॥ ३५ ॥ तंचदृष्ट्वातपस्यंतंखेदमापशचीपतिः॥विषाद
मगमत्तत्रशक्रोऽयंमास्मभूदिति ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वातस्यतपोवीर्यंसत्यंचामिततेजसः॥ चिंतांचमहतींप्रापद्यानिशंपाकशासनः ॥ ३७ ॥ विवर्धमानस्त्रिशिरा
मामयंशातयिष्यति ॥ नोपेक्ष्यःसर्वथाशत्रुर्वर्धमानबलोबुधैः ॥३८॥ तस्मादुपायःकर्तव्यस्तपोनाशायसांप्रतम् ॥ कामस्तुतपसांशत्रुःकामान्नश्यतिवैत
पः ॥ ३९ ॥ तथैवाऽद्यप्रकर्तव्यंभोगासक्तोभवेद्यथा ॥ इतिसंचिंत्यमनसाबुद्धिमान्बलमर्दनः ॥ ४० ॥ आज्ञापयत्सोप्सरसस्त्वष्टृपुत्रप्रलोभने ॥ उर्वशीं
मेनकांरंभांघृताचींचतिलोत्तमाम् ॥ ४१ ॥ समाहूयाऽब्रवीच्छक्रस्तास्तदारूपगर्विताः ॥ प्रियंकुरुध्वंमेसर्वाःकार्येऽद्यसमुपस्थिते ॥४२॥ यत्तोमेद्यमहा
ञ्छत्रुस्तपस्तपतिदुर्जयः ॥ कार्यंकुरुतगच्छध्वंप्रलोभयतमाचिरम्॥४३॥ शृंगारवेषैर्विविधैर्हावैर्देहसमुद्भवैः ॥ प्रलोभयतभद्रंवःशमयध्वंज्वरंमम॥४४॥
अस्वस्थोऽहंमहाभागास्तस्यज्ञात्वातपोबलम् ॥ बलवानासनंमेऽद्यग्रहीष्यत्यविलंबितः ॥ ४५ ॥ भयंमेसमुपायातंक्षिप्रंनाशयताऽबलाः ॥ उपकुर्वंतुस
हिताःकार्येऽद्यसमुपस्थिते ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंनार्यऊचुस्तंप्रणताःपुरः ॥ माभयंकुरुदेवेशयातिष्यामःप्रलोभने ॥ ४७ ॥ यथानस्याद्भयंतस्मात्तथा
कार्यंमहाद्युते ॥ नृत्यगीतविहारैश्चमुनेस्तस्यप्रलोभने ॥४८॥ कटाक्षैरंगभेदैश्चमोहयित्वामुनिंविभो ॥ लोलुपंवशमस्माकंकरिष्यामोनियंत्रितम्॥४९॥
व्यासउवाच ॥ इत्याभाष्यहरिंनार्योययुस्त्रिशिरसोंतिकम् ॥ कुर्वंत्योविविधान्भावान्कामशास्त्रोचितानपि ॥५०॥ गायंत्यस्तालभेदैस्तानृत्यंत्यःपुरतो
मुनेः ॥ तंप्रलोभयितुंचक्रुर्नानाभावान्वरांगनाः ॥ ५१ ॥ नाऽपश्यत्सतपोराशिरंगनानांविडंबनम् ॥ इंद्रियाणिवशेकृत्वामूकांधबधिरःस्थितः ॥ ५२ ॥
दिनानिकतिचित्तस्थुर्नार्यस्तस्याऽऽश्रमेवरे ॥ कुर्वंत्योगाननृत्यादिप्रपंचानतिमोहदान् ॥ ५३ ॥

यिष्यतिनाशयिष्यति ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ यत्तइति ॥ संयत्तइत्यर्थः ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७॥४८॥४९॥५० ॥५१॥ मूकांधबधिरइवस्थितः ॥५२॥५३॥

॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ दिष्ट्येति ॥ अस्मद्भाग्येनेत्यर्थः ॥ नशताइतियत्तद्दिष्ट्येत्यन्वयः ॥५८॥५९॥६०॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेप्रथमोऽध्यायः॥१॥ ॥ छ ॥ ॥ त्रि
पंचाशत्पद्यवर्यैस्त्रिशिरोवधवर्णनम् ॥ कृत्वावृत्रासुरोत्पत्तिर्विस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेपापबुद्धिंतद्वधायचकारेत्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह अथेति ॥ सइंद्रः लोभमुपेत्यप्राप्यत्रिशिरसंप्रतिस

नचचालयदाकामंध्यानाच्चात्रिशिरामुनिः ॥ परावृत्त्यतदादेव्यःपुनःशक्रमुपस्थिताः ॥ ५४ ॥ कृतांजलिपुटाःसर्वादेवराजमथाब्रुवन् ॥ श्रांतादीनाभय
त्रस्ताविवर्णवदनाभृशम् ॥ ५५ ॥ देवदेवमहाराजयत्नश्चपरमःकृतः ॥ नसशक्योदुराधर्षोधैर्याच्चालयितुंविभो ॥ ५६ ॥ उपायोऽन्यःप्रकर्तव्यःसर्वथा
पाकशासन ॥ नाऽस्माकंबलमेतस्मिंस्तापसेविजितेंद्रिये ॥५७॥ दिष्ट्यावयंनशताःस्मयदनेनमहात्मना ॥ मुनिनावह्नितुल्येनतपसाद्योतितेनहि॥५८॥
विसृज्याऽप्सरसःशक्रश्चिंतयामासमंदधीः ॥ तस्यैवचवधोपायंपापबुद्धिरसांप्रतम् ॥ ५९ ॥ विसृज्यलोकलज्जांसतथापापभयंभृशम् ॥ चकारपापबुद्धिं
तुतद्वधायमहीपते ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ अथसलोभमुपेत्यसुराधिपःसमधिगम्य
गजासनसंस्थितः ॥ त्रिशिरसंप्रतिदुष्टमतिस्तदामुनिमपश्यदमेयपराक्रमम् ॥१॥ तमभिवीक्ष्यदृढासनसंस्थितंजितगिरंसुसमाधिवशंगतम् ॥ रविविभा
वसुसन्निभमोजसासुरपतिःपरमापदमभ्यगात् ॥ २ ॥ कथमसौविनिहंतुमहोमयामुनिरपापमतिःकिलसंमतः ॥ रिपुरयंसुसमिद्धतपोबलःकथमुपेक्ष्यइहा
ऽऽसनकामुकः ॥ ३ ॥ इतिविचिंत्यपविंपरमायुधंप्रतिमुमोचमुनिंतपसिस्थितम् ॥ शशिदिवाकरसन्निभमाशुगंत्रिशिरसंसुरसंघपतिःस्वयम् ॥ ४ ॥ तद
भिघातहतःसधरातलेकिलपपातममारचतापसः ॥ शिखरिणःशिखरंकुलिशार्दितंनिपतितंभुविवाऽद्भुतदर्शनम् ॥५॥ तंनिहत्यमुदमापसुरेशश्चुक्रुशुश्चमु
नयस्तुसंस्थिताः ॥ हाहतेतिभृशमार्तनिःस्वनाःकिंकृतंशतमखेनपापिना ॥ ६॥ विनापराधंतपसांनिधिर्हतःशचीपतिःपापमतिर्दुरात्मा ॥ फलंकिलाऽयं
तरसाकृतस्यप्राप्नोतुपापीहननोद्भवस्य ॥ ७ ॥ तंनिहत्यतरसासुरराजोनिर्जगामनिजमंदिरमाशु ॥ सहतोऽपिविरराजमहात्माजीवमानइवतेजसांनिधिः॥
॥ ८ ॥ तंदृष्ट्वापतितंभूमौजीवंतमिववृत्रहा ॥ चिंतामापाऽतिखिन्नांगःकिंवाजीवेदयंपुनः ॥ ९ ॥ विमृश्यमनसाऽतीवतक्षाणंपुरतःस्थितम् ॥ मघवावीक्ष्य
तंप्राहस्वकार्यसदृशंवचः ॥ १० ॥ तक्षंश्छिंधिशिरांस्यस्यकुरुष्ववचनंमम ॥ माजीवतुमहातेजाभातिजीवन्निवस्वयम् ॥ ११ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्य
तक्षोवाचविगर्हयन् ॥ तक्षोवाच ॥ महास्कंधोभृशंभातिपरशुर्नतरिष्यति ॥ १२ ॥

मधिगम्यगत्वातंमुनिमपश्यदित्यन्वयः ॥ १ ॥ परमापदंखेदम् ॥ २ ॥ आसनकामुकःमदी
यासनेच्छावान्कथमुपेक्ष्यइत्यर्थः॥ ३॥४॥वाद्भुतदर्शनमित्यत्रवाशब्दइवार्थकोभुविनिपतितमिवेत्येवंयोज्यः॥५॥६॥७॥सहतोपीति ॥ हतोमृतोपिजीवमानइवजीववदिवविरराज ॥ यतस्तेजसांनिधि
रित्यर्थः॥८॥किंवेति किंमूर्च्छांप्राप्तोयंपुनर्जीवेदित्यर्थः॥९॥१०॥११॥महास्कंधइति॥स्कंधःकंठोमहागजवदच्छेद्योभाति॥अत्रममपरशुश्छेदनाखंनतरिष्यति कार्यंकर्तुंसमर्थोनभविष्यतीत्यर्थः॥१२॥

॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ तंविनेति ॥ लोभविषयकवस्तुप्राप्तिंविनेत्यर्थः ॥१९ ॥ पशोर्यच्छिरोऽस्तितत्तेभागोभविष्यति अमंत्रकमपितंभागंगृहीत्वासंतुष्टोभवेत्यर्थः ॥शुल्के

ततोनाहंकरिष्यामिकार्यमेतद्विगर्हितम् ॥ त्वयावैनिंदितंकर्मकृतंसद्भिर्विगर्हितम् ॥१३॥ अहंबिभेमिपापाद्वैमृतस्यैवचमारणे ॥ मृतोयंमुनिरस्त्येवशिर
सःकुंतनेनाकिम्॥१४॥भयंकिंतेऽत्रसंजातंपाकशासनकथ्यताम् ॥ इंद्रउवाच ॥ सजीवइवदेहोऽयमाभातिविशदाकृतिः ॥१५॥ तस्माद्बिभेमिमाजीवेन्मु
निःशत्रुरयंमम ॥ तक्षोवाच ॥ नात्राकिंत्रपसेविद्वन्क्रूरेणाऽनेनकर्मणा ॥१६॥ ऋषिपुत्रमिमंहत्वाब्रह्महत्याभयंनकिम् ॥ इंद्रउवाच ॥ प्रायश्चित्तंकरिष्या
मिपश्चात्पापक्षयायवै ॥१७॥ शत्रुस्तुसर्वथावध्यइछलेनाऽपिमहामते ॥तक्षोवाच॥ त्वंलोभाभिहतःपापंकरोषिमघवन्निह ॥ १८ ॥ तंविनाऽहंकथंपापंक
रोमिवदसेविभो ॥ इंद्रउवाच ॥ मखेषुखलुभागंतेकरिष्यामिसदैवहि ॥ १९ ॥ शिरःपशोस्तुतेभागंयज्ञेदास्यंतिमानवाः ॥ शुल्केनाऽनेनछिंधित्वंशिरां
स्यस्यकुरुप्रियम् ॥२०॥ व्यासउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वामहेंद्रस्यवचस्तक्षामुदान्वितः ॥ कुठारेणशिरांस्यस्यचकर्तसुदृढेनाहि॥२१॥छिन्नानित्रीणिशीर्षाणि
पतितानियदाभुवि ॥ तेभ्यस्तुपक्षिणःक्षिप्रंविनिष्पेतुःसहस्रशः॥२२॥ कलविंकास्तित्तिरयस्तथैवचकपिंजलाः ॥ पृथक्पृथग्विनिष्पेतुर्मुखतस्तरसातदा
॥ २३ ॥ येनवेदानधीतेस्मसोमंचपिबतेतथा ॥ तस्माद्वक्रात्किलोत्पेतुःसद्यएवकपिंजलाः॥२४॥येनसर्वादिशःकामंपिबन्निवनिरीक्षते ॥ तस्मात्तुतित्ति
रास्तत्रनिःसृतास्तिग्मतेजसः ॥२५॥ यत्सुरापंतुतद्वक्त्रंतस्मात्तुचटकाःकिल ॥ विनिष्पेतुस्त्रिशिरसएवंतेविहगानृप॥२६॥एवंविनिःसृतान्दृष्ट्वातेभ्यःशक्र
स्तदाऽजान्॥मुमोदमनसाराजन्जगामत्रिदिवंपुनः ॥२७॥ गतेशक्रेतुतक्षाऽपिस्वगृहंतरसाययौ ॥ यज्ञभागंपरंलब्ध्वामुदमापमहीपते ॥२८॥ इंद्रोऽथस्व
गृहंगत्वाहत्वाशत्रुंमहाबलम् ॥ मेनेकृतार्थमात्मानंब्रह्महत्यामचिंतयन् ॥२९॥ तंश्रुत्वानिहतंत्वष्टापुत्रंपरमधार्मिकम् ॥ चुकोपाऽतीवमनसावचनंचेदम
ब्रवीत् ॥३०॥ अनागसंमुनिंयस्मात्पुत्रंनिहतवान्मम ॥ तस्मादुत्पादयिष्यामितद्वधार्थंसुतंपुनः ॥३१॥ सुराःपश्यंतुमेवीर्यंतपसश्चबलंतथा॥जानातुसर्वं
पापात्मास्वकृतस्यफलंमहत् ॥३२॥ इत्युक्त्वाऽग्निंजुहावाऽथमंत्रैराथर्वणोदितैः ॥ पुत्रस्योत्पादनार्थायत्वष्टाक्रोधसमाकुलः॥३३॥ कृतेहोमेऽष्टरात्रंतुसं
दीताच्चविभावसोः ॥ प्रादुर्बभूवतरसापुरुषःपावकोपमः ॥३४॥ तंदृष्ट्वाऽग्रेसुतंत्वष्टातेजोबलसमन्वितम् ॥ वेगात्प्रकटितंवह्नेर्दीप्यमानमिवानलम् ॥३५॥
उवाचवचनंत्वष्टासुतंवीक्ष्यपुरःस्थितम् ॥ इंद्रशत्रोविवर्धस्वप्रतापात्तपसोमम ॥ ३६ ॥

नमौल्येन ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥
येनमुखेनसर्वादिशः पिबन्निवभक्षयन्निवेक्षतेतस्मादन्नादनान्मुखात्तित्तिरानिःसृताइत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ यत्सोमपानमासीत्सकपिंजलोभवद्यत्सुरापानंसकलविंकोयदन्नादनंसतित्तिरिरिति
॥ २५ ॥ चटकाःकलविंकाः ॥ २६ ॥ मुमोदेति ॥ त्रिशिरामृतइतिनिश्चयेन ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ अष्टरात्रमभिचारहोमेकृतेसतीत्यर्थः ॥ ३४॥३५॥३६॥

॥ ३७ ॥ ३८ ॥ नामकंममनामकरणंकुर्वित्यर्थः ॥ ३९ ॥ तेनपुत्रेण जातेनकिंफलम् नकिमपि ॥ यस्यपुत्रस्यपितादुःखितोभवति ॥४०॥ ४१ ॥ हन्मींद्रमिति इंद्रंहन्मिहनिष्यामियमंवाऽन्यद्वादे

इत्युक्तेवचनेत्वष्ट्राक्रोधप्रज्वलितेनच ॥ सोऽवर्धतदिवंस्तब्ध्वावैश्वानरसमद्युतिः ॥ ३७ ॥ जातःसपर्वताकारःकालमृत्युसमःस्वराट् ॥ किंकरोमीतितंप्राह
पितरंपरमातुरम् ॥ ३८ ॥ कुरुमेनामकंनाथकार्यंकथयसुव्रत ॥ चिंतातुरोऽसिकस्मात्त्वंब्रूहिमेशोककारणम् ॥३९॥ नाशयाम्यद्यतेशोकामितिमेव्रतमा
हितम् ॥ तेनजातेनकिंभूयःपिताभवतिदुःखितः ॥ ४० ॥ पिबामिसागरंसद्यश्चूर्णयामिधराधरान् ॥ उद्यंतंवारयाम्यद्यतरणिंतिग्मतेजसम् ॥ ४१ ॥ ह
न्मींद्रंससुरंसद्योयमंवादेवतांतरम् ॥ क्षिपामिसागरेसर्वान्समुत्पाट्यचमेदिनीम् ॥ ४२ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यत्वष्टापुत्रस्यपेशलम् ॥ प्रत्युवाचाऽतिमुदि
तस्तंसुतंपर्वतोपमम् ॥ ४३ ॥ वृजिनात्त्रातुमधुनायस्माच्छक्तोऽसिपुत्रक ॥ तस्माद्वृत्रइतिख्यातंतवनामभविष्यति ॥ ४४ ॥ भ्राततवमहाभागत्रिशिरा
नामतापसः ॥ त्रीणितस्यचशीर्षाणिह्यभवन्वीर्यवंतिच ॥४५॥ वेदवेदांगतत्त्वज्ञःसर्वविद्याविशारदः ॥ संस्थितस्तपसिप्रायास्त्रिलोकीविस्मयप्रदे ॥ ४६ ॥
शक्रेणतुहतःसोऽद्यवज्रघातेनसांप्रतम् ॥ विनाऽपराधंसहसाछिन्नानिमस्तकानिच ॥ ४७ ॥ तस्मात्त्वंपुरुषव्याघ्रजहिशक्रंकृतागसम् ॥ ब्रह्महत्यायुतंपा
पंनिस्त्रपंदुर्मतिंशठम् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वाचतदात्वष्टापुत्रशोकसमाकुलः ॥ आयुधानिचदिव्यानिचकारविविधानिच ॥ ४९ ॥ ददावस्मैसहस्त्राक्षवधाय
प्रबलानिच ॥ खड्गशूलगदाशक्तितोमरप्रमुखानिवै ॥ ५० ॥ शार्ङ्गंधनुस्तथाबाणंपरिघंपट्टिशंतथा ॥ चक्रंदिव्यंसहस्त्रारंसुदर्शनसमप्रभम् ॥ ५१ ॥ तूणी
रौचाक्षयौदिव्यौकवचंचाऽतिसुंदरम् ॥ रथंमेघप्रतीकाशंदृढंभारसहंजवम् ॥ ५२ ॥ युद्धोपकरणंसर्वंकृत्वापुत्रायपार्थिव ॥ दत्त्वाऽसौप्रेरयामासत्वष्टा
क्रोधसमन्वितः ॥ ५३ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ कृतस्वस्त्ययनोवृत्रोब्राह्मणैर्वेद
पारगैः ॥ निर्जगामरथारूढोहंतुंशक्रंमहाबलः ॥ १ ॥ तदैवराक्षसाःक्रूराःपुरादेवपराजिताः ॥ समाजग्मुश्चसेवार्थंवृत्रंज्ञात्वामहाबलम् ॥ २ ॥ इंद्रदूतास्तु
तंदृष्ट्वायुद्धायतुसमागतम् ॥ वेगादागत्यवृत्तांतंशशंसुस्तस्यचेष्टितम् ॥ ३॥ दूताऊचुः ॥ स्वामिञ्छीघ्रमिहाऽऽयातिवृत्रोनामरिपुस्तव ॥ बलवान्स्यंदने
रूढस्त्वष्ट्राचोत्पादितःकिल ॥ ४ ॥ अभिचारेणनाशार्थंतवक्रोधान्वितेनवै ॥ पुत्रघाताभितप्तेनदुःसहोराक्षसैर्युतः ॥ ५ ॥ यत्नंकुरुमहाभागशीघ्रमा
यातिसांप्रतम् ॥ मेरुमंदरसंकाशोघोरशब्दोऽतिदारुणः ॥ ६ ॥

वतांतरंहन्मिहनिष्यामीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ वृजिनात्त्रायतइतिवृत्रःपृषोदरादि
त्वाजिनशब्दस्यतकारादेशः ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ चकारउत्पादितवान् ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥५३॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेद्वितीयोऽध्यायः॥२॥
॥ षष्टिश्लोकैर्देवसेनापराजयकथोत्तरम् ॥ पित्राज्ञयातपस्यार्थंवृत्रोगतउदीर्यते ॥१ ॥ त्वष्टुःप्रेरणोत्तरंजातंवृत्तमाह कृतस्वस्त्ययनइति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ तवनाशार्थमित्यन्वयः ॥५॥६॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ दिवितउत्पाताभवंति भूम्यंतरिक्षजाश्चोत्पाताभवंतीत्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अलकाःकेशाःखतःआकाशतःपतंति॥ १८॥ १९॥

एतस्मिन्नंतरेतत्रभीतादेवगणाभृशम् ॥ आगत्योचुःसुरपतिंशृण्वंतंदूतभाषितम् ॥ ७ ॥ गणाऊचुः ॥ मघवन्दुर्निमित्तानिभवंतित्रिदशालये ॥ बहूनिभ
यशंसीनिपक्षिणांविरुतानिच ॥ ८ ॥ काकागृध्रास्तथाश्येनाःकंकाद्यादारुणाःखगाः ॥ रुदंतिविकृतैःशब्दैरुत्कारैर्भवनोपरि ॥ ९ ॥ चीचीकूचीतिनिन
दान्कुर्वंतिविहगाभृशम् ॥ वाहनानांचनेत्रेभ्योजलधाराःपतंत्यधः ॥ १० ॥ श्रूयतेतिमहाञ्छब्दोरुदतीनांनिशासुच ॥ राक्षसीनांमहाभागभवनोपरि
दारुणः ॥ ११ ॥ प्रपतंतिध्वजास्तूर्णंविनावातेनमानद ॥ प्रभवंतिमहोत्पातादिविभूम्यंतरिक्षजाः ॥ १२ ॥ कृष्णांबरधरानार्योभ्रमंतिचगृहेगृहे ॥ यांतु
यांतुगृहात्तूर्णंब्रुवंत्योविकृताननाः ॥१३॥ रात्रौस्वप्नेषुकांतानांसुप्तानांनिजमंदिरे ॥ केशाँल्लुनंतिराक्षस्योभीषयंत्योभृशातुराः ॥ १४ ॥ एवंविधानिदेवे
शभूकंपोल्कादयस्तथा ॥ गोमायवोरुदंतिस्मनिशायांभवनांगणे ॥ १५ ॥ सरटानांचजालानिप्रभवंतिगृहेगृहे ॥ अंगप्रस्फुरणादीनिदुर्निमित्तानिसर्व
शः ॥ १६ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाचिंतामापसुरेश्वरः ॥ बृहस्पतिंसमाहूयपप्रच्छचमनोगतम् ॥ १७ ॥ इंद्रउवाच ॥ ब्रह्मन्किमुतघोरा
णिनिमित्तानिभवंतिवै ॥ वाताश्चदारुणावांतिप्रपतंत्यलकाःखतः ॥ १८ ॥ सर्वज्ञोऽसिमहाभागसमर्थोविघ्ननाशने ॥ बुद्धिमाञ्छास्त्रतत्त्वज्ञोदेवतानांगुरु
स्तथा ॥ १९ ॥ कुरुशांतिविधानज्ञशत्रुक्षयविधायिनीम् ॥ यथामेनभवेद्दुःखंतथाकार्यंविधीयताम् ॥ २० ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ किंकरोमिसहस्राक्षत्व
याऽद्यदुष्कृतंकृतम् ॥ अनागासंमुनिंहत्वाकिंफलंसमुपार्जितम्॥२१॥ अत्युग्रपुण्यपापानांफलंभवतिसत्वरम् ॥ विचार्यखलुकर्तव्यंकार्यंतद्भूतिमिच्छता
॥ २२ ॥ परोपतापनंकर्मनकर्तव्यंकदाचन ॥ नसुखंविंदतेप्राणीपरपीडापरायणः ॥ २३ ॥ मोहाल्लोभाद्ब्रह्महत्याकृताशक्रत्वयाऽधुना ॥ तस्यपापस्य
सहसाफलमेतदुपागतम् ॥ २४ ॥ अवध्यःसर्वदेवानांजातोऽसौवृत्रसंज्ञकः ॥ हंतुंत्वांससमायातिदानवैर्बहुभिर्वृतः ॥ २५ ॥ आयुधानिचसर्वाणिवज्रतु
ल्यानिवासव ॥ त्वष्ट्रादत्तानिदिव्यानिगृहीत्वासमुपस्थितः ॥ २६ ॥ समागच्छतिदुर्धर्षोरथारूढःप्रतापवान् ॥ देवेंद्रप्रलयंकुर्वन्नास्यमृत्युर्भविष्यति ॥
॥२७॥कोलाहलस्तदाजातस्तथाब्रुवतिवाक्पतौ ॥ गंधर्वाःकिन्नरायक्षामुनयश्चतपोधनाः ॥ २८ ॥ सदनानिविहायैवाऽमराःसर्वेपलायिताः ॥ तद्दृष्ट्वाम
हदाश्चर्यंशक्रश्चिंतापरायणः ॥ २९ ॥ आज्ञापयामासतदासेनोद्योगायसेवकान् ॥ आनयध्वंवसून्रुद्रानाश्विनौचदिवाकरान् ॥ ३० ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ अत्युग्रेति ॥ यतःसत्वरंफलंभवतिततोविचार्यकर्तव्यमित्यन्वयः ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ देवेंद्रेति हेदेवेंद्र ॥ प्रलयंकुर्वन्नागच्छति॥अस्यमृत्युर्नैवभविष्यति ॥
तादृशपराक्रमवतःपुरुषस्याऽभावादितिभावः ॥ २७ ॥ गंधर्वाइत्यस्यपलायिताइत्यन्वयः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥

॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ मानुषेणेतिमनुष्याणांशतवर्षपरिमितकालपर्यंतमित्यर्थः ॥ ३७ ॥ बभूवेतिअस्यसंग्रामइत्यनेनान्वयः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ मृगागजाःयथा

पूषणंचभगंवायुंकुवेरंवरुणंयमम् ॥ विमानेषुसमारुह्यसायुधाःसुरसत्तमाः ॥ ३१ ॥ समागच्छंतुतरसाशत्रुरायातिसांप्रतम् ॥ इत्याज्ञाप्यसुरपतिःसमारु ह्यगजोत्तमम् ॥३२॥ बृहस्पतिंपुरोधायनिर्गतोनिजमंदिरात् ॥ तथैवत्रिदशाःसर्वेस्वंस्वंवाहनमास्थिताः॥३३॥युद्धायकृतसंकल्पानिर्ययुःशस्त्रपाणयः॥ वृत्रोऽथदानवैर्युक्तःसंप्राप्तोमानसोत्तरम् ॥ ३४ ॥ पर्वतंदेवतावासंरम्यंपादपशोभितम् ॥ इंद्रोप्यागत्यसंग्रामंचकारमानसोत्तरे ॥ ३५ ॥ पर्वतेदेवतायुक्तो वाचस्पतिपुरःसरः ॥ तत्राऽभूद्दारुणंयुद्धंवृत्रवासवयोस्तदा ॥ ३६ ॥ गदासिपरिघैःपाशैर्बाणैःशक्तिपरश्वधैः॥ मानुषेणप्रमाणेनसंग्रामःशरदांशतम्॥३७॥ बभूवभयदोनृणामृषीणांभावितात्मनाम् ॥ वरुणःप्रथमंभग्नस्ततोवायुगणःकिल ॥ ३८ ॥ यमोविभावसुःशक्रःसर्वेतेनिर्गतारणात् ॥ पलायनपरान्दृष्ट्वादे वानिंद्रपुरोगमान् ॥ ३९ ॥ वृत्रोऽपिपितरंप्रागादाश्रमस्थंमुदान्वितम् ॥ प्रणम्यप्राहत्वष्टारंपितुःकार्यंमयाकृतम् ॥ ४० ॥ देवाविनिर्जिताःसर्वेसेंद्राःसम रसंस्थिताः ॥ विद्रुतास्तेगताःस्थानंयथासिंहान्मृगागजाः॥४१॥इंद्रःपदातिरगमन्मयाऽऽनीतोगजोत्तमः ॥ ऐरावतोयंभगवन्गृहाणद्विरदोत्तमम् ॥ ४२ ॥ नहतास्तेमयातस्मादयुक्तंभीतमारणम् ॥ आज्ञापयपुनस्तातकिंकरोमितवेप्सितम् ॥ ४३ ॥ निर्जरानिर्गताःसर्वेभयभीताःश्रमातुराः॥ इंद्रोऽप्यैरावतंत्य क्त्वाभयभीतःपलायितः ॥ ४४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वात्वष्टाप्राहमुदान्वितः ॥ पुत्रवानद्यजातोऽस्मिसफलंममजीवितम् ॥ ४५ ॥ त्वया ऽहंपावितःपुत्रगतोमेमानसोज्वरः ॥ निश्चलंमेमनोजातंदृष्ट्वावीर्यंतवाऽद्भुतम् ॥ ४६ ॥ शृणुवक्ष्याम्यहंपुत्रहितंतेऽद्यनिशामय ॥ तपःकुरुमहाभागसावधा नःस्थिरासनः ॥४७॥ विश्वासोनैवकर्तव्यःकेषांचित्पाकशासनः ॥ शत्रुस्तेछलकर्ताऽस्तिनानाभेदविशारदः ॥ ४८ ॥ तपसाप्राप्यतेलक्ष्मीस्तपसारा ज्यमुत्तमम् ॥ तपसाबलवृद्धिःस्यात्संग्रामेविजयस्तथा ॥ ४९ ॥ आराध्यद्रुहिणंदेवंलब्ध्वावरमनुत्तमम् ॥ जहिशक्रंदुराचारंब्रह्महत्यासमावृतम् ॥ ५०॥ सावधानःस्थिरोभूत्वाधातारंभजशंकरम् ॥ वांछितंसवरंदद्यात्संतुष्टश्चतुराननः ॥ ५१ ॥ तोषयित्वाविश्वयोनिंब्रह्माणममितौजसम् ॥ अविनाशित्वमा साद्यजहिशक्रंकृतागसम् ॥ ५२ ॥ वैरंमनसिमेपुत्रवर्ततेसुतघातजम् ॥ नशांतिमनुगच्छामिनस्वपामिसुखेनह ॥ ५३ ॥ तापसोमेहतःपुत्रोनिरागाःपाप्म नायतः॥नविंदामिसुखंवृत्रत्वंमामुद्धरदुःखितम्॥५४॥व्यासउवाच॥तदाकर्ण्यपितुर्वाक्यंवृत्रःक्रोधयुतस्तदा॥आज्ञामादायचपितुर्जगामतपसेमुदा ॥५५॥

सिंहाद्विद्रुताइत्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

२

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुवृत्रेणवरगर्वतः ॥ देवाःसर्वेपराभूताःशंकरंशरणंययुः ॥ १ ॥ तपोविघ्न
करगंधर्वगमनोत्तरंजातंवृत्तमाह निर्गताइति ॥१॥२॥३॥४॥ योगकलनांध्यानविधिम् ॥५॥६ ॥ वेत्सिभावमिति ॥ यद्यपित्वंममभावमभिप्रायंसर्वज्ञत्वाद्वेत्सितथाऽपीत्यर्थः ॥७॥ वंशनिचयैःवंशा

गंधमादनमासाद्यपुण्यांदेवधुनींशुभाम् ॥ स्नात्वाकुशासनंकृत्वासंस्थितश्चस्थिरासनः ॥ ५६ ॥ त्यक्त्वान्नंवारिपानंचयोगाभ्यासपरायणः ॥ ध्यायन्वि
श्वसृजंचित्तेसोपविष्टःस्थिरासने ॥ ५७ ॥ मघवातंतपस्यंतंज्ञात्वाचिंतातुरोह्यभूत् ॥ गंधर्वान्प्रेषयामासविघ्नार्थंपाकशासनः ॥ ५८ ॥ यक्षांश्चपन्नगान्सर्पा
न्किन्नरानमितौजसः ॥ विद्याधरानप्सरसोदेवदूताननेकशः ॥५९॥ उपायास्तैःकृताःसम्यक्तपोविघ्नायमायिभिः ॥ नचचालततोध्यानात्त्वाष्ट्रःपरमताप
सः ॥ ६० ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ निर्गतास्तेपरावृत्तास्तपोविघ्नकराःसुराः ॥
निराशाःकार्यसंसिद्धचैतंदृष्ट्वादृढचेतसम् ॥ १ ॥ जातेवर्षशतेपूर्णेब्रह्मालोकपितामहः ॥ तत्राऽऽजगामतरसाहंसारूढश्चतुर्मुखः ॥ २ ॥ आगत्यतमुवाचेदं
त्वष्टृपुत्रसुखीभव ॥ त्यक्त्वाध्यानंवरंब्रूहिददामितववांछितम् ॥३॥ तपसातेऽद्यतुष्टोऽस्मित्वांदृष्ट्वाचाऽतिकर्शितम् ॥ वरंवरयभद्रंतेमनोभिलषितंतव
॥४॥ व्यासउवाच ॥ वृत्रस्तदाऽतिविशदांपुरतोनिशम्यवाचंसुधासमरसांजगदेककर्तुः ॥ संत्यज्ययोगकलनांसहसोदतिष्ठत्संजातहर्षनयनाश्रुकलाकला
पः ॥५॥ पादौप्रणम्यशिरसाप्रणयाद्विधातुर्बद्धांजलिःपुरतएवसमाससाद ॥ प्रोवाचतंसुवरदंतपसाप्रपन्नंप्रेम्णाऽतिगद्गदगिराविनयेननम्रः ॥६॥ प्राप्तंमया
सकलदेवपदंप्रभोऽद्ययद्दर्शनंतवसुदुर्लभमाशुजातम् ॥ वाञ्छाऽस्तिनाथमनसिप्रवणेदुरापातांप्रब्रवीमिकमलासनवेत्सिभावम् ॥७॥ मृत्युश्चमाभवतुमेकि
ललोहकाष्ठशुष्कार्द्रवंशनिचयैरपरैश्चशस्त्रैः ॥ वृद्धिंप्रयातुममवीर्यमतीवयुद्धेयस्माद्भवामिसबलैरमरैरजेयः ॥८॥ व्यासउवाच॥ इत्थंसंप्रार्थितोब्रह्मातमाह
प्रहसन्निव ॥ उत्तिष्ठगच्छभद्रंतेवांछितंसफलंसदा ॥९॥ नशुष्केणनचाऽऽर्द्रेणनपाषाणेनदारुणा॥भविष्यातिचतेमृत्युरितिसत्यंब्रवीम्यहम्॥१०॥इतिदत्त्वा
वरंब्रह्माजगामभुवनंपरम् ॥ वृत्रस्तुतंवरंलब्ध्वामुदितःस्वगृहंययौ ॥११॥ शशंसपितुरग्रेतद्वरदानंमहामतिः ॥ त्वष्टातुमुदितःप्राप्तंपुत्रंप्राप्तवरंतदा॥१२॥
स्वस्तितेस्तुमहाभागजहिशक्रंरिपुंमम ॥ हत्वागच्छत्रिशिरसोहंतारंपापसंयुतम् ॥ १३ ॥ भवत्वंत्रिदशाधीशःसंप्राप्यविजयंरणे॥ममाधिंछिंधिविपुलंपुत्र
नाशसमुद्भवम् ॥ १४ ॥ जीवतोवाक्यकरणात्क्षयाहेभूरिभोजनात् ॥ गयायांपिंडदानाच्चत्रिभिःपुत्रस्यपुत्रता॥१५॥तस्मात्पुत्रममाऽत्यर्थंदुःखंनाशितुम
र्हसि ॥ त्रिशिराममचित्तात्तुनाऽपसर्पतिकर्हिचित् ॥ १६ ॥ सुशीलःसत्यवादीचतापसोवेदवित्तमः ॥ अपराधंविनातेननिहतःपापबुद्धिना ॥ १७ ॥

वेणवस्तेषांकाष्ठत्वेऽपिपृथगुपादानंगोबलीवर्दन्यायेन ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ त्रिशिरसोहंतारमिंद्रम् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पापबुद्धिनेति ॥ इतिपुत्रंप्राहेतिशेषः ॥१७॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ यज्ञभागात्सुरालयाच्चपरिभ्रष्टाइत्यर्थः ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ हरेःक्षयंस्थानम् ॥ ५५ ॥ ५६ ॥५७॥ क्षयेस्थाने ॥ भक्तव

देवोद्यानानिसर्वाणिभुंक्तेऽसौदानवोबलात् ॥ ऐरावतोऽपिदैत्येनगृहीतोऽसौगजोत्तमः ॥ ४४ ॥ विमानानिचसर्वाणिगृहीतानिविशांपते ॥ उच्चैःश्रवाह
यवरोजातस्तस्यवशेतदा ॥ ४५ ॥ कामधेनुःपारिजातोगणश्चाप्सरसांतथा ॥ गृहीतंरत्नमात्रंतुतेनत्वष्टृसुतेनह ॥ ४६ ॥ स्थानभ्रष्टाःसुराःसर्वेगिरिदुर्गेषुसं
स्थिताः ॥ दुःखमापुःपरिभ्रष्टायज्ञभागात्सुरालयात् ॥ ४७ ॥ वृत्रःसुरपदंप्राप्यबभूवमदगर्वितः ॥ त्वष्टाऽतीवसुखंप्राप्यमुमोदसुतसंयुतः ॥ ४८ ॥ अ
मंत्रयन्हितंदेवामुनिभिःसहभारत ॥ किंकर्तव्यमितिप्राप्तेविचिंत्यभयमोहिताः ॥ ४९ ॥ जग्मुःकैलासमचलंसुराःशक्रसमन्विताः ॥ महादेवंप्रणम्योचुःप्र
ह्वाःप्रांजलयोभृशम् ॥ ५० ॥ देवदेवमहादेवकृपासिंधोमहेश्वर ॥ रक्षाऽस्मान्भयभीतांस्तुवृत्रेणाऽतिपराजितान् ॥ ५१ ॥ गृहीतंदेवसदनंतेनदेवबलीय
सा ॥ किंकर्तव्यमतःशंभोब्रूहिसत्यंशिवाऽध्वनः ॥ ५२ ॥ किंकुर्मःक्वचगच्छामःस्थानभ्रष्टामहेश्वर ॥ दुःखस्यनाऽधिगच्छामोविनाशोपायमीश्वर॥५३॥
साहाय्यंकुरुभूतेशव्यथिताःस्मकृपानिधे॥वृत्रंजहिमदोत्सिक्तंवरदानबलाद्विभो ॥ ५४ ॥ शिवउवाच ॥ ब्रह्माणंपुरतःकृत्वावयंसर्वेहरेःक्षयम् ॥ गत्वास
मेत्यतंविष्णुंचिंतयामोवधोद्यमम् ॥ ५५ ॥ सशक्तश्छलज्ञश्चबलवान्बुद्धिमत्तरः ॥ शरण्यश्चदयाब्धिश्चवासुदेवोजनार्दनः ॥ ५६ ॥ विनातंदेवदेवेशंना
र्थसिद्धिर्भविष्यति ॥ तस्मात्तत्रचगंतव्यंसर्वकार्यार्थसिद्धये ॥ ५७॥ व्यासउवाच ॥ इतिसंचिंत्यतेसर्वेब्रह्माशक्रःसशंकरः ॥ जग्मुर्विष्णोःक्षयंदेवाः शरण्यं
भक्तवत्सलम् ॥ ५८ ॥ गत्वाविष्णुपदंदेवास्तुष्टुवुःपरमेश्वरम् ॥ हरिंपुरुषसूक्तेनवेदोक्तेनजगद्गुरुम् ॥ ५९ ॥ प्रत्यक्षोभूज्जगन्नाथस्तेषांसकमलापतिः ॥
संमान्यचसुरान्सर्वानित्युवाचपुरःस्थितः ॥ ६० ॥ किमागताःस्मलोकेशाहरब्रह्मसमन्विताः ॥ कारणंकथयध्वंवःसर्वेषांसुरसत्तमाः॥६१॥व्यासउवाच ॥
इतिश्रुत्वाहरेर्वाक्यंनोचुर्देवारमापतिम् ॥ चिंताविष्टाःस्थिताःप्रायःसर्वेप्रांजलयस्तथा ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम० षष्ठस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥
॥ ॥ व्यासउवाच ॥ तथाचिंतातुरान्वीक्ष्यसर्वान्सर्वार्थतत्त्ववित् ॥ प्राहप्रेमभरोद्भ्रांतान्माधवोमेदिनीपते ॥ १ ॥ विष्णुरुवाच ॥ किंमौनमाश्रितायूयं
ब्रुवंतुकारणंसुराः ॥ सदसद्वाऽपियच्छ्रुत्वायातिष्येतन्निवारणे ॥२॥ देवाऊचुः ॥ किमज्ञातंतवविभोत्रिषुलोकेषुवर्तते ॥ सर्ववेदभवान्कार्यंकिंपृच्छसिपुनः
पुनः ॥३॥त्वयापूर्वंबलिर्बद्धःशक्रोदेवाधिपःकृतः॥वामनंवपुरास्थायक्रांतंत्रिभुवनंपदैः ॥४॥ अमृतंत्वाहृतंविष्णोदैत्याश्चविनिपातिताः॥त्वंप्रभुःसर्वदेवा
नांसर्वापद्विनिवारणे ॥ ५ ॥

त्सलत्वंतुचेतनत्वारोपेण ॥५८॥५९॥६०॥६१॥६२॥ इतिश्रीदेवीभा० तिलकेषष्ठस्कंधेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ एकोनषष्टिश्लोकैस्तुदेवाःसर्वेसवासवाः ॥
देवींस्तुत्वावरंप्रापुरितिसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ मौनमाश्रितेपुदेवेष्वनंतरंजातंवृत्तमाह तथेति ॥ १ ॥ सदसद्वापीति ॥ सत्कारणंवाअस्तुअसत्कारणंवाऽस्तु तद्ब्रुवंत्वित्यर्थः॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥५ ॥

॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ गृध्रव्यूहंगृध्रपक्ष्याकारसेनानिवेशम् ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अपावृत्यकवचवस्त्राद्यावरणरहितंकृत्वेत्यर्थः ॥ २९ ॥ ३० ॥

व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वावृत्रःपरमदुर्जयः ॥ रथमारुह्यतरसानिर्जगामापितुर्गृहात् ॥ १८ ॥ रणदुंदुभिनिर्घोषंशंखनादंमहाबलम् ॥ कारयित्वा
प्रयाणंसचकारमदगर्वितः ॥ १९ ॥ निर्ययौनयसंयुक्तःसेवकानितिसंवदन् ॥ हत्वाशक्रंग्रहीष्यामिसुरराज्यमकंटकम् ॥ २० ॥ इत्युक्त्वानिर्जगामाऽऽशु
स्वसैन्यपरिवारितः ॥ महतासैन्यनादेनभीषयन्नमरावतीम्॥२१॥तमागच्छंतमाज्ञायतुराषाडपिसत्वरः ॥ सेनोद्योगंभयत्रस्तःकारयामासभारत ॥२२॥
सर्वानाहूयतरसालोकपालानरिंदमः ॥ युद्धार्थंप्रेरयन्सर्वान्व्यरोचतमहाद्युतिः ॥ २३ ॥ गृध्रव्यूहंततःकृत्वासंस्थितःपाकशासनः ॥ तत्राऽऽजगामवेगा
त्तुवृत्रःपरबलार्दनः ॥ २४ ॥ देवदानवयोस्तावत्संग्रामस्तुमुलोऽभवत् ॥ वृत्रवासवयोःसंख्येमनसाविजयैषिणोः ॥ २५ ॥ एवंपरस्परंयुद्धेसंदीतिभयदेभृ
शम् ॥ आकृतंदेवताःप्रापुर्दैत्याश्चपरमांमुदम् ॥ २६ ॥ तोमरैर्भिंदिपालैश्चखड्गैःपरशुपट्टिशैः ॥ जघ्नुःपरस्परंदेवदैत्याःस्वस्ववरायुधैः ॥२७॥ एवंयुद्धेवर्त
मानेदारुणेलोमहर्षणे ॥ शक्रंजग्राहसहसावृत्रःक्रोधसमन्वितः ॥ २८ ॥ अपावृत्यमुखेक्षिप्त्वास्थितोवृत्रःशतक्रतुम् ॥ मुदितोभून्महाराजपूर्ववैरमनुस्मर
न् ॥ २९ ॥ शक्रेग्रस्तेऽथवृत्रेणसंभ्रांतानिर्जरास्तदा ॥ चुक्रुशुःपरमार्तास्तेहाशक्रेतिमुहुर्मुहुः ॥ ३० ॥ अपावृतंमुखेशक्रंज्ञात्वासर्वेदिवौकसः॥बृहस्पतिं
प्रणम्योचुर्दीनाव्यथितचेतसः ॥३१॥ किंकर्तव्यंद्विजश्रेष्ठत्वमस्माकंगुरुःपरः ॥ शक्रोग्रस्तस्तुवृत्रेणरक्षितोदेवतांतरैः ॥३२॥ विनाशक्रेणकिंकुर्मःसर्वेहि
नपराक्रमाः ॥ अभिचारंकुरुविभोसत्वरःशक्रमुक्तये ॥३३॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ किंकर्तव्यंसुराःक्षिप्तोमुखमध्येऽस्तिवासवः ॥ वृत्रेणोत्सादितोजीवन्नस्ति
कोष्ठांतरेरिपोः ॥ ३४ ॥ व्यासउवाच ॥ देवाश्चितातुराःसर्वेतुरासाहंतथाकृतम् ॥ दृष्ट्वाविमृश्यतरसाचक्रुर्यत्नंविमुक्तये ॥ ३५॥ असृजंतमहासत्वांजृंभि
कांरिपुनाशिनीम् ॥ ततोविजृंभमाणःसव्यावृतास्योबभूवह ॥ ३६ ॥ विजृंभमाणस्यततोवृत्रस्याऽऽस्यादवापतत् ॥ स्वान्यंगान्यपिसंक्षिप्यानिष्क्रांतोब
लसूदनः ॥ ३७ ॥ ततःप्रभृतिलोकेषुजृंभिकाप्राणिसंस्थिता ॥ जहृषुश्चसुराःसर्वेशक्रंदृष्ट्वाविनिर्गतम् ॥ ३८ ॥ ततःप्रववृतेयुद्धंतयोर्लोकभयप्रदम् ॥ व
र्षाणामयुतंयावद्दारुणंलोमहर्षणम् ॥ ३९ ॥ एकतश्चसुराःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ एकतोबलवांस्त्वाष्ट्रःसंग्रामेसमवर्तत ॥ ४० ॥ यदाव्यवर्धतरणेवृत्रो
वरमदावृतः ॥ पराजितस्तदाशक्रस्तेजसातस्यधर्षितः ॥ ४१ ॥ विव्यथेमघवायुद्धेततःप्राप्यपराजयम् ॥ विषादमगमन्देवादृष्ट्वाशक्रंपराजितम् ॥४२॥
जग्मुस्त्यक्त्वारणंसर्वेदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ गृहीतंदेवसदनंवृत्रेणागत्यरंहसा ॥ ४३ ॥

॥३१॥३२॥३३॥ जीवन्नस्तीति ॥ जीवतोनिष्कासनेपायःप्रथमतःकर्तव्यस्तदनंतरमभिचारचिकीर्षेतिबृहस्पतेरभिप्रायः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥४१॥४२॥४३॥

॥ ६ ॥ ७ ॥ सामादयःसामदानभेददंडाः ॥ तेसर्वेयथायोग्यंकेचित्सुहृत्सुकेचिद्दुर्हृदेषुविशेषतःकर्त्तव्याइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९॥ १०॥विनासामेति ॥ सामविनाप्रतारणंविना यतोब्रह्मदत्तवरेणाऽसौद
स्तस्माद्भेददंडयोरत्राऽसंभवात्सामप्रतारणंविनादुःसाध्योऽयमित्यर्थः॥११॥१२॥संगम्येति ॥ तत्रसंगम्यगत्वायथासवक्ष्यतिसमयंसंकेतम् ॥ तेनसंकेतेनशपथान्कृत्वातंविश्वास्यतेनमित्रत्वंचसमा
धायहंतव्यइत्यर्थः ॥ १३ ॥ अहंतुकिंकरिष्यामितत्राह अदृश्यइति ॥ १४ ॥ अत्रत्वरानकर्तव्या ॥ आयुषःक्षयएवमरणंभवतिनान्यथा ॥ आयुस्तुतस्याऽद्यापिवर्ततेइत्याह समयंचेति ॥ समयं
कालम् ॥ १५ ॥ इंद्रेणसह वृत्रासुरस्यमित्रत्वमित्यर्थः ॥ १६ ॥ १७ ॥ नचाऽन्यथेति ॥ एतदुक्तप्रकारादन्यःप्रकारस्तस्यमरणेनास्तीत्यर्थः ॥ ननुवासवोविश्वासघातंनकुर्यात्तदाकथमस्माकंका

विष्णुरुवाच ॥ नभेतव्यंसुरवरावेद्म्युपायंसुसंमतम् ॥ तद्वधायप्रवक्ष्यामियेनसौख्यंभविष्यति ॥ ६ ॥ अवश्यंकरणीयंमेभवतांहितमात्मना ॥ बुद्ध्याव
लेनचार्थेनयेनकेनच्छलेनवा ॥७॥ उपायाःखलुचत्वारःकथितास्तत्त्वदर्शिभिः ॥ सामादयःसुहृत्स्वेवदुर्हृदेषुविशेषतः ॥ ८॥ ब्रह्मणाऽस्यवरोदत्तस्तप
साराधितेनच॥ दुर्जयत्वंचसंप्राप्तंवरदानप्रभावतः ॥ ९ ॥ अजेयःसर्वभूतानांत्वष्ट्रासमुपपादितः॥ ततोबलेनवृद्धिंसप्राप्तःपरपुरंजयः ॥ १० ॥ दुःसाध्यो
ऽसौसुराःशत्रुर्विनासामप्रतारणम् ॥ प्रलोभ्यवशमानेयोहंतव्यस्तुततःपरम् ॥११॥ गच्छध्वंसर्वगंधर्वायत्राऽसौबलवत्तरः ॥ सामतस्यप्रयुंजध्वंततएनंवि
जेष्यथ ॥ १२ ॥ संगम्यशपथान्कृत्वाविश्वास्यसमयेनहि ॥ मित्रत्वंचसमाधायहंतव्यःप्रबलोरिपुः ॥ १३ ॥ अदृश्यःसंप्रवेक्ष्यामिवज्रमस्यवरायुधम् ॥
साहाय्यंचकरिष्यामिशक्रस्याऽहंसुरोत्तमाः ॥ १४ ॥ समयंचप्रतीक्षध्वंसर्वथैवाऽऽयुषःक्षये ॥ मरणंविबुधास्तस्यनाऽन्यथासंभविष्यति ॥ १५ ॥ गच्छ
ध्वमृषिभिःसार्धंगंधर्वाःकपटावृताः ॥ इंद्रेणसहमित्रत्वंकुरुध्वंवाक्यदानतः ॥ १६॥ यथासयातिविश्वासंतथाकार्यंप्रतारणम् ॥ गुप्तोऽहंसंप्रवेक्ष्यामिपविंसं
छादितंदृढम् ॥ १७ ॥ विश्वस्तंमघवाशत्रुंहनिष्यतिनचाऽन्यथा ॥ विश्वासस्यकृतेपापंकृत्वाशक्रस्तुपृष्ठतः ॥ १८ ॥ मत्सहायोऽथवज्रेणशातयिष्यति
पापिनम् ॥ नदोषोऽत्रशठेशत्रौशाठ्यमेवप्रकुर्वतः ॥ १९ ॥ नाऽन्यथाबलवान्वध्यःशूरधर्मेणजायते ॥ वामनंरूपमाधायमयाऽयंवंचितोबलिः ॥ २० ॥
कृत्वाचमोहिनींवेषंदैत्याःसर्वेऽपिवंचिताः ॥ भवंतःसहिताःसर्वेदेवींभगवतींशिवाम् ॥ २१ ॥

यंभविष्यातितत्राह विश्वस्तमिति ॥ मयाबोधितइतिशेषः ॥१८॥ किंचात्रदुष्टशत्रुविषयेसदोषोऽपिनास्तीत्याह नदोषइति॥शठंप्रतिशाठ्यंकुर्यादितिन्यायादित्यर्थः ॥१९॥ किंचयदिपापभियाशाठ्यंन
क्रियते तदाऽन्यप्रकारेणशूरधर्मेणाऽयंवध्योनैवभवतीत्याह नान्यथेति ॥ मयाऽप्येवंबहुविधंकपटंसंकटेप्राप्तेकृतमित्याह वामनमिति ॥ २० ॥ किंचाऽयंसर्वोऽपिसत्योवामिथ्यावाप्रकारस्तदैवसिध्ये
द्यदिपरमेश्वर्याजगदंबायाःप्रसादःस्यात्तस्मात्सैवमुख्यत्वेनाराधनीयेत्याह भवंतइति ॥ भगवतीं ऐश्वर्यस्यसमग्रस्यधर्मस्ययशसःश्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चापिषण्णांभगइतींगनेतिश्लोकोक्तष
ड्भगरूपैश्वर्यवतीम् ॥ यद्वा ॥ भर्गंमायासमाख्यातायोनिःसर्वस्यसायतः ॥ तद्वतीतितदीशानीनाम्नाभगवतीस्मृतेतिशिवपुराणांतर्गतोमासंहितोक्तेः ॥सर्वकारणत्वाद्योनिस्थानापन्नायामायाशक्तिस्त
स्याःस्वामिनीत्वात्तद्वतीयासच्चिदानंदरूपिणीदेवीसाभगवतीपदेनोच्यते॥तांभगवतींशिवांमंगलरूपांतद्दात्रींवा॥यद्वाशिवामेतामुमामेनांजडशक्तितथैवचेतिसूतसंहितोक्तरीत्यासंविद्रूपामितिवा ॥ २१॥

॥ २२ ॥ किंचनिरंतरमस्माभिःसर्वैःसैवाऽऽराध्यते ॥ ततोऽस्मिन्संकटेतांविहायकमन्यंशरणंव्रजेमेत्यभिप्रायेणाह वंदामहेइति ॥ सात्त्विकींशुद्धसत्वात्मकमायोपाधिविशिष्टांप्रकृतिम् ॥ प्रकृतिश्च प्रतिज्ञादृष्टांतानुपरोधादितिब्रह्मसूत्रप्रतिपाद्यांसर्वकारणांचिद्रूपांभगवतीमित्यर्थः ॥ देवींस्वप्रकाशाम् तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातीतिश्रुतेः ॥ सिद्धिदांमोक्षदांकामदामैहिकपारलौकिककामदाम् ॥ काम्यांसर्वैरभिलषणीयाम् ॥ २३ ॥ ननुतदाराधनेकिंसाक्षाद्धनिष्यतिनेत्याह मोहिनीति ॥ २४ ॥ ननुतयामोहितोऽपिनसमरिष्यति शस्त्रादिनातस्यमृतेरभावादितिचेत्तत्राह प्रसन्नायामिति ॥ सर्वंयथासशस्त्रादिरहितोपायेनमरिष्यतितथातत्सर्वंसाध्यंभविष्यति ॥ २५ ॥ तदप्रसन्नतायांतुसर्वंदुर्लभमेवेत्याह नोचेदिति ॥ ननुसर्वोत्तमासाकिमर्थमस्मदर्थंक्लेशमाश्रयिष्यती

गच्छध्वंशरणंभावैःस्तोत्रमंत्रैःसुरोत्तमाः ॥ साहाय्यंसायोगमायाभवतांसंविधास्यति ॥२२॥ वंदामहेसदादेवींसात्त्विकींप्रकृतिंपराम् ॥ सिद्धिदांकामदां कामांदुरापामकृतात्मभिः ॥ २३ ॥ इंद्रोऽपितांसमाराध्यहनिष्यतिरिपुंरणे ॥ मोहिनीसामहामायामोहयिष्यतिदानवम् ॥ २४ ॥ मोहितोमाययावृत्रः सुखसाध्योभविष्यति ॥ प्रसन्नायांपरांबायांसर्वसाध्यंभविष्यति ॥ २५ ॥ नोचेन्मनोरथावाप्तिर्नकस्याऽपिभविष्यति ॥ अंतर्यामिस्वरूपासासर्वकारणकारणा ॥ २६ ॥ तस्मात्तांविश्वजननींप्रकृतिंपरमादृताः ॥ भजध्वंसात्त्विकैर्भावैःशत्रुनाशायसत्तमाः ॥ २७ ॥ पुरामयाऽपिसंग्रामंकृत्वापरमदारुणम् ॥ पंचवर्षसहस्राणिनिहतौमधुकैटभौ ॥ २८ ॥ स्तुतामयातदात्यर्थंप्रसन्नाप्रकृतिःपरा ॥ मोहितौतौतदादैत्यौछलेनचमयाहतौ ॥ २९ ॥ विप्रलब्धौमहाबाहूदानवौमदगर्वितौ ॥ तथाकुरुध्वंप्रकृतेर्भजनंभावसंयुताः ॥ ३० ॥ सर्वथाकार्यसिद्धिंसाकरिष्यतिसुरोत्तमाः ॥ एवंतेदत्तमतयोविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ३१ ॥ जग्मुस्तेमेरुशिखरंमंदारद्रुममंडितम् ॥ एकांतेसंस्थितादेवाःकृत्वाध्यानंजपंतपः ॥३२॥ तुष्टुवुर्जगतांधात्रींसृष्टिसंहारकारिणीम् ॥ भक्तकामदुघामंबांसंसारक्लेशनाशिनीम् ॥ ३३ ॥ देवाऊचुः ॥ देविप्रसीदपरिपाहिसुरान्प्रतप्तान्वृत्रासुरेणसमरेपरिपीडितांश्च ॥ दीनार्तिनाशनपरेपरमार्थतत्त्वेप्राप्तांस्त्वदंघ्रिकमलंशरणंसदेव ॥ ३४ ॥ त्वंसर्वविश्वजननीपरिपाल्याऽस्मान्पुत्रानिवाऽतिपतितान्रिपुसंकटेऽस्मिन् ॥ मातर्नतेऽस्त्यविदितंभुवनत्रयेऽपिकस्मादुपेक्षसिसुरानसुरप्रतप्तान् ॥ ३५ ॥ त्रैलोक्यमेतदखिलंविहितंत्वयैवब्रह्माहरिःपशुपतिस्तववासनोत्थाः ॥ कुर्वंतिकार्यमखिलंस्ववशानतेतेभ्रूभंगचालनवशाद्विहरंतिकामम् ॥ ३६ ॥

तिचेत्तत्राह अंतर्यामीति ॥ सर्वदातयांतर्यामिरूपिण्यासर्वेक्लेशाआश्रिताएवसंति ॥ नतेनवीनाआश्रयितव्याइत्यर्थः॥ यद्वा ननुसर्वोत्तमाकिमर्थमस्माकमुपायंवक्ष्यतीतिचेत्तत्राह अंतर्यामीति ॥ सर्वोत्तमायाएवतस्याः अंतर्यामिरूपत्वाद्यद्यच्चेष्टितंतत्सर्वंतत्प्रेरणयैवभवतीतिसाप्रार्थितासतीयथाकार्यंभविष्यतितथैव प्रेरयिष्यतीतिभावः ॥ सर्वेषांकारणंमाया तस्याअपिकारणाविवर्ताधिष्ठानरूपा ॥ यद्यपिमायायाअनादित्वंतथाऽपितद्वृत्तेरुत्पन्नत्वात्तदभिप्रायेणेयमुक्तिरितिबोध्यम् ॥२६॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ प्रतप्तान्संसारतापेन ॥ परमार्थसत्यंयत्तत्त्वंब्रह्मरूपंतत्स्वरूपे हेभगवतित्वदंघ्रिकमलंशरणमाश्रयंप्राप्तानित्यन्वयः ॥ ३४ ॥ उपेक्षसीतिपरस्मैपदमार्षम् ॥ ३५॥ अस्मिन्संकटेब्रह्मादयःकिमितिनप्रार्थ्यंतेतत्राह त्रैलोक्यमिति ॥ अस्वतंत्रप्रार्थनयाकिंफलंभविष्यतीतिभावः ॥ ३६ ॥

किंवाऽस्मत्प्रार्थनयैववयंत्वयापालनीयाइतिन किंतुस्वकल्पितरीतिपरिपालनार्थमपिवयंत्वयारक्षणीयाइत्याह मातासुतानिति ॥ मातापरिभवात्सुतान्पालयतीतिरीतिर्मर्यादात्वयैवयुगादौरचिता ॥ अंन्नेषुपशुष्वपिदर्शनात् ॥ वयंतुनिरपराधाएव ॥ ततःहेकरुणारसाब्धेकुतोऽस्मान्सुतान्मातृभूतासतीनपालयसीत्यर्थः ॥ ३७ ॥ ननुयूयंसापराधामद्दत्तलक्ष्मीमदांधाःसंतोनमांभजथेतिततोम त्रेत्रकटाक्षविषयानभवथेतिचेत्तत्राह नूनमिति ॥ ममांघ्रेर्भजनेनात्तंप्राप्तंपदमिंद्रादिस्थानंयैस्तेयूयंविभवेसतिस्थानप्राप्तौसत्यांसुखस्यभोगेलुब्धाआसक्ताः ॥ नचैषेति ॥ अस्त्वेवंरीतिरन्यत्र ॥ सुतेषु तद्विषयेजननकर्तरि जनन्यांचनैषारीतिःकुत्राऽपिदृष्टा ॥ पुत्रापराधाःसर्वेऽपिमात्रासोढव्याएवेतिभावः ॥ ३८ ॥ किंचनाऽयंदोषोऽस्माकंत्वयामोहेनाऽऽच्छादितंसर्वंयथायथायस्मिन्कार्येप्रेरयसि तथाकुर्मइत्याह दोषोननइति ॥ ततोनिरपराधिषुदयाऽवश्यंविधेयेतिभावः ॥ ३९ ॥ किंचवयमपराधिनोनाऽधुनैवकिंतुपूर्वमपिस्थितास्तत्रपूर्वंयथाऽस्मदपराधानविगणय्ययथामहिषाद्यादैत्याहता

मातासुतान्परिभवात्परिपातिदीनान्रीतिस्त्वयैवरचिताप्रकटापराधान् ॥ कस्मान्नपालयसिदेविविनापराधानस्मांस्त्वदंघ्रिशरणान्करुणारसाब्धे ॥३७॥
नूनंमदंघ्रिभजनात्तपदाःकिलैतेभक्तिंविहायविभवेसुखभोगलुब्धाः ॥ नेमेकटाक्षविषयाइतिचेन्नचैषारीतिःसुतेजननकर्तरिचाऽपिदृष्टा ॥ ३८ ॥ दोषोननो ऽत्रजननिप्रतिभातिचित्तेयत्त्वेविहायभजनंविभवेनिमग्नाः ॥ मोहस्त्वयाविरचितःप्रभवत्यसौनस्तस्मात्स्वभावकरुणेदयसेकथंन ॥३९॥ पूर्वंत्वयाजननि दैत्यपतिर्वलिष्ठोव्यापादितोमहिषरूपधरःकिलाऽऽजौ ॥ अस्मत्कृतेसकललोकभयावहोऽसौवृत्रंकथंनभयदंविधुनोषिमातः ॥ ४० ॥ शुंभस्तथाऽतिवल वाननुजोनिशुंभस्तौभ्रातरौतदनुगानिहताहतौच ॥ वृत्रंतथाजहिखलंप्रवलंदयार्द्रेमत्तंविमोहयतथानभवेद्यथाऽसौ ॥ ४१ ॥ त्वंपालयाऽद्यविबुधानसुरे णमातःसंतापितानतितरांभयविह्वलांश्च ॥ नाऽन्योऽस्तिकोऽपिभुवनेषुसुरार्तिहंतायःक्लेशजालमखिलंनिदहेत्स्वशक्त्या ॥४२॥ वृत्रेदयातवयदिप्रथिता तथापिजह्येनमाशुजनदुःखकरंखलंच ॥ पापात्समुद्धरभवानिशरैःपुनानानोचेत्प्रयास्यतितमोननुदुष्टबुद्धिः ॥४३॥ तेप्रापिताःसुरवनंविबुधारयोयेहत्वा रणेऽपिविशिखैःकिलपावितास्ते ॥ त्रातान्किंनिरयपातभयाद्दयार्द्रेयच्छत्रवोऽपिनहिकिंविनिहंसिवृत्रम् ॥ ४४ ॥ जानीमहेरिपुरसौतवसेवकोनप्रायेणपी डयतिनःकिलपापबुद्धिः ॥ यस्तावकस्त्विहभवेदमरानसौकिंत्वत्पादपंकजरतान्ननुपीडयेद्वा ॥ ४५ ॥

स्तथाऽधुनाऽपिवृत्रंकुतोननाशयसीत्याह पूर्वंत्वयेति ॥ विधुनोषि नाशयसि॥ ४० ॥ ४१ ॥ त्वदन्यःकोप्यस्मान्रक्षेदित्याशामनसापिनत्वयाकर्तव्येत्याह त्वंपालयाद्येति॥ स्वशक्त्याऽस्माकंक्लेशजालंनिर्दहेदेतादृशोनैवास्तीत्यर्थः॥ सर्वेषांक्लेशनाशकावयंदेवाः अस्मत्क्लेश स्यनिवारकःकोऽन्यःस्यादितिभावः ॥ ४२ ॥ ननुयथाभवतांमाताऽस्मितथादैत्यानामपिभवामिततश्चकथंमयाजनन्यातेहन्तव्याइतिचेत्तत्राह वृत्रेदयेति ॥ दुष्टबुद्धिर्दुराचारःस्वयदित्वयानहन्यतेतत दास्वपापात्तमोनरकंप्रयास्यतितततस्तत्कल्याणार्थमेवतंजहीतिभावः ॥ ४३ ॥ ननुमच्छस्त्रपूताःकेस्वर्गंगताइतिचेत्तत्राह तेप्रापिताइति ॥ सुरवनंनंदनं येयेत्वयाहताःशत्रवोभवंतितेतेसर्वेऽपिनप्रा पिताःकिम् अपितुप्रापिताएव॥ तथानरकपातभयात्त्राताःकिम् अपितुत्राताएव ततोवृत्रं किंकुतोनविनिहंसीत्यर्थः॥ ४४॥ ननुसममभक्तोऽस्तिततःकथंहंतव्यइतिचेत्सतवभक्तोनैवाऽस्ति यदितवभक्तः स्यात्तदात्वत्पादाब्जभजनरतानस्मान्कथंपीडयेदित्याह जानीमहेइति ॥ तवभक्तस्तुसर्वत्रदेवीबुद्धिमाश्रितोभवति ॥ नचतथाविधः किंचित्पीडयति॥ यतोऽयंपीडयतितस्मान्नतवभक्तइतिभावः ॥४५॥

अथतवपूजयातवसंतोषउत्पादनीयइतिचेदस्माकंनिकटे कःपदार्थःपूजायोग्योस्ति येनत्वंसंतुष्यसि योस्तिसत्वद्रूपस्तवैवाऽस्तिततोनास्माकंपूजायोग्यता ॥ किंतुकेवलंनमस्कारेणैवसंतुष्टाभवे
त्यभिप्रायेणाह कुर्मःकथमिति ॥ मंत्रावयंपूजाकर्तारः चकारादन्यदपिपूजायोग्यंग्राह्यम् ॥ तत्सर्वंपरशक्तिरूपमित्यर्थः ॥४६॥ अथभगवत्युपासकानांधन्यतांवर्णयति धन्यास्तएवेति ॥ पोतंनौका
म् ॥४७॥ येयाज्ञिकाइति ॥ स्वाहास्वधोच्चारणकर्तारस्तेऽपिधन्याइत्यर्थः ॥४८॥ विभवमिति ॥ मेधादिकंसर्वंविभवमैश्वर्यंकृत्वोत्पाद्यभजतांकृपयातेभ्योददासितदेवेत्यन्वयः ॥४९॥५०॥ पाशांकुश
वराभीतिभिर्लसद्युक्तंबाहुचतुष्टयंयस्याःसा ॥ तत्राभीतिरभयमुद्रा ॥ तत्रायुधक्रमस्तुद्दशपटल्यामुक्तः ॥ दक्षेंऽकुशाभयेप्रोक्तेवामेपाशमथेष्टदमिति ॥ रणच्छब्दायमानंयत्किंकिणिकानांक्षुद्रघंटिका

कुर्मःकथंजननिपूजनमद्यतेंबपुष्पादिकंतवविनिर्मितमेवयस्मात् ॥ मंत्रावयंचसकलंपरशक्तिरूपंतस्माद्भवानिचरणेप्रणताःस्मनूनम् ॥४६॥ धन्यास्तए
वमनुजाहिभजंतिभक्त्यापादांबुजंतवभवाब्धिजलेषुपोतम् ॥ यंयोगिनोऽपिमनसासततंस्मरंतिमोक्षार्थिनोविगतरागविकारमोहाः ॥ ४७ ॥ येयाज्ञिकाः
सकलवेदविदोऽपिनूनंत्वांसंस्मरंतिसततंकिलहोमकाले ॥ स्वाहांतुतृप्तिजननीममुरेश्वराणांभूयःस्वधांपितृगणस्यचतृप्तिहेतुम् ॥ ४८ ॥ मेधाऽसिकांतिर
सिशांतिरपिप्रसिद्धाबुद्धिस्त्वमेवविशदार्थकरीनराणाम् ॥ सर्वंत्वमेवविभवंभुवनत्रयेऽस्मिन्कृत्वाददासिभजतांकृपयासदेव ॥ ४९ ॥ व्यासउवाच ॥ एवं
स्तुतासुरैर्देवीप्रत्यक्षासाऽभवत्तदा ॥ चारुरूपधरातन्वीसर्वाभरणभूषिता ॥५०॥ पाशांकुशवराभीतिलसद्बाहुचतुष्टया ॥ रणत्किंकिणिकाजालरशनाब
द्धसत्कटिः ॥ ५१ ॥ कलकंठीरवाकांताक्कणत्कंकणनूपुरा ॥ चंद्रखंडसमाबद्धरत्नमौलिविराजिता ॥ ५२ ॥ मंदस्मिताऽरविंदास्यानेत्रत्रयविभूषिता ॥
पारिजातप्रसूनाच्छनालवर्णसमप्रभा ॥ ५३ ॥ रक्तांबरपरीधानारक्तचंदनचर्चिता ॥ प्रसादसुमुखीदेवीकरुणारससागरा ॥ ५४ ॥ सर्वशृंगारवेषाढ्यासर्व
द्वैतारणिःपरा ॥ सर्वज्ञासर्वकर्त्रीचसर्वाधिष्ठानरूपिणी ॥५५॥ सर्ववेदांतसंसिद्धासच्चिदानंदरूपिणी ॥ प्रणेमुस्तांसमालोक्यसुरादेवींपुरःस्थिताम् ॥५६॥
तानाहप्रणतानंबाकिंवःकार्यंब्रुवंतुमाम् ॥ देवाऊचुः ॥ मोहयैनंरिपुंवृत्रंदेवानामतिदुःखदम् ॥५७॥ यथाविश्वसतेदेवांस्तथाकुरुविमोहितम् ॥ आयुधेचब
लंदेहिहतःस्याद्येनवारिपुः ॥५८॥ व्यासउवाच ॥ तथेत्युक्त्वाभगवतीतत्रैवांतरधीयत ॥ स्वानिस्वानिनिकेतानिजग्मुर्देवामुदान्विताः ॥५९॥ ॥इतिश्रीदे०
भा०म०षष्ठस्कंधेदेवीमाहात्म्येपंचमोध्यायः ॥५॥

नांजालंतद्युक्तरसनयाकांच्याबद्धासत्कटिर्यस्याःसा ॥५१॥ कलकंठीकोकिलातद्वत्मधुरोरवःशब्दोयस्याःकांतादीप्ताःक्कणंतःशब्दा
यमानाःकंकणनूपुरायस्याःसा ॥ चंद्रखंडेनाऽर्धचंद्रेणसमाबद्धोरत्नमौलीरत्नमुकुटस्तेनविराजिता ॥५२॥ मंदस्मितमीषद्धास्यंतेनयुक्तमरविंदसदृशमास्यमाननंयस्याः ॥ पारिजातवृक्षस्ययत्प्रसूनंपुष्पं
तस्ययदच्छंनालंतस्ययोवर्णोरक्तस्तेनसमाप्रभायस्याःसारक्तवर्णेत्यर्थः ॥५३॥ प्रसादेनप्रसन्नतयासुमुखी ॥५४॥ सर्वशृंगारयुक्तवेषेणाढ्यायुक्ता शृंगारमूर्तिरित्यर्थः ॥ सर्वंयद्द्वैतमात्मातिरिक्तंपदार्थ
जातंतस्याऽरणिरुत्पादिका ॥ अतएवसर्वज्ञासर्वकर्त्रीचतथासर्वविवर्ताधिष्ठानंब्रह्मतद्रूपिणीच ॥५५॥ सर्ववेदांताउपनिषद्भागास्तैःसंसिद्धातदेकप्रतिपाद्येत्यर्थः ॥५६॥ वोयत्कार्यंतन्मांब्रुवंत्वित्यन्वयः ॥
ब्रूधातोर्द्विकर्मकत्वात् ॥५७॥ यथादेवान्विश्वसतेदेवेषुयथाविश्वसेत्तथाविमोहितंकुर्वित्यर्थः ॥ किंचायुधेपिबलंदेहियेनबलेनरिपुर्हतःस्यादित्यर्थः ॥५८॥५९॥ इ०श्रीदे०ति०षष्ठस्कंधेपंचमोऽध्यायः ॥५॥

अष्टषष्टिश्लोकवर्यैर्वृत्रदैत्यवधाश्रिता ॥ कथाप्रारभ्यतेयत्रदेव्यास्तुमहिमास्मृतः ॥ १ ॥ देव्यंतर्धानानंतरंजातंवृत्तांतमाह एवंप्राप्तेति ॥ १ ॥ विष्णुनापूर्वमुक्तं प्रथमतःसाम्नाविश्वासःकर्तव्यस्ततोवि
श्वस्तोहंतव्यइति तत्सामार्थंऋषयस्तंवृत्रंप्रत्यागत्योचुरित्याह ऋषयोऽथेति ॥ २ ॥ ३ ॥ सौख्यविघातकंस्वशत्रोर्नाशचिंतयादग्धचित्तत्वात् ॥ ४ ॥ तदेवोपपादयति युवयोरिति ॥ ५ ॥ यद्य
स्मात्कारणाद्द्वयोःपरस्परंवैरिजन्यंभयंभवतितस्मादित्यर्थः ॥ ६ ॥ स्थितिर्मर्यादा ॥ ७ ॥ संग्रामरसिकाः युद्धंप्रशंसंतीत्युत्तरेणान्वयः ॥ पंडिताःशृंगारचतुरास्तुयुद्धंनशंसंतियतस्तदिंद्रियार्थवि

व्यासउवाच ॥ एवंप्राप्तवरादेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ "जग्मुःसर्वेचसंमंत्र्यवृत्रस्याश्रममुत्तमम्॥" ददृशुस्तत्रतंवृत्रंज्वलंतमिवतेजसा ॥१॥ धक्ष्यंतमिवलोकांस्त्रीन्ग्रसंतमिवचाऽमरान् ॥ ऋषयोऽथततोऽभ्येत्यवृत्रमूचुःप्रियंवचः ॥२॥ देवकार्यार्थसिद्ध्यर्थंसामयुक्तंरसात्मकम् ॥ ऋषयऊचुः ॥ वृत्रवृत्रमहाभागसर्वलोकभयंकर ॥ ३ ॥ व्याप्तंत्वयैतत्सकलंब्रह्मांडमखिलंकिल ॥ शक्रेणतववैरंयत्ततुसौख्यविघातकम् ॥४॥ युवयोर्दुःखदंकामंचिंतावृद्धिकरंपरम् ॥ नत्वंस्वपिषिसंतुष्टोनचाऽपिमघवातथा॥५॥सुखंस्वपितिचिंतार्तौद्वयोर्यद्वैरिजंभयम् ॥ युवयोर्युध्यतोःकालोव्यतीतस्तुमहानिह ॥ ६ ॥ पीडचंतेचप्रजाःसर्वाःसदेवासुरमानवाः ॥ संसारेऽत्रसुखंग्राह्यंदुःखंहेयमितिस्थितिः ॥७॥ नसुखंकृतवैरस्यभवतीतिविनिर्णयः ॥ संग्रामरसिकाःशूराःप्रशंसंतिनपंडिताः॥ ॥८॥ युद्धंशृंगारचतुराइंद्रियार्थविघातकम् ॥ पुष्पैरपिनयोद्धव्यंकिंपुनर्निशितैःशरैः ॥ ९ ॥ युद्धेविजयसंदेहोनिश्चयंबाणताडनम् ॥ दैवाधीनमिदंविश्वंतथाजयपराजयौ ॥ १० ॥ दैवाधीनावितिज्ञात्वानयोद्धव्यंकदाचन ॥ कालेऽथभोजनंस्नानंशय्यायांशयनंतथा ॥ ११ ॥ परिचर्यापराभार्यासंसारेसुखसाधनम् ॥ किंसुखंयुध्यतःसंख्येबाणवृष्टिभयंकरे ॥ १२ ॥ खड्गपातातिरौद्रेचतथाऽरातिसुखप्रदे ॥ संग्रामेमरणात्स्वर्गसुखप्राप्तिरितिस्फुटम् ॥ १३ ॥ प्रलोभनपरंवाक्यंनोदनार्थंनिरर्थकम् ॥ छित्त्वादेहंव्यथांप्राप्यशृगालकरटादिभिः ॥ १४ ॥ पश्चात्स्वर्गसुखावाप्तिंकोवावांछतिमंदधीः ॥ सख्यंभवतुतेवृत्रशक्रेणसहनित्यदा ॥ १५ ॥ अवाप्स्यसिसुखंत्वंचशक्रश्चाऽपिनिरंतरम् ॥ वयंचतापसाःसर्वेगंधर्वाश्चनिजाश्रमे ॥ १६ ॥ सुखवासंगमिष्यामःशांतेवैरेऽधुनैववाम् ॥ संग्रामेयुवयोर्धीरवर्तमानेदिवानिशम् ॥ १७ ॥ पीडचंतेमुनयःसर्वेगंधर्वाःकिन्नरानराः ॥ सर्वेषांशांतिकामानांसख्यमिच्छामहेवयम् ॥ १८ ॥ मुनयस्त्वंचशक्रश्चप्राप्नुवंतुसुखंकिल ॥ मध्यस्थाश्चवयंवृत्रयुवयोःसख्यकारणे ॥ १९ ॥

घातकंभवतीत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ विजयार्थंयुद्धंचेत्तत्रापिसंदेहएवेत्याह युद्धइति ॥ बाणताडनंतज्जन्यंदुःखंतुनिश्चितमेवभवतिनतत्रसंदेहइत्यर्थः ॥ कुतोविजयसंदेहइतिचेत्तत्राह दैवाधीनमिति ॥
॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ अरातेःसुखप्रदेस्वमरणात् संग्राममरणात्स्वर्गोभवत्स्येवसुनिश्चितमितिवचनात्स्वर्गफलार्थंयुद्धंयुक्तमितिचेत्तत्राह संग्रामइति ॥ १३ ॥ युद्धेनोदनार्थंप्रेरणार्थमर्थवादः॥सन
तुतत्रतात्पर्यमित्यर्थः ॥ छित्त्वेति कोनामपुरुषोबाणव्यथांप्राप्य शृगालकरटादिभिः देहंछित्त्वा पश्चात्स्वर्गसुखावाप्तिंवांछति नकोऽपीतिभावः॥यद्वा शृगालकरटादिभिर्देहंभक्षयित्वेतिशेषः ॥ १४ ॥
यतएवंततःसख्यं भवत्विति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ सर्वेषांशांतिकामानांसौख्यायेतिशेषः ॥ १८ ॥ १९ ॥

ननुभवंतोपितत्पक्षीयास्ततःभवतांकोविश्वासस्तत्राह शपथमिति ॥ तदेवविशदयति शक्रस्त्विति ॥२०॥२१॥२२॥ समूलोहवाएषपरिशुष्यतियोऽनृतमभिवदतीतिप्रश्नोपनिषदिश्रुतेः सत्यभयंसर्वे षामस्तीतिभावः ॥ ततः किंतत्राह तस्मादिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ यूयंसाधवश्छलकारणंछलंचनविदुरतःसख्यार्थभवद्भिःप्रार्थ्यते तथापिनायंसख्ययोग्यइतिनीतिशास्त्रवचनमाह वैरेइति ॥ कृतवैरेशत्रौ शठेकपटवति स्तब्धेबुद्धिरहिते कामुकेविषयिणि गतत्विषिअपगतकीर्तौ ॥ २६ ॥ निर्लज्जेसख्यंनकर्तव्यमितिनीतिरित्यर्थः ॥ एतेषांमध्येकोसौवासवइतिचेत्तत्राह निर्लज्जोयमिति

शपथंकारयित्वाऽत्रयोजयामोमिथःप्रियम् ॥ शक्रस्तुशपथान्कृत्वायथोक्तांश्चतवाऽग्रतः ॥ २० ॥ चित्तंतेप्रीतिसंयुक्तंकरिष्यतितुसांप्रतम् ॥ सत्याधारा धरानूनंसत्येनचदिवाकरः ॥२१॥ तपत्ययंयथाकालंवायुःसत्येनवात्यथ ॥ उदन्वानपिमर्यादांसत्येनैवनमुंचति ॥२२॥ तस्मात्सत्येनसख्यंवांभवत्वद्य यथासुखम् ॥ एकत्रशयनंक्रीडाजलकेलिःसुखासनम् ॥२३॥ युवाभ्यांसर्वथाकार्यंकर्तव्यंसख्यमेत्यच ॥ व्यासउवाच ॥ महर्षिवचनंश्रुत्वातानुवाचमहा मतिः॥२४॥अवश्यंभगवंतोमेमाननीयास्तपस्विनः॥भवंतोमुनयःक्वाऽपिनामिथ्यावादिनोभृशम्॥२५॥सदाचाराःसुशांताश्चनविदुश्छलकारणम्॥ कृतवै रेशठेस्तब्धेकामुकेचगतत्विषि ॥ २६ ॥ निर्लज्जेनैवकर्तव्यंसख्यंमातिमतासदा ॥ निर्लज्जोऽयंदुराचारोब्रह्महालंपटःशठः ॥ २७ ॥ नविश्वासस्तुकर्तव्यः सर्वथैवेदृशेजने ॥ भवंतोनिपुणाःसर्वेनद्रोहमतयःसदा ॥ २८ ॥ अनभिज्ञास्तुशांतत्वाच्चित्तानामतिवादिनाम् ॥ मुनयऊचुः ॥ जंतुःकृतस्यभोक्तावै शुभस्यत्वशुभस्यच ॥ २९ ॥ द्रोहंकृत्वाकुतःशांतिमाप्नुयान्नष्टचेतनः ॥ विश्वासघातकर्तारोनरकंयांतिनिश्चयम् ॥३०॥ दुःखंचसमवाप्नोतिनूनंविश्वास घातकः ॥ निष्कृतिर्ब्रह्महंतॄणांसुरापानांचनिष्कृतिः ॥ ३१ ॥ विश्वासघातिनांनैवमित्रद्रोहकृतामपि ॥ समयंब्रूहिसर्वज्ञयथातेचेतसिध्रुवम् ॥ ३२ ॥ ते नैवसमयेनाद्यसंधिःस्यादुभयोःकिल ॥ वृत्रउवाच ॥ नशुष्केणनचार्द्रेणनाश्मनानचदारुणा ॥ ३३ ॥ नवज्रेणमहाभागनदिवानिशिनैवच ॥ वध्योभवेयं विप्रेंद्राःशक्रस्यसहदेवतैः॥३४॥एवंमेरोचतेसंधिःशक्रेणसहनान्यथा ॥व्यासउवाच॥ ऋषयस्तंतदाप्राहुर्बाढमित्येवचादृताः॥३५॥ समयंश्रावयामासुस्त त्रानीयसुरेश्वरम्॥इंद्रोपिशपथांस्तत्रचकारविगतज्वरः॥३६॥साक्षिणंपावकंकृत्वामुनीनांसन्निधौकिल॥वृत्रस्तुवचनैस्तस्यविश्वासमगमत्तदा॥३७॥बभूव मित्रवच्छक्रेसहचर्यापरायणः॥कदाचिन्नंदनेचोभौकदाचिद्गंधमादने॥३८॥कदाचिदुदधेस्तीरेमोदमानौविचेरतुः॥एवंकृतेचसंधानेवृत्रःप्रमुदितोभवत् ३९

सर्वदुर्गुणवानितिभावः ॥ २७ ॥ २८ ॥ यूयंसाधवोऽतिवादिनांकपटिनांचेतसामनभिज्ञा अतोभवद्भिःप्रार्थ्यते ॥ परंतुदुष्टमध्यस्थताभवद्भिर्नस्वीकार्येत्यभिप्रायेणाह अनभिज्ञाइति ॥ मुनयस्तुय द्येतादृशंशपथंकृत्वाविश्वासघातंकरिष्यतितर्हितस्यफलंभोक्ष्यतीत्यभिप्रायेणाहुः जंतुःकृतस्येति ॥ २९ ॥ ३० ॥ ब्रह्महंतॄणांतथासुरापानांचनिष्कृतिरस्तीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ अतःसर्वथाऽस्मद्वचना त्त्वयासख्यंकर्तव्यमितिभावः ॥ समयमिति परंतुतत्रसमयंसंकेतमेतादृशंभवद्भिःस्वीक्रियतेचेन्मयासख्यंक्रियतइत्येवंरूपंब्रूहि ॥ तेनैवसमयेनशपथोत्तरमुभयोःसंधिर्मैत्रीस्यादित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ॥ ३४ ॥ एवमितिएवंसमयः ॥ शपथेनक्रियेतचेन्मेममसंधीरोचतइत्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥

रंध्रान्वेषीसंकेतातिरिक्तमरणोपायेरंध्रंतदन्वेषी ॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥सप्तकृत्वः सप्तकृत्वइति॥सप्तकृत्वोयथास्यात्तथाप्रथमंगर्भच्छेदंचकार पश्चादेकैकमवयवंसप्तकृत्वश्चकार तेन
चैकोनपंचाशन्मरुतोनिष्पन्नाइतिपुराणांतरेस्पष्टम्॥अनातुरोमनसिपापभयरहितः ॥४७॥४८॥ कदाचिदिति॥ सवासवः ॥४९ ॥ वरदानमिति ॥ दिवानिशिचमरणंनास्तीयंतुसंध्याभवत्यस्यांमार

शक्रोऽपिवधकामस्तुतदुपायानचिंतयत् ॥ रंध्रान्वेषीसमुद्विग्नस्तदासीन्मघवाभृशम् ॥४० ॥ एवंचिंतयतस्तस्यकालःसमभिवर्तत ॥ विश्वासंपरमंप्राप
वृत्रःशक्रेऽतिदारुणे ॥ ४१ ॥ एवंकतिचिदब्दानिगतानिसमयेकृते ॥ वृत्रस्यमरणोपायान्मनसींद्रोप्यचिंतयत् ॥४२॥ त्वष्टैकदासुतंप्राहविश्वस्तंपाकशा
सने ॥ पुत्रवृत्रमहाभागशृणुमेवचनंहितम् ॥४३॥ नविश्वासस्तुकर्तव्यःकृतवैरेकथंचन ॥ मघवाकृतवैरस्तेसदाऽसूयापरःपरैः ॥४४॥ लोभान्मत्तोद्वेषर
तःपरदुःखोत्सवान्वितः ॥ परदारलंपटःसपापबुद्धिःप्रतारकः ॥४५॥ रंध्रान्वेषीद्रोहपरोमायावीमदगर्वितः ॥ यःप्रविश्योदरेमातुर्गर्भच्छेदंचकारह॥४६॥
सप्तकृत्वःसप्तकृत्वःक्रंदमानमनातुरः ॥ तस्मात्पुत्रनकर्तव्योविश्वासस्तुकथंचन ॥४७॥ कृतपापस्यकालज्ञापुनःपुत्रप्रकुर्वतः ॥ व्यासउवाच ॥ एवंप्रबो
धितःपित्रावचनैर्हेतुसंयुतैः ॥ ४८ ॥ नबुबोधतदावृत्रआसन्नमरणःकिल ॥ सकदाचित्समुद्रांतेतमपश्यन्महासुरम् ॥४९ ॥ संध्याकालउपावृत्तेमुहूर्तेऽती
वदारुणे ॥ ततःसंचिंत्यमघवावरदानंमहात्मनाम् ॥ ५० ॥ संध्येयंवर्ततेरौद्रानरात्रिर्दिवसोनच ॥ हंतव्योऽयंमयाचाऽद्यबलेनैवनसंशयः ॥ ५१ ॥ एका
कीविजनेचाऽत्रसंप्राप्तःसमयोचितः ॥ एवंविचार्यमनसासस्मारहरिमव्ययम् ॥ ५२ ॥ तत्राऽऽजगामभगवानदृश्यःपुरुषोत्तमः ॥ वज्रमध्येप्रविश्याऽसौसं
स्थितोभगवान्हरिः ॥ ५३ ॥ इंद्रोबुद्धिंचकाराऽऽशुतदावृत्रवधंप्रति ॥ इतिसंचिंत्यमनसाकथंहन्यांरिपुंरणे ॥५४॥ अजेयंसर्वथासर्वैर्देवैश्चदानवैस्तथा ॥
यदिवृत्रंनहन्म्यद्यवंचयित्वामहाबलम् ॥ ५५ ॥ नश्रेयोममनूनंस्यात्सर्वथारिपुरक्षणात् ॥ अपांफेनंतदापश्यत्समुद्रेपर्वतोपमम् ॥ ५६ ॥ नाऽयंशुष्को
नचार्द्रोऽयंनचशस्त्रमिदंतथा ॥ अपांफेनंतदाशक्रोजग्राहकिललीलया ॥ ५७ ॥ परांशक्तिंचसस्मारभक्त्यापरमयायुतः ॥ स्मृतमात्रातदादेवीस्वांशंफेने
न्यधापयत् ॥ ५८ ॥ वज्रंतदावृतंतत्रचकारहरिसंयुतम् ॥ फेनावृतंपविंतत्रशक्रश्चिक्षेपतंप्रति ॥ ५९ ॥ सहसानिपपाताऽऽशुवज्राहतइवाचलः ॥ वासव
स्तुप्रहृष्टात्माबभूवनिहतेतदा ॥ ६० ॥ ऋषयश्चमहेंद्रंतमस्तुवन्विविधैःस्तवैः ॥ हतशत्रुःप्रहृष्टात्मावासवःसहदैवतैः॥६१॥ देवींसंपूजयामासयत्प्रसादा
द्धतोरिपुः ॥ प्रसादयामासतदास्तोत्रैर्नानाविधैरपि ॥ ६२ ॥

णेनवरदानंमिथ्यानभवतीत्यर्थः ॥ महात्मनांब्रह्मादीनां वरदानमित्यन्वयः
॥५०॥५१॥५२॥५३॥ कथंहन्यामिति ॥ मनसासंचिंत्येत्यन्वयः ॥ ५४ ॥ ननुसंकटेनमारणापेक्षयानहंतव्यएवेतिचेत्तत्राह यदिवृत्रमिति ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ स्वांशंपराशक्त्यंशंये
नसदैत्योनंक्ष्यतितथांशंदेवीतस्मिन्फेनेन्यधापयत् स्थापितवतीत्यर्थः ॥ तेनचाऽतिकोमलोऽपिफेनपिंडोवज्रादप्यधिकोजातइतिभावः ॥ ५८ ॥ तदावृतंफेनावृतम् ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥६२॥

देवोद्यानेनंदनवनेहारिरिंद्रः ॥ पराशक्तेः प्रासादंमहांतमकरोदित्यर्थः ॥ तस्मिन्प्रासादेपद्मरागमणेररुणवर्णरत्नस्यनिर्मितांश्रीभुवनेश्वर्यामूर्तिंपूर्वंयथादर्शनंजातंतथाकृत्वास्थापयामासेत्यर्थः ॥ ॥ ६३ ॥ तदाप्रभृतितस्मात्कालादारभ्यश्रीदेवीभुवनेश्वरीदेवानांकुलदैवतंवंशपरंपरोपास्यमिष्टदैवतमभूदित्यर्थः ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ इत्थमिति ॥ इत्थंपूर्वोक्तप्रकारेणयतोवृत्रनामकोदैत्यः पराशक्तेःप्रवेशःसंचरणंतद्युक्तफेनतः फेनपिंडेनशक्रेणसहसाहतस्तस्मात् किंचतयापरशक्त्याकृतोयोदैत्यस्यमोहोदेवमैत्रीकरणेअविवेकस्तस्माच्चेत्यर्थः ॥ ६७ ॥ ततोवृत्रेति ॥ ततस्तस्मात्कारणाद्देवीवृत्रासुरनिहंत्रीतिलोकेषुगीयते ॥ तथामधुकैटभवधोविष्णुनाकृतोऽपिदेवीप्रसादमंतरातस्याऽजायमानत्वाद्देवीकृतइत्युच्यतेतद्वदितिभावः ॥ ६८ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेष

देवोद्यानेपराशक्तेःप्रासादमकरोद्धरिः ॥ पद्मरागमयींमूर्तिंस्थापयामासवासवः ॥ ६३ ॥ त्रिकालंमहतींपूजांचक्रुःसर्वेऽपिनिर्जराः ॥ तदाप्रभृतिदेवानांश्रीदेवीकुलदैवतम् ॥ ६४ ॥ विष्णुंत्रिभुवनश्रेष्ठंपूजयामासवासवः ॥ ततोहतेमहावीर्येवृत्रेदेवभयंकरे ॥ ६५ ॥ प्रववौचशिवोवायुर्जहृषुर्देवतास्तथा ॥ हतेतस्मिन्सगंधर्वयक्षराक्षसकिन्नराः ॥ ६६ ॥ इत्थंवृत्रःपराशक्तिप्रवेशयुतफेनतः ॥ तयाकृतविमोहाच्चशक्रेणसहसाहतः ॥६७॥ ततोवृत्रनिहंत्रीतिदेवीलोकेषुगीयते ॥ शक्रेणनिहतत्वाच्चशक्रेणहतउच्यते ॥ ६८ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥

अथतंपतितंदृष्ट्वाविष्णुर्विष्णुपुरींययौ ॥ मनसाशंकमानस्तुतस्यहत्याकृतंभयम् ॥ १ ॥ इंद्रोऽपिभयसंत्रस्तोययाविंद्रपुरींततः ॥ मुनयोभयसंविग्नाह्यभवन्निहतेरिपौ ॥ २ ॥ किमस्माभिःकृतंपापंयदसौवंचितःकिल ॥ मुनिशब्दोवृथाजातःसुरेशस्यचसंगमात् ॥ ३ ॥ अस्माकंवचनाद्वृत्रोविश्वासमगमत्किल ॥ विश्वासघातिनःसंगाद्वयंविश्वासघातकाः ॥ ४ ॥ धिगियंममतापापमूलमेवमनर्थकृत् ॥ यदस्माभिश्छलंकृत्वाशपथैर्वंचितोऽसुरः ॥ ५ ॥ मंत्रकृद्बुद्धिदाताचप्रेरकःपापकारिणाम् ॥ पापभाक्सभवेन्नूनंपक्षकर्तातथैवच ॥ ६ ॥ विष्णुनाऽपिकृतंपापंयत्साहाय्यमवाप्तवान् ॥ वज्रंप्रविश्ययेनाऽसौपातितःसत्त्वमूर्तिना ॥ ७ ॥ नूनंस्वार्थपरःप्राणीनपापाद्रासमश्नुते ॥ हरिणाहरिसंगेनसर्वथादुष्कृतंकृतम् ॥ ८ ॥ द्वावेवस्तःपदार्थानांद्वावेवनिधनंगतौ ॥ प्रथमश्चतुरीयश्चयौत्रिलोक्यांतुदुर्लभौ॥९॥अर्थकामौप्रशस्तौद्वौसर्वेषांसंमतौप्रियौ ॥ धर्मधर्मेतिवाग्वादोदंभोऽयंमहतामपि ॥ १० ॥ मुनयोऽपिमनस्तापमेवंकृत्वापुनःपुनः ॥ जग्मुःस्वानाश्रमानेवविमनस्काहतोद्यमाः ॥११॥

ष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ अथोनयात्रिषष्ट्याचातुयुतैःपद्यैरनंतरम् ॥ गुप्तवासोवासवस्यनहुषस्याऽभिषेचनम् ॥१ ॥ वृत्रवधानंतरंजातंवृत्तमाह अथतमिति॥१॥२॥३॥४॥५॥६॥७॥हरिणाविष्णुनाहरिसंगेनेंद्रसंगेन॥८॥ द्वावेवस्तइति ॥ पदार्थानांधर्मार्थकाममोक्षरूपाणांमध्येद्वावेवपदार्थौ ॥ १० ॥
वक्ष्यमाणौविद्यमानौस्तः ॥ द्वावेवचनिधनंनाशंगतौ ॥ ननुकौतौनिधनंगतौतत्राह प्रथमश्चतुरीयश्चेति॥धर्ममोक्षावित्यर्थः ॥यौत्रिलोक्यांदुर्लभौतौधर्ममोक्षौसर्वथाऽस्मिन्समयेउच्छिन्नावित्यर्थः ॥९॥ कौविद्यमानौस्तस्तत्राह अर्थकामाविति ॥ सर्वेर्थकामपरायणाजाताइत्यर्थः ॥ ननुनधर्मोऽद्याप्युच्छिन्नोयतोलोकेधर्मःकर्तव्योऽयंधर्मोऽयंधर्मइतिवदंतीतिचेत्तत्राह धर्मधर्मेति ॥ वाग्वादोवाचाकेवलंभाषणमेवोर्वरितंनधर्मस्वरूपंकुत्राऽपिदृश्यतइत्यर्थः ॥ ननुसवाग्वादःकिमर्थमितिचेद्दंभार्थमित्याह दंभोऽयमिति ॥ लोकैर्धार्मिकाएतेरामकृष्णपंडिताइत्येवंवक्तव्यमेतदर्थमित्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ ननुयोविष्णुःपूर्ववृत्रंप्रविश्यसहायोजातःसकथमिंद्रस्यतदनंतरंसंकटेसहायोनजातस्तत्राह नचापदीति ॥ दैवेऽनुकूलेसर्वे
सहायाभवंतिप्रतिकूलेतुनकोऽपिकस्याऽस्तीत्यर्थः ॥ २१ ॥ तदेवाह दैवेइति ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ दैवेप्रतिकूलेयेतदीयाःस्थितास्तएवतामिंद्रंशेपुरित्याह शेपुरिति ॥ किंचाऽयंब्रह्महेतिशनैःपर

त्वष्टातुनिहतंश्रुत्वापुत्रमिंद्रेणभारत ॥ रुरोददुःखसंतप्तोनिर्वेदमगमत्पुनः ॥१२॥ यत्राऽसौपतितस्तत्रगत्वावीक्ष्यतथागतम् ॥ संस्कारंकारयामासविधि
वत्पारलौकिकम् ॥ १३ ॥ स्नात्वाऽस्यसलिलंदत्वाकृत्वाचैवौर्ध्वदेहिकम् ॥ शशापेंद्रंसशोकार्तःपापिष्ठंमित्रघातकम् ॥ १४ ॥ यथामेनिहतःपुत्रःप्रलो
भ्यशपथैर्भृशम्॥तथेंद्रोपिमहद्दुःखंप्राप्नोतुविधिनिर्मितम् ॥१५॥ इतिशप्त्वासुरेशानंत्वष्टातापसमन्वितः॥मेरोःशिखरमास्थायतपस्तेपेसुदुष्करम्॥१६॥
जनमेजयउवाच ॥ हत्वात्वाष्ट्रंसुरेशोऽथकामवस्थामवाप्तवान् ॥ सुखंवादुःखमेवाऽग्रेतन्मेब्रूहिपितामह ॥ १७ ॥ व्यासउवाच ॥ किंपृच्छसिमहाभाग
संदेहःकीदृशस्तव ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाऽशुभम् ॥ १८॥ बलिष्ठैर्दुर्बलैर्वाऽपिस्वल्पंवाबहुवाकृतम् ॥ सर्वथैवहिभोक्तव्यंसदेवासुरमानुषैः॥
॥ १९ ॥ शक्रायेत्थंमतिर्दत्ताहरिणावृत्रघातिने ॥ प्रविष्टोऽथपविंविष्णुःसहायःप्रत्यपद्यत ॥ २० ॥ नचाऽऽपदिसहायोभूद्वासुदेवःकथंचन ॥ समयेस्वज
नःसर्वःसंसारेऽस्मिन्नराधिप ॥ २१ ॥ दैवेविमुखतांप्राप्तेनकोऽप्यस्तिसहायवान् ॥ पितामातातथाभार्याभ्रातावाऽथसहोदरः ॥ २२ ॥ सेवकोवाऽपिमि
त्रंवापुत्रश्चैवतथौरसः ॥ प्रतिकूलेगतेदैवेनकोऽप्येतिसहायताम् ॥ २३ ॥ भोक्तापापस्यपुण्यस्यकर्ताभवतिसर्वथा ॥ वृत्रंहत्वागताःसर्वेनिस्तेजस्कःशची
पतिः ॥ २४ ॥ शेपुस्तंत्रिदशाःसर्वेब्रह्महेत्यब्रुवञ्छनैः ॥ कोनामशपथान्कृत्वासत्यंदत्वावचःपुनः ॥ २५ ॥ जिघांसतिसुविश्वस्तंमुनिंमित्रत्वमागतम्॥
देवगोष्ठ्यांसुरोद्यानेगंधर्वाणांसमागमे ॥ २६ ॥ सर्वत्रैवकथातस्यविस्तारमगमत्किल ॥ किंकृतंदुष्कृतंकर्मशक्रेणाऽद्यजिघांसता ॥२७॥ वृत्रंछलेनविश्व
स्तंमुनिभिश्चप्रतारितम् ॥ वेदप्रमाणमुत्सृज्यस्वीकृतंसौगतंमतम्॥२८॥यदयंनिहतःशत्रुर्वंचयित्वाऽतिसाहसात्॥ कोनामवचनंदत्त्वाविपरीतमथाऽऽचरे
त् ॥ २९ ॥ विनाशक्रंहरिंवाऽपियथाऽयंविनिपातितः ॥ एवंविधाःकथाश्चाऽन्याःसमाजेष्वभवन्भृशम् ॥ ३० ॥ शुश्रावेंद्रोऽपिविविधाःस्वकीर्तिहानिका
रकाः ॥ यस्यकीर्तिर्हतालोकेधिक्तस्यैवकुजीवितम् ॥३१॥ यंदृष्ट्वापथिगच्छंतंशत्रुःस्मेरमुखोभवेत्॥ इंद्रद्युम्नोऽपिराजर्षिःपतितःकीर्तिसंक्षयात् ॥३२॥
स्वर्गादकृतपापोऽसौपापकृत्किंनपात्यते ॥ स्वल्पेऽपराधेऽपिनृपोययातिःपतितःकिल ॥ ३३ ॥

स्परंनिंदांचक्रुरित्याह ब्रह्महेति ॥ किंचसर्वत्रतत्तत्स्थलेपुनानाविधावार्ताश्चाऽभवन्नित्याह कोनामेति ॥ २५ ॥ देवगोष्ठ्यांदेवस्थाने ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ यथाऽयंविनिपातितस्तथावि
परीतंकर्महरिंशक्रंविनाकोनामाऽऽचरेत्इतिपूर्वेणान्वयः ॥ नकोपीत्यर्थः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ इंद्रद्युम्नोपीति ॥ पुण्यवानपिकीर्तिसंक्षयात्पतितःकिंपुनर्मादृशःपापीत्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

इदंकथाद्वयंमहाभारतेप्रसिद्धम् ॥ भृगुपत्नीति ॥ इयंचकथाऽत्रैवचतुर्थस्कंधेप्रसिद्धा ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

नृपः कर्कटतांप्राप्तोयुगानष्टादशैवतु ॥ भृगुपत्नीशिरश्छेदाद्भगवान्हरिरच्युतः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मशापात्पशोर्योनौसंजातोमकरादिषु ॥ विष्णुश्चवामनोभूत्वा
याचनार्थंवलेर्गृहे ॥ ३५ ॥ गतः किमपरंदुःखंप्राप्नोतिदुष्कृतीनरः ॥ रामोऽपिवनवासेषुसीताविरहजंवहु ॥ ३६ ॥ दुःखंचप्राप्तवान्घोरंभृगुशापेनभार
त ॥ तथेंद्रोऽपिब्रह्महत्याकृतंप्राप्यमहद्भयम् ॥ ३७ ॥ नस्वास्थ्यंप्रापगेहेऽसौसर्वसिद्धिसमन्विते ॥ पौलोमीतंसभाहीनंदृष्ट्वाप्रोवाचवासवम् ॥ ३८ ॥ निः
श्वसंतंभयत्रस्तंनष्टसंज्ञंविचेतनम् ॥ किंप्रभोऽद्यभयातोंऽसिमृतस्तेदारुणोरिपुः ॥ ३९ ॥ काचिंतावर्ततेकांततवशत्रुनिषूदन॥कस्माच्छोचसिलोकेशनिः
श्वसन्प्राकृतोयथा ॥ ४० ॥ नान्योऽस्तिवलवाञ्छत्रुर्येनचिंतापरोभवान् ॥ इंद्रउवाच ॥ नाऽरातिर्वलवान्मेऽस्तिनशांतिर्नसुखंतथा ॥ ४१ ॥ ब्रह्मह
त्याभयाद्राज्ञिविभेमिसततंगृहे ॥ नंदनंनसुखाकारंनाऽमृतंनगृहंवनम् ॥ ४२ ॥ गंधर्वाणांतथागेयंनृत्यमप्सरसांपुनः ॥ नत्वंसुखकरानारीनानाचसुरयो
षितः ॥ ४३ ॥ नतथाकामधेनुश्चदेववृक्षःसुखप्रदः ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिक्वशर्ममजायते ॥ ४४ ॥ इतिचिंतापरःकांतेनलभेसुखमात्मनि ॥ व्यासउ
वाच ॥ इत्युक्त्वावचनंशक्रःप्रियांपरमकातराम् ॥ ४५ ॥ निर्जगामगृहान्मंदोमानसंसरउत्तमम् ॥ पद्मनालेप्रविष्टोऽसौभयार्तःशोककर्षितः ॥ ४६ ॥
नप्रज्ञायतदेवेंद्रस्त्वभिभूतश्चकल्मषैः ॥ प्रतिच्छन्नोवसत्यप्सुचेष्टमानइवोरगः ॥४७॥ असहायस्तुराषाडैचिंतातोंविकलेंद्रियः॥ ततःप्रनष्टेदेवेंद्रेब्रह्महत्या
भयार्दिते ॥४८॥ सुराश्चिंतातुराश्चासन्नुत्पाताश्चाऽभवन्नथ ॥ ऋषयःसिद्धगंधर्वाभयार्ताश्चाऽभवन्भृशम्॥४९॥अराजकंजगत्सर्वमभिभूतमुपद्रवैः ॥ अव
र्षणंतदाजातंपृथिवीक्षीणवैभवा ॥ ५० ॥ विच्छिन्नस्रोतसोनद्यःसरांस्यनुदकानिवै ॥ एवंत्वराजकेजातेदेवतामुनयस्तथा ॥ ५१ ॥ विचार्यनहुषंचक्रुःश
क्रंसर्वेदिवौकसः ॥ संप्राप्यनहुषोराजाधार्मिष्ठोऽपिरजोवलात् ॥ ५२ ॥ वभूवविषयासक्तःपंचवाणशराहतः ॥ अप्सरोभिर्वृतःक्रीडन्देवोद्यानेषुभारत ॥
॥५३॥ शक्रपत्नीगुणाञ्छ्रुत्वाचकमेतांसपार्थिवः ॥ ऋषीनाहकिमिंद्राणीनोपगच्छतिमांकिल ॥ ५४ ॥ भवद्भिश्चामरैःसर्वैःकृतोऽहंवासवस्त्विह ॥ प्रे
षयध्वंसुराःकामंसेवार्थंममवैशचीम् ॥ ५५ ॥ प्रियंचेन्ममकर्तव्यंसर्वथामुनयोऽमराः ॥ अहमिंद्रोऽद्यदेवानांलोकानांचतथेश्वरः ॥ ५६ ॥ आगच्छतुश
चीमद्भ्रक्षिप्रमद्यनिवेशनम् ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवादेवर्षयस्तथा ॥५७॥ गत्वाचिंतातुराःप्रोचुःपौलोमींप्रणतास्ततः ॥ इंद्रपत्निदुराचारोनहुषस्त्वामि
हेच्छाति ॥ ५८ ॥ कुपितोऽस्मानुवाचेदंप्रेषयध्वंशचीमिह ॥ किंकुर्मस्तदधीनाःस्मयेनेंद्रोऽयंकृतःकिल ॥ ५९ ॥

॥ ४७ ॥ तुराषाडिंद्रः ऐत् अगच्छत् ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ॥ अर्धाधिकैकसप्तत्याश्लोकानांनहुषेनृपे ॥ शच्यासक्तमतौसातुदेवींचित्तेचकारह ॥ देवीप्रसादतश्चेंद्रंददर्शच
शचीततः ॥ १ ॥ बृहस्पतिनाऽभयेदत्तेतदुत्तरंजातंवृत्तमाह नहुषइति ॥ आंगिरसंबृहस्पतिम् ॥ १ ॥ इतीत्यस्याहेत्यनेनान्वयः ॥ कुतोहंतव्यइत्यत्रहेतुमाह गृहेमूढस्तांरक्षतीति ॥ इतिहेतोरिति
तच्छ्रुत्वादुर्मनादेवीबृहस्पतिमुवाचह ॥ रक्षमांनहुषाद्ब्रह्मंस्तवाऽस्मिशरणंगता ॥ ६० ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ नभेतव्यंत्वयादेविनहुषात्पापमोहितात् ॥
नत्वांदास्याम्यहंवत्सेत्यक्त्वाधर्मंसनातनम् ॥ ६१ ॥ शरणागतमार्तंचयोददातिनराधमः ॥ सएवनरकंयातियावदाभूतसंप्लवम् ॥ ६२ ॥ स्वस्थाभवपृथु
श्रोणिनत्यक्ष्येत्वांकदाचन ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेवृत्रवधेसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ नहुषस्त्वथतांश्रुत्वागुरो
स्तुशरणंगताम् ॥ चुक्रोधस्मरबाणार्तस्तमांगिरसमाशुवै ॥ १ ॥ देवानाहांगिरासूनुर्हंतव्योऽयंमयाकिल ॥ इतींद्राणींगृहेमूढोरक्षतीतिमयाश्रुतम् ॥ २ ॥
इतितंकुपितंदृष्ट्वादेवाःसर्षिपुरोगमाः ॥ अब्रुवन्नहुषंघोरंसामपूर्वंवचस्तदा ॥ ३ ॥ क्रोधंसंहरराजेंद्रत्यजपापमतिंप्रभो ॥ निंदंतिधर्मशास्त्रेषुपरदाराभिमर्श
नम् ॥ ४ ॥ शक्रपत्नीसदासाध्वीजीवमानेपतौपुनः ॥ कथमन्यंपतिंकुर्यात्सुभगाऽतिपतिव्रता ॥ ५ ॥ त्रिलोकीशस्त्वमधुनाशास्ताधर्मस्यवैविभो ॥ त्वा
दृशोऽधर्ममातिष्ठेत्तदानश्येत्प्रजाध्रुवम् ॥ ६ ॥ सर्वथाप्रभुणाकार्यंशिष्टाचारस्यरक्षणम् ॥ वारमुख्याश्चशतशोवर्ततेऽत्रशचीसमाः ॥ ७ ॥ रतिस्तुकारणं
प्रोक्तंशृंगारस्यमहात्मभिः ॥ रसहानिर्बलात्कारेकृतेसातितुजायते ॥ ८ ॥ उभयोःसदृशंप्रेमयदिपार्थिवसत्तम ॥ तदावैसुखसंपत्तिरुभयोरुपजायते ॥ ९ ॥
तस्माद्भावमिमंमुंचपरदाराभिमर्शने ॥ सद्भावंकुरुदेवेंद्रपदंप्राप्तोस्यनुत्तमम् ॥ १० ॥ ऋद्धिक्षयस्तुपापेनपुण्येनाऽतिविवर्धनम् ॥ तस्मात्पापंपरित्यज्यस
न्मतिंकुरुपार्थिव ॥ ११ ॥ नहुषउवाच ॥ गौतमस्ययदाभुक्तादाराःशक्रेणदेवताः ॥ वाचस्पतेस्तुसोमेनक्कयूयंसंस्थितास्तदा ॥ १२ ॥ परोपदेशेकुशलाः
प्रभवंतिनराःकिल ॥ कर्ताचैवोपदेष्टाचदुर्लभःपुरुषोभवेत् ॥ १३ ॥ मामागच्छतुसादेवीहितंस्याददुतांहिवः ॥ एतस्याःपरमंदेवाःसुखमेवंभविष्यति ॥ १४ ॥
अन्यथानाहितुष्येऽहंसत्यमेतद्ब्रवीमिवः ॥ विनयाद्वाबलाद्वाऽपितामाशुप्रापयंत्विह ॥ १५ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादेवाश्चमुनयस्तथा ॥ तमूचुश्चाऽतिसंत्रस्ता
नहुषंमदनातुरम् ॥ १६ ॥ इंद्राणीमानयिष्यामःसामपूर्वंतवांतिकम् ॥ इत्युक्त्वातेतदाजग्मुर्बृहस्पतिनिकेतनम् ॥ १७ ॥ व्यासउवाच ॥ तेगत्वांगिरसःपुत्रं
प्रोचुःप्रांजलयःसुराः ॥ जानीमःशरणंप्राप्तामिंद्राणींतववेश्मनि ॥ १८ ॥ सादेयानहुषायाऽद्यवासवोऽसौकृतोयतः ॥ वृणोत्वियंवरारोहापतित्वेवरवर्णिनी ॥ १९ ॥
शेषः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ प्रजाध्रुवमिति ॥ यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनइतिन्यायात्त्वंदेवराजोऽपिसन्परदारलंपटश्चेत्सर्वेऽपिपरदारलंपटाभवेयुरित्यर्थः ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥
देवताइतिसंबोधनांतम् ॥ सोमेनचंद्रेणतुवाचस्पतेर्गुरोर्दाराभुक्ताइत्यन्वयःतदायूयंधर्मज्ञाःक्वस्थितास्तस्मिन्समयेतयोरुपदेशःकिमितिभवद्भिर्नकृतइतिभावः ॥ १२ ॥ १३ ॥ एतस्याइंद्राण्याः
सुखमित्यन्वयः ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ अंगिरसःपुत्रंबृहस्पतिम् ॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ २० ॥ २१ ॥ कोऽसावुपायः कर्तव्यइतिचेत्तमुपायंस्वयमेवाह तत्रगत्वेति ॥ पतिमिंद्रंमृतंज्ञात्वाभजेभजिष्ये ॥ वर्तमानसामीप्येभविष्यतिलट् ॥ इतिसमयंकरोत्वित्यर्थः ॥ २२॥ मेमत्स्वामिनीं द्रेइत्यन्वयः ॥ ननुपतिर्मृतइतिज्ञानंकथंभविष्यतीतिचेन्मयाऽन्वेषणार्थंगंतव्यंतदाभविष्यतीत्याशयेनाह अन्वेषणार्थमिति ॥ २३ ॥ २४ ॥ इंद्रपत्न्यासहिताइत्यन्वयः ॥ २५ ॥ कृत्रिमवासवोन

बृहस्पतिःसुरानाहतच्छुत्वादारुणंवचः ॥ नाऽहंत्यक्ष्येतुपौलोमींसतींचशरणागताम् ॥ २० ॥ देवाऊचुः ॥ उपायोऽन्यःप्रकर्तव्योयेनसोऽद्यप्रसीदति ॥
अन्यथाकोपसंयुक्तोदुराराध्योभविष्यति ॥ २१ ॥ गुरुरुवाच ॥ तत्रगत्वाशचीभूपंप्रलोभ्यवचसाभृशम् ॥ करोतुसमयंबालापतिंज्ञात्वामृतंभजे ॥ २२ ॥
इंद्रेजीवतिमेकांतेकथमन्यंकरोम्यहम् ॥ अन्वेषणार्थंगंतव्यंमयातस्यमहात्मनः ॥ २३ ॥ इतिसासमयंकृत्वावंचयित्वाचभूपतिम् ॥ भर्तुरानयनेयत्नंक
रोतुममवाक्यतः ॥ २४ ॥ इतिसंचिंत्यतेसर्वेबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ नहुषंसहिताजग्मुरिंद्रपत्न्यादिवौकसः ॥ २५ ॥ तानागतान्समीक्ष्याऽहतदाकृत्रिम
वासवः ॥ जहर्षचमुदायुक्तस्तांवीक्ष्यमुदितोऽब्रवीत् ॥२६॥ अद्याऽस्मिवासवःकांतेभजमांचारुलोचने॥ पतिस्त्वेसर्वलोकस्यपूज्योऽहंविहितःसुरैः ॥२७॥
इत्युक्तासानृपंप्राहवेपमानात्रपायुता ॥ वरमिच्छाम्यहंराजंस्त्वत्तःप्राप्तुंसुरेश्वर ॥ २८ ॥ किंचित्कालंप्रतीक्षस्वयावत्कुर्वेविनिर्णयम् ॥ इंद्रोऽस्तीतिनवा
ऽस्तीतिसंदेहोमेहृदिस्थितः ॥२९॥ ततस्त्वांसमुपस्थास्येकृत्वानिश्चयमात्मनि ॥ तावत्क्षमस्वराजेंद्रसत्यमेतद्ब्रवीमिते॥३०॥ नहिविज्ञायतेशक्रोनष्टः
किंवाक्वगतः ॥ एवमुक्तःसइंद्राण्यानहुषःप्रीतिमानभूत् ॥ ३१ ॥ व्यसर्जयत्ससतांदेवींतथेत्युक्त्वामुदान्वितः ॥ साविसृष्टानृपेणाऽऽशुगत्वाप्राहसुरान्स
ती ॥३२॥ इंद्रस्याऽऽगमनेयत्नंकुरुताऽद्यकृतोद्यमाः ॥ श्रुत्वातद्वचनंदेवाइंद्राण्यारसवच्छुचि ॥ ३३ ॥ मंत्रयामासुरेकाग्राःशक्रार्थंनृपसत्तम ॥ तेगत्वावै
ष्णवंधामतुष्टुवुःपरमेश्वरम् ॥ ३४ ॥ आदिदेवंजगन्नाथंशरणागतवत्सलम् ॥ ऊचुश्चैनंसमुद्विग्नावाक्यंवाक्यविशारदाः ॥ ३५ ॥ देवदेवःसुरपतिर्ब्रह्महत्या
प्रपीडितः ॥ अदृश्यःसर्वभूतानांक्वाऽपितिष्ठतिवासवः ॥ ३६ ॥ त्वद्धियानिहतेविप्रेब्रह्महत्यावृतःप्रभो ॥ त्वंगतिस्तस्यभगवन्नस्माकंचतथैवहि ॥ ३७ ॥
त्राहिनःपरमापन्नान्मोक्षंतस्यविनिर्दिश ॥ देवानांवचनंश्रुत्वाकातरंविष्णुरब्रवीत् ॥ ३८ ॥ यजतामश्वमेधेनशक्रपापनिवृत्तये ॥ पुण्येनहयमेधेनपावि
तःपाकशासनः ॥ ३९ ॥ पुनरेष्यतिदेवानामिंद्रत्वमकुतोभयः ॥ हयमेधेनसंतुष्टादेवीश्रीजगदंबिका ॥४०॥ ब्रह्महत्यादिपापानिनाशयिष्यत्यसंशयम् ॥
यस्याःस्मरणमात्रेणपापजालंविनश्यति ॥ ४१ ॥ किंपुनर्वाजिमेधेनतत्प्रीत्यर्थंकृतेनच ॥ इंद्राणीकुरुतान्नित्यंभगवत्याःप्रपूजनम् ॥ ४२ ॥

हुषः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८॥ मेहृदिस्थितः ॥ संदेहस्तस्यनिर्णयंयावत्कुर्वेइत्यर्थः॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ हयमेधःकिंदेवतोद्देशेनकर्तव्यस्तत्राह हयमेधेनसंतु ष्टेति ॥ श्रीदेवीप्रीत्यर्थमश्वमेधःकर्तव्यइत्यर्थः ॥ ४० ॥ कैमुतिकन्यायेनाह यस्याःस्मरणमात्रेणेति ॥ ४१॥ इतींद्रकर्तव्यमुक्त्वाशचीकर्तव्यमाह इंद्राणीति ॥ कुरुतान्नित्यमिति ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ एनसापापेन ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ जग्मुस्तंदेशमितिपूर्वंदेवैर्ज्ञातएवदेशोनहुषभयान्नप्रकटीकृतोऽथवातस्मिन्समयेबहुतरंशोधंकृत्वातंदेशंजग्मुरितिवाऽर्थःकर्तव्यः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥
॥ ४८ ॥ कालाकांक्षीउदयकालंप्रतीक्षमाणोनहुषभयाद्यस्मिन्स्थलेऽश्वमेधःकृतस्तत्स्थलंपरित्यज्यदेवानामप्यगोचरेक्वचिज्जलेपद्मनालेकस्मिंश्चिद्व्यातिष्ठत स्थितवानित्यर्थः॥अतएवसवासवइंद्राण्या
नज्ञातइतिवक्ष्यमाणग्रंथेननविरोधः ॥ अन्यथादेवैर्ज्ञातत्वादिंद्राण्याज्ञातएवेतितद्विरोधःस्यादेवेति ॥ ४९ ॥ स्थानेस्वस्थानेदेवागताइत्यर्थः ॥५०॥ किमदृश्यइति ॥ यज्ञकालेप्रकटोजातःपुनःकथ
मदृश्योजातइत्यर्थः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ केवलंदर्शनेनाऽपिकिंफलम् यदितस्यराज्यप्राप्तिर्नस्यात्तस्मात्तस्यराज्यप्राप्त्युपायमपिवदेत्यभिप्रायंशच्याजानन्नाह आराधितेति ॥ पातयिष्यतीति ॥ तत

आराधनंशिवायास्तुसुखकारिभविष्यति ॥ नहुषोऽपिजगन्मातुर्माययामोहितःकिल ॥ ४३ ॥ विनाशंस्वकृतेनाऽऽशुगमिष्यत्येनसासुराः ॥ पावितश्चा
ऽश्वमेधेनतुराषाडपिवैभवम् ॥ ४४ ॥ प्राप्स्यत्यचिरकालेनस्वमासनमनुत्तमम् ॥ तेतुश्रुत्वाशुभांवाणींविष्णोरमिततेजसः ॥४५॥ जग्मुस्तंदेशमनिशं
यत्राऽऽस्तेपाकशासनः ॥ तमाश्वास्यसुराःशक्रंबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ ४६ ॥ कारयामासुरखिलंहयमेधंमहाक्रतुम् ॥ विभज्यब्रह्महत्यांतुवृक्षेषुचनदीषुच
॥ ४७ ॥ पर्वतेषुपृथिव्यांचस्त्रीषुचैवाऽक्षिपद्विभुः ॥ तांविसृज्यचभूतेषुविपापःपाकशासनः ॥ ४८ ॥ विज्वरःसमभूद्भूयःकालाकांक्षीस्थितोजले ॥ अदृ
श्यःसर्वभूतानांपद्मनालेव्यतिष्ठत ॥ ४९ ॥ देवास्तुनिर्गताःस्थानेकृत्वाकार्यंतदद्भुतम् ॥ पौलोमीतुगुरुंप्राहदुःखिताविरहाकुला ॥ ५० ॥ कृतयज्ञोऽपि
मेभर्ताकिमदृश्यःपुरंदरः ॥ कथंद्रक्ष्येप्रियंस्वामिंस्तमुपायंवदस्वमे ॥५१॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ त्वमाराधयपौलोमिदेवींभगवतींशिवाम्॥दर्शयिष्यतिते
नाथंदेवीविगतकल्मषम् ॥ ५२ ॥ आराधिताजगद्धात्रीनहुषंवारयिष्यति ॥ मोहयित्वानृपंस्थानात्पातयिष्यतिचांबिका ॥ ५३ ॥ इत्युक्तासातदातेनपु
लोमतनयानृप ॥ जग्राहमंत्रंविधिवद्गुरोर्देव्याःससाधनम् ॥ ५४ ॥ विद्यांप्राप्यगुरोर्देवीदेवींश्रीभुवनेश्वरीम् ॥ सम्यगाराधयामासबलिपुष्पार्चनैःशुभैः
॥ ५५ ॥ त्यक्तान्यभोगसंभारातापसीवेषधारिणी ॥ चकारपूजनंदेव्याःप्रियदर्शनलालसा ॥ ५६ ॥ कालेनाकियतातुष्टाप्रत्यक्षंदर्शनंददौ ॥ सौम्यरूपध
रादेवीवरदाहंसवाहिनी ॥ ५७ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशाचंद्रकोटिसुशीतला ॥ विद्युत्कोटिसमानाभाचतुर्वेदसमन्विता ॥ ५८ ॥

इंद्रस्यराज्यप्राप्तिर्भविष्यतीत्यर्थः ॥ ५३ ॥ पुलोमतनयाशचीगुरोःसकाशात्ससाधनंमंत्रंसिद्धिसाधनसहितंमंत्रंविधिवद्दीक्षयोक्तविधिनाजग्राहेत्यर्थः ॥ साधनंतुऋष्यादिन्यासादिपुरश्चरणांतंमंत्रक
ल्पोक्तंग्राह्यम् ॥ ५४ ॥ कोऽसौमंत्रोगृहीतइतिचेत्तत्राह विद्यामिति ॥ श्रीभुवनेश्वरींमहाविद्यांप्राप्येत्यन्वयः ॥ हृल्लेखात्मकश्रीभुवनेश्वरीमंत्रंप्राप्येत्यर्थः ॥ अयंचमंत्रःसर्वमंत्रोत्तमोत्तमः ॥मुख्यत्वे
नमायाविशिष्टब्रह्मप्रतिपादकत्वादतएवैतन्मंत्रस्यैवमायाबीजशक्तिबीजप्रकृतिबीजदेवीप्रणवेत्यादयःसंज्ञाः ॥ स्पष्टीकृतंचैतद्विस्तरेणसप्रमाणमस्माभिः शक्तितत्त्वविमर्शिन्याम् ॥ मंत्रशास्त्रविदांवैदि
कानामुपनिषद्भागविदांचस्पष्टमेवैतत् ॥ ५५ ॥ त्यक्तेति ॥ पुरश्चरणोक्तव्रतपराभूत्वेत्यर्थः ॥ ५६ ॥ हंसवाहिनीत्यनेनभुवनेश्वर्याहंसोवाहनमस्तीतिबोधितम् ॥ ५७ ॥कोटिसूर्येत्यादिनातेजोवत्त्वा
तिशयोद्योतितः ॥ चतुर्वेदसमन्वितेति ॥ चतुर्दिक्षुविद्यमानैश्चतुर्भिर्वेदैःस्तुतिंकुर्वद्भिःसमन्विता वेदचतुष्टयप्रतिपाद्येतितेनबोधितम् ॥ ५८ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

पाशांकुशेति ॥ आयुधध्यानंपूर्वमुक्तंनविस्मर्तव्यम् ॥ आयुधार्थस्तुश्रीमच्छंकराचार्यैःप्रपंचसारेभुवनेश्वरीपटलेउक्तः ॥ धातृद्रौस्तोरक्षणव्यापकार्थावित्यादिग्रंथेनस ततएवावगंतव्योनेहवितन्यते॥ आपादेतिमुक्ताफलानांवैजयंतीमालेत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ सौम्यानंतेति ॥ सौम्याःशांतिदांत्यादयोयेऽनंतरसामोक्षदायकास्तैर्युक्तंपरिपूर्णस्तनद्वयंतेनविराजिताअतिपुष्टस्तनयोरुत्प्रेक्षेयम्॥ ६१॥कूटस्याक्षरंब्रह्म तद्रूपिणी ॥ ६२ ॥६३॥ शक्रपत्नीमुत्साहयाति वरदाऽहंसमायातेति॥६४॥अनेककोटीति ॥ तदुक्तमुमासंहितायांशिवपुराणे ॥ वक्तुंशक्यंनतत्पुण्यंयेनदेवीप्रदृश्यतइति॥इत्युक्तेति ॥

पाशांकुशाभयवरान्दधतीनिजबाहुभिः ॥ आपादलंबिनींस्वच्छांमुक्तामालांचबिभ्रती ॥ ५९ ॥ प्रसन्नस्मेरवदनालोचनत्रयभूषिता ॥ आब्रह्मकीटजननीकरुणामृतसागरा ॥ ६० ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडनायिकापरमेश्वरी ॥ सौम्यानंतरसैर्युक्तस्तनद्वयविराजिता ॥ ६१ ॥ सर्वेश्वरीचसर्वज्ञाकूटस्थाक्षररूपिणी ॥ तामुवाचप्रसन्नासाशक्रपत्नींकृतोद्यमाम् ॥ ६२ ॥ मेघगंभीरशब्देनमुदमाददतीभृशम् ॥ देव्युवाच॥ वरंवरयसुश्रोणिवांछितंशक्रवल्लभे ॥ ६३ ॥ ददाम्यद्यप्रसन्नास्मिपूजितासुभृशंत्वया ॥ वरदाऽहंसमायातादर्शनंसहजंनमे ॥ ६४ ॥ अनेककोटिजन्मोत्थपुण्यपुंजैर्हिलभ्यते ॥ इत्युक्तासातदादेवींतामाहप्रणतापुरः ॥ ६५ ॥ शक्रपत्नीभगवतींप्रसन्नांपरमेश्वरीम् ॥ वांछामिदर्शनंमातःपत्युःपरमदुर्लभम् ॥६६॥ नहुषाद्भयनाशंचस्वपदप्रापणंतथा ॥ देव्युवाच ॥ गच्छत्वमनयादूत्यासार्द्धंश्रीमानसंसरः ॥ ६७ ॥ यत्रमेमूर्तिरचलाविश्वकामाभिधामता ॥ तत्रपश्यसिशक्रंत्वंदुःखितंभयविह्वलम् ॥ ६८ ॥ मोहयिष्यामिराजानंकालेनकियतापुनः ॥ स्वस्थाभवविशालाक्षिकरोमितवचेप्सितम् ॥ ६९ ॥ भ्रंशयिष्यामिभूपालंमोहितंत्रिदशासनात् ॥ व्यासउवाच ॥ देवीदूतींतांगृहीत्वाशक्रपत्नीत्वरान्विता ॥ ७० ॥ प्रापयामाससान्निध्यंस्वपत्युःपरमेश्वरीम् ॥ सादृष्ट्वातंपतिंबालासुरेशंगुप्तसंस्थितम् ॥ ७१ ॥ मुदिताभूद्वरंवीक्ष्यबहुकालाभिवांछितम् ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेशक्रदर्शनंनामाऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ तांवीक्ष्यविपुलापांगींरहःशोकसमन्विताम् ॥ आखंडलःप्रियांभार्यांविस्मितश्चाऽब्रवीत्तदा ॥ १ ॥ कथमत्राऽगताकांतेकथंज्ञातस्त्वयाह्यहम् ॥ दुर्ज्ञेयःसर्वभूतानांसंस्थितोऽस्मिशुभानने ॥ २ ॥ शच्युवाच ॥ देवदेव्याःप्रसादेनज्ञातोऽस्यद्यभवानिह ॥ पुनस्तस्याःप्रसादेनप्राप्तास्मित्वांदिवस्पते ॥ ३ ॥ नहुषोनामराजर्षिःस्थापितोभवदासने ॥ त्रिदशैर्मुनिभिश्चैवसमांबाधतिनित्यशः ॥ ४ ॥ पतिंमांकुरुचार्वंगितुरासाहंसुराधिपम् ॥ एवंवदतिमांपाप्माकिंकरोमिबलार्दन ॥ ५ ॥ इंद्रउवाच ॥ कालाकांक्षीवरारोहेसंस्थितोऽस्मियदृच्छया ॥ तथात्वमपिकल्याणिसुस्थिरंस्वमनःकुरु ॥ ६ ॥

देव्याउक्तासाशक्रपत्नीपुरोऽग्रदेशेप्रणतासतीतांदेवींभगवतीमाहेत्यन्वयः ॥६५॥६६॥६७॥६८॥६९॥ तांशक्रपत्नींसादेव्यादत्तादूतीगृहीत्वास्वपत्युःसान्निध्यंप्रापयामासेत्यन्वयः ॥ ७० ॥ अत्रस्वशब्देनशचीविवक्षितापरमेश्वरीमिति शक्रपत्नीविशेषणम् ॥ ७१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेष्टमोऽध्यायः॥ ८ ॥ ॥ सप्तषष्टिश्लोकवर्यैर्जगदंबाप्रसादतः॥नहुषस्याप्यधःपातोविस्तरेणोपवर्ण्यते॥ १ ॥इंद्रदर्शनेशच्याकृतेसातितदुत्तरंजातंवृत्तमाह तांवीक्ष्येति॥ १ ॥ २ ॥प्राप्तास्मीति॥तस्याएवप्रसादेनतवदर्शनमधुनाजातंपुनस्तस्याएवप्रसादेनत्वांप्राप्तास्मिप्राप्स्यामीत्यर्थः॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ परेणेति ॥ कामेनभिन्नंसंभिन्नंचित्तंयस्याअतिचंचलानारीकोटिभिरुपायैः ॥ परेणाऽन्येनरक्षितापतिव्रतानैवभवेदित्यन्वयः ॥ १४ ॥किंतुतत्राह
शीलमेवेति ॥ तस्याःशीलंस्वभावोवासनात्मकस्तांरक्षतीत्यर्थः ॥ शीलंसद्धासनामास्थाय ॥ १५ ॥ नहुषबाधापरिहारोपायमाह ॥ यदात्वामिति ॥ खलोदुष्टः ॥ १६ ॥ १७ ॥१८॥१९॥२०॥

व्यासउवाच ॥ इत्युक्तातेनसादेवीपतिनाऽतिप्रशंसिना ॥ निःश्वसंत्याहतंशक्रंवेपमानाऽतिदुःखिता ॥ ७ ॥ कथंतिष्ठेन्महाभागपापात्मामांवशानुगाम् ॥
करिष्यतिमदोन्मत्तोवरदानेनगर्वितः ॥८॥ देवाश्चमुनयःसर्वेमामूचुस्तद्भयाकुलाः ॥ तंभजस्ववरारोहेदेवराजंस्मरातुरम् ॥९॥ बृहस्पतिस्तुशत्रुघ्नवाड
वोबलवर्जितः ॥ कथंमांरक्षितुंशक्तोभवेद्देवानुगःसदा ॥ १० ॥ तस्माच्चिंताऽस्तिमहतीनार्यहंवशवर्तिनी ॥ अनाथाकिंकरिष्यामिविपरीतेविधौविभो ॥
॥ ११ ॥ नार्यस्म्यहंनकुलटात्वच्चित्ताऽतिपतिव्रता ॥ नास्तिमेशरणंतत्रयोमांरक्षतिदुःखिताम् ॥ १२ ॥ इंद्रउवाच ॥ उपायंप्रब्रवीम्यद्यतंकुरुष्ववरान
ने ॥ शीलंतेदुःस्थितेकालेपरित्रातंभविष्यति ॥ १३ ॥ परेणरक्षितानारीनभवेच्चपतिव्रता ॥ उपायैःकोटिभिःकामभिन्नचित्ताऽतिचंचला ॥ १४ ॥ शी
लमेवहिनारीणांसदारक्षतिपापतः ॥ तस्मात्त्वंशीलमास्थायस्थिराभवशुचिस्मिते ॥१५॥ यदात्वांनहुषोराजाबलादाकर्षयेत्खलः ॥ तदात्वंसमयंकृत्वा
गुतंवंचयभूपतिम् ॥ १६ ॥ एकांतेतत्समीपेत्वंगत्वावदमदालसे ॥ ऋषियानेनदिव्येनमामुपैहिजगत्पते ॥ १७ ॥ एवंतववशेप्रीताभविष्यामीतिमेव्रत
म् ॥ इतितंवदसुश्रोणितदातुपरिमोहितः ॥ १८ ॥ कामांधःसमुनीन्यानेयोजयिष्यतिपार्थिवः ॥ अवश्यंतापसोभूपंशापदग्धंकरिष्यति ॥ १९ ॥ सा
हाय्यंजगदंबातेकरिष्यतिनसंशयः ॥ जगदंबापदस्मर्तुःसंकटंनकदाचन ॥२०॥ यदिजायेततच्चाऽपिज्ञेयंतत्स्वस्तयेकिल ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमणिद्वीपा
धिवासिनीम् ॥ २१ ॥ भजत्वंभुवनेशानींगुरुवाक्यानुसारतः ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याख्याताशचीतेनजगामनहुषंप्रति ॥२२॥ तथेत्युक्त्वाऽतिविश्वस्ता
भाविकार्येकृतोद्यमा ॥ नहुषस्तांसमालोक्यमुदितोवाक्यमब्रवीत् ॥ २३ ॥ स्वागतंसत्यवचनेत्वदधीनोस्मिकामिनि ॥ दासोऽहंतवसत्येनपालितंवच
नंत्वया ॥ २४ ॥ यदागतासमीपेमेतुष्टोस्मिमितभाषिणि ॥ नचव्रीडात्वयाकार्याभक्तंमांभजसुस्मिते ॥२५॥ कार्यंवदविशालाक्षिकरिष्यामितवप्रियम्॥
शच्युवाच ॥ सर्वंकृतंत्वयाकार्यंममकृत्रिमवासव ॥ २६ ॥ मनोरथोऽस्तिमेदेवशृणुचित्तेऽधुनाविभो ॥ वांछितंकुरुकल्याणत्वद्वशाऽहमतःपरम् ॥२७॥
ब्रवीमिमानसोत्साहंत्वंतंकर्तुमिहाऽर्हसि ॥ नहुषउवाच ॥ कार्यंत्वंब्रूहिचंद्रास्येकरोमितववांछितम् ॥ २८ ॥

यदिजायेतेति ॥ यदिकदाचिद्दुःखंजायेततदाज्ञेयंतद्दुःखंममस्वस्तयेकल्याणायभवति अग्रेमहत्कल्याणंभवतीतिज्ञेयमित्यर्थः ॥ २१ ॥२२ ॥ तथेत्युक्त्वेति ॥ यथेंद्रेणोक्तंतथैवोक्त्वास्थितेतिशेषः ॥
इतिशब्दएवार्थकः ॥ तथैवोक्तेतिपाठःसुगमः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ तवयत्प्रियंतत्करोमिकरिष्यामीत्येवंविषयं शपथं कुर्वित्यर्थः ॥ ३० ॥ मेवांछितेकृतेसतीत्यन्वयः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ वरटापतिर्हंसः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ सर्वाधिकस्यतव सर्वोत्तमंऋषिवाहनमेवोचितमित्याह सर्वदेवाधिकंत्वामिति ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ महादेव्यावरदानसमयेयदुक्तंनहुषंमोहयिष्यामीतितन्मोहनमस्मिन्समयेकृतमित्याह मोहितस्त्विति॥महादेव्याकृतेनो

अलभ्यमपिदास्यामितुभ्यंसुभ्रुवदस्वमाम् ॥ शच्युवाच ॥ कथंब्रवीमिराजेंद्रप्रत्ययोनास्तिमेतव ॥२९॥ शपथंकुरुराजेंद्रयत्करोमिप्रियंतव ॥ राजानः सत्यवचसोदुर्लभाएवभूतले ॥ ३० ॥ पश्चाद्ब्रवीम्यहंराजञ्ज्ञात्वासत्येनयंत्रितम् ॥ कृतेचेद्वांछितेभूपसदातेवशवर्तिनी ॥ ३१ ॥ भविष्यामितुराषाडैस त्यमेतद्वचोमम ॥ नहुषउवाच ॥ अवश्यमेवकर्तव्यंवचनंतवसुंदरि ॥ ३२ ॥ शपामिसुकृतेनाऽहंयज्ञदानकृतेनवै॥ शच्युवाच ॥ इंद्रस्यहरयोवाहागजश्चै वरथस्तथा ॥ ३३ ॥ गरुडोवासुदेवस्ययमस्यमहिषस्तथा ॥ वृषभःशंकरस्याऽपिब्रह्मणोवरटापतिः ॥ ३४ ॥ मयूरःकार्तिकेयस्यगजास्यस्यतुमूषकः॥ इच्छाम्यहमपूर्वंवैवाहनंतेसुराधिप ॥ ३५ ॥ यन्नविष्णोर्नरुद्रस्यनाऽसुराणांनरक्षसाम् ॥ वहंतुत्वांमहाराजमुनयःसंशितव्रताः ॥ ३६ ॥ सर्वेशिबिकया राजन्नेतद्धिममवांछितम् ॥ सर्वदेवाधिकंत्वांवैजानामिवसुधाधिप ॥ ३७ ॥ तेनतेतेजसोवृद्धिंवांछाम्यहमतंद्रिता ॥ व्यासउवाच ॥ तस्यास्तद्वचनंश्रुत्वा प्रहस्यज्ञानदुर्बलः ॥ ३८ ॥ मोहितस्तुमहादेव्याकृतमोहेनतत्क्षणम् ॥ उवाचवचनंभूपःसंस्तुवन्वासवप्रियाम् ॥ ३९ ॥ नहुषउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वया तन्विवाहनंरुचिरंमम ॥ करिष्यामिसुकेशांतेवचनंतवसर्वथा ॥ ४० ॥ नह्यल्पवीर्योभवतियोवाहान्कुरुतेमुनीन् ॥ अहमारुह्ययानेनत्वामेष्यामिशुचि स्मिते ॥ ४१ ॥ सप्तर्षयोमांवक्ष्यंतिसर्वेदेवर्षयस्तथा ॥ समर्थंत्रिषुलोकेषुज्ञात्वामांतपसाऽधिकम् ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वातांसुसंतुष्टोविसस र्जहरिप्रियाम् ॥ मुनीनाहूयसर्वांस्तानित्युवाचस्मरान्वितः ॥ ४३ ॥ नहुषउवाच ॥ अहमिंद्रोऽद्यभोविप्राःसर्वशक्तिसमन्वितः ॥ कार्यमत्रप्रकुर्वंतुभवंतो विगतस्मयाः ॥ ४४ ॥ इंद्रासनंमयाप्राप्तंनेंद्राणीमामुपैतिच ॥ आकारिताचमांब्रूतेप्रेमपूर्वमिदंवचः ॥ ४५ ॥ मुनियानेनदेवेंद्रमामुपैहिसुराधिप ॥ देवदे वमहाराजमत्प्रियंकुरुमानद ॥४६॥ एतत्कार्यंमुनिश्रेष्ठाममाऽत्यंतंदुरासदम्॥ भवद्भिस्तुप्रकर्तव्यंसर्वथैवदयालुभिः॥४७॥मनोदहतिमेकामःशक्रपत्न्यां प्रवर्तितम् ॥ भवंतःशरणंमेऽद्यकुरुध्वंकार्यमद्भुतम् ॥ ४८ ॥ अगस्तिप्रमुखास्तस्यश्रुत्वावाक्यमसत्करम् ॥ अंगीचक्रुश्चभावित्वात्कृपयापरमर्षयः ॥ ॥ ४९ ॥ अंगीकृतेऽथतद्वाक्येमुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ मुदंप्रापनृपःकामंपौलोमीकृतमानसः ॥ ५० ॥

त्यादितेनमोहेनेत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ नह्यल्पेति ॥ हियतोयोमुनीन्वाहान्कुरुतेसोल्पवीर्योनभवति ॥ तस्मात्तेनवाहनेनममतेजसोवृद्धिर्भविष्यतीतियत्त्वयोक्तंतत्सत्यमेवेतिभावः॥४१॥यदाहमनेन यानेनाऽऽगमिष्यामितदामांसप्तर्षयएवंवक्ष्यंतीत्याह सप्तर्षयइति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥

॥ ५१ ॥ मुनिमस्तकंपादेनाऽस्पृशत् ॥ अगस्तिंतचकशयाताडयामासेत्यन्वयः ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ तंमुनिसत्तममगस्तिंस्तुत्वास्तोत्रेणसंतोष्येत्यर्थः ॥५७॥ ५८ ॥ ५९ ॥
॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ तथाचयथेंद्रेणदुष्टंकर्मकृतंतथातेनतस्यफलमपिभुक्तमेवेतिभावः ॥ ६७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥छ॥
एकाऽधिकैस्तुचत्वारिंशत्पद्यैस्त्रिविधस्यह ॥ कर्मणोरूपकथनंजंतुर्येनतुबद्धयते ॥१॥ पूर्वाध्यायांतेअवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभमित्युक्तम् तत्रेंद्रेणशताश्वमेधात्मकंसर्वोत्तमंशुभकर्मैवाऽऽचरि

आरुह्यशिविकांरम्यांसंस्थितस्त्वरयान्वितः ॥ वाहान्कृत्वामुनीन्दिव्यान्सर्पसर्पेतिचाब्रवीत् ॥ ५१ ॥ कामार्तःसोऽस्पृशन्मूढःपादेनमुनिमस्तकम् ॥ अ
गस्तिंतापसश्रेष्ठंलोपामुद्रापतिंतदा ॥ ५२ ॥ वातापिभक्षकर्तारंसमुद्रस्याऽपिशोषकम् ॥ कशयाताडयामासपंचबाणशराहतः ॥ ५३ ॥ इंद्राणीहृतचि
त्तोऽसौसर्पेतिप्रब्रुवन्मुनिम् ॥ तंशशापमुनिःक्रुद्धःकशाघातमनुस्मरन् ॥ ५४ ॥ सर्पोभवदुराचारवनेघोरवपुर्महान् ॥ बहुवर्षसहस्राणियत्रक्लेशोमहान्भवे
त् ॥ ५५ ॥ विचरिष्यसिवीर्येणपुनःस्वर्गमवाप्स्यसि ॥ दृष्ट्वायुधिष्ठिरंनामतवमोक्षोभाविष्यति ॥ ५६ ॥ प्रश्नानामुत्तरंश्रुत्वाधर्मपुत्रमुखात्ततः ॥ व्यासउ
वाच ॥ एवंशप्तःसराजर्षिःस्तुत्वातंमुनिसत्तमम् ॥ ५७ ॥ स्वर्गात्पपातसहसासर्परूपधरोऽभवत् ॥ बृहस्पतिस्ततोगत्वातरसामानसंप्रति ॥ ५८ ॥ इंद्रा
यसर्ववृत्तांतंकथयामासविस्तरात् ॥ तच्छ्रुत्वामघवाराज्ञःस्वर्गात्प्रच्यवनादिकम्॥५९॥मुदितोऽभून्महाराजःस्थितस्तत्रैववासवः ॥ देवाश्चमुनयोदृष्ट्वान
हुषंपतितंभुवि ॥६०॥ जग्मुःसर्वेऽपितत्रैवयत्रेंद्रःसरसिस्थितः ॥ तमाश्वास्यसुराःसर्वेमुनिभिःसहितास्तदा ॥ ६१ ॥ स्वर्गेसमानयामासुर्मानपूर्वंशचीप
तिम् ॥ समागतंततःशक्रंसर्वेतेमुनयःसुराः ॥ ६२ ॥ स्थापयित्वाऽऽसनेपश्चादभिषेकंदधुःशिवम् ॥ इंद्रोऽपिस्वासनंप्राप्यशच्यासहसुरालये ॥ ६३ ॥
चिक्रीडनंदनेरम्येकाननेप्रेमयुक्तया ॥ व्यासउवाच ॥ एवमिंद्रेणसंप्राप्तंदुःखंपरमदारुणम् ॥ ६४ ॥ हत्वासुरंकामरूपंविश्वरूपंमहामुनिम् ॥ पुनर्देव्याः
प्रसादेनस्वस्थानंप्राप्तवान्नृप ॥ ६५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंवृत्रासुरवधाश्रयम् ॥ यत्पृष्टोऽहंत्वयाराजन्कथानकमनुत्तमम् ॥ ६६ ॥ यादृशंकुरुतेकर्मताट्ट
शंफलमाप्नुयात् ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ ६७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेवृत्रवधोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ छ ॥
जनमेजयउवाच ॥ कथितंचरितंब्रह्मञ्छक्रस्याऽद्भुतकर्मणः ॥ स्थानभ्रंशस्तथादुःखप्राप्तिरुक्ताविशेषतः ॥ १ ॥ यत्रदेवाधिदेव्याश्चमहिमाऽतीववर्णितः॥
संदेहोऽत्रममाऽप्यस्तियच्छक्रोपिमहातपाः ॥ २ ॥ देवाधिपत्यमासाद्यदुःखहंदुःखमन्वभूत् ॥ मखानांतुशतंकृत्वाप्राप्तंस्थानमनुत्तमम् ॥ ३ ॥

तंकिमितितस्याऽकल्याणंजातमितिपृच्छतिकथितंचरितमिति ॥ अद्भुतकर्मणः अद्भुतंब्रह्मवध्यारूपंकर्मयस्यतस्यशक्रस्येत्यन्वयः ॥ तस्यकर्मणःफलमपिस्थानभ्रंशोदुःखप्राप्तिश्चोक्ता ॥ १ ॥ परंतु
तत्रसंदेहोवर्ततइत्याह संदेहोऽत्रेति ॥ कोऽसौतदाह यच्छक्रोऽपीति ॥ २ ॥ दुःखहंतृदेवाधिपत्यमिंद्रत्वंप्राप्याऽपिदुःखमन्वभूदित्यर्थः ॥ तदेवस्पष्टयति मखानामिति ॥ ३ ॥

यस्मादेवंविधःसंदेहोभवतितस्मात्तस्यसंदेहस्यनाशकंकिमर्थंदुःखमभूत्तस्यचकारणमेतत्सर्वंसमाचक्ष्वकथय ॥ ४ ॥ ५ ॥ संदेहापनोदनमिति ॥ अयंभावःशताश्वमेधानांफलंस्वर्गःनचसस्वर्गोमध्ये एवशताश्वमेधकर्मजन्यपुण्यनाशमंतरानष्टोभवितुमर्हतिदृढतरकारणस्याविद्यमानत्वात् ॥ ननुमध्येततोऽपिदृढतरस्यकारणस्यब्रह्मवध्यारूपस्यजातत्वात्तस्यफलंदुःखंमध्येएवजातमितिचेदेतादृश पुण्यकर्तुर्दुष्टेकर्मणिब्रह्मवध्यारूपेएवकथंप्रवृत्तिरितिसंदेहोजागरूकएवेति॥ ६॥ ७॥ तत्रप्रथमतःकर्मत्रैविध्यंवर्णयतिकर्मणस्त्विति ॥ त्रैविध्यमेवाह संचितंवर्तमानंचेति ॥ ८ ॥ तत्रसंचितस्वरूपमाह अ नेकेति ॥ तदपिसंचितंत्रिविधमस्तीत्याह सात्त्विकमिति ॥ ९ ॥ ननुतत्संचितंकर्मबहुकालव्यवधानेननष्टमेवजातंस्यादितिचेन्नेत्याह अवश्यमिति ॥ नतुतन्नष्टंकिंतुनिजरूपेणस्थितमस्तितत्सुकृतदुष्कृ तात्मकंकालांतरेऽवश्यमेवभोक्तव्यमित्यर्थः ॥ १० ॥ तदेवस्पष्टयति जन्मजन्मनीति ॥ ११ ॥ संचितस्वरूपमुपपाद्यवर्तमानस्वरूपमाह क्रियमाणमिति ॥ तस्यैवविशेषेणस्वरूपमाह देहंप्राप्येति ॥

देवेशत्वंचसंप्राप्यभ्रष्टःस्थानादसौकथम् ॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्वकारणंकरुणानिधे ॥ ४ ॥ सर्वज्ञोऽसिमुनिश्रेष्ठपुराणानांप्रवर्तकः ॥ नाऽवाच्यंमहतांकिंचि च्छिष्येचश्रद्धयाऽन्विते॥५॥ तस्मात्कुरुमहाभागमत्संदेहापनोदनम्॥ सूतउवाच ॥ इतिपृष्टःसराज्ञावैतदासत्यवतीसुतः॥६॥ तमाहाऽतिप्रसन्नात्मायथा नुक्रमसुत्तरम् ॥ व्यासउवाच ॥ निबोधनृपतिश्रेष्ठकारणंपरमाद्भुतम् ॥७॥ कर्मणस्तुत्रिधाप्रोक्तागतिस्तत्त्वविदांवरैः॥ संचितंवर्तमानंचप्रारब्धमितिभेद तः ॥ ८ ॥ अनेकजन्मसंजातंप्राक्तनंसंचितंस्मृतम्॥ सात्त्विकंराजसंकर्मतामसंत्रिविधंपुनः ॥९॥ शुभंवाऽप्यशुभंभूपसंचितंवहुकालिकम्॥ अवश्यमेवभो क्तव्यंसुकृतंदुष्कृतंतथा ॥ १० ॥ जन्मजन्मनिजीवानांसंचितानांचकर्मणाम् ॥ निःशेषस्तुक्षयोनाऽभूत्कल्पकोटिशतैरपि ॥ ११ ॥ क्रियमाणंचयत्कर्म वर्तमानंतदुच्यते ॥ देहंप्राप्यशुभंवाऽप्यशुभंवासमाचरेत् ॥ १२ ॥ संचितानांपुनर्मध्यात्समाहृत्यकियान्किल॥ देहारंभेचसमयेकालःप्रेरयतीवतत् ॥ ॥ १३ ॥ प्रारब्धंकर्मविज्ञेयंभोगात्तस्यक्षयःस्मृतः ॥ प्राणिभिःखलुभोक्तव्यंप्रारब्धंनाऽत्रसंशयः ॥ १४ ॥ पुराकृतानिराजेंद्रशुभाशुभानिशुभानिच ॥ अव श्यमेवकर्माणिभोक्तव्यानीतिनिश्चयः ॥ १५ ॥ देवैर्मनुष्यैरसुरैर्यक्षगन्धर्वकिन्नरैः ॥ कर्मैवहिमहाराजदेहारंभस्यकारणम् ॥ १६ ॥ कर्मक्षयेजन्मनाशःप्रा णिनांनाऽत्रसंशयः ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रइंद्राद्याश्चसुरास्तथा ॥ १७॥ दानवायक्षगंधर्वाःसर्वेकर्मवशाःकिल॥ अन्यथादेहसंबंधःकथंभवतिभूपते ॥१८॥

अस्मिन्देहेअधुनायत्क्रियतेतदित्यर्थः ॥ १२ ॥ प्रारब्धस्वरूपमाह संचितानामिति ॥ संचितानांकर्मणांमध्यात्कानिचित्त्यक्तानिकर्माणिसमाहृत्यकियान्कालेदेहारंभसमयेतदारंभावच्छिन्नेकालेता निकर्माणिप्रेरयतिफलदानार्थंप्रारब्धंकर्मविज्ञेयमित्यर्थः ॥ १३ ॥ तस्यप्रारब्धकर्मणोभोगादेवक्षयइत्याह भोगादिति ॥ १४ ॥ एवंक्रमेणसर्वाणिसंचितानिभोक्तव्यानीत्याह पुराकृतानीति ॥ १५ ॥ कैर्भोक्तव्यानितत्राह देवैरिति ॥ संचितकर्माभावेदेहारंभएवनस्यात्तस्माद्देवादीनांदेहप्राप्त्यासंचितकर्मतेषामप्यनुमीयतइत्यभिप्रायेणकर्मदेहयोःकार्यकारणभावउच्यते कर्मैवहिमहाराजेति ॥ तथाच बृहदारण्यकेश्रुतिः ॥ तदेवसक्तःसहकर्मणैतिलिंगंमनोयत्रनिषिक्तमस्येति ॥ कैवल्योपनिषदि ॥ पुनश्चजन्मांतरकर्मयोगात्सएवजीवःस्वपितिप्रबुद्धइति ॥ १६ ॥ एवंकर्मणोदेहकारणत्वंप्रसा ध्यब्रह्मादीनामपिदेहवत्त्वात्कर्माधीनत्वमस्तीत्याह ॥ ब्रह्मेति ॥ १७ ॥ तत्रप्रमाणमाह अन्यथेति ॥ १८ ॥

कारणंयस्त्वित्यस्यार्धस्यपूर्वेणदेहसंबंधइत्यनेनान्वयः ॥ देहिनःसुखदुःखयोर्भोगस्यकारणंयस्तुदेहसंबंधःसोऽन्यथाब्रह्मादीनांकर्मानधीनत्वेनकथंस्यादितिविशिष्टोन्वयः ॥ इत्थंकर्मणांत्रैविध्यमुप
पाद्ययद्राज्ञापृष्टंदेवेशत्वंचसंप्राप्यभ्रष्टःस्थानादसौकथमितितत्समाधानमाह तस्मादिति ॥ कर्मणांमध्येकस्यचित्कर्मणःकालेनपरिपाकवशाद्वेगःसमायातीत्यन्वयः ॥ १९ ॥ तत्प्रारब्धेति ॥ यस्य
वेगःसमायातितदेवप्रारब्धंतत्प्रारब्धवशाद्यथापुण्यंकरोतितथापापमपिकरोतीत्यन्वयः ॥ तथाचयथापुण्येनप्रारब्धेनपुण्यकर्मकृत्वैंद्रंपदंलब्धम् ॥ तथापापेनप्रारब्धेनब्रह्महत्यांकृत्वास्थानभ्रंशोपींद्र
स्यजातइतिनशंकावसरइतिभावः ॥ २० ॥ नकेवलमिंद्रएवकर्मवशगइत्याश्चर्यंकर्तव्यं किंतुनारायणादयःसर्वेऽपिकर्मवशगाइत्याह तथानारायणइति ॥ धर्मजाविति ॥ देवांशयोरपिकर्माधीनत्वम

कारणंयस्तुभोगस्यदेहिनःसुखदुःखयोः ॥ तस्मादनेकजन्मोत्थसंचितानांचकर्मणाम् ॥१९॥ मध्येवेगःसमायातिकस्यचित्कालपाकतः ॥ तत्प्रारब्धव
शात्पुण्यंकरोतिचयथातथा ॥ २० ॥ पापंकरोतिमनुजस्तथादेवादयोऽपिच ॥ तथानारायणोराजन्नरश्चधर्मजावुभौ ॥२१॥ जातौकृष्णार्जुनौकाममंशौ
नारायणस्यतौ ॥ पुराणपीठिकेयंवैमुनिभिःपरिकीर्तिता ॥ २२ ॥ देवांशःसतुविज्ञेयोयोभवेद्विभवाधिकः ॥ नाऽऋषिःकुरुतेकाव्यंनाऽरुद्रोरुद्रमर्चते ॥
॥ २३ ॥ नाऽदेवांशोददात्यन्नंनाऽविष्णुःपृथिवीपतिः ॥ इंद्रादग्नेर्यमाद्विष्णोर्धनदादितिभूपते ॥ २४॥ प्रभुत्वंचप्रभावंचकोपंचैवपराक्रमम् ॥ आदायक्रि
यतेनूनंशरीरमितिनिश्चयः ॥ २५ ॥ यःकश्चिद्बलवाँल्लोकेभाग्यवानथभोगवान् ॥ विद्यावान्दानवान्वाऽपिसदेवांशःप्रपद्यते ॥ २६ ॥ तथैवैतेसमाख्या
ताःपांडवाःपृथिवीपते ॥ देवांशोवासुदेवोऽपिनारायणसमद्युतिः ॥ २७ ॥ शरीरंप्राणिनांनूनंभाजनंसुखदुःखयोः ॥ शरीरीप्राप्नुयात्कामंसुखंदुःखमनंत
रम् ॥२८॥ देहीनास्तिवशःकोपिदैवाधीनःसदैवहि ॥ जननंमरणंदुःखंसुखंप्राप्नोतिचावशः ॥ २९ ॥ पांडवास्तेवनेजाताःप्राप्तास्तुस्वगृहंपुनः ॥ स्वबाहु
बलतःपश्चाद्राजसूयंक्रतूत्तमम् ॥३०॥ वनवासंपुनःप्राप्तावहुदुःखकरंपरम्॥अर्जुनेनतपस्तप्तंदुष्करंह्यजितेंद्रियैः ॥३१॥संतुष्टैस्तुसुरैर्दत्तंवरदानंपुनःशुभ
म् ॥ नरदेहकृतंपुण्यंक्वगतंवनवासजम् ॥३२॥ नरदेहेतपस्तप्तंचोग्रेबदरिकाश्रमे ॥ नार्जुनस्यशरीरेतत्फलदंसंबभूवह॥३३॥ प्राणिनांदेहसंबंधेगहनाकर्म
णोगतिः ॥ दुर्ज्ञेयासर्वथादेवैर्मानवानांतुकाकथा॥३४॥वासुदेवोऽपिसंजातःकारागारेऽतिसंकटे ॥ नीतोऽसौवसुदेवेननंदगोपस्यगोकुलम्॥३५॥एकादशै
ववर्षाणिसंस्थितस्तत्रभारत॥पुनःसमथुरांगत्वाजघानोग्रसुतंबलात्॥३६॥मोचयामासपितरौबंधनाद्भृशदुःखितौ॥उग्रसेनंचराजानंचकारमथुरापुरे ॥३७॥

स्त्येवेत्यर्थः ॥ २१ ॥ नारायणांशावित्यत्रकिंप्रमाणंतत्राह पुराणपीठिकेयामिति ॥ पुराणक्रमएवाऽत्रप्रमाणमित्यर्थः ॥२२॥ तत्रैवप्रमाणांतरंवचनमाह देवांशइति ॥ अर्चतइत्यार्षःप्रयोगः ॥ २३ ॥
॥२४॥२५॥२६॥२७॥इत्थंदेवानांकर्मवशत्वमुपपाद्यसर्वप्राणिनांकर्मवशत्वमुपपादयति ॥ शरीरीति ॥ २८ ॥ २९ ॥ दैवाधीनत्वेनिदर्शनंपांडवानामाह पांडवाइति ॥ स्वबाहुबलेनराजसूयः
क्रतूत्तमस्तैःकृतइतिशेषः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ क्वगतमिति ॥ एतादृशपुण्यकर्मवंतोऽपिदैवाधीनत्वाद्दुःखंप्राप्ताइतिभावः ॥ ३२ ॥ तदेवस्पष्टयति नरदेहइति ॥ फलदंनसंबभूवेत्यर्थः ॥ यतो
नतादृशपुण्यानुरूपंफलंदृश्यतेऽर्जुनस्येतिभावः ॥ ३३ ॥ तस्मादाह प्राणिनामिति ॥ ३४ ॥ वासुदेवस्याऽपिकर्माधीनत्वमाह वासुदेवोऽपीति ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥

॥ अर्धाधिकैः पंचषष्टिश्लोकैर्धर्मायुगोद्भवाः ॥ कथ्यंतेयत्रसदसद्धर्मास्यचाविनिर्णयः ॥ १ ॥ पूर्वाध्या
॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥४१॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ अर्जुनस्याऽपिहरेरंशत्वाभिप्रायेणाह कृष्णत्वव्यवहारोबलरामस्यवाहरेःश्वेतकेशोद्भवत्वात्कृष्णत्वव्यवहारः ॥
यांतेवासुदेवकथांश्रुत्वातत्रसंदिहानोराजापृच्छाति भारावतारेति ॥ कृष्णयोरिति ॥ अर्जुनस्याऽपिहरेरंशत्वाभिप्रायेणाह कृष्णत्वव्यवहारोबलरामस्यवाहरेः ॥ पृथिवीति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ कियानिति
तथाचकृष्णयोरित्यस्यकृष्णार्जुनयोरित्यर्थः ॥ कृष्णबलरामयोरित्यर्थोवा ॥ संशयउक्तविषयइतिशेषः ॥ १ ॥ अवतारकथांसंक्षेपेणवर्णयति ॥ पृथिवीति ॥ एतेएकैकशएवहताइत्यर्थः ॥ ७ ॥ तर्ह्येव
दुष्टान्सर्वान्ज्ञात्वातांश्चहत्वाभारःकियानुत्तारितोनकिमपीत्यर्थः ॥ ६ ॥ ननुभीष्मादीन्निहत्यभारउत्तारितएवनेतिकथमुच्यतेतत्राह हतोभीष्मइति ॥ एतेएकैकशएवहताइत्यर्थः ॥ ७ ॥ तर्ह्येव

कृत्वाकार्याण्यनेकानिद्वारवत्यांजनार्दनः॥ देहंत्यक्त्वाप्र
जगामद्वारवत्यांसम्लेच्छराजभयात्पुनः ॥ सर्वभाविवशात्कृष्णःकृतवान्पौरुषंमहत् ॥ ३८ ॥ कृत्वाकार्याण्यनेकानिद्वारवत्यांजनार्दनः॥ देहंत्यक्त्वाप्र
भासेतुसकुटुंबोदिवंगतः ॥ ३९ ॥ पुत्राःपौत्राश्चसुहृदोभ्रातरोजामयस्तथा ॥ प्रभासेयादवाःसर्वेविप्रशापात्क्षयंगताः ॥ ४० ॥ एवंतेकथिताराजन्कर्मणो
गहनागतिः ॥ वासुदेवोऽपिव्याधस्यबाणेननिधनंगतः ॥ ४१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥
भारावतरणार्थायकथितंजन्मकृष्णयोः ॥ संशयोऽयंद्विजश्रेष्ठहृदयेममतिष्ठति ॥ १ ॥ पृथिवीगोस्वरूपेणब्रह्माणंशरणंगता ॥ द्वापरांऽतेतिदीनाऽऽर्तागुरु
भारप्रपीडिता ॥ २ ॥ वेधसाप्रार्थितोविष्णुःकमलापतिरीश्वरः ॥ भूभारोत्तरणार्थायसाधूनांरक्षणायच ॥ ३ ॥ भगवान्भारतेखंडेदेवैःसहजनार्दनः ॥ अ
वतारंगृहाणाशुवसुदेवगृहेविभो ॥ ४ ॥ एवंसंप्रार्थितोधात्राभगवान्देवकीसुतः ॥ बभूवसहरामेणभूभारोत्तरणायवै ॥ ५ ॥ कियानुत्तारितोभारोहत्वादुष्टा
ननेकशः ॥ ज्ञात्वासर्वान्दुराचारान्पापबुद्धिनृपानिह ॥ ६ ॥ हतोभीष्मोहतोद्रोणोविराटोद्रुपदस्तथा ॥ बाल्हीकःसोमदत्तश्चकर्णोवैकर्तनस्तथा ॥ ७ ॥
यैर्लुंठितंधनंसर्वंहृताश्चहरियोषितः ॥ कथंननाशितादुष्टायेस्थिताःपृथिवीतले ॥ ८ ॥ आभीराश्चशकाम्लेच्छानिषादाःकोटिशस्तथा॥ भारावतरणंकिं
तत्कृतंकृष्णेनधीमता॥ ९ ॥ संदेहोऽयंमहाभागननिवर्ततिचित्ततः ॥ कलावस्मिन्प्रजाःसर्वाःपश्यतःपापनिश्चयाः ॥ १० ॥ व्यासउवाच ॥ राजन्यस्मि
न्युगेयादृक्प्रजाभवतिकालतः ॥ नान्यथातद्भवेन्नूनंयुगधर्मोऽत्रकारणम् ॥ ११ ॥ येधर्मरसिकाजीवास्तेवैसत्ययुगेऽभवन् ॥ धर्मार्थरसिकायेतुतेवैत्रेता
युगेऽभवन् ॥ १२ ॥ धर्मार्थकामरसिकाद्वापरेचाऽभवन्युगे ॥ अर्थकामपराःसर्वेकलावस्मिन्भवंतिहि ॥ १३ ॥ युगधर्मस्तुराजेंद्रनयातिव्यत्ययंपुनः ॥
कालःकर्ताऽस्तिधर्मस्यह्यधर्मस्यचवैपुनः ॥ १४ ॥

भारावतरणमिति ॥ भारावतारप्रतिज्ञांकृत्वाऽवतारोगृहीतस्तत्रसर्वदुष्टानामवशिष्टत्वादवतारंगृहीत्वाभारावतरणंकिंकृतंन ॥ १६ ॥
शिष्टाःकेतत्राह यैर्लुंठितंधनमिति ॥ एतेसर्वेदुष्टाअवशिष्टाएवेत्यर्थः ॥ ८ ॥ भारावतरणमिति ॥ भारावतारप्रतिज्ञांकृत्वाऽवतारोगृहीतस्तत्रसर्वदुष्टानामवशिष्टत्वादवतारंगृहीत्वाभारावतरणंकिंकृतंन
किमपीत्यर्थः ॥ ९ ॥ पश्यतः रामकृष्णौकथंनताःप्रजानाशितवंतावितिशेषः ॥ १० ॥ समाधत्तेराजन्निति ॥ अयंभावः ॥ दुष्टाचाराद्विविधाःपुरुषाःएकेयुगधर्मेणदुष्टाचाराःपरेवेदधर्मोच्छेदार्थमव
तीर्णादैत्यादुराचाराः ॥ तत्रावतारंगृहीत्वायेवेदधर्मोच्छेदंकर्तुंक्षत्रियगृहेऽवतीर्णादैत्यकुलेवायेऽवतीर्णादैत्यास्तएवनाशितानतुकालस्वभावेनदुराचारास्तेननाशितास्तेषांनाशनेसर्वेऽपिकलिस्वभावदुष्टाः
संतीतिसर्वेषांमारणप्रसंगेनप्रजोच्छेदएवस्यादिति ॥ नान्यथातद्भवेदिति ॥ नतानाशयितुंशक्यंतइत्यर्थः ॥ ११ ॥ तानेवयुगधर्मानुपपादयति येधर्मरसिकाइति ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

प्रसंगागतमाह वैराग्यार्थं येतुसत्ययुगेइति ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ तद्युगस्थारजकादयोनीचाअपिधर्मतःस्वधर्माचरणात्स्वर्गंयांतीत्यन्वयः ॥ २२ ॥ कलावस्मि न्निति ॥ अस्मिन्कलौयेपापाचारास्तेनरकंयांतीत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ व्यत्ययोभवेदिति ॥ सत्ययुगेपापंकेचित्कुर्वंति कलियुगेपिकेचित्पुण्यंकुर्वंतीत्येवंरूपइत्यर्थः ॥

॥ राजोवाच ॥ येतुसत्ययुगेजीवाभवंतिधर्मतत्पराः ॥ कुत्रतेऽद्यमहाभागतिष्ठंतिपुण्यभागिनः ॥ १५ ॥ त्रेतायुगेद्वापरेवायेदानव्रतकारकाः ॥ वर्ततेमुन यःश्रेष्ठकुत्रब्रूहिपितामह ॥ १६ ॥ कलावद्युदुराचारायेऽत्रसंतिगतत्रपाः ॥ आद्येयुगेक्वयास्यंतिपापिष्ठादेवनिंदकाः ॥ १७ ॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्वविस्तरेण महामते ॥ सर्वथाश्रोतुकामोऽस्मियदेतद्धर्मनिर्णयम् ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ येवैकृतयुगेराजन्संभवंतीहमानवाः ॥ कृत्वातेपुण्यकर्माणिदेवलोकान्व्र जंतिवै ॥ १९ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चनृपसत्तम ॥ स्वधर्मनिरतायांतिलोकान्कर्मजितान्किल ॥ २० ॥ सत्यंदयातथादानंस्वदारगमनंतथा ॥ अद्रोहःसर्वभूतेषुसमतासर्वजंतुषु ॥ २१ ॥ एतत्साधारणंधर्मंकृत्वासत्ययुगेपुनः ॥ स्वर्गंयांतीतरेवर्णाधर्मतोरजकादयः ॥ २२ ॥ तथात्रेतायुगेराजन्द्वाप रेऽथयुगेतथा ॥ कलावस्मिन्युगेपापानरकंयांतिमानवाः ॥ २३ ॥ तावत्तिष्ठंतितेतत्रयावत्स्याद्युगपर्ययः ॥ पुनश्चमानुषेलोकेभवंतिभुविमानवाः ॥ २४ ॥ यदासत्ययुगस्यादिःकलेरंतश्चपार्थिव ॥ तदास्वर्गात्पुण्यकृतोजायंतेकिलमानवाः ॥ २५ ॥ यदाकलियुगस्यादिर्द्वापरस्यक्षयस्तथा ॥ नरकात्पापिनःसर्वे भवंतिभुविमानवाः ॥ २६ ॥ एवंकालसमाचारोनाऽन्यथाऽभूत्कदाचन ॥ तस्मात्कलिरसत्कर्तातस्मिंस्तुतादृशीप्रजा ॥ २७ ॥ कदाचिद्दैवयोगात्तुप्राणि नांव्यत्ययोभवेत् ॥ कलौयेसाधवःकेचिद्द्वापरेसंभवंतिते ॥ २८ ॥ तथात्रेतायुगेकेचित्केचित्सत्ययुगेतथा ॥ दुष्टाःसत्ययुगेयेतुतेभवंतिकलावपि ॥ २९ ॥ कृतकर्मप्रभावेनप्राप्नुवंत्यसुखानिच ॥ पुनश्चतादृशंकर्मकुर्वंतियुगभावतः ॥ ३० ॥ जनमेजयउवाच ॥ युगधर्मान्महाभागब्रूहिसर्वानशेषतः ॥ यस्मिन्वै यादृशोधर्मोज्ञातुमिच्छामितंतथा ॥ ३१ ॥ व्यासउवाच ॥ निबोधनृपशार्दूलदृष्टांतंतेब्रवीम्यहम् ॥ साधूनामपिचेतांसियुगभावाद्भ्रमंतिहि ॥ ३२ ॥ पितुर्यथातेराजेंद्रबुद्धिर्विप्रावहेलने ॥ कृतावैकलिनाराजन्धर्मज्ञस्यमहात्मनः ॥ ३३ ॥ अन्यथाक्षत्रियोराजाययातिकुलसंभवः ॥ तापसस्यगलेसर्पंमृतं कस्मादयोजयत् ॥ ३४ ॥ सर्वंयुगबलंराजन्वेदितव्यंविजानता ॥ प्रयत्नेनहिकर्तव्यंधर्मकर्मविशेषतः ॥ ३५ ॥ नूनंसत्ययुगेराजन्ब्राह्मणावेदपारगाः ॥ प राशक्त्यर्चनरतादेवीदर्शनलालसाः ॥ ३६ ॥

व्यत्ययांतरमप्याह कलौयेसाधवइति ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ युगधर्मामयाप्रोच्यंतेतान्सावधानतयासमाचर नोचेद्युगधर्मा नुरोधेनबुद्धेर्भ्रंशःस्यात्कस्यबुद्धेर्भ्रंशोजातइतिचेच्छृणुतंदृष्टांतमित्यभिप्रायेणाह निबोधेति ॥ हिनिश्चयेन साधूनामपिचेतांसियुगभावात्युगप्रभावात्भ्रमंतिमोहंप्राप्नुवंति तत्रवक्ष्यमाणंदृष्टांतंनि बोधशृण्वित्यर्थः ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ यस्मादेवंतस्मादाह प्रयत्नेनेति ॥ सावधानेनचेतसेत्यर्थः ॥ ३५ ॥ अथयुगधर्मानाह नूनमिति ॥ पराशक्त्यर्चनंपूजाजपध्यानादितस्मिन्रताः ॥ ३६ ॥

गायत्र्यासक्ताः ॥ प्रणवासक्ताश्चेत्यर्थः॥ मायाबीजंभुवनेश्वरींमंत्रस्तस्यैकजापिनोमुख्यत्वेनजपशीलाः ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ परांवापूजनेति ॥ परेयुगेसत्येसर्वेपिवर्णाः परांबापूजनास
क्ताभवंतीत्यर्थः ॥ ४१ ॥ प्रसंगेनावांतरंकलौकंचिद्विशेषमाह पूर्वयेराक्षसाइति ॥ तेऽपिकलियुगेधर्मनाशार्थंब्राह्मणाभवंतीत्यर्थः ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ कामचारायथे
ष्टाचारवत्यः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ननुयदिधर्मःश्रेष्ठस्तर्हिकिमितिकलौधर्मनाचरंतितत्राह आहारशुद्धचेति ॥ ५० ॥ शुद्धेचित्तइति आहारशुद्ध्यासत्त्वशुद्धिस्तच्छुद्धौधर्मप्रकाशस्तथाचकलावाहारशु

ग्रामेग्रामेपरांबायाःप्रासादकरणोत्सुकाः ॥ स्वकर्मनिरताःस
गायत्रीप्रणवासक्तागायत्रीध्यानकारिणः ॥ गायत्रीजपसंसक्तामायाबीजैकजापिनः ॥ ३७ ॥
वैसत्यशौचदयान्विताः ॥ ३८ ॥ त्रय्युक्तकर्मनिरतास्तत्त्वज्ञानविशारदाः ॥ अभवन्क्षत्रियास्तत्रप्रजाभरणतत्पराः ॥ ३९ ॥ वैश्यास्तुकृषिवाणिज्यगोसे
वानिरतास्तथा ॥ शूद्राःसेवापरास्तत्रपुण्येसत्ययुगेनृप ॥ ४० ॥ परांबापूजनासक्ताःसर्वेवर्णाःपरेयुगे॥ तथात्रेतायुगेकिंचिन्न्यूनाधर्मस्यसंस्थितिः ॥ ४१ ॥
द्वापरेचविशेषेणन्यूनासत्ययुगस्थितिः ॥ पूर्वयेराक्षसाराजंस्तेकलौब्राह्मणाःस्मृताः ॥ ४२ ॥ पाखंडनिरताःप्रायोभवंतिजनवंचकाः ॥ असत्यवादिनःसर्वे
वेदधर्मविवर्जिताः ॥ ४३ ॥ दांभिकालोकचतुरामानिनोवेदवर्जिताः ॥ शूद्रसेवापराःकेचिन्नानाधर्मप्रवर्तकाः ॥ ४४ ॥ वेदनिंदाकराःक्रूराधर्मभ्रष्टातिवादु
काः ॥ यथायथाकलिर्वृद्धिंयातिराजंस्तथातथा ॥ ४५ ॥ धर्मस्यसत्यमूलस्यक्षयःसर्वात्मनाभवेत् ॥ तथैवक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चधर्मवर्जिताः ॥ ४६ ॥
असत्यवादिनःपापास्तथावर्णेतराःकलौ ॥ शूद्रधर्मरताविप्राःप्रतिग्रहपरायणाः ॥ ४७ ॥ भविष्यंतिकलौराजन्युगेवृद्धिंगताःकिल ॥ कामचाराःस्त्रियःका
मलोभमोहसमन्विताः ॥ ४८ ॥ पापामिथ्याभिवादिन्यःसदाक्लेशरतानृप ॥ स्वभर्तृवंचकानित्यंधर्मभाषणपंडिताः ॥ ४९ ॥ भवंत्येवंविधानार्यःपापिष्ठा
श्चकलौयुगे ॥ आहारशुद्धयानृपतेचित्तशुद्धिस्तुजायते ॥ ५० ॥ शुद्धेचित्तेप्रकाशःस्याद्धर्मस्यनृपसत्तम ॥ वृत्तसंकरदोषेणजायतेधर्मसंकरः ॥ ५१ ॥
धर्मस्यसंकरेजातेनूनंस्याद्वर्णसंकरः ॥ एवंकलियुगेभूपसर्वधर्मविवर्जिते ॥ ५२ ॥ स्ववर्णधर्मवार्तैषानकुत्राऽप्युपलभ्यते ॥ महांतोऽपिचधर्मज्ञाअधर्मंकुर्व
तेनृप ॥ ५३ ॥ कलिस्वभावएवैषपरिहार्योनकेनाचित् ॥ तस्मादत्रमनुष्याणांस्वभावात्पापकारिणाम् ॥ ५४ ॥ निष्कृतिर्नहिराजेंद्रसामान्योपायतोभ
वेत् ॥ जनमेजयउवाच ॥ भगवन्सर्वधर्मज्ञसर्वशास्त्रविशारद ॥ ५५ ॥ कलावधर्मबहुलेनराणांकागतिर्भवेत् ॥ यद्यस्तितदुपायश्चेद्दययातंवदस्वमे॥ ५६ ॥
व्यासउवाच ॥ एकएवमहाराजतत्रोपायोऽस्तिनाऽपरः ॥ सर्वदोषनिरासार्थंध्यायेद्देवीपदांबुजम् ॥ ५७ ॥

द्ध्याद्यभावान्नधर्मबुद्धिर्जायतइत्यर्थः ॥ तथाचछांदोग्यश्रुतिः ॥ आहारशुद्ध्यासत्त्वशुद्धिस्तच्छुद्धौध्रुवास्मृतिरिति ॥ धर्मबुद्ध्यभावेकोदोषस्तत्राह वृत्तसंकरेति ॥ वृत्तंवर्णाश्रमाचारस्तत्संकरदोषे
णधर्मसंकरोभवतीत्यर्थः॥ ब्राह्मणाचरणंशूद्रेणशूद्राचरणंब्राह्मणेनकृतंचेद्धर्मसंकरोभवत्येवेतिभावः ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ पापनिष्कृत्युपायंराजापृच्छति भगवन्सर्वधर्मज्ञेति ॥ ५५ ॥
॥ ५६ ॥ देवीपदांबुजंमायाविशिष्टब्रह्मरूपिण्यादेव्याःपदांबुजमित्यर्थः ॥ ५७ ॥

नसंत्यघानीति ॥ देव्यानाम्निपापदाहेपापदाहविषयेयावतीशक्तिरस्तितावंत्यघानिपापानिनैवसंतीत्यर्थः ॥ यस्मादेवंतस्मात्कलियुगाद्भीतिर्भयंकुतोभवति ॥ कलियुगभये नकिंचित्कारणमस्तीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ नामस्मरणंचरेत्कुर्यादित्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इदानींसर्वेप्राणिनः पराशक्तिमंत्रमजपाख्यंनिरंतरंजपंतिजन्मनआरभ्यमरणपर्यंतम् तथाप्ययंमंत्रोऽस्तीतिमायाकृतमोहेननजानंति ततोनमुक्ताभवंतीत्याह मायायावैभवमिति ॥ जनानाक्रोशति अजपांनामगायत्रीमिति ॥ तदुक्तमजपांनामगायत्रींजीवोजपतिनित्यशः ॥ अजपांजपतोनित्यंपुनर्जन्मनविद्यतइति अजपामंत्रविधानंतुदक्षिणामूर्तिसंहितायांस्पष्टम् ॥ ६३ ॥ यथाऽजपांसर्वेजपंतितथैवगायत्रीमपिसर्वेब्राह्मणाजपंति तथापितस्यामहिमानंनजानंतिततोनमुक्ताभवंतीत्याह ॥ गायत्रीमिति ॥ गाय

नसंत्यघानितावंतियावतीशक्तिरस्तिहि ॥ नाम्निदेव्याःपापदाहेतस्माद्भीतिःकुतोनृप ॥५८॥ अवशेनाऽपियन्नामलीलयोच्चारितंयदि ॥ किंकिंददातितज्ज्ञातुंसमर्थानहरादयः ॥ ५९ ॥ प्रायश्चित्तंतुपापानांश्रीदेवीनामसंस्मृतिः ॥ तस्मात्कलिभयाद्राजन्पुण्यक्षेत्रेवसन्नरः ॥ ६० ॥ निरंतरंपरांबायानामसंस्मरणंचरेत् ॥ छित्त्वाभित्त्वाचभूतानिहत्वासर्वमिदंजगत् ॥ ६१ ॥ देवींनमतिभक्त्यायोनसपापैर्विलिप्यते ॥ रहस्यंसर्वशास्त्राणांमयाराजन्नुदीरितम् ॥ ६२ ॥ विमृश्यैतदशेषेणभजदेवीपदांबुजम् ॥ अजपांनामगायत्रींजपंतिनिखिलाजनाः ॥ ६३ ॥ महिमानंनजानंतिमायायावैभवंमहत् ॥ गायत्रींब्राह्मणाःसर्वेजपंतिहृदयांतरे ॥ ६४ ॥ महिमानंनजानंतिमायायावैभवंमहत् ॥ एतत्सर्वसमाख्यातंयत्पृष्टंतत्त्वयानृप ॥ ६५ ॥ युगधर्मव्यवस्थायांकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥छ॥ ॥ राजोवाच ॥ तीर्थानिभुविपुण्यानिब्रूहिमेमुनिसत्तम ॥ गम्यानिमानवैर्देवैःक्षेत्राणिसरितस्तथा ॥ १ ॥ फलंचयादृशंयत्रतीर्थेषुस्नानदानतः ॥ विधिंतुतीर्थयात्रायांनियमांश्चविशेषतः ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थानिविविधानिच ॥ येषुतीर्थेषुदेवीनांप्रशस्तान्यायनानिच ॥ ३ ॥ नदीनांजाह्नवीश्रेष्ठायमुनाचसरस्वती ॥ नर्मदागंडकीसिंधुर्गोमतीतमसातथा ॥४॥ कावेरीचंद्रभागाचपुण्यावेत्रवतीशुभा ॥ चर्मण्वतीचसरयूस्तापीसाभ्रमतीतथा ॥५॥ एताश्चकथिताराजन्नन्याश्चशतशःपुनः ॥ तासांसमुद्रगाःपुण्याःस्वल्पपुण्याह्यनब्धिगाः ॥ ६ ॥ समुद्रगानांताःपुण्याःसर्वदौघवहास्तुयाः ॥ मासद्वयंश्रावणादौताश्चसर्वारजस्वलाः ॥ ७ ॥

त्रीमहिमातुसर्वत्रैवप्रसिद्धः ॥ उपपादितश्चाऽस्माभिर्बृहदारण्यकटीकायांसप्तमाध्यायइति ॥ ६४ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ छ ॥ ॥ चतुःसप्तिपर्यैस्तुतीर्थयात्राप्रसंगतः ॥ आडीबकंमहायुद्धंविस्तरेणोपवर्ण्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांते तस्मात्कलिभयाद्राजन्पुण्यक्षेत्रेवसन्नरः ॥ निरंतरंपरांबायानामसंस्मरणंचरेदित्युक्तम् ॥ तत्रकानितानिपुण्यक्षेत्राणीतिराजापृच्छति तीर्थानिभुवीति ॥१॥ विशेषतोब्रूहीत्यन्वयः ॥ २ ॥ येषुतीर्थेषुदेवीनांललितादेवीनांप्रशस्तान्यायनानिस्थानानिविद्यंतेतानीत्यर्थः ॥ अयनमेवायनम् ॥ ३ ॥ तमसानदी ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ सर्वदौघवहास्तुयाइति ॥ असमुद्रगासु समुद्रगाःश्रेष्ठाः समुद्रगास्वपिसर्वदाजलवहाः श्रेष्ठाः ॥ ताःसर्वदाजलवहाःश्रावणादौश्रावणभाद्रपदयोरादौमासद्वयंसर्वारजस्वलाः प्रोक्ताइत्यर्थः ॥ ७ ॥

॥ शैलानाह श्रीशैलश्चेति ॥ सरोवराण्याह सरांसीति ॥१०॥११ ॥ १२ ॥१३॥ ग्राम्यवारिवहाइति ॥ ग्रामोपयोगिजलवहाः ॥ नसमुद्रगामिन्यइत्यर्थः ॥ क्षेत्राण्याह पुष्करमिति ॥ ८ ॥ ९ ॥ अग्रेसत्तमस्कंधेकानिचिद्देवीस्थानानिकथयिष्यामीत्यर्थः ॥ तीर्थादिषुनियमानाह तीर्थानीति ॥ हेनृप तीर्थानिदानानिव्रता ॥ १४ ॥ एष्विति ॥ सर्वेष्वेषुस्थानेषुदेवीस्थानानिसंतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ अतस्तीर्थादिषुवसञ्छुद्धित्रयंसंपादयेदितितात्पर्यम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ तत्रद्रव्यशुद्धिः क्रि निमखास्तपांसिसर्वाणिद्रव्यशुद्धिक्रियाशुद्धिमनःशुद्धिसापेक्षाणितदपेक्षयाफलदानिभवंतिनस्वतइत्यर्थः ॥

पुष्करंचकुरुक्षेत्रंधर्मारण्यंसुपावनम् ॥ ८ ॥ प्रभासंचप्रयागंचनैमिषारण्यमेवच ॥ विश्रुतंचार्बुदारण्यंशैलाश्चपा
भवंतिवृष्टियोगेनग्राम्यवारिवहास्तथा ॥ सरांसिचैवपुण्यानिमानसंसर्वविश्रुतम् ॥ १० ॥ तथाबिंदुसरःश्रेष्ठमक्षोदंनामपावनम् ॥ आ
वनास्तथा ॥ ९ ॥ श्रीशैलश्चसुमेरुश्चपर्वतोगंधमादनः ॥ सरांसिचैवपुण्यानिमानसंसर्वविश्रुतम् ॥ ११ ॥ विश्रुतस्तुसदापुण्यःख्यातोबदरिकाश्रमः ॥ नरनारायणौयत्रतेपातेतौमुनीतपः ॥ १२ ॥ वामना
श्रमास्तुतथापुण्यामुनीनांभावितात्मनाम् ॥ ११ ॥ विश्रुतस्तुसदापुण्यःख्यातोबदरिकाश्रमः ॥ नरनारायणौयत्रतेपातेतौमुनीतपः ॥ १२ ॥ वामना
श्रमआख्यातःशतयूपाश्रमस्तथा ॥ येनयत्रतपस्तप्तंतस्यनाम्नाऽतिविश्रुतः ॥ १३ ॥ एवंपुण्यानिस्थानानिह्यसंख्यातानिभूतले ॥ मुनिभिःपरिगीतानि
पावनानिमहीपते ॥ १४ ॥ एषुस्थानेषुसर्वत्रदेवीस्थानानिभूपते ॥ दर्शनात्पापहारीणिवसंतिनियमेनच ॥ १५ ॥ कथयिष्यामितान्यग्रेप्रसंगेनचकानि
चित् ॥ तीर्थानिनृपदानानिव्रतानिचमखास्तथा ॥ १६ ॥ तपांसिपुण्यकर्माणिसापेक्षाणिमहीपते ॥ द्रव्यशुद्धिंक्रियाशुद्धिंमनःशुद्धिमपेक्ष्यच ॥ १७ ॥
पावनानिहितीर्थानितपांसिचव्रतानिच ॥ कदाचिद्द्रव्यशुद्धिःस्यात्क्रियाशुद्धिःकदाचन ॥ १८ ॥ दुर्लभामनसःशुद्धिःसर्वेषांसर्वदानृप ॥ मनस्तुचंचलंरा
जन्ननेकविषयाश्रितम् ॥ १९ ॥ कथंशुद्धंभवेद्राजन्नानाभावसमाश्रितम् ॥ कामक्रोधौतथालोभोह्यहंकारोमदस्तथा ॥ २० ॥ सर्वविघ्नकराह्येतेतपस्तीर्थ
व्रतेषुच ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंशौचमिंद्रियनिग्रहः ॥ २१ ॥ स्वधर्मपालनंराजन्सर्वतीर्थफलप्रदम् ॥ नित्यकर्मपरित्यागान्मार्गेसंसर्गदोषतः ॥ २२ ॥ व्य
र्थंतीर्थाधिगमनंपापमेवाऽवशिष्यते ॥ क्षालयंतिहितीर्थानिसर्वथादेहजंमलम् ॥ २३ ॥ मानसंक्षालितुंतानिनसमर्थानिवैनृप ॥ शक्तानियदिचेत्तानिगं
गातीरनिवासिनः ॥ २४ ॥ मुनयोद्रोहसंयुक्ताःकथंस्युर्भावितेश्वराः ॥ वसिष्ठसदृशाःप्रह्वाविश्वामित्रादयःकिल ॥ २५ ॥ रागद्वेषरताःसर्वेकामक्रोधाकुलाः
सदा ॥ चित्तशुद्धिमयंतीर्थंगंगादिभ्योऽतिपावनम् ॥ २६ ॥ यदिस्याद्दैवयोगेनक्षालयत्यांतरंमलम् ॥ विशेषेणतुसत्संगोज्ञाननिष्ठस्यभूपते ॥ २७ ॥
नवेदानचशास्त्राणिनव्रतानितपांसिन ॥ नमखानचदानानिचित्तशुद्धेस्तुकारणम् ॥ २८ ॥

याशुद्धिः कदाचित्सिध्येत् मनःशुद्धिस्तुसर्वथादुःसाध्येत्याह ॥ कदाचिदिति ॥ १८ ॥ १९ ॥२०॥२१॥२२॥ देहजंमलमिति ॥ तीर्थानिदेहमलमेवक्षालयंति नतुमानसंमलमित्यर्थः ॥२३॥ ॥ २४॥ २५ ॥ २६ ॥ ननुयदितीर्थादिसेवनान्नचित्तशुद्धिस्तर्हिसाकस्माद्भवतितत्राह यदिस्यादिति ॥ हेभूपते यदिदैवयोगेनज्ञाननिष्ठस्यसत्संगोविशेषेणनिरंतरंस्यात्तदासएवसत्संगः आंतरंम लंमानसंमलंक्षालयति नान्यइत्यर्थः ॥ यदिदैवयोगेनेत्यनेनसत्संगस्यातिदुर्लभत्वंबोधितम् ॥ २७ ॥ २८ ॥

तथाचकलिभयार्दितस्तृतीयचतुर्थस्कंधयोःप्रतिपादितांद्रव्यशुद्धिंक्रियाशुद्धिंचसंपाद्यपुण्यक्षेत्रेवसन्ज्ञाननिष्ठसत्समागमेनशास्त्रश्रवणादिनामानसींशुद्धिंवैराग्यादिनासंपाद्यदेवीनामानिगृह्णन्श्रीदेवीस माराधनपरोभवेदितिसर्वप्रकरणार्थः ॥ अत्रद्रव्यक्रियाचित्तशुद्धीनांमध्येसर्वेषांव्रतनियमानामंतर्भावमभिप्रेत्यराज्ञापृष्टाअपितीर्थव्रतनियमानोक्ताइतिबोध्यम्॥ तत्रचित्तशुद्धिरतिदुर्लभेतिदर्शयितुंवसिष्ठ विश्वामित्रयोःकथांप्रस्तौति वसिष्ठोब्रह्मणइति ॥ गंगातीरस्थितोऽपिरागद्वेषान्वितश्चित्तशुद्धिरहितइत्यर्थः ॥ एतादृशानांमहतामपियतोनचित्तशुद्धिस्ततःसादुर्लभैवेतिभावः ॥ २९ ॥ रागद्वेषान्वि

वसिष्ठोब्रह्मणःपुत्रोवेदविद्याविशारदः ॥ रागद्वेषान्वितःकामंगंगातीरसमाश्रितः ॥ २९ ॥ आडीबकंमहायुद्धंविश्वामित्रवसिष्ठयोः॥ जातंनिरर्थकंद्वेषाद्देवा नांविस्मयप्रदम् ॥ ३० ॥ विश्वामित्रोबकस्तत्रजातःपरमतापसः ॥ शप्तःसतुवसिष्ठेनहरिश्चंद्रस्यकारणात् ॥ ३१ ॥ कौशिकेनवशिष्ठोऽपिशप्त्वाऽऽडीदेह भाक्कृतः ॥ शापादाडीबकौजातौतौमुनीविशदप्रभौ ॥ ३२ ॥ निवासंप्राप्यतुस्तीरेसरसोमानसस्यच॥ चक्रतुर्दारुणंयुद्धंनखचंचुप्रताडनैः॥३३॥ वर्षाणा मयुतंयावत्तावृषीरोषसंयुतौ ॥ युयुधातेमदोन्मत्तौसिंहाविवपरस्परम् ॥३४॥ राजोवाच ॥ कथंतौमुनिशार्दूलौतापसौधर्मतत्परौ ॥ परस्परंवैरपरौसंजा तौकेनहेतुना ॥ ३५ ॥ शापंपरस्परंकेनकारणेनमहामती ॥ दत्तवंतौमिथःक्लेशकारकौदुःखदौनृणाम् ॥ ३६ ॥ व्यासउवाच ॥ हरिश्चंद्रोनृपश्रेष्ठस्त्रिशंकु तनयःपुरा ॥ बभूवरविवंशीयोरामचंद्रस्यपूर्वजः ॥ ३७ ॥ अनपत्यःसराजर्षिर्वरुणायमहाक्रतुम् ॥ प्रतिजज्ञेपुत्रकामोनरमेधंदुरासदम् ॥ ३८ ॥ वरुण स्तस्यसंतुष्टोयज्ञस्यनियमेकृते ॥ दधारगर्भंराज्ञस्तुभार्यापरमसुंदरी ॥३९॥ राजाबभूवसंतुष्टोदृष्ट्वाभार्यांसदोहदाम्॥चकारविधिवत्कर्मगर्भसंस्कारकार कम् ॥४०॥ सुषुवेतनयंनारीसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ मुदंप्रापनृपस्तत्रपुत्रेजातेविशांपते ॥ ४१ ॥ कृतवाञ्जातकर्मादिसंस्कारविधिमुत्तमम् ॥ ददौहिरण्यं गादोग्ध्रीर्ब्राह्मणेभ्योविशेषतः ॥ ४२ ॥ जन्मोत्सवेऽतिसंवृत्तेगेहेवैयादसांपतिः ॥ आजगाममहाराजविप्रवेषधरस्तथा ॥ ४३ ॥ पूजितःपार्थिवेनाऽथद त्वाविधिवदासनम् ॥ कार्येपृष्टेऽब्रवीद्वाक्यंवरुणोऽस्मीतिभूपतिम् ॥४४॥ कुरुयज्ञंसुतंकृत्वापशुंपरमपावनम् ॥ सत्यवाग्भवराजेंद्रसंकल्पस्तुत्वयाकृतः ॥ ४५ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराजाविह्वलोऽतिव्यथाकुलः ॥ संस्तभ्याऽऽधिंनृपःप्राहवरुणंसत्कृतांजलिः ॥ ४६ ॥ स्वामिन्करोमितंयज्ञंसर्वथाविधिपूर्वकम् ॥ मयातेयत्प्रतिज्ञातंभवामिसत्यवागहम् ॥४७॥ पूर्णेमासेविशुद्धचेतधर्मपत्नीसुरोत्तम ॥ विशुद्धायांतुभार्यायांकर्तव्यःसपशुर्मखः ॥४८॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तेवचनेराज्ञावरुणःस्वगृहंगतः ॥ राजाबभूवसंतुष्टःकिंचिच्चिंतातुरस्तथा ॥ ४९ ॥

तत्वेकिंप्रमाणमितिचेद्युद्धमेवप्रमाणमित्याह आडीबकमिति ॥ आडिश्चबकश्चयोद्धारौयस्मिन्युद्धेतद्युद्धमाडीबकम् ॥ आडिःशरारिः॥ शरारिराटिराडिश्चेतिकोशः ॥ आडीबकमित्यत्राऽन्येषामपी तिपूर्वपदस्यदीर्घः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ प्रतिजज्ञइति ॥ ममपुत्रोभवतुतेनपुत्रेणनरमेधंमहाक्रतुंहेवरुणत्वत्प्रीत्यर्थंकरिष्यामीतिप्रतिज्ञांकृतवानित्यर्थः ॥ ३८ ॥ दधारगर्भमिति ॥ तेनवरुणसंतोषेणेतिशेषः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ दोग्ध्रीर्दुग्धवतीः ॥४२॥ यादसांपतिर्वरुणः॥४३॥४४॥४५॥४६॥भवामिभविष्यामीत्यर्थः ॥४७॥४८॥४९॥

॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥५४॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥५८॥ ५९ ॥ ६०॥६१॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ कृत्वेति ॥ समयमितिशेषः ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ देहदंपितर

उवाचविनयोपे
पूर्णेमासिपुनःपाशीपरीक्षार्थंनृपालये ॥ आजगामद्विजोभूत्वासुवेषःसुष्ठुभापकः ॥ ५० ॥ कृतार्हणंसुखासीनंभूपतिस्तंसुरोत्तमम् ॥ उवाचविनयोपे
तोहेतुगर्भवचस्तदा ॥ ५१ ॥ असंस्कृतंसुतंस्वामिन्यूपेवध्नामितंकथम् ॥ संस्कृत्यक्षत्रियंकृत्वायजेऽहंयज्ञमुत्तमम् ॥ ५२ ॥ दयसेयदिदेवत्वंज्ञात्वादी
नंस्वसेवकम् ॥ असंस्कृतस्यवालस्यनाऽधिकारोऽस्तिकुत्रचित् ॥५३॥ वरुणउवाच ॥ प्रतारयसिराजेंद्रकृत्वासमयमग्रतः ॥ दुस्त्यजस्तवजानामिसुत
स्नेहोह्यपुत्रिणः ॥ ५४ ॥ गृहंव्रजामिभूपालवचनात्तवकोमलात् ॥ कियत्कालंप्रतीक्ष्याहमागमिष्यामितेगृहम् ॥ ५५ ॥ भवितव्यंत्वयाताततदासत्यव
चोन्वितम् ॥ अन्यथात्वयिमुंचामिकोपंशापसमन्वितम् ॥ ५६ ॥ राजोवाच ॥ समावर्तनकर्मांतेसर्वथायादसांपते ॥ कृत्वापुत्रंपशुंयज्ञेयजिष्येविधिपू
र्वकम् ॥ ५७ ॥ व्यासउवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्ञोवरुणःप्रीतमानसः ॥ तथेत्युक्त्वाययौतूर्णंनृपस्तुसुस्थितोऽभवत् ॥ ५८ ॥ रोहिताख्यइतिख्या
तःसुतस्तस्यविवृद्धिमान् ॥ संजातश्चतुरःसर्वविद्यानांचविशारदः ॥ ५९ ॥ यज्ञस्यकारणंयेनज्ञातंसर्वंसविस्तरम् ॥ भयभीतस्ततःसोऽतिमत्वामरणमा
त्मनः ॥ ६० ॥ कृत्वापलायनंवीरोगतोसौगिरिगह्वरे ॥ अगम्येनृपतिस्थानेस्थितस्तत्रभयातुरः ॥ ६१ ॥ प्राप्तेकालेऽथवरुणोयज्ञार्थीनृपतेर्गृहम् ॥ ग
त्वातमाहभूपालंकुरुयज्ञंविशांपते ॥६२॥ प्रम्लानवदनोराजातमाहव्यथितेंद्रियः ॥ किंकरोमिगतःक्वाऽपिसुतोमेसुरसत्तम ॥ ६३ ॥ श्रुत्वातद्वचनंराज्ञः
कुपितोयादसांपतिः ॥ शशापतंनृपंकोपादसत्यवादिनंभृशम् ॥ ६४ ॥ जलोदराभिधोव्याधिर्देहेभवतुतेनृप ॥ यतःप्रतारितश्चाऽहंकृत्वाकपटपंडित ॥
॥ ६५ ॥ इतिशप्त्वाययौधामस्वकंपाशधरस्तदा ॥ राजाचिंतातुरस्तस्थौभवनेव्याधिपीडितः ॥६६॥ यदाऽतिव्याधितोराजारोगेणशापजेनह ॥ तदाशु
श्रावपुत्रोऽपिपितरंव्याधिपीडितम् ॥ ६७ ॥ पांथिकःप्राहपुत्रंहिपितातेभृशदुःखितः ॥ जलोदरविकारेणशापजेननृपात्मज ॥ ६८ ॥ विनष्टंजीवितंते
ऽद्यवृथाजातस्यदुर्मते ॥ यत्त्यक्त्वापितरंदुःस्थंप्राप्तोऽसिगिरिगह्वरम् ॥६९॥ किमनेनशरीरेणप्राप्तंतेजन्मनःफलम् ॥ देहदंदुःखितंकृत्वास्थितोऽस्यत्रसु
ताधम ॥ ७० ॥ प्राणास्त्याज्याःपितुःकार्येसत्पुत्रेणेतिनिश्चयः ॥ त्वदर्थेदुःखितोराजाक्रंदतिव्याधिपीडितः ॥ ७१ ॥ व्यासउवाच ॥ तदाकर्ण्यवचस्त
थ्यंपांथिकाद्धर्मसंयुतम् ॥ यदाचक्रेमनोगंतुंद्रष्टुंतातंव्यथातुरम् ॥७२॥ तदाविप्रवपुर्भूत्वावासवस्तमुपागमत् ॥ रहःप्राहहितंवाक्यंदयावानिवभारत ॥
॥७३॥ मूर्खोसिराजपुत्रत्वंगमनायमतिंवृथा ॥ करोषिपितरंत्वद्यनजानासिव्यथायुतम् ॥७४॥ इतिश्रीदे०भा०महापु०षष्ठस्कंधेद्वादशोऽध्यायः॥१२॥

मित्यर्थः ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥

चतुर्भिरधिकैः पंचाशद्भिः पद्यैरनन्तरम् ॥ शुनःशेपकथांतेचयुद्धमाडीबकंस्मृतम् ॥ १ ॥ पितुर्गृहेगम्यतेचेत्पितातवनरमेधंत्वत्पशुकंकरिष्यतितस्मान्मागमस्तत्रेत्यभिप्रायेणपितुर्वृत्तांतमिंद्रोबोधयति साहसमिति ॥ प्रियंपुत्रंपशुंकृत्वाकथितोवेदेषूक्तोमखोनरमेधोवरुणायपूर्वंप्रतिज्ञातइतियत्तद्राजासाहसंकृतवानित्यर्थः ॥ १ ॥ ततःकिंतत्राह गतेत्वयीति ॥ अघृणइतिच्छेदः ॥ व्यथातुरः

॥ इंद्रउवाच ॥ साहसंकृतवान्राजापूर्वंयत्कथितोमखः ॥ वरुणायप्रतिज्ञातःपुत्रंकृत्वापशुंप्रियम् ॥ १ ॥ गतेत्वयिपितापुत्रंबद्ध्वायूपेऽघृणःपुनः ॥ पशुंकृत्वामहाबुद्धेवधिष्यतिव्यथातुरः ॥ २ ॥ इत्थंनिषिद्धस्तत्पुत्रःशक्रेणाऽमिततेजसा ॥ स्थितस्तत्रैवमायेशीमायायामोहितोभृशम् ॥ ३ ॥ यदापुनःपुनःश्रुत्वापितरंरोगपीडितम् ॥ गमनायमतिंचक्रेतदेंद्रःप्रत्यपेधयत् ॥४॥ हरिश्चंद्रोऽतिदुःखार्तःपप्रच्छगुरुमंतिके ॥ स्थितंवसिष्ठमेकांतेसर्वज्ञंहिततत्परम् ॥ ५ ॥ राजोवाच ॥ भगवन्किंकरोम्यद्यकातरोऽस्मिव्यथाकुलः ॥ त्राहिमांदुःखमनसंमहाव्याधिभयातुरम् ॥ ६ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ शृणुराजन्नुपायोऽस्तिरोगनाशंप्रतिस्तुतः ॥ त्रयोदशविधाःपुत्राःकथिताधर्मसंग्रहे॥७॥तस्मात्क्रीतंसुतंकृत्वायजस्वमखमुत्तमम् ॥ द्रव्यंदत्वायथोद्दिष्टमानयस्वद्विजोत्तमम् ॥ ८ ॥ एवंकृतेमखेभूपरोगनाशोभविष्यति ॥ वरुणोऽपिप्रसन्नात्माभविष्यतियथासुखम् ॥ ९ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजाप्रोवाचमंत्रिणम् ॥ अन्वेषयमहाबुद्धेविषयेष्वतियत्नतः ॥ १० ॥ कदाचित्कोऽपिलोभार्थीददातिस्वसुतंपिता ॥ समानयधनंदत्त्वायावत्प्रार्थयतेऽप्यसौ॥११॥ सर्वथैवसमानेयोयज्ञार्थेद्विजबालकः ॥ नकार्याकृपणाबुद्धिस्त्वयामत्कार्यहेतवे ॥ १२ ॥ प्रार्थनीयस्त्वयापुत्रःकस्यचिद्द्विजवादिनः ॥ द्रव्येणदेहियज्ञार्थंकर्तव्योऽसौपशुःकिल ॥१३॥ इतिसंचोदितस्तेनसचिवःकार्यहेतवे ॥ अन्वेषयामासपुरेग्रामेग्रामेगृहेगृहे ॥ १४ ॥ एवमन्वेषतस्तस्यविषयेकश्चिदातुरः ॥ निर्धनस्त्रिसुतश्चासीदजीगर्तेतिनामतः ॥ १५ ॥ तस्यपुत्रंशुनःशेपंमध्यमंमंत्रिसत्तमः ॥ आनयामासदत्वार्थंप्रार्थितंयद्धनंतदा ॥ १६ ॥ समानीयशुनःशेपंसचिवःकार्यतत्परः ॥ राज्ञेनिवेदयामासपशुयोग्यंद्विजात्मजम् ॥ १७ ॥ राजाऽतिमुदितस्तेनविप्रानानीयसर्वतः ॥ कारयामाससंभारान्यज्ञार्थंवेदवित्तमान् ॥ १८ ॥ प्रारब्धेतुमखेतत्रविश्वामित्रोमहामुनिः ॥ बद्धंदृष्ट्वाशुनःशेपंनिषिषेधनृपंतदा ॥ १९ ॥ राजन्मासाहसंकार्षीर्मुंचैनंद्विजबालकम् ॥ प्रार्थयाम्यहमायुष्मन्सुखंतेऽद्यभविष्यति ॥ २० ॥ क्रंदत्ययंशुनःशेपःकरुणामांदुनोत्यपि ॥ दयावान्भवराजेंद्रकुरुमेवचनंनृप ॥ २१ ॥

पीडितः ॥ २ ॥ स्थितस्तत्रैवेति ॥ पितृगृहंनगतइत्यर्थः ॥ मायेशीमायास्वामिनीभगवतीब्रह्मचिद्रूपिणीतस्यामाययामोहितइत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्रयोदशविधाइति॥ औरसक्षेत्रजदत्रिमकृत्रिमादयोमनुस्मृतिप्रसिद्धाः ॥ धर्मसंग्रहेधर्मशास्त्रे ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ विषयेषुदेशेषु ॥ १० ॥ असौपितायावद्धनंप्रार्थयतेतावद्दत्वेत्यन्वयः॥ ११ ॥ १२ ॥ द्विजवादिनःब्राह्मणस्येत्यर्थः॥प्रार्थनास्वरूपमाह द्रव्येणदेहीति ॥ इतिप्रार्थनीयइतिशेषः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ तंद्विजसुतंस्वदेहसंरक्षार्थंहंसीदमनुचितमितिभावः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ पाशधरस्यवरुणस्य ॥ २६ ॥ प्लुतस्वरेणाऽऽक्रोशेनजजापेत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ मृतेर्मरणान्मोचितंमुक्तं

परदेहस्यरक्षायैस्वदेहंयेदयापराः ॥ ददतिक्षत्रियाःपूर्वंस्वर्गकामाःशुचिव्रताः ॥ २२ ॥ तंस्वदेहस्यरक्षार्थंहंसिद्विजसुतंबलात् ॥ पापंमाकुरुराजेंद्रदयावा
न्भवबालके ॥ २३ ॥ सर्वेषांसदृशीप्रीतिर्देहेवेत्सिस्वयंनृप ॥ मुंचैनंबालकंतस्मात्प्रमाणंयदिमेवचः ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ अनादृत्यचतद्वाक्यंराजा
दुःखातुरोभृशम् ॥ नमुमोचमुनिस्तस्मैचुकोपाऽतीवतापसः ॥ २५ ॥ उपदेशंददौतस्मैशुनःशेपायकौशिकः ॥ मंत्रंपाशधरस्याऽथदयावान्वेदवित्तमः ॥
॥ २६ ॥ शुनःशेपोऽपितंमंत्रमसकृद्दुधकर्शितः ॥ प्लुतस्वरेणचुक्रोशसंस्मरन्वरुणंभृशम् ॥२७॥ स्तुवंतंमुनिपुत्रंतंज्ञात्वावैयादसांपतिः॥तत्राऽऽगत्यशुनः
शेपंसुमोचकरुणार्णवः २८ ॥ रोगहीनंनृपंकृत्वावरुणःस्वगृहंययौ ॥ विश्वामित्रस्तुतंपुत्रंकृतवान्मोचितंमृतेः ॥ २९ ॥ नकृतंवचनंराज्ञाकौशिकस्यम
हात्मनः ॥ रोषंदधारमनसाराजोपरिसगाधिजः ॥ ३० ॥ एकस्मिन्समयेराजाहयारूढोवनंगतः ॥ सूकरंहंतुकामस्तुमध्याह्नेकौशिकीतटे ॥ ३१ ॥ वृद्ध
ब्राह्मणवेषेणविश्वामित्रेणवंचितः ॥ सर्वस्वंप्रार्थितंतस्यगृहीतंराज्यमद्भुतम् ॥ ३२ ॥ पीडितोऽसौहरिश्चंद्रोयजमानोयतोभृशम् ॥ वसिष्ठःकौशिकंप्राहव
नेप्राप्तंयदृच्छया ॥ ३३ ॥ क्षत्रियाधमदुर्बुद्धेवृथाब्राह्मणवेषभृत् ॥ बकधर्मवृथाकिंत्वंगर्वंवहसिदांभिक ॥ ३४ ॥ कस्मात्त्वयानृपश्रेष्ठोयजमानोममाप्य
सौ ॥ अपराधंविनाजाल्मगमितोदुःखमद्भुतम् ॥ ३५ ॥ बकध्यानपरोयस्मात्तस्मात्त्वंवैबकोभव ॥ इतिशप्तोवसिष्ठेनकौशिकःप्राहतंपुनः ॥ ३६ ॥ त्वम
प्याडिर्भवाऽऽयुष्मन्बकोऽहंयावदेवहि ॥ व्यासउवाच ॥ एवंपरस्परंदत्त्वाशापंतौक्रोधपीडितौ ॥ ३७ ॥ अंडजौतरसाजातौसरस्याडीबकौमुनी ॥ एक
स्मिन्पादपेनीडंकृत्वाऽसौबकरूपभाक् ॥३८ ॥ विश्वामित्रःस्थितस्तत्रादिव्येसरसिमानसे ॥ अन्यास्मिन्पादपेकृत्वावासिष्ठोनीडमुत्तमम् ॥३९॥ आडीरू
पधरस्तस्थावन्योन्यंद्वेषतत्परौ ॥ दिनेदिनेतौसंग्रामंचक्रतुःक्रोधसंयुतौ ॥ ४० ॥ दुःखदंसर्वलोकानांक्रंदमानावुभौभृशम् ॥ चंचुपक्षप्रहारैस्तुनखाघातैः
परस्परम् ॥ ४१ ॥ जघ्नतूरुधिराक्लिन्नौपुष्पिताविवकिंशुकौ ॥ एवंबहूनिवर्षाणिपक्षिरूपधरौमुनी ॥ ४२ ॥ स्थितौतत्रमहाराजशापपाशेनयंत्रितौ ॥ रा
जोवाच ॥ कथंमुक्तौमुनिश्रेष्ठौशापाद्वसिष्ठकौशिकौ ॥ ४३ ॥ तन्ममाचक्ष्वविप्रर्षेपरंकौतूहलंहिमे ॥ व्यासउवाच ॥ युध्यमानावुभौदृष्ट्वाब्रह्मालोकपिता
महः ॥ ४४ ॥ तत्राऽऽजगामाऽनिमिषैर्वृतःसर्वैर्दयापरैः ॥ तावाश्वास्यजगत्कर्तायुद्धतोविनिवार्यच ॥ ४५ ॥ शापंसंमोचयामासतयोःक्षिप्तंपरस्परम् ॥ ॥ २० ॥
ततोजग्मुःसुराःसर्वेस्वानिधिष्ण्यानिपद्मभूः ॥ ४६ ॥

कृतवानित्यर्थः ॥ २९ ॥ गाधिजोविश्वामित्रः ॥ ३० ॥ ३१ ॥ राज्यमद्भुतमिति
इयंकथाविस्तरेणसप्तमस्कंधेवक्ष्यते ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ जाल्ममूर्ख ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ नीडंपक्षिगृहम् ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२॥४३॥४४॥ अनिमिषैर्देवगणैः॥४५॥४६॥

॥ ४७ ॥ मैत्रावरुणिनाशांतेनवसिष्ठेनापीत्यर्थः ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ चित्तशुद्धेर्दौर्लभ्यदर्शनार्थमियंकथादृष्टांतार्थंगृहीतातामुपसंहरति तस्माद्राजन्निति ॥ ५० ॥ निरर्थकमित्यस्योत्तरत्रान्वयः ॥ ५१ ॥ एतादृशीदुर्लभाचित्तशुद्धिःकथंसाधनीयेतिचेत्तत्राह वासनारहितामिति॥सत्संगंपूर्वोक्तंकृत्वावेदांतश्रवणादिनाचित्तंवासनारहितंयदाभवतितदातच्छुद्धमितिकथ्यते · तथाकृत्वातीर्थादिषुवसेदित्यर्थः ॥ किंकुर्वन्वसेत्तत्राह देवीपूजनतत्परइति॥५२॥५३ ॥ एवंकुर्वतःकिंफलंभवतितत्राह एवंत्विति ॥ मुच्यतेश्रीभगवत्यनुग्रहेणज्ञानप्राप्तिद्वारेणेत्यर्थः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेत्रयोदशोध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ एकोनसप्ततिश्लोकैर्वसिष्ठस्यतुशापतः ॥ मैत्रावरुणिताजातासाकथाप्रोच्यतेऽधुना ॥ १ ॥ वसिष्ठस्यपूर्वाध्यायेमैत्रावरुणिरितिनामोक्तंतत्रकेनप्रवृत्तिनिमित्तेनतन्नामजातमितिरा

सत्यलोकंजगामाशुहंसारूढःप्रतापवान् ॥ विश्वामित्रोऽप्यगात्तूर्णंवसिष्ठःस्वाश्रमंगतः ॥ ४७ ॥ मिथःस्नेहंततःकृत्वाप्रजापत्युपदेशतः ॥ मैत्रावरुणिना प्येवंकृतंयुद्धमकारणम् ॥ ४८ ॥ कौशिकेनसमंभूपदुःखदंचपरस्परम् ॥ कोनाममानवोलोकेदेवोवादानवोऽपिवा ॥ ४९ ॥ अहंकारजयंकृत्वासर्वदासु खभाग्भवेत् ॥ तस्माद्राजंश्चित्तशुद्धिर्महतामपिदुर्लभा ॥ ५० ॥ यत्नेनसाधनीयासातद्विहीनंनिरर्थकम् ॥ तीर्थदानतपःसत्यंयत्किंचिद्धर्मसाधनम् ॥ ॥५१॥ "श्रद्धात्रिविधाप्रोक्तासात्त्विकीराजसीतथा ॥ तामसीसर्वदेहेषुदेहिनांधर्मकर्मसु ॥ १ ॥ सात्विकीदुर्लभालोकेयथोक्तफलदासदा ॥ तदर्धफल दाप्रोक्ताराजसीविधिसंयुता ॥२॥ तामसीत्वफलाराजन्नतुकीर्तिकरीपुनः ॥ कामक्रोधाभिभूतानांजनानांनृपसत्तम ॥ ३ ॥" वासनारहितंकृत्वातच्चित्तंश्र वणादिना ॥ तीर्थादिषुवसेन्नित्यंदेवीपूजनतत्परः ॥५२॥ देवीनामानिवचसागृह्णंस्तस्यागुणान्स्तुवन् ॥ ध्यायंस्तस्याःपदांभोजंकलिदोषभयार्दितः ॥५३॥ एवंतुकुर्वतस्तस्यनकदाचित्कलेर्भयम् ॥ अनायासेनसंसारान्मुच्यतेपातकीजनः ॥५४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेत्रयोदशोध्यायः॥१३॥ जनमेजयउवाच ॥ मैत्रावरुणिरित्युक्तंनामतस्यमुनेःकथम् ॥ वसिष्ठस्यमहाभागब्रह्मणस्तनुजस्यह ॥ १ ॥ किमसौकर्मतोनामप्राप्तवान्गुणतस्तथा ॥ ब्रू हिमेवदतांश्रेष्ठकरणंतस्यनामजम् ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ निबोधनृपतिश्रेष्ठवसिष्ठोब्रह्मणःसुतः ॥ निमिशापात्तनुंत्यक्त्वापुनर्जातोमहाद्युतिः ॥ ३ ॥ मित्रावरुणयोर्यस्मात्तस्मात्तन्नामविश्रुतम् ॥ मैत्रावरुणिरित्यस्मिँल्लोकेसर्वत्रपार्थिव ॥ ४ ॥ राजोवाच ॥ कस्माच्छप्तःसधर्मात्माराज्ञाब्रह्मात्मजोमुनिः ॥ चित्रमेतन्मुनिर्लग्नोराज्ञःशापोऽतिदारुणः ॥ ५ ॥ अनागसंमुनिंराजाकिमसौशप्तवान्मुने ॥ कारणंवदधर्मज्ञतस्यशापस्यमूलतः ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ कारणंतुमयाप्रोक्तंतवपूर्वंविनिश्चितम् ॥ संसारोऽयंत्रिभिर्व्याप्तोराजन्मायागुणैःकिल ॥ ७ ॥

जापृच्छति मैत्रावरुणिरित्युक्तमिति॥यदिमित्रावरुणयोरपत्यमित्यर्थःतर्हिब्रह्मणस्तनुजस्यतन्नामकथंजातमित्यर्थः ॥१॥ तस्मात्किमसावितिति ॥ असौवसिष्ठःकिंतयोर्मित्रावरुणयोःकर्मतस्तन्नामप्राप्त वानथवागुणतइत्यर्थः॥२॥३॥ यस्मान्मित्रावरुणयोरपत्यमितिशेषस्तस्मादित्यन्वयः॥४॥ चित्रमेतदिति॥ राज्ञःशापोमुनिंलग्नःप्राप्तएतदप्याश्चर्यमित्यर्थः ॥५॥ किमसौकिमर्थमित्यर्थः ॥ मूलतआ दितः ॥६॥पूर्वमितितृतीयचतुर्थस्कंधयोरित्यर्थः ॥ मायागुणैरिति ॥ मायामयःसर्वःप्रपंचोमायायास्त्रिभिर्गुणैःसर्वदाव्याप्तः ॥ तेचगुणाःसर्वदोपचयापचयविशिष्टाः ॥ तथाच यदासत्वगुणोपचयस्तदा नीचाअप्युत्तमंकर्मकुर्वंति ॥ यदारजस्तमोगुणोपचयस्तदामहांतोऽपिनीचंकर्मकुर्वंतीतिमहांतंप्रतिकथंशापोदत्तइत्याश्चर्यंनकर्तव्यमित्यर्थः ॥ ७ ॥

तदेवस्पष्टयति धर्मकरोत्विति ॥ ननुतेसर्वेधर्मकर्तारःसात्त्विकाःप्रतिभांतितत्राह सर्वेषांत्विति ॥ नोज्ज्वलंनसात्त्विकंतद्धर्मादिकमित्यर्थः॥८॥९॥१०॥विधेर्बलात्प्रारब्धप्रेरिततमोगुणबलादित्यर्थः ॥ ॥११॥१२॥नन्वेतादृशामहांतःकिमितिगुणत्रयवेगदमनंनाचरंतितत्राह पराशक्तिप्रभावोयमिति ॥ तर्हिकोऽपिमुक्तोनस्यादितिचेतत्राह यस्यानुग्रहमिति ॥१३॥ बंधमोक्षादिकंसर्वंतदिच्छयाभवती त्याह महांतोऽपीति ॥ अद्यापितेस्वसेवार्थंब्रह्मादयोमहांतोऽपिस्थापिताःनमोचिताः ॥ अथचपामराअपिसत्यव्रतादयस्तृतीयस्कंधोक्तप्रकारेणमोचिताः ॥ अत्रमहाराज्ञ्याःपराशक्तेरिच्छैवकारणंना

धर्मंकरोतुभूपालश्चरंतुतापसास्तपः ॥ सर्वेषांतुगुणैर्विद्धंनोज्ज्वलंतद्भवेदिह ॥८॥ कामक्रोधाभिभूताश्चराजानोमुनयस्तथा ॥ लोभाहंकारसंयुक्ताश्चरंति दुश्चरंतपः ॥ ९ ॥ यजंतिक्षत्रियाराजन्रजोगुणसमावृताः ॥ ब्राह्मणास्तुतथाराजन्नकोऽपिसत्त्वसंयुतः ॥ १० ॥ ऋषिणाऽसौनिमिःशप्तस्तेनशप्तोमुनिःपु नः ॥ दुःखाद्दुःखतरंप्राप्तावुभावपिविधेर्बलात् ॥ ११ ॥ द्रव्यशुद्धिःक्रियाशुद्धिर्मनसःशुद्धिरुज्ज्वला ॥ दुर्लभाप्राणिनांभूपसंसारेत्रिगुणात्मके ॥ १२ ॥ पराशक्तिप्रभावोऽयंनोल्लंघ्यःकेनचित्क्वचित् ॥ यस्याऽनुग्रहमिच्छेत्सामोचयत्येवतंक्षणात् ॥ १३ ॥ महांतोऽपिनमुच्यंतेहरिब्रह्महरादयः ॥ पामराअपि मुच्यंतेयथासत्यव्रतादयः ॥ १४॥ तस्यास्तुहृदयंकोऽपिनवेत्तिभुवनत्रये ॥ तथापिभक्तवश्येयंभवत्येवसुनिश्चितम् ॥ १५ ॥ तस्मात्तद्भक्तिरास्थेयादो षनिर्मूलनायच ॥ रागदंभादियुक्ताचेत्साभक्तिर्नाशिनीभवेत्॥१६॥इक्ष्वाकुकुलसंभूतोनिमिर्नामनराधिपः॥ रूपवान्गुणसंपन्नोधर्मज्ञोलोकरंजकः ॥१७॥ सत्यवादीदानपरोयाजकोज्ञानवाञ्छुचिः ॥ द्वादशस्तनयोधीमान्प्रजापालनतत्परः ॥ १८ ॥ पुरंनिवेशयामासगौतमाश्रमसन्निधौ ॥ जयंतुपुरसंज्ञंतुब्रा ह्मणानांहितायसः॥१९॥बुद्धिस्तस्यसमुत्पन्नायजेयमितिराजसी॥यज्ञेनबहुकालेनदक्षिणासंयुतेनच॥२०॥इक्ष्वाकुंपितरंदृष्ट्वायज्ञकार्यायपार्थिव॥ कारया माससंभारंयथोद्दिष्टंमहात्मभिः॥२१॥भृगुमंगिरसंचैववामदेवंचगौतमम्॥वसिष्ठंचपुलस्त्यंचऋचीकंपुलहंक्रतुम् ॥२२॥ मुनीनामंत्रयामाससर्वज्ञान्वेदपा रगान्॥यज्ञविद्याप्रवीणांश्चतापसान्वेदवित्तमान्॥२३॥राजासंभृतसंभारःसंपूज्यगुरुमात्मनः॥वसिष्ठंप्राहधर्मज्ञोविनयेनसमन्वितः ॥२४॥ यजेयंमुनिशार्दू लयाजयस्वकृपानिधे ॥ गुरुस्त्वंसर्ववेत्तासिकार्यमेकुरुसांप्रतम् ॥२५॥ यज्ञोपकरणंसर्वंसमानीतंसुसंस्कृतम्॥पंचवर्षसहस्रंतुदीक्षांकर्तुमतिश्रमे ॥२६ ॥ यस्मिन्यज्ञेसमाराध्यादेवीश्रीजगदंबिका॥तत्प्रीत्यर्थमहंयज्ञंकरोमिविधिपूर्वकम् ॥ २७ ॥

न्यदित्यर्थः॥१४॥ननुतर्हिस्वतंत्रायास्तस्याःपरमेश्वर्यामनसिकिमस्तितत्राह तस्यास्त्विति॥तर्हि किंकर्तव्यमितिचेत्तद्भयंमाकार्षीर्यतोभक्तवश्याभगवतीतिनिश्चितंभवति ततोनकिंचिद्भयमस्तीत्यभिप्रायेणाह तथापीति॥१५॥यस्मादेवंतस्मादिति॥दोषनिर्मूलनायगुणत्रयोच्छेदायेत्यर्थः ॥ परंतुसाभ क्तिर्निर्व्याजाचेत्कल्याणकरीनोचेदनर्थकरीत्याह रागदंभादीति ॥ इदंनिर्व्याजभक्तेरावश्यकत्वद्योतनार्थंविभीषिकामात्रम् ॥ वस्तुतस्तु सहेलंवासलीलंवायस्याःस्मरणमात्रतः ॥ सिद्धयोष्टौकरस्थाः स्युरंतेमुक्तिश्चशाश्वतीत्यादिवचनैर्यथाकथंचिदपिदेव्याभक्तिःसिद्धिदायिनीतिबोध्यम्॥ १६ ॥अथकथांप्रस्तौति इक्ष्वाक्विति॥ १७॥इक्ष्वाकोर्द्वादशस्तनयोनिमिः॥१८॥ब्राह्मणानामग्रहारंजयंतुपुरसंज्ञकं निवेशयामासेत्यन्वयः॥१९॥२०॥इक्ष्वाकुंपितरंदृष्ट्वातदनुज्ञामादायेतिशेषः॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥किंदेवतोद्देशेनयज्ञइति चेत्तत्राह यस्मिन्यज्ञेइति॥श्रीदेवीप्रीत्यर्थंयज्ञःक्रियतइत्यर्थः॥२७॥

॥२८॥इंद्रोऽपिदेवीमखंकर्तुमुद्युक्तोमयादीक्षांगमितः प्रापितोऽस्ति॥तथाचमध्येआगमनंममनसंभवतित्वंतद्यज्ञसमाप्त्युत्तरंप्रारंभंकुर्वित्यर्थः॥२९॥३०॥प्रतिपालयकालमितिशेषः॥३१॥पालयामिकथं

तच्छ्रुत्वाऽसौनिमेर्वाक्यंवसिष्ठःप्राहभूपतिम् ॥ इंद्रेणाऽहंवृतःपूर्वंयज्ञार्थंनृपसत्तम ॥ २८ ॥ पराशक्तिमखंकर्तुमुद्युक्तःपाकशासनः ॥ सदीक्षांगमितोदेवः
पंचवर्षशतात्मिकाम् ॥ २९ ॥ तस्मात्त्वमंतरंतावत्प्रतिपालयपार्थिव ॥ इंद्रयज्ञेसमातेऽत्रकृत्वाकार्यंदिवस्पतेः ॥ ३० ॥ आगमिष्याम्यहंराजंस्तावत्त्वं
प्रतिपालय ॥ ॥ राजोवाच ॥ मयानिमंत्रिताश्चान्येमुनयोयज्ञकारणात् ॥ ३१ ॥ संभाराःसंभृताःसर्वेपालयामिकथंगुरो ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेब्रह्मन्गुरु
स्त्वंवेदवित्तमः ॥३२॥ कथंत्यक्त्वाऽद्यमेकार्यमुद्यतोगंतुमाशुवै ॥ नतेयुक्तंद्विजश्रेष्ठयदुत्सृज्यमखंमम ॥ ३३ ॥ गंतासिधनलोभेनलोभाकुलितचेतनः॥
निवारितोऽपिराज्ञासजगामेंद्रमखंगुरुः ॥ ३४ ॥ राजाऽपिविमनाभूत्वागौतमंप्रत्यपूजयत् ॥ इयाजहिमवत्पार्श्वेसागरस्यसमीपतः ॥ ३५ ॥ दक्षिणाबहु
लादत्त्वाविप्रेभ्योमखकर्मणि ॥ निमिनापंचसाहस्रीदीक्षातत्रकृतानृप ॥ ३६ ॥ ऋत्विजःपूजिताःकामंधनैर्गोभिर्मुदायुताः ॥ शक्रयज्ञेसमाप्तेतुपंचवर्षशता
त्मके ॥ ३७ ॥ आजगामवसिष्ठस्तुराज्ञःसत्रदिदृक्षया ॥ आगत्यसंस्थितस्तत्रदर्शनार्थंनृपस्यच ॥ ३८ ॥ तदाराजाप्रसुप्तस्तुनिद्रयाऽपहृतोभृशम् ॥ना
सौप्रबोधितोभृत्यैर्नागतस्तुमुनिंनृपः ॥ ३९ ॥ वसिष्ठस्यततोमन्युःप्रादुर्भूतोऽवमानतः ॥ अदर्शनान्निमेस्तत्रचुकोपसमुनिसत्तमः ॥ ४० ॥ शापंचदत्तवां
स्तस्मैराज्ञेमन्युवशंगतः ॥ यस्मात्त्वंमांगुरुंत्यक्त्वाकृत्वान्यंगुरुमात्मनः ॥ ४१ ॥ दीक्षितोसिबलान्मंदमामवज्ञायपार्थिव॥ वारितोऽपिमयातस्माद्विदेह
स्त्वंभविष्यसि ॥ ४२ ॥ पतत्विदंशरीरंतेविदेहोभवभूपते ॥ व्यासउवाच ॥ इतितद्व्याहृतंश्रुत्वाराज्ञस्तुपरिचारकाः ॥ ४३ ॥ सद्यःप्रबोधयामासुर्मुनि
माहुःप्रकोपितम् ॥ कुपितंतंसमागत्यराजाविगतकल्मषः ॥४४॥ उवाचवचनंश्लक्ष्णंहेतुगर्भंचयुक्तिमत् ॥ ममदोषोनधर्मज्ञगतस्त्वंतृष्णयाकुलः॥४५॥
हित्वामांयजमानंवैप्रार्थितोऽपिमयाभृशम् ॥ नलज्जसेद्विजश्रेष्ठकृत्वाकर्मजुगुप्सितम् ॥ ४६ ॥ संतोपेब्राह्मणश्रेष्ठजानन्धर्मस्यानिश्चयम् ॥ पुत्रोऽसिब्र
ह्मणःसाक्षाद्वेदवेदांगवित्तमः ॥ ४७ ॥ नवेत्सिविप्रधर्मस्यगतिंसूक्ष्मांदुरत्ययाम् ॥ आत्मदोषंमयिज्ञात्वामृषामांशप्तुमिच्छसि ॥ ४८ ॥ त्याज्यस्तुसु
जनैःक्रोधश्चंडालादधिकोयतः ॥ वृथाक्रोधपरीतेनमयिशापःप्रपातितः ॥ ४९ ॥ तवाऽपिचपतत्वद्यदेहोयंक्रोधसंयुतः ॥ एवंशप्तोमुनीराज्ञाराजाचमु
निनातथा ॥ ५० ॥ परस्परंप्राप्यशापंदुःखितौतौबभूवतुः ॥ वसिष्ठस्त्वतिचिंतार्तोब्रह्माणंशरणंगतः ॥ ५१ ॥ निवेदयामासतथाशापंभूपकृतंमहत् ॥
वसिष्ठउवाच ॥ राज्ञाशप्तोऽस्मिदेहोऽयंपतत्वद्यतवेतिवै ॥ ५२ ॥ किंकरोमिपितःप्राप्तंकष्टंकायप्रपातजम् ॥ अन्यदेहसमुत्पत्तौजनकंवदसांप्रतम्॥५३॥

कथंपालयिष्यामीत्यर्थः॥३२॥३३॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४॥४५॥४६॥४७॥४८॥४९॥५०॥५१॥५२॥ हेपितर्मेजनकंवदकस्योदरेमयाजन्मग्राह्यम् ॥५३॥

किंच ॥ तथामेइति ॥ तथातद्वदेवमेदेहसंयोगः पूर्ववत्समपद्यतांप्राप्नुयात् ॥ यदाकारोऽयंदेहस्तदाकारएवाद्वितीयोदेहोभवत्वित्यर्थः ॥ तथायादृशंज्ञानमस्मिन्देहेऽस्तितादृशमेवतस्मिन्देहेप्यास्त्वित्य
र्थः ॥५४॥५५॥५६॥५७॥५८॥जीवांशेनालिंगदेहेनविवेशेत्यन्वयः॥५९॥६०॥तौमित्रावरुणौ॥६१॥६२॥६३॥६४॥६५॥६६॥६७॥ तेवंशस्यसुखार्थंपालयामासेतिराजानंप्रतिव्यासोक्तिः॥६८॥

तथामेदेहसंयोगःपूर्ववत्समपद्यताम् ॥ यादृशंज्ञानमेतस्मिन्देहेतत्राऽस्तुतत्पितः ॥ ५४ ॥ समर्थोऽसिमहाराजप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ वसिष्ठस्यवचःश्रुत्वाब्र
ह्माप्रोवाचतंसुतम् ॥५५॥ मित्रावरुणयोस्तेजस्त्वंप्रविश्यस्थिरोभव ॥ तस्मादयोनिजःकालेभवितात्वंनसंशयः ॥ ५६ ॥ पुनर्देहंसमासाद्यधर्मयुक्तोभवि
ष्यसि ॥ भूतात्मावेदवित्कामंसर्वज्ञःसर्वपूजितः ॥ ५७ ॥ एवमुक्तस्तदापित्राप्रययौवरुणालयम् ॥ कृत्वाप्रदक्षिणंप्रीत्याप्रणम्यचपितामहम् ॥५८॥ विवे
शसतयोर्देहेमित्रावरुणयोःकिल ॥ जीवांशेनवसिष्ठोऽथत्यक्त्वादेहमनुत्तमम् ॥ ५९ ॥ कदाचित्तूर्वशीराजन्नागतावरुणालयम् ॥ यदृच्छयावरारोहासखी
गणसमावृता ॥ ॥ ६० ॥ दृष्ट्वातामप्सरांदिव्यांरूपयौवनसंयुताम् ॥ जातौकामातुरौदेवौतदातामूचतुर्नृप ॥ ६१ ॥ विवशौचारुसर्वांगींदेवकन्यांमनोरमा
म् ॥ आवांत्वमनवद्यांगिवरयस्वसमाकुलौ ॥ ६२ ॥ विहरस्वयथाकामंस्थानेऽस्मिन्वरवर्णिनि ॥ तथोक्तासाततोदेवीताभ्यांतत्रस्थितावशा ॥ ६३ ॥ कृ
त्वाभावंस्थिरंदेवीमित्रावरुणयोर्गृहे ॥ सागृहीत्वातयोर्भावंसंस्थिताचारुदर्शना ॥ ६४ ॥ तयोस्तुपतितंवीर्यंकुंभेदैवादनावृते ॥ तस्माज्जातौमुनीराजन्द्वा
वेवाऽतिमनोहरौ ॥ ६५ ॥ अगस्तिःप्रथमस्तत्रवसिष्ठश्चाऽपरस्तथा ॥ मित्रावरुणयोर्वीर्यात्तापसावृषिसत्तमौ ॥ ६६ ॥ प्रथमस्तुवनंप्राप्तोबालएवमहात
पाः ॥ इक्ष्वाकुस्तुवसिष्ठंतंबालंवव्रेपुरोहितम् ॥ ६७ ॥ वंशस्याऽस्यसुखार्थंतेपालयामासपार्थिव ॥ विशेषेणमुनिंज्ञात्वाप्रीत्यायुक्तोबभूवह ॥ ६८ ॥
एतत्तेसर्वमाख्यातंवसिष्ठस्यचकारणम् ॥ शापाद्देहांतरप्राप्तिर्मित्रावरुणयोःकुले ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेचतुर्दशोऽध्या
यः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ देहप्राप्तिर्वसिष्ठस्यकथिताभवताकिल ॥ निमिःकथंपुनर्देहंप्राप्तवानितिमेवद ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ व
सिष्ठेनचसंप्राप्तःपुनर्देहोनराधिप ॥ निमिनानतथाप्राप्तोदेहःशापादनंतरम् ॥ २ ॥ यदाशप्तोवसिष्ठेनतदातेब्राह्मणाःक्रतौ ॥ ऋत्विजोयेवृताराज्ञातेसर्वे
समचिंतयन् ॥ ३ ॥ किंकर्तव्यमहोऽस्माभिःशापदग्धोमहीपतिः ॥ अस्मिन्यज्ञेत्वसंपूर्णेदीक्षायुक्तश्चधार्मिकः ॥ ४ ॥ किंकर्तव्यंकार्यमेतद्विपरीतमभू
त्किल ॥ अवश्यंभाविभावत्वादशक्ताःस्मनिवारणे ॥ ५ ॥

॥ ६९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुनिमे
र्देहांतरेगतिम् ॥ प्रोक्त्वाराज्ञांहैहयानांकथाप्रारभ्यतेऽधुना ॥१॥ पूर्वाध्यायेवसिष्ठदेहप्राप्तिकथांश्रुत्वानिमेर्देहांतरप्राप्तिंपृच्छति देहप्राप्तिरिति ॥१॥ नतथेति॥वसिष्ठवत्स्थूलदेहोनप्राप्तइत्यर्थः ॥२॥
तर्हिकीदृशंदेहंप्राप्तवानितिचेत्तत्रकथाप्रस्तूयते यदेति॥ ३॥अस्मिन्यज्ञेत्वसंपूर्णइति ॥ अद्यापियज्ञोनसंपूर्णोदीक्षायुक्तश्चराजामध्येएवाधुनामरिष्यतिततश्चकिंकर्तव्यमितिचिंतांचक्रुरित्यर्थः ॥४॥५ ॥

तदनंतरंमंत्रशक्त्यातस्यलिंगदेहंतस्मिन्नेवदेहे यज्ञसमाप्तिपर्यंतंस्तंभयामासुरित्याह ॥ मंत्रैर्बहुविधैरिति ॥ किंचिच्छ्वसनेति ॥ यथाश्वासोच्छ्वाससंयुक्तंकिंचित्स्यात्तथेत्यर्थः ॥ ६॥७॥देवायज्ञेहविषा संतुष्टाइंद्रादयः ॥ ८ ॥ विज्ञप्ताइति ॥ एतादृशीराज्ञोवस्थाजातेतिमुनिभिर्बोधिताइत्यर्थः ॥ तेविज्ञप्तादेवानिर्विण्णात्मानंखिन्नात्मानंराजानमब्रुवन्नित्यर्थः ॥ ९ ॥ यज्ञेनाऽनेनाऽपूर्वेकृतेसतिदिव्यंज न्मविधीयतेप्राप्यतेइत्यर्थः ॥ अतोदेवदेहंनृदेहंवायत्तेमनसिवांछितंभवतितंदेहंवरयेत्यर्थः ॥ १० ॥ इत्तइति यथातेपुरोधाउपाध्यायोवसिष्ठस्त्वच्छापात्पूर्वदेहंत्यक्त्वायथासुखंमृत्युलोकेएवतद्देहसदृश द्वितीयदेहधारणंकृत्वाद्दत्तोमार्वितस्तिष्ठाति तथातवाऽपेक्षितंचेत्तदपिवरयेत्यर्थः ॥ निमेरात्मेति ॥ अनेनचराजावसिष्ठशापेनदेहाभिमानंत्यक्त्वागंतुकामोब्राह्मणैर्मंत्रबलेनस्तंभितस्तद्देहाभिमानंत्य

मंत्रैर्बहुविधैर्देहंतदातस्यमहात्मनः ॥ रक्षितंधारयामासुःकिंचिच्छ्वसनसंयुतम् ॥६॥ गंधैर्माल्यैश्वविविधैःपूज्यमानंमुहुर्मुहुः ॥ मंत्रशक्त्याप्रतिष्ठभ्यनिर्वि कारंसुपूजितम् ॥ ७ ॥ समाप्तेचक्रतौतत्रदेवाःसर्वेसमागताः॥ ऋत्विग्भिस्तुस्तुताःसर्वेसुप्रीताश्वाऽभवन्नृप ॥८॥ विज्ञप्तामुनिभिःस्तोत्रैर्निर्विण्णात्मानम ब्रुवन् ॥ प्रसन्नाःस्ममहीपालवरंवरयसुव्रत ॥ ९ ॥ यज्ञेनाऽनेनराजर्षेवरंजन्मविधीयते ॥ देवदेहंनृदेहंवायत्तेमनसिवांछितम् ॥ १० ॥ दत्तःकामंपुरोधा स्तेमृत्युलोकेयथासुखम् ॥ एवमुक्तोनिमेरात्मासंतुष्टस्तानुवाचह ॥ ११ ॥ नदेहेममवांछाऽस्तिसर्वेदैवविनश्वरे॥वासोमेसर्वसत्त्वानांदृष्टावस्तुसुरोत्तमाः ॥ १२ ॥ नेत्रेषुसर्वभूतानांवायुभूतश्चराम्यहम् ॥ एवमुक्ताःसुरास्तत्रनिमेरात्मानमब्रुवन् ॥ १३ ॥ प्रार्थयत्वंमहाराजदेवींसर्वेश्वरींशिवाम् ॥ मखेनाऽनेन संतुष्टासातेऽभीष्टंविधास्यति ॥ १४ ॥ सदेवैरेवमुक्तस्तुप्रार्थयामासदेवताम् ॥ स्तोत्रैर्नानाविधैर्दिव्यैर्भक्त्यागद्गदयागिरा ॥१५॥ प्रसन्नासातदादेवीप्रत्य क्षंदर्शनंददौ ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशंरूपंलावण्यदीपितम् ॥ १६ ॥ दृष्ट्वाप्रमुदिताःसर्वेकृतकृत्याश्चचेतसि ॥ प्रसन्नायांदेवतायांराजावव्रेवरंनृप ॥१७॥ ज्ञा नंतद्विमलंदेहियेनमोक्षोभवेदपि ॥ नेत्रेषुसर्वभूतानांनिवासोमेभवेदिति ॥ १८ ॥ ततःप्रसन्नादेवेशीप्रोवाचजगदंबिका ॥ ज्ञानंतेविमलंभूयात्प्रारब्धस्या वशेषतः ॥ १९ ॥ नेत्रेषुसर्वभूतानांनिवासोपिभविष्यति ॥ निमिषंयांतिचक्षूंषित्वत्कृतेनैवदेहिनाम् ॥२०॥ तववासात्सनिमिषामानवाःपशवस्तथा ॥ पतंगाश्चभविष्यंतिपुनश्चाऽनिमिषाःसुराः ॥ २१ ॥ इतिदत्त्वावरंतस्मैतदाश्रीपरदेवता ॥ आमंत्र्यचमुनीन्सर्वांस्तत्रैवांतर्हिताऽभवत् ॥ २२ ॥

क्त्वालिंगात्माभिमानेनस्थितइतिबोधितम् ॥ ११ ॥ सर्वसत्त्वानांसर्वजीवानांदृष्टौममवासोभवत्वित्यर्थः ॥ १२ ॥ १३ ॥ एतत्त्वयाप्रार्थितंदातुमस्माकंशक्तिर्नास्तिपरतंत्राणांयस्मिन्यस्मिन्कार्येवयं भगवत्यानियुक्तास्तदेवकर्तुंशक्नुमोयादितवतथेच्छाऽस्तितर्हिभगवतीमेवप्रार्थयेत्याहुः प्रार्थयत्वमिति ॥ १४ ॥ देवतांसच्चिदानंदरूपिणींभगवतीम् ॥ १५ ॥ रूपमिति ॥ तृतीयस्कंधोक्तप्रकारकम् ॥ १६ ॥ १७ ॥ राज्ञाप्रथमंज्ञानंयाचितमित्याह ज्ञानंतदिति ॥ किंचयावत्प्रारब्धंकर्मनभुक्तंतावन्नेत्रेषुवासोभवत्वितिद्वितीयंवरंवव्रेइत्याह नेत्रेष्विति ॥ १८ ॥ १९ ॥ निवासोवायुरूपेणेत्यर्थः ॥ ॥ २० ॥ सनिमिषानेत्रनिमीलनवंतइत्यर्थः ॥ निमीलनादेर्वायुकार्यत्वादितिभावः ॥ पुनश्चाऽनिमिषाइति ॥ येसनिमिषास्तएवाऽनिमिषाअपिभविष्यंति ॥ तववायुरूपस्यनिवासादित्यर्थः ॥ अनिमिषाउन्मीलनवंतइत्यर्थः ॥ नकेवलंमानवाएवएतादृशाःकिंतुसुराअपिइत्याह ॥ सुराइति ॥ २१ ॥ २२ ॥

५

समाहरन्मंथनार्थंगृहीतवंतः ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ मिथिरिति ॥ पृषोदरादित्वात्साधुत्वम् ॥ अनेनकारणेनजनकनामाऽभवदित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥

अंतर्हितायांदेव्यांतुमुनयस्तत्रसंस्थिताः ॥ विचिंत्यविधिवत्सर्वेनिमेर्देहंसमाहरन् ॥२३॥ अरणिंतत्रसंस्थाप्यममंथुर्मंत्रवत्तदा ॥ मंत्रहोमैर्महात्मानःपुत्रहे
तोर्निमेरथ ॥ २४ ॥ अरण्यांमथ्यमानायांपुत्रःप्रादुरभूत्तदा ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःसाक्षान्निमिरिवाऽपरः ॥ २५ ॥ अरण्यामथनाज्जातस्तस्मान्मिथिरितिस्मृ
तः ॥ येनाऽयंजनकाज्जातस्तेनाऽसौजनकोभवत् ॥ २६ ॥ विदेहस्तुनिमिर्जातोयस्मात्तस्मात्तदन्वये ॥ समुद्भूतास्तुराजानोविदेहाइतिकीर्तिताः ॥२७॥
एवंनिमिसुतोराजाप्रथितोजनकोऽभवत् ॥ नगरीनिर्मितातेनगंगातीरेमनोहरा ॥ २८ ॥ मिथिलेतिसुविख्यातागोपुराट्टालसंयुता ॥ धनधान्यसमायु
क्ताहट्टशालाविराजिता ॥ २९ ॥ वंशेऽस्मिन्येऽपिराजानस्तेसर्वेजनकास्तथा ॥ विख्याताज्ञानिनःसर्वेविदेहाःपरिकीर्तिताः ॥ ३० ॥ एतत्तेकथितंराज
न्निमेराख्यानमुत्तमम् ॥ शापाद्यस्यविदेहत्वंविस्तरादुदितंमया ॥३१॥ राजोवाच ॥ भगवन्भवताप्रोक्तंनिमिशापस्यकारणम् ॥ श्रुत्वासंदेहमापन्नंमनोमे
ऽतीवचंचलम् ॥ ३२ ॥ वसिष्ठोब्राह्मणःश्रेष्ठोराज्ञश्चैवपुरोहितः ॥ पुत्रःपंकजयोनेस्तुराज्ञाशप्तःकथंमुनिः ॥ ३३ ॥ गुरुंचब्राह्मणंज्ञात्वानिमिनानकृता
क्षमा ॥ यज्ञकर्मशुभंकृत्वाकथंक्रोधमुपागतः ॥ ३४ ॥ ज्ञात्वाधर्मस्यविज्ञानंकथमिक्ष्वाकुसंभवः ॥ क्रोधस्यवशमापन्नःशप्तवान्ब्राह्मणंगुरुम् ॥३५॥ व्या
सउवाच ॥ क्षमाऽतिदुर्लभाराजन्प्राणिभिरजितात्मभिः ॥ क्षमावान्दुर्लभोलोकेसुसमर्थोविशेषतः ॥ ३६ ॥ सर्वसंगपरित्यागीमुनिर्भवतुतापसः ॥ निद्रा
क्षुधोर्विजेताचयोगाभ्यासेसुनिष्ठितः ॥ ३७ ॥ कामःक्रोधस्तथालोभोह्यहंकारश्चतुर्थकः ॥ दुर्ज्ञेयादेहमध्यस्थारिपवस्तेनसर्वथा ॥ ३८ ॥ नभूतपूर्वःसं
सारेनचैववर्ततेऽधुना ॥ भवितानपुमान्कश्चिद्योजयेतरिपूनिमान् ॥ ३९ ॥ नस्वर्गेनचभूलोकेब्रह्मलोकेहरेःपदे ॥ कैलासेनेदृशःकश्चिद्योजयेतरिपूनिमान्
॥ ४० ॥ मुनयोब्रह्मपुत्राश्चतथाऽन्येतापसोत्तमाः ॥ तेऽपिगुणत्रयाविद्धाःकिंपुनर्मानवाभुवि ॥ ४१ ॥ कपिलःसांख्यवेत्ताचयोगाभ्यासरतःशुचिः ॥
तेनापिदैवयोगाद्धिप्रदग्धाःसगरात्मजाः ॥४२॥ तस्माद्राजन्नहंकारात्संजातंभुवनत्रयम् ॥ कार्यकारणभावात्तुतद्विमुक्तंकथंभवेत् ॥ ४३ ॥ ब्रह्मागुणत्रया
विष्टोविष्णुश्चैवाऽथशंकरः ॥ प्रभवंतिशरीरेषुतेषांभावाःपृथक्पृथक् ॥ ४४ ॥ मानवानांचकावार्तासत्त्वैकांतव्यवस्थितौ ॥ गुणानांसंकरोराजन्सर्वत्र
समवस्थितः ॥ ४५ ॥ कदाचित्सत्त्ववृद्धिःस्यात्कदाचिद्रजसःकिल ॥ कदाचित्तमसोवृद्धिःसमभावःकदाच न ॥ ४६ ॥

॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ तेनाऽपिपुरुषेणदेहमध्यस्थाएतेरिपवोदुर्ज्ञेयाइत्यर्थः ॥ जेतुमशक्याइतितात्पर्यम् ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सत्त्वैकांतव्यवस्थितौस
त्त्वस्यनिरंतरमवस्थितावित्यर्थः ॥ सर्वत्रदेवादिसर्वप्राणिमात्रदेहेष्वित्यर्थः ॥ ४५ ॥ समभावःसाम्यावस्थानकस्याऽपीत्यर्थः ॥ ४६ ॥

एकंपरमात्मानमेकांमायांचहित्वासर्वेगुणत्रयेणबद्धाइत्याह निर्गुणइति ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ तयोरैक्यमिति ॥ चंद्रचंद्रिकयोरिववह्निदाहकतयोरिवेतिभावः ॥ नहिशक्तिमतःशक्तिःक्वचित्पृथगुपलभ्य
तइति ॥ साचशक्तिर्यदांतर्मुखातिष्ठतितदाब्रह्माभेदेनभासते ॥ यदापुनर्बहिर्मुखातिष्ठतितदाचैतन्यात्पृथग्भासते ॥ तथाचाभिन्नंतद्वपुरित्यनेनांतर्मुखशक्तिविशिष्टमभिन्नब्रह्ममायारूपमुक्तंभवतितद्वपु
र्ज्ञात्वासर्वदोषादविद्यारूपाद्गुणत्रयादिरूपान्मुच्यतइत्यर्थः ॥ ४९ ॥ अयमेवसर्ववेदासिद्धांतइत्याह तज्ज्ञानादेवेति तथाचश्रुतिः ॥ तेध्यानयोगानुगताअपश्यन्देवात्मशक्तिंस्वगुणैर्निगूढामितिश्वेता
श्वतरे ॥ तदुक्तमुमासंहितायाम् ॥ मायांतुप्रकृतिंविद्यान्मायाविब्रह्मशाश्वतम् ॥ अभिन्नंतद्वपुर्ज्ञात्वामुच्यतेभवबंधनादिति ॥ अंतर्मुखाशक्तिरेवविद्येतिशैवागमाञ्च ॥ ५० ॥ शाब्दिकमिति शब्दश्रव

निर्गुणःपरमात्माऽसौनिर्लेपःपरमोऽव्ययः ॥ अलक्ष्यःसर्वसत्त्वानामप्रमेयःसनातनः ॥ ४७ ॥ तथैवपरमाशक्तिर्निर्गुणाब्रह्मसंस्थिता ॥ दुर्ज्ञेयाचाऽल्पम
तिभिःसर्वभूतव्यवस्थितिः ॥ ४८ ॥ परात्मनस्तथाशक्तेस्तयोरैक्यंसदैवहि ॥ अभिन्नंतद्वपुर्ज्ञात्वामुच्यतेसर्वदोषतः ॥ ४९ ॥ तज्ज्ञानादेवमोक्षःस्यादि
तिवेदांतडिंडिमः ॥ योवेदसविमुक्तोऽस्मिन्संसारेत्रिगुणात्मके ॥ ५० ॥ ज्ञानंतुद्विविधंप्रोक्तंशाब्दिकंप्रथमंस्मृतम् ॥ वेदशास्त्रार्थविज्ञानात्तद्भवेद्बुद्धियोग
तः ॥ ५१ ॥ विकल्पास्तत्रबहवोभवंतिमतिकल्पिताः ॥ "कुतर्ककल्पिताःकेचित्सुतर्ककल्पिताःपरे॥ वितर्कैर्विभ्रमोत्पत्तिर्विभ्रमाद्बुद्धिभ्रंशता॥ बुद्धिभ्रं
शाज्ज्ञाननाशःप्राणिनांपरिकीर्तितः॥"अनुभवाख्यंद्वितीयंतुज्ञानंतद्दुर्लभंनृप ॥५२॥ तत्तदाप्राप्यतेतस्यवेत्तुःसंगोयदाभवेत् ॥ शब्दज्ञानान्नकार्यस्यसि
द्धिर्भवतिभारत ॥५३॥ तस्मान्नानुभवज्ञानंसंभवत्यतिमानुषम् ॥ अंतर्गतंतमश्छेत्तुंशाब्दबोधोहिनक्षमः ॥५४॥ यथाननश्यतितमःकृतयादीपवार्तया॥
तत्कर्मयन्नबंधायसाविद्यायाविमुक्तये ॥ ५५ ॥ आयासायापरंकर्मविद्याऽन्याशिल्पनैपुणम् ॥ शीलंपरहितत्वंचकोपाभावःक्षमाधृतिः ॥ ५६ ॥ संतोष
श्चेतिविद्यायाःपरिपाकोज्ज्वलंफलम् ॥ विद्ययातपसावाऽपियोगाभ्यासेनभूपते ॥ ५७ ॥ विनाकामादिशत्रूणांनैवनाशःकदाचन ॥ "मनस्तुचंचलंराज
न्स्वभावादतिदुर्ग्रहम् ॥ तद्वशःसर्वथाप्राणीत्रिविधोभुवनत्रये"॥ कामक्रोधादयोभावाश्चित्तजाःपरिकीर्तिताः ॥ ५८ ॥ तेतदानभवंत्येवयदावैनिर्जितंम
नः ॥ तस्मात्तुनिमिनाराजन्नक्षमाविहितामुनौ ॥ ५९ ॥ यथाययातिनापूर्वंकृताशुक्रेकृतागसि ॥ भृगुपुत्रेणशप्तोपिययातिर्नृपसत्तमः ॥ ६० ॥ नशशा
पसुनिंक्रोधाज्जरांराजागृहीतवान् ॥ कश्चित्सौम्योभवेत्कश्चित्क्रूरोभवतिपार्थिव: ॥ ६१ ॥

णमात्रेणजायमानंपरोक्षमित्यर्थः ॥ ५१ ॥ तत्रमतिकल्पितावितर्काःसंशयविपर्यासादिरूपाबहवोजायंतइतिनतज्ज्ञानंमोक्षदायकमित्यर्थः ॥ अनुभवाख्यमिति ॥अपरोक्षमित्यर्थः ॥ ५२ ॥ त
त्तदेति ॥ तदपरोक्षज्ञानंयदावेत्तुरनुभवितुःसंगोभवेत्तदैवभवेदित्यर्थः ॥५३ ॥ संभवत्यतिमानुषामिति॥सहजतयानसंभवति किंतु महताऽऽयासेनेतिभावः ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ इदमेतावत्पर्यंतम
प्रकृतंकिमर्थमुक्तंतत्राह विद्ययेति ॥ ५७ ॥ कामादिशत्रुनाशसाधनमुक्तमित्यर्थः ॥ ५८ ॥ तथाचनिमेस्तादृशसाधनाभावेनमनोजयाभावात्क्रोधादेःसंभवान्निमिनामुनौक्षमानविहितेत्यर्थः ॥५९॥
कृताक्षमेतिशेषः॥यथाययातिनापूर्वंशुक्रेकृतागसिक्षमाकृतातथानिमिनानकृतेत्यर्थः ॥ संक्षेपतस्तांकथामाह भृगुपुत्रेणेति ॥ ६० ॥ ६१ ॥

कश्चित्सौम्यइत्यत्रययातिदृष्टांतः कश्चित्क्रूरतरइत्यत्रहैहयदृष्टांतइत्याह हैहयाइति ॥ ६२ ॥ पातकंपृष्ठतःकृत्वातदगणयित्वेत्यर्थः ॥ ६३ ॥ ॥इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेपंचदशोऽध्यायः॥
॥ १५ ॥ एकाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथतुहैहयैः ॥ भार्गवानिहतालोभाद्ब्राह्मणाइतिकथ्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांते हैहयाभार्गवान्पूर्वंधनलोभात्पुरोहितानितिश्रुत्वाराजापृच्छति कुलेकस्येति ॥ १ ॥ २॥

स्वभावभेदान्नृपतेकस्यदोषोऽत्रकल्प्यते॥ हैहयाभार्गवान्पूर्वंधनलोभात्पुरोहितान् ॥ ६२ ॥ ब्राह्मणान्मूलतःसर्वांश्चिच्छिदुःक्रोधमूर्च्छिताः ॥ पातकं
पृष्ठतःकृत्वाब्रह्महत्यासमुद्भवम् ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ कुलेकस्यसमुत्पन्नाः
क्षत्रियाहैहयाश्चये ॥ ब्रह्महत्यामनादृत्यनिजघ्नुर्भार्गवांश्चये ॥ १ ॥ वैरस्यकारणंतेषांकिंमेब्रूहिपितामह ॥ निमित्तेनविनाक्रोधंकथंकुर्वंतिसत्तमाः ॥२॥
वैरंपुरोहितैःसार्धंकस्मात्तेषामजायत ॥ नाऽल्पहेतोर्हितद्वैरंक्षत्रियाणांभविष्यति ॥ ३ ॥ अन्यथाब्राह्मणान्पूज्यान्कथंजघ्नुरनागसः ॥ बाहुजाबलवं
तोपिपापभीताःकथंनते ॥ ४ ॥स्वल्पेपराधेकोहन्याद्वाडवान्क्षत्रियर्षभः ॥संदेहोमेमुनिश्रेष्ठकारणंवक्तुमर्हसि ॥ ५ ॥सूतउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदातेनरा
ज्ञासत्यवतीसुतः॥ उवाचपरमप्रीतःकथांसंस्मृत्यचेतसा ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुपारिक्षितेवार्तांक्षत्रियाणांपुरातनीम् ॥ आश्चर्यकारिणींसम्यग्विदिं
तांचपुरामया ॥ ७ ॥ कार्तवीर्येतिनाम्नाभूद्धैहयःपृथिवीपतिः ॥ सहस्रबाहुर्बलवानर्जुनोधर्मतत्परः ॥८॥ दत्तात्रेयस्यशिष्योभूदवतारोहरेरिव ॥ सिद्धः
सर्वार्थदःशाक्तोभृगूणांयाज्यएवसः ॥९॥ यज्वापरमधर्मिष्ठःसदादानपरायणः ॥ ददौवित्तंभृगुभ्योऽसौकृत्वायज्ञाननेकशः ॥ १० ॥ धनिनस्तेद्विजाजाता
भृगवोनृपदानतः ॥ हयरत्नसमृद्धयाढ्याःसंजाताःप्रथिताभुवि॥ ११ ॥स्वर्यातेनृपशार्दूलेकार्तवीर्यार्जुनेपुनः॥ हैहयानिर्धनाजाताःकालेनमहतानृप॥१२॥
धनकार्येसमुत्पन्नेहैहयानांकदाचन ॥ याचिष्णवोऽभिजग्मुस्तान्भृगूंस्तेहैहयान्नृप ॥१३॥ विनयंक्षत्रियाःकृत्वाऽप्ययाचंतधनंबहु ॥ नददुस्तेऽतिलोभा
र्तानास्तिनास्तीतिवादिनः ॥ १४ ॥ भूमौचनिदधुःकेचिद्भृगवोधनमुत्तमम् ॥ ददुःकेचिद्द्विजातिभ्योज्ञात्वाक्षत्रियतोभयम् ॥ १५ ॥ कृत्वास्थानांतरंद्र
व्यंब्राह्मणाभयविह्वलाः॥ त्यक्त्वाऽऽश्रमान्ययुःसर्वेभृगवस्तृष्णयाऽन्विताः ॥ १६ ॥ याज्यांश्चदुःखितान्दृष्ट्वानददुर्लोभमोहिताः ॥ पलायित्वागताःसर्वे
गिरिदुर्गानुपाश्रिताः ॥ १७ ॥ ततस्तेहैहयास्तातदुःखिताःकार्यगौरवात् ॥ भृगूणामाश्रमाञ्जग्मुर्द्रव्यार्थंक्षत्रियर्षभाः ॥ १८ ॥ भृगूंस्तुनिर्गतान्वीक्ष्य
शून्यांस्त्यक्त्वागृहानथ॥चखनुर्भूतलंतत्रद्रव्यार्थंहैहयाभृशम्॥ १९॥खनताऽधिगतंवित्तंकेनचिद्भृगुवेश्मनि॥ददृशुःक्षत्रियाःसर्वेतद्वित्तंश्रमकर्शिताः ॥२०॥

॥३॥ अन्यथामहत्कारणाभावे ॥ बाहुजाःक्षत्रियाः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ पारिक्षितेइतिसंबोधनमार्षःप्रयोगः ॥ ७ ॥ ८ ॥ हरेरिवहरेरेवेत्यर्थः ॥ निपातानामनेकार्थत्वात् ॥ शाक्तःपराशक्तेरुपासकः
॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ आश्रमान्गृहाणिययुः ॥ पर्वतादिषु ॥ १६ ॥ याज्यान्यजमानान् ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ खनताखननकर्त्राकेनचित्पुरुषेण ॥ २० ॥

यत्रतत्रेति ॥ अन्येष्वपिस्थलेषुखननादुत्पन्नंभूरिद्रव्यमित्यर्थः ॥२१॥ निर्भिद्यखनित्वेत्यर्थः ॥२२॥ अतिचिन्वत्सुअतिशयेनाऽन्वेषणंकुर्वत्सु ॥ निजघ्नुरिति ॥ युष्माकंनिकटेद्रव्येसतिनास्तिद्रव्य

यत्रतत्रसमुत्पन्नंभूरिद्रव्यंमहीतलात् ॥ तदातेपार्श्वभागस्थब्राह्मणानांगृहाण्यपि ॥ २१ ॥ निर्भिद्यहैहयाद्रव्यंददृशुर्धनलिप्सया ॥ ब्राह्मणाश्चुकुशुःसर्वेभी ताश्चशरणंगताः ॥ २२ ॥ अतिचिन्वत्सुविप्राणांभवनान्निःसृतंबहु ॥ निजघ्नुस्ताञ्छरैःकोपाद्वाडवाञ्छरणागतान् ॥ २३ ॥ ययुस्तेगिरिदुर्गांश्चयत्रवैभृग वःस्थिताः ॥ आगर्भादनुकृंतंतश्चेरुश्चैवमहीमिमाम् ॥२४॥ प्राप्तान्प्राप्तान्भृगून्सर्वान्निजघ्नुर्निशितैःशरैः ॥ आबालवृद्धानपरानवमन्यचपातकम् ॥२५॥ एवमुत्पाद्यमानेषुभार्गवेषुयतस्ततः ॥ हन्युर्गर्भांश्चनारीणांगृहीत्वाहैहयाभृशम् ॥ २६ ॥ रुरुदुस्ताःस्त्रियःकामंकुरर्यइवदुःखिताः ॥ गर्भांश्चकृंतिताया सांक्षत्रियैःपापनिश्चयैः ॥ २७ ॥ अन्येऽप्याहुश्चतान्दृष्ट्वातान्मुनयस्तीर्थवासिनः ॥ मुंचंतुक्षत्रियाःक्रोधंब्राह्मणेषुभयावहम् ॥ २८ ॥ अयुक्तमेतदारब्धंभव द्भिःकर्मगर्हितम् ॥ यद्गर्भान्भृगुपत्नीनांनिहन्युःक्षत्रियर्षभाः ॥ २९ ॥ अत्युग्रपुण्यपापानामिहैवफलमाप्नुयात् ॥ तस्माज्जुगुप्सितंकर्मत्यक्तव्यंभूतिमि च्छता ॥ ३० ॥ तानाहुर्हैहयाःक्रुद्धामुनीनथदयापरान् ॥ भवंतःसाधवःसर्वेनाऽर्थज्ञाःपापकर्मणाम् ॥ ३१ ॥ एभिर्हृतंधनंसर्वंपूर्वजानांमहात्मनाम् ॥ वंचयित्वाछलाभिज्ञैर्मार्गेपाटच्चरैरिव ॥ ३२ ॥ एतेप्रतारकादंभास्तादृशाबकवृत्तयः ॥ उत्पन्नेचमहाकार्येप्रार्थिताविनयेनते ॥ ३३ ॥ नददुःप्रार्थितंवि प्राःपादवृद्ध्याऽपियाचिताः ॥ नास्तीतिवादिनःस्तब्धादुःखितान्वीक्ष्ययाज्यकान् ॥३४॥ धनंप्राप्तंकार्तवीर्याद्रक्षितंकेनहेतुना ॥ नकृताःक्रतवःकिंतैर्दा नंचाऽर्थिषुभूरिशः ॥ ३५ ॥ नसंचितव्यंविप्रैस्तुधनंक्वापिकदाचन ॥ यष्टव्यंविधिवद्देयंभोक्तव्यंचयथासुखम् ॥ ३६ ॥ द्रव्येचौरभयंप्रोक्तंतथाराजभयंद्वि जाः ॥ वह्नेर्भयंमहाघोरंतथाधूर्तभयंमहत् ॥ ३७ ॥ येनकेनाऽप्युपायेनधनंत्यजतिरक्षकम् ॥ अथवाऽसौमृतोयातिद्रव्यंत्यक्त्वाह्यसद्गतिम् ॥ ३८ ॥ पा दवृद्ध्यातथाऽस्माभिःप्रार्थितंविनयान्वितैः ॥ तथापिलोभसंदिग्धैर्नदत्तंनःपुरोहितैः ॥ ३९ ॥ दानंभोगस्तथानाशोधनस्यगतिरीदृशी ॥ दानभोगौकृती नांचनाशःपापात्मनांकिल ॥ ४० ॥ नदातानचयोभोक्ताकृपणोगुप्तितत्परः ॥ राज्ञाऽसौसर्वथादंड्योवंचकोदुःखभाङ्नरः ॥ ४१ ॥ तस्माद्वयंगुरूनेतान्वं चकान्ब्राह्मणाधमान् ॥ हंतुंसमुद्यताःसर्वेनक्रोद्धव्यंमहात्मभिः ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाहेतुमद्वाक्यंतानाश्वास्यमुनीनथ ॥ विचेरुश्चविचि न्वानाभृगुदारानेकशः ॥ ४३ ॥ भयार्ताभृगुपत्न्यस्तुहिमवंतंधराधरम् ॥ प्रपेदिरेरुदंत्यश्चवेपमानाःकृशाभृशम् ॥ ४४ ॥

मितिभवद्भिःकथमुक्तमित्यपराधेनेत्य र्थः॥२३॥२४॥२५॥ एवमुत्पाट्यमानेषुनश्यमानेषुब्राह्मणेषुपश्चाद्गर्भान्हन्युरित्यर्थः ॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥ पापकारिणामर्थज्ञाअभिप्रायज्ञाभवंतोनेत्यर्थः॥३१॥पाटच्चरैश्चोरैरिवेत्यर्थः॥३२॥ ॥३३॥पादवृद्ध्याऽपीति॥एकमुद्रिकायाःसपादमुद्रिकांदास्यामइतिपादवृद्ध्येत्यर्थः ॥ [illegible] नित्यर्थः ॥३४॥३५॥३६॥३७॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४ ॥

॥ ४५ ॥ कथंहैहयैर्धार्मिकैःस्वगुरवोहिंसिताइतियत्पृष्टंराज्ञातत्समाधानमाह लोभएवेत्यादिना ॥४६॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ तथाक्रोधात्कामादहंकारात्किंनकुर्यादित्यन्वयः ॥ ५० ॥ ५१ ॥
इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ ॥ एकोनसप्ततिश्लोकैःश्रीदेवीकृपयाततः ॥ भृगुवंशस्थितिंप्रोच्यहैहयोत्पत्तिरुच्यते ॥ १ ॥ भृगूणांपत्न्योगिरिदुर्गादिषुगताइतिपूर्वा

एवंतेहैहयैर्विप्राःपीडिताधनकामुकैः ॥ निहताश्चयथाकामंसंरब्धैःपापकर्मभिः ॥ ४५ ॥ लोभएवमनुष्याणांदेहसंस्थोमहारिपुः ॥ सर्वदुःखाकरःप्रोक्तो दुःखदःप्राणनाशकः ॥ ४६ ॥ सर्वपापस्यमूलंहिसर्वदातृष्णयान्वितः ॥ विरोधकृत्रिवर्णानांसर्वार्तेःकारणंतथा ॥ ४७ ॥ लोभात्त्यजंतिधर्मंवैकुलधर्मंत थैवहि ॥ मातरंभ्रातरंहंतिपितरंबांधवंतथा ॥४८॥ गुरुंमित्रंतथाभामंपुत्रंचभगिनींतथा ॥ लोभाविष्टोनकिंकुर्यादकृत्यंपापमोहितः ॥४९॥ क्रोधात्कामा दहंकाराल्लोभएवमहारिपुः ॥ प्राणांस्त्यजतिलोभेनकिंपुनःस्यादनावृतम् ॥५०॥ “पूर्वजास्तेमहाराजधर्मज्ञाःसत्पथेस्थिताः ॥ पांडवाःकौरवाश्चैवलोभेन निधनंगताः ॥ १ ॥ यत्रभीष्मश्चद्रोणश्चकृपःकर्णश्चबाल्हिकः ॥ भीमसेनोधर्मपुत्रस्तथैवाऽर्जुनकेशवौ ॥२॥ तथापियुद्धमत्युग्रंकृतंतैश्चपरस्परम् ॥ कुटुं बकदनंभूरिकृतंलोभातुरैरिह ॥३॥ हतोद्रोणोहतोभीष्मस्तथैवपांडवात्मजाः॥भ्रातरःपितरःपुत्राःसर्वेवैनिहतारणे॥४॥” तस्माल्लोभाभिभूतस्तुकिंनकुर्या त्ररःकिल ॥ हैहयैर्निहताःसर्वेभृगवःपापबुद्धिभिः ॥५१॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेषोडशोऽध्यायः ॥१६॥ ॥ छ ॥ जनमेजयउवाच ॥ क थंताश्चस्त्रियःसर्वाभृगूणांदुःखसागरात् ॥ मुक्तावंशःपुनस्तेषांब्राह्मणानांस्थिरोऽभवत् ॥१॥ हैहयैःकिंकृतंकार्यंहत्वातान्ब्राह्मणानपि ॥ क्षत्रियैर्लोभसंयु क्तैःपापाचारैर्वदस्वतत् ॥२॥ नतृप्तिरस्तिमेब्रह्मन्पिबतस्तेकथामृतम् ॥ पावनंसुखदंनॄणांपरलोकेफलप्रदम् ॥३॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिक थांपापप्रणाशिनीम् ॥ यथास्त्रियस्तुतामुक्तादुःखात्तस्माद्दुरत्ययात् ॥४॥ भृगुपत्न्योयदाराजन्हिमवंतंगिरिंगताः ॥ भयत्रस्तानिभग्नाशाहैहयैःपीडिताभृ शम् ॥५॥ गौरींतत्रतुसंस्थाप्यमृन्मयींसरितस्तटे॥उपोषणपराश्चक्रुर्निश्चयंमरणंप्रति॥६॥स्वप्नेगत्वातदादेवीप्राहताःप्रमदोत्तमाः ॥ युष्मासुमध्येकस्या श्चिद्भविताचोरुजःपुमान् ॥७॥ मदंशशक्तिसंभिन्नःसवःकार्यंविधास्यति॥इत्यादिश्यपरांबासापश्चादंतर्हिताऽभवत् ॥८॥जागृतास्तुततःसर्वामुदमापुर्वरां गनाः ॥ काचित्तासांभयोद्विग्नाकामिनीचतुराभृशम् ॥ ९ ॥ दधारचोरुणैकेनगर्भंसाकुलवृद्धये ॥ पलायनपराद्दृष्टाक्षत्रियैर्ब्राह्मणीयदा ॥ १० ॥ विह्वलाते जसायुक्तातदातेदुद्रुवुर्भृशम् ॥ गृह्यतांवध्यतांनारीसगर्भायातिसत्वरा ॥ ११ ॥

ध्यायेउक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तंराजापृच्छति कथंताश्चेति ॥ कथंमुक्ताइत्यन्वयः ॥ किंचतेषांब्राह्मणाना मनंतरंवंशःकथंस्थिरोऽभवत् प्रचलितइत्यर्थः ॥ १ ॥ किंच हैहयैरप्यनंतरंकिंकृतमितिपृच्छति हैहयैरिति ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ योयुष्मासुमध्येकस्याश्चित्स्त्रियः ऊरुंभित्त्वापुमान्भ विष्यतिसमदंशोभवतीतिभगवतीप्राहेत्याह मदंशइति ॥ शक्तिसंभिन्नोमच्छक्तियुक्तइत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ ॥ दधारेति ॥ इयमपिशक्तिस्तस्याःश्रीभगवत्यनुग्रहादेवलब्धेतिबोध्यम् ॥ १० ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ मुष्णन्नपहरन्नपराशक्त्यंशत्वात् विलोचनाअंधाः ॥ १६ ॥ सांप्रतमस्मिन्कालेकिमेतदित्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥

इतिब्रुवंतःसंप्राप्ताःकामिनींखड्गपाणयः ॥ साभयार्तातुतान्दृष्ट्वारुरोदसमुपागतान् ॥ १२ ॥ गर्भस्यरक्षणार्थंसाचुक्रोशाऽतिभयातुरा ॥ रुदतींमातरंश्रु
त्वादीनांत्राणविवर्जिताम् ॥ १३ ॥ निराधारांक्रंदमानांक्षत्रियैर्भृशतापिताम् ॥ गृहीतामिवसिंहेनसगर्भांहरिणींतथा ॥ १४ ॥ साश्रुनेत्रांवेपमानांसंकु
ध्यबालकस्तदा ॥ भित्त्वोरुंनिर्जगामाऽऽशुगर्भःसूर्यइवाऽपरः ॥ १५ ॥ मुष्णन्दृष्टीःक्षत्रियाणांतेजसाबालकःशुभः ॥ दर्शनाद्बालकस्याऽऽशुसर्वेजाताविलो
चनाः ॥ १६ ॥ बभ्रमुर्गिरिदुर्गेषुजन्मांधाइवक्षत्रियाः ॥ चिंतितंमनसासर्वैःकिमेतदितिसांप्रतम् ॥ १७ ॥ सर्वेचक्षुर्विहीनायज्जाताःस्मबालदर्शनात् ॥
ब्राह्मण्यास्तुप्रभावोऽयंसतीव्रतबलंमहत् ॥ १८ ॥ क्षणाद्वामोघसंकल्पाःकिंकरिष्यंतिदुःखिताः ॥ इतिसंचिंत्यमनसानेत्रहीनानिराश्रयाः ॥ १९ ॥ ब्रा
ह्मणींशरणंजग्मुर्हैहयागतचेतसः ॥ प्रणेमुस्तांभयत्रस्तांकृतांजलिपुटाश्चते ॥ २० ॥ ऊचुश्चैनांभयोद्विग्नांदृष्ट्यर्थंक्षत्रियर्षभाः ॥ प्रसीदसुभगेमातःसेवका
स्तेवयंकिल ॥ २१ ॥ कृतापराधारंभोरुक्षत्रियाःपापबुद्धयः ॥ दर्शनात्तवतन्वंगिजाताःसर्वेविलोचनाः ॥ २२ ॥ मुखंतेनैवपश्यामोजन्मांधाइवभामिनि ॥ अ
द्भुतंतेतपोवीर्यंकिंकुर्मःपापकारिणः ॥ २३ ॥ शरणंतेप्रपन्नाःस्मदेहिचक्षूंषिमानदे ॥ अंधत्वंमरणादुग्रंकृपांकर्तुंत्वमर्हसि ॥ २४ ॥ पुनर्दृष्टिप्रदानेनसेवका
न्क्षत्रियान्कुरु ॥ उपरम्यचगच्छेमसहिताःपापकर्मणः ॥ २५ ॥ अतःपरंनकर्तव्यमीदृशंकर्मकर्हिचित् ॥ भार्गवानांतुसर्वेषांसेवकाःस्मवयंकिल ॥ २६ ॥
अज्ञानाद्यत्कृतंपापंक्षंतव्यंतत्त्वयाऽधुना ॥ वैरंनातःपरंकाऽपिभृगुभिःक्षत्रियैःसह ॥ २७ ॥ कर्तव्यंशपथैःसम्यग्वर्तितव्यंतुहैहयैः ॥ सपुत्राभवसुश्रोणि
प्रणताःस्मवयंचते ॥ २८ ॥ प्रसादंकुरुकल्याणिनद्विष्यामःकदाचन ॥ व्यासउवाच ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वाब्राह्मणीविस्मयान्विता ॥ २९ ॥ तानाहप्रणतान्दुः
स्थानाश्वास्यगतलोचनान् ॥ गृहीतानमयादृष्टिर्युष्माकंक्षत्रियाःकिल ॥ ३० ॥ नाऽहंरुषान्वितासत्यंकारणंशृणुताऽद्ययत् ॥ अयंचभार्गवोनूनमूरुजः
कुपितोऽद्यवः ॥ ३१ ॥ चक्षूंषितेनयुष्माकंस्तंभितानिरुषावता ॥ स्वबंधून्निहताञ्ज्ञात्वागर्भस्थानपिक्षत्रियैः ॥ ३२ ॥ अनागसोधर्मपरांस्तापसान्धन
काम्यया ॥ गर्भानपियदायूयंभृगूनघ्नंस्तुपुत्रकाः ॥ ३३ ॥ तदायमूरुणागर्भोमयावर्षशतंधृतः ॥ षडंगश्चाखिलोवेदोगृहीतोनेनचांजसा ॥ ३४ ॥ गर्भ
स्थेनाऽपिबालेनभृगुवंशविवृद्धये ॥ सोपिपितृवधान्नूनंक्रोधेद्धोहंतुमिच्छति ॥ ३५ ॥ भगवत्याःप्रसादेनजातोऽयंममबालकः ॥ तेजसायस्यदिव्येनचक्षूं
षिमुषितानिच ॥ ३६ ॥ तस्मादौर्वसुतंमेऽद्ययाचध्वंविनयान्विताः ॥ प्रणिपातेनतुष्टोऽसौदृष्टिंवःप्रतिमोक्ष्यति ॥ ३७ ॥

॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ वाचाइतिवद्धलंताट्टाप् ॥ ३२ ॥ अघ्नन्निितिपुरुषव्यत्ययआर्षः ॥ भृगूणांघ्नथपुत्रकाइतिपाठःपुस्तकांतरे ॥ हेपुत्रकाहेराजानः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ गर्भस्थेनानेनेत्यर्थः ॥ ३५ ॥
कुतःप्रतापोऽयंबालकस्येतिचेत्तत्राह भगवत्याइति ॥ ३६ ॥ और्वमुरुभवम् ॥ ३७ ॥

॥ ३८ ॥ ममाख्यानकृतंवचःममाख्यानेनकृतंलब्धमिदंवक्ष्यमाणंवचनमित्यर्थः ॥ तद्वैराग्यार्थेपठध्वमित्यभिप्रायः ॥ ३९ ॥ किंतद्वचनंतदाह अवश्यंभाविभावाइति ॥ ४० ॥ ४१ ॥४२॥४३॥

व्यासउवाच॥तच्छ्रुत्वावचनंतस्याहैहयास्तुष्टुवुश्चतम् ॥ प्रणेमुर्विनयोपेताऊरुजंमुनिसत्तमम् ॥ ३८ ॥ ससंतुष्टोबभूवाऽथतानुवाचविचक्षुषः ॥ गच्छध्वं
स्वगृहान्भूपाममाख्यानकृतंवचः ॥ ३९ ॥ अवश्यंभाविभावास्तेभवंतिदेवनिर्मिताः ॥ नाऽत्रशोकस्तुकर्तव्यःपुरुषेणविजानता ॥ ४० ॥ पूर्ववद्दृषयःस
वैंप्राप्नुवंतुयथासुखम् ॥ व्रजंतुविगतक्रोधाभवनानियथासुखम् ॥ ४१ ॥ इतितेनसमादिष्टाहैहयाःप्राप्तलोचनाः ॥ और्वमामंत्र्यजग्मुस्तेसदनानियथारु
चि ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणीतंसुतंदिव्यंगृहीत्वास्वाश्रमंगता ॥ पालयामासभूपालतेजस्विनमतंद्रिता ॥ ४३ ॥ एवंतेकथितंराजन्भृगूणांतुविनाशनम् ॥ लो
भाविष्टैःक्षत्रियैश्चयत्कृतंपातकंकिल ॥ ४४ ॥ जनमेजयउवाच ॥ श्रुतंमयामहत्कर्मक्षत्रियाणांचदारुणम् ॥ कारणंलोभएवाऽत्रदुःखदश्चोभयोस्तुसः ॥
॥ ४५ ॥ किंचित्प्रष्टुमिहेच्छामिसंशयंवासवीसुत ॥ हैहयास्तेकथंनाम्नाख्याताभुविनृपात्मजाः॥४६॥यदोस्तुयादवाःकामंभरताद्भारतास्तथा॥हैहयःको
ऽपिराजाभूत्तेषांवंशेप्रतिष्ठितः ॥४७॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकारणंकरुणानिधे ॥ हैहयास्तेकथंजाताःक्षत्रियाःकेनकर्मणा ॥४८॥ व्यासउवाच ॥ हैहया
नांसमुत्पत्तिंशृणुभूपसविस्तराम् ॥ पुरातनांसुपुण्यांचकथांपापप्रणाशिनीम् ॥ ४९ ॥ कस्मिंश्चित्समयेभूपसूर्यपुत्रःसुशोभनः ॥ रेवंतेतिचविख्यातोरू
पवानमितप्रभः ॥ ५० ॥ उच्चैःश्रवसमारुह्यहयरत्नंमनोहरम् ॥ जगामविष्णुसदनंवैकुंठंभास्करात्मजः ॥५१॥ भगवद्दर्शनाकांक्षीहयारूढोयदागतः ॥
हयस्थस्तुतदादृष्टोलक्ष्म्याऽसौरविनंदनः ॥ ५२ ॥ रमावीक्ष्यहयंदिव्यंभ्रातरंसागरोद्भवम् ॥ रूपेणविस्मितातस्यतस्थौस्तंभितलोचना ॥५३॥ भगवा
नपितंदृष्ट्वाहयारूढंमनोहरम् ॥ आगच्छंतंरमांविष्णुःपप्रच्छप्रणयात्प्रभुः ॥५४॥ कोऽयमायातिचार्वंगिहयारूढइवाऽपरः॥स्मरतेजस्तनुःकांतेमोहयन्
भुवनत्रयम् ॥ ५५ ॥ प्रेक्षमाणातदालक्ष्मीस्तच्चित्तादैवयोगतः ॥ नोवाचवचनंकिंचित्पृष्टाऽपिचपुनःपुनः ॥५६॥ व्यासउवाच ॥ अश्वासक्तमतिंवीक्ष्य
कामिनीमतिमोहिताम् ॥ पश्यंतींपरमप्रेम्णाचंचलाक्षींचचंचलाम् ॥ ५७ ॥ तामाहभगवान्क्रुद्धःकिंपश्यसिसुलोचने ॥ मोहिताचहरिंदृष्ट्वापृष्टानैवाऽभि
भाषसे ॥ ५८ ॥ सर्वत्ररमसेयस्माद्रमातस्माद्भविष्यसि ॥ चंचलत्वाच्चलेत्येवंसर्वथैवनसंशयः ॥५९॥ प्राकृताचयथानारीनूनंभवतिचंचला ॥ तथात्व
मपिकल्याणिस्थिरानैवकदाचन ॥ ६० ॥ त्वंहयंमत्समीपस्थासमीक्ष्ययदिमोहिता ॥ वडवाभववामोरुमर्त्यलोकेऽतिदारुणे ॥ ६१ ॥ इतिशप्तारमादेवी
हरिणादैवयोगतः॥रुरोदवेपमानासाभयभीताऽतिदुःखिता॥६२॥तमुवाचरमानाथंशंकिताचारुहासिनी॥प्रणम्यशिरसादेवंस्वपतिंविनयान्विता॥ ६३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२॥५३॥५४॥स्मरतेजस्तनुःस्मरवत्तेजोयस्याःसातनुर्यस्येत्यर्थः ॥ स्मरस्तेतनुजःकान्तेइतिपाठोऽन्यत्रपुस्तके ॥ ५५ ॥
॥ ५६ ॥ ५७ ॥ हरिमश्वंदृष्ट्वा ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥

॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ छ ॥ द्विषष्टिश्लोकवर्यैस्तुहैहयस्यकथोच्यते ॥ भगवत्याःप्रसादेनवंशोऽयमितिकीर्त्यते

देवदेवजगन्नाथकरुणाकरकेशव ॥ स्वल्पेऽपराधेगोविंदकस्माच्छापंददासिमे ॥ ६४ ॥ नकदाचिन्मयादृष्टःक्रोधस्तेहीदृशःप्रभो॥क्वगतस्तेमयिस्नेहःसह
जोनतुनश्वरः ॥ ६५ ॥ वज्रपातस्तुशत्रौवैकर्तव्योनसुहृज्जने ॥ सदाऽहंवरयोग्यातेशापयोग्याकथंकृता ॥६६॥ प्राणांस्त्यक्ष्यामिगोविंदपश्यतोद्यतवा
ऽग्रतः ॥ कथंजीवेत्वयाहीनाविरहानलतापिता ॥ ६७ ॥ प्रसादंकुरुदेवेशशापादस्मात्सुदारुणात् ॥ कदामुक्तासमीपंतेप्राप्नोमिसुखदंविभो ॥ ६८ ॥ ह
रिरुवाच ॥ यदातेभवितापुत्रःपृथिव्यांमत्समःप्रिये ॥ तदामांप्राप्यतन्वंगिसुखितात्वंभविष्यसि ॥ ६९ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेसप्त
दशोऽध्यायः ॥१७॥ ॥छ॥ ॥ जनमेजयउवाच ॥ इतिशप्ताभगवतासिंधुजाकोपयोगतः ॥ कथंसावडवाजातारेवंतेनचकिंकृतम् ॥१॥ कस्मिन्देशेऽभ्धि
जादेवीवडवारूपधारिणी ॥ संस्थितैकाकिनीबालापरोषितपतिकायथा ॥२॥ कालंकियंतमायुष्मन्वियुक्तापतिनारमा॥संस्थिताविजनेरण्येकिंकृतंचतया
पुनः ॥३॥ समागमंकदाप्राप्तावासुदेवस्यसिंधुजा ॥ पुत्रःकथंतयाप्राप्तोनारायणवियुक्तया॥४॥ एतद्वृत्तांतमार्येशकथयस्वसविस्तरम्॥ श्रोतुकामोऽस्मि
विप्रेंद्रकथाख्यानमनुत्तमम् ॥५॥ सूतउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदाव्यासः परिक्षित्तनयेनवै ॥ कथयामासभोविप्राःकथामेतांसुविस्तराम्॥६॥ व्यासउवाच ॥
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिकथांपौराणिकींशुभाम् ॥ पावनींसुखदांकर्णेविशदाक्षरसंयुताम् ॥७॥ रेवंतस्तुरमांदृष्ट्वाशप्तांदेवेनकामिनीम्॥ भयार्तःप्रययौदूरात्प्र
णम्यजगतांपतिम् ॥८॥ पितुःसकाशंत्वरितोवीक्ष्यकोपंजगत्पतेः ॥ निवेदयामासकथांभास्करायसशापजाम् ॥९॥ दुःखितासारमादेवीप्रणम्यजगदीश्व
रम् ॥ आज्ञप्तामातुपंलोकंप्राप्ताकमललोचना ॥ १० ॥ सूर्यपत्न्यातपस्तप्तंयत्रपूर्वंसुदारुणम् ॥ तत्रैवसाययावाशुवडवारूपधारिणी ॥ ११ ॥ कालिंदी
तमसासंगेसुपर्णाक्षस्यचोत्तरे ॥ सर्वकामप्रदेस्थानेसुरम्यवनमंडिते ॥१२॥ तत्रस्थितामहादेवंशंकरंवांछितप्रदम्॥ दध्यौचैकेनमनसाशूलिनंचंद्रशेखरम्
॥१३॥पंचाननंदशभुजंगौरीदेहार्धधारिणम् ॥ कर्पूरगौरदेहाभंनीलकंठंत्रिलोचनम् ॥१४॥ व्याघ्राजिनधरंदेवंगजचर्मोत्तरीयकम् ॥ कपालमालाकलितं
नागयज्ञोपवीतिनम् ॥१५॥ सागरस्यसुताकृत्वाहयीरूपंमनोहरम्॥तस्मिंस्तीर्थेरमादेवीचकारदुश्चरंतपः॥१६॥ ध्यायमानापरंदेवंवैराग्यंसमुपाश्रिता ॥
दिव्यंवर्षसहस्रंतुगतंतत्रमहीपते ॥ १७ ॥ ततस्तुष्टोमहादेवोवृषारूढस्त्रिलोचनः ॥ प्रत्यक्षोऽभून्महेशानःपार्वतीसहितःप्रभुः ॥ १८ ॥

॥ १ ॥ भगवताल्क्ष्म्यांशप्तायामनंतरंकिंवृत्तंजातमितिपृच्छाति इतिशप्तेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ कर्णेकर्णयोरित्यर्थः॥७॥८॥९॥ रेवंतकथांसमाप्यरमायाःकथामाह दुःखितेति
॥ १० ॥ सूर्यपत्न्याछायया ॥ ११ ॥ तदेवस्थलमाह कालिंदीतमसेति ॥ तमसानाम्नीनदी ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ परंदेवंमहादेवम् ॥ १७ ॥ १८ ॥

आशुतोषशीघ्रंप्रसादकर॥२५॥तदोक्तमितियदाशापंदत्तस्तदा
अश्विनीवडवा॥१९॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ यादृशस्तादृशइति ॥ यादृशोऽस्तिसाधुर्वाऽसाधुर्वातादृशःसेव्यइत्यर्थः ॥ २३ ॥ २४ ॥

॥ सर्वार्थदःपति
तत्रैत्यसगणःशंभुस्तामाहहरिवल्लभाम् ॥ तपस्यंतींमहाभागामाश्विनीरूपधारिणीम् ॥ १९ ॥ किंतपस्यसिकल्याणिजगन्मातर्वदस्वमे ॥ सर्वार्थदःपति
स्तेऽस्तिसर्वलोकविधायकः ॥ २० ॥ हरिंत्यक्त्वाऽद्यमांकस्मात्स्तौषिदेविजगत्पतिम् ॥ वासुदेवंजगन्नाथंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥२१॥ वेदोक्तंवचनंका
र्यंनारीणांदेवतापतिः ॥ नान्यस्मिन्त्सर्वथाभावःकर्तव्यःकर्हिचित्क्वचित् ॥ २२ ॥ पतिशुश्रूषणंस्त्रीणांधर्मएवसनातनः॥ यादृशस्तादृशःसेव्यःसर्वथाशु
भकाम्यया ॥२३॥ नारायणस्तुसर्वेषांसेव्योयोग्यःसदैवहि ॥ तंत्यक्त्वादेवदेवेशंकिंमांध्यायसिसिंधुजे ॥ २४ ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ आशुतोषमहेशानशप्ता
ऽहंपतिनाशिव ॥ मांसमुद्धरदेवेशशापादस्माद्दयानिधे ॥२५॥ तदोक्तंहरिणाशंभोशापानुग्रहकारणम् ॥ विज्ञप्तेनमयाकामंदयायुक्तेनविष्णुना ॥ २६ ॥
यदातेभवितापुत्रस्तदाशापस्यमोक्षणम् ॥ भविष्यतिचवैकुंठवासस्तेकमलालये ॥२७ ॥ इत्युक्ताऽहंतपस्तप्तुमागताऽस्मितपोवने ॥ आराधितोमयादेव
त्वंसर्वार्थप्रदायकः ॥२८॥ पतिसंगंविनापुत्रंदेवदेवलभेकथम् ॥ सतुतिष्ठतिवैकुंठेत्यक्त्वावामामनागसम् ॥२९॥ वरंमेदेहिदेवेशयदितुष्टोऽसिशंकर ॥ त
वतस्यद्विधाभावोनास्तिनूनंकदाचन ॥३०॥ मयैतद्गिरिजाकांतज्ञातंपत्युःपुरोहर॥ यस्त्वंसोऽसौपुनर्योऽसौसत्वंनास्त्यत्रसंशयः॥३१॥एकत्वंचमयाज्ञा
त्वामयातेस्मरणंकृतम् ॥ अन्यथाममदोषस्त्वामाश्रयंत्याभवेच्छिव ॥३२॥ शिवउवाच ॥ कथंज्ञातस्त्वयादेविममतस्यचसुंदरि॥ऐक्यभावोहरेर्नूनंसत्यं
मेवदसिंधुजे॥३३॥एकत्वंचनजानंतिदेवाश्चमुनयस्तथा ॥ ज्ञानिनोवेदतत्त्वज्ञाःकुतर्कोपहताःकिल॥३४॥ मद्भक्तावासुदेवस्यनिंदकाबहवस्तथा॥ विष्णु
भक्तास्तुबहवोममनिंदापरायणाः ॥३५॥ भवंतिकालभेदेनकलौदेविविशेषतः ॥ कथंज्ञातस्त्वयाभद्रेदुर्ज्ञेयोह्यकृतात्मभिः॥३६॥ सर्वथात्वैक्यभावस्तुह
रेर्ममचदुर्लभः ॥ व्यासउवाच॥ इतिसाशंभुनापृष्टातुष्टेनहरिवल्लभा॥३७॥वृत्तांतंतस्यविज्ञातंप्रवक्तुमुपचक्रमे॥शिवंप्रतिरमातत्रप्रसन्नवदनाभृशम्॥३८॥
लक्ष्मीरुवाच ॥ एकदादेवदेवेशविष्णुर्ध्यानपरोरहः ॥ दृष्टोमयातपःकुर्वन्पद्मासनगतोयदा॥३९॥तदाऽहंविस्मितादेवंतमपृच्छंपतिंकिल ॥ प्रबुद्धंसुप्रस
न्नंचज्ञात्वाविनयपूर्वकम् ॥ ४० ॥ देवदेवजगन्नाथयदाऽहंनिर्गताऽर्णवात् ॥ मथ्यमानात्सुरैर्दैत्यैःसर्वैर्ब्रह्मादिभिःप्रभो ॥ ४१ ॥ वीक्षितास्त्रमयासर्वेपतिका
मनयातदा ॥ वृतस्त्वंसर्वदेवेभ्यःश्रेष्ठोऽसीतिविनिश्चयात्॥४२॥त्वंकंध्यायसिसर्वेशसंशयोऽयंमहान्मम ॥ प्रियोऽसिकैटभारेमेकथयस्वमनोगतम्॥४३॥

मया प्रार्थितेनाविष्णुनोक्तमित्यर्थः ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ वामांस्त्रियमनागसमनपराधिनीम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ यस्त्वंसोऽसौविष्णुःयोऽसौविष्णुः स त्वमित्यर्थः ॥ ३१ ॥ अन्यथायुवयोःशिववि
ष्ण्वोर्भेदसत्त्वे ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२॥ ४३ ॥

॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ परंत्वेतत्कार्यसिद्ध्यर्थमहमेकंरहस्यंवदामितच्छृण्वित्याह परंतुविस्मृतासित्वमिति॥५७॥५८॥

विष्णुरुवाच ॥ शृणुकांतेप्रवक्ष्यामियंध्यायामिसुरोत्तमम् ॥ आशुतोषंमहेशानंगिरिजावल्लभंहृदि ॥४४॥ कदाचिद्देवदेवोमांध्यायत्यमितविक्रमः ॥ ध्या
याम्यहंचदेवेशशंकरंत्रिपुरांतकम् ॥४५॥ शिवस्याऽहंप्रियःप्राणःशंकरस्तुतथामम ॥ उभयोरंतरंनास्तिमिथःसंसक्तचेतसोः ॥४६॥ नरकंयांतितेनूनंये
द्विषंतिमहेश्वरम् ॥ भक्तामममविशालाक्षिसत्यमेतद्ब्रवीम्यहम् ॥४७॥ इत्युक्तंदेवदेवेनविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ एकांतेकिलपृष्टेनमयाशैलसुताप्रिय ॥४८॥
तस्मात्त्वांवल्लभंविष्णोर्ज्ञात्वाध्यातवतीह्यहम् ॥ तथाकुरुमहेशानयथामेप्रियसंगमः ॥ ४९ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिश्रियोवचःश्रुत्वाप्रत्युवाचमहेश्वरः ॥ ता
माश्वास्यप्रियैर्वाक्यैर्यथार्थवाक्यकोविदः ॥५०॥ स्वस्थाभवपृथुश्रोणितुष्टोऽहंतपसातव ॥ समागमस्तेपतिनाभविष्यतिनसंशयः ॥५१॥ अत्रैवहयरूपे
णभगवाञ्जगदीश्वरः ॥ आगमिष्यतितेकामंपूर्णंकर्तुंमयेरितः ॥ ५२ ॥ तथाऽहंप्रेरयिष्यामितंदेवंमधुसूदनम् ॥ यथाऽसौहयरूपेणत्वामेष्यतिमदातुरः ॥
॥५३॥ पुत्रस्तेभवितासुभ्रुनारायणसमःक्षितौ ॥ भविष्यतिसभूपालःसर्वलोकनमस्कृतः ॥५४॥ सुतंप्राप्यमहाभागेत्वंतेनपतिनासह ॥ गंतासिदिवि
वैकुंठंप्रियातस्यभविष्यसि ॥ ५५ ॥ एकवीरेतिनाम्नाऽसौख्यातिंयास्यतितेसुतः ॥ तस्मात्तुहैहयोवंशोभुविविस्तारमेष्यति ॥ ५६ ॥ परंतुविस्मृताऽसि
त्वंहृदिस्थांपरमेश्वरीम् ॥ मदांधामत्तचित्ताचतेनतेफलमीदृशम् ॥ ५७॥ अतस्तद्दोषशांत्यर्थंहृदिस्थांपरदेवताम् ॥ शरणंयाहिसर्वात्मभावेनजलधेःसु
ते ॥ ५८ ॥ अन्यथातवचित्तंतुकथंगच्छेद्धयोत्तमे ॥ व्यासउवाच ॥ इतिदत्त्वावरंदेव्यैभगवाञ्छैलजापतिः ॥ ५९ ॥ अंतर्धानंगतःसाक्षादुमयासहितः
शिवः ॥ सापितत्रैवचार्वंगीसंस्थिताकमलासना ॥ ६० ॥ ध्यायंतीचरणांभोजंदेव्याःपरमशोभनम् ॥ देवासुरशिरोरत्ननिघृष्टनखमंडलम् ॥ ६१ ॥ प्रेम
गद्गदयावाचातुष्टावचमुहुर्मुहुः ॥ प्रतीक्ष्यमाणाभर्तारंहयरूपधरंहरिम् ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेऽष्टादशोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥
व्यासउवाच ॥ तस्यैदत्वावरंशंभुःकैलासंत्वरितोययौ ॥ रम्यंदेवगणैर्जुष्टमप्सरोभिश्चमंडितम् ॥१॥ तत्रगत्वाचित्ररूपंगणंकार्यविशारदम् ॥ प्रेषयामासवै
कुंठेलक्ष्मीकार्यार्थसिद्धये ॥ २ ॥ शिवउवाच ॥ चित्ररूपहरिंगत्वाब्रूहित्वंवचनान्मम ॥ यथाऽसौदुःखितांपत्नींविशोकांचकरिष्यति ॥ ३ ॥ इत्युक्तश्चि
त्ररूपोऽथनिर्जगामत्वरान्वितः ॥ वैकुंठंपरमंस्थानंवैष्णवैश्चगणैर्वृतम् ॥ ४ ॥

अन्यथेति ॥ यदिसच्चिदानंदरूपिण्यांभगवत्यांतवचित्तमासक्तं
स्यात्तर्हिहयोत्तमेसूर्यस्याश्वेकथंचित्तंगतंस्यात्तस्माद्भगवत्यांतवचित्तस्यासक्तिर्नास्तीत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ निघृष्टनखमंडलंचरणांभोजमित्यर्थः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ इतिश्रीदे०भा०षष्ठस्कंधेअष्टाद
शोध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ पंचाधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथहरेरजात् ॥ अश्विन्यामभवत्पुत्रइतिसम्यगिहोच्यते ॥ १ ॥ शंभुवरदानोत्तरंजातंवृत्तंव्यासआह तस्यैवेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ चंपकालिश्चंपकपंक्तिः ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ प्रज्ञातकारणःसर्वज्ञत्वात् ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

नानाद्रुमगणाकीर्णवापीशतविराजितम् ॥ संजुष्टंहंसकारंडमयूरशुककोकिलैः ॥ ५ ॥ उच्चप्रासादसंयुक्तंपताकाभिरलंकृतम् ॥ नृत्यगीतकलापूर्णंमंदारद्रु
मसंयुतम् ॥ ६ ॥ बकुलाशोकतिलकचंपकालिविमंडितम् ॥ कूजितैर्विहगानांतुकर्णाह्लादकरैर्युतम् ॥ ७ ॥ संवीक्ष्यभवनंविष्णोर्द्वास्थौप्राहप्रणम्यच ॥
जयविजयनामानौवेत्रपाणीस्थितावुभौ ॥ ८ ॥ चित्ररूपउवाच ॥ भोनिवेदयतांशीघ्रंहरयेपरमात्मने ॥ दूतंप्राप्तंहरस्याऽत्रप्रेरितंशूलपाणिना ॥ ९ ॥ त
च्छ्रुत्वावचनंतस्यजयःपरमबुद्धिमान् ॥ गत्वाहरिंप्रणम्याऽऽहकृतांजलिपुटःपुरः ॥ १० ॥ देवदेवरमाकांतकरुणाकरकेशव ॥ द्वारितिष्ठतिदूतोऽत्रशंकर
स्यसमागतः ॥ ११ ॥ आज्ञापयप्रवेष्टव्योनवेतिगरुडध्वज ॥ चित्ररूपधरोऽप्यस्तिनजानेकार्यगौरवम् ॥१२॥ इत्याकर्ण्यहरिःप्राहजयंप्रज्ञातकारणः॥प्र
वेशयाऽत्ररुद्रस्यभृत्यंसमयसंस्थितम् ॥ १३ ॥ इत्याकर्ण्यजयस्तूर्णंगत्वातंपरमाद्भुतम् ॥ एहीत्याकारयामासजयःशंकरसेवकम् ॥ १४ ॥प्रवेशितोजये
नाऽथचित्ररूपस्तथाकृतिः ॥ प्रणम्यदंडवद्विष्णुंकृतांजलिपुटःस्थितः ॥ १५ ॥ दृष्ट्वातंविस्मयंप्रापभगवान्गरुडध्वजः ॥ चित्ररूपधरंशंभोःसेवकंविनया
न्वितम् ॥ १६ ॥ पप्रच्छतंस्मितंकृत्वाचित्ररूपंरमापतिः ॥ कुशलंदेवदेवस्यसकुटुंबस्यचाऽनघ ॥१७॥ कस्मात्त्वंप्रेषितोऽस्यत्रब्रूहिकार्यंहरस्यकिम् ॥
अथवादेवतानांचकिंचित्कार्यंसमुत्थितम् ॥ १८ ॥ दूतउवाच ॥ किमज्ञातंतवाऽस्तीहसंसारेगरुडध्वज ॥ वर्तमानंत्रिकालज्ञयदहंप्रब्रवीमिवै ॥ १९ ॥प्रे
षितोऽस्मिभवेनाऽत्रविज्ञप्तुंत्वांजनार्दन ॥ हरस्यवचनाद्वाक्यंप्रब्रवीमित्वयिप्रभो ॥ २० ॥ तेनोक्तमेतद्देवेशभार्यातिकमलालया ॥ तपस्तपतिकालिंदीत
मसासंगमेविभो ॥२०॥ हर्यीरूपधरादेवीसर्वार्थसिद्धिदायिनी ॥ ध्यातुंयोग्याऽमरगणैर्मानवैर्यक्षकिन्नरैः ॥२२॥ विनातयानरःकोपिसुखभागीभवेद्भुवि ॥
तांत्यक्त्वापुंडरीकाक्षप्राप्नोषिकिंसुखंहरे ॥ २३ ॥ दुर्बलोऽपिस्त्रियंपातिनिर्धनोऽपिजगत्पते ॥ विनाऽपराधंचविभोकिंत्यक्ताजगदीश्वरी ॥२४॥ दुःखंप्राप्नो
तिसंसारेयस्यभार्याजगद्गुरो ॥ धिक्तस्यजीवितंलोकेनिंदितंत्वरिमंडले ॥२५॥ सकामारिपवस्तेऽद्यदृष्ट्वातांदुःखितांभृशम्॥त्वांवियुक्तंचरमयाहसिष्यंति
दिवानिशम् ॥ २६ ॥ रमांरमयदेवेशत्वदुत्संगगतांकुरु ॥ सर्वलक्षणसंपन्नांसुशीलांचसुरूपिणीम् ॥ २७ ॥ सुखितोभवतांप्राप्यवल्लभांचारुहासिनीम् ॥
कांताविरहजंदुःखंस्मराम्यहमनातुरः ॥ २८ ॥ ममभार्यामृताविष्णोदक्षयज्ञेसतीयदा ॥ तदाऽहंदुःसहंदुःखंभुक्तवानंबुजेक्षण ॥२९॥ संसारेऽस्मिन्नरःको
पिमाभून्मत्सदृशोपरः॥मनसाकरवंशोकंतस्याविरहपीडितः॥३०॥कालेनमहताप्राप्तामयागिरिसुतापुनः॥तपस्तप्त्वातिदुःसाध्यंयादग्धातुरुषाऽध्वरे॥३१॥

॥ २४ ॥ अरिमंडलेशत्रुमंडलेनिंदितमित्यर्थः ॥ २५ ॥ दुःस्थितांदुःखितामित्यर्थः ॥ रमयावियुक्तंत्वामित्यन्वयः ॥ २६ ॥ २७ ॥ स्मराम्यहमितिशिवोक्तिः ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥

॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ वडवायाइदंवाडवम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ सदयंममनःसुतंत्यक्त्वागंतुंकथंसमर्थंभवेदित्यन्वयः॥४५॥४६॥

हरेःकिंसुखमापन्नंत्वयासंत्यज्यकामिनीम् ॥ एकाकीतिष्ठताकालंसहस्रवत्सरात्मकम् ॥ ३२ ॥ गत्वाऽऽश्वास्यमहाभागांसमानयनिजालयम् ॥ माभूत्को
ऽपीहसंसारेविसुक्तोरमयातया ॥ ३३ ॥ कृत्वातुरगरूपंत्वंभजतात्कमलालयाम् ॥ उत्पाद्यपुत्रमायुष्मंस्तामानयशुचिस्मिताम् ॥३४॥ व्यासउवाच ॥
हरिराकर्ण्यतद्वाक्यंचित्ररूपस्यभारत ॥ तथेत्युक्त्वातुतंदूतंप्रेषयामासशंकरम्॥३५॥गतेदूतेथभगवान्वैकुंठात्कामसंयुतः॥ जगामधृत्वातत्राऽऽशुवाजि
रूपंमनोहरम् ॥३६॥ यत्रसावडवारूपंकृत्वातपतिसिंधुजा ॥विष्णुस्तंदेशमासाद्यतामपश्यद्धयींस्थिताम् ॥ ३७॥ साऽपितंवीक्ष्यगोविंदंहयरूपधरंपति
म् ॥ ज्ञात्वावीक्ष्यस्थितासाध्वीविस्मितासाश्रुलोचना ॥ ३८ ॥ तयोस्तुसंगमस्तत्रप्रवृत्तोमन्मथार्तयोः ॥ कालिंदीतमसासंगेपावनेलोकविश्रुते ॥३९ ॥
सगर्भासातदाजातावडवाहरिवल्लभा ॥ सुषुवेसुंदरंबालंतत्रैवसगुणोत्तरम् ॥ ४० ॥ तामाहभगवान्वाक्यंप्रहस्यसमयाश्रितम् ॥ त्यजाऽद्यवाडवंदेहंपूर्वंदे
हाभवाऽधुना ॥ ४१ ॥ गमिष्यावःस्ववैकुंठमावांकृत्वानिजंवपुः ॥ तिष्ठत्वत्रकुमारोऽयंत्वयाजातःसुलोचने ॥ ४२ ॥ लक्ष्मीरुवाच॥ स्वदेहसंभवंपुत्रंकं
थंहित्वाव्रजाम्यहम् ॥ स्नेहःसुदुस्त्यजःकामंस्वात्मजस्यसुरर्षभ ॥ ४३ ॥ कागतिःस्यादमेयात्मन्बालस्याऽस्यनदीतटे ॥ अनाथस्याऽसमर्थस्यविजने
ऽल्पतनोरिह ॥४४॥ अनाश्रयंसुतंत्यक्त्वाकथंगंतुंमनोमम ॥ समर्थंसदयंस्वामिन्भवेदंबुजलोचन ॥४५॥दिव्यदेहौततोजातौलक्ष्मीनारायणावुभौ ॥ वि
मानवरसंविष्टौस्तूयमानौसुरैर्दिवि ॥ ४६ ॥ गंतुकामंपतिंप्राहकमलाकमलापतिम् ॥ गृहाणेमंसुतंनाथनाऽहंशक्ताऽस्मिहापितुम् ॥ ४७ ॥ प्राणप्रियो
ऽस्तिमेपुत्रःकांत्यात्वत्सदृशःप्रभो ॥ गृहीत्वैनंगमिष्यावोवैकुंठंमधुसूदन ॥ ४८ ॥ हरिरुवाच ॥ माविषादंप्रियेकर्तुंत्वमर्हसिवरानने ॥ तिष्ठत्वयंसुखेना
ऽत्ररक्षामेविहितात्विह ॥ ४९ ॥ कार्यंकिमपिवामोरुवर्ततेमहदद्भुतम् ॥ निबोधकथयाम्यद्यसुतस्याऽत्रविमोचने ॥ ५० ॥ तुर्वसुर्नामविख्यातोययातित
नुजोभुवि ॥ हरिवर्मेतिपित्राऽस्यकृतंनामसुविश्रुतम् ॥५१॥ सराजापुत्रकामोऽद्यतपस्तपतिपावने॥ तीर्थेवर्षशतंजातंतस्यवैकुर्वतस्तपः ॥ ५२॥ तस्या
ऽर्थेनिर्मितःपुत्रोमयाऽयंकमलालये ॥ तत्रगत्वानृपंसुभ्रुप्रेरयिष्यामिसांप्रतम् ॥ ५३ ॥ तस्मैदास्याम्यहंपुत्रंपुत्रकामस्यकामिनि ॥ गृहीत्वास्वगृहंराजा
प्रापयिष्यतिबालकम् ॥ ५४ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्याश्वास्यप्रियांपद्मांकृत्वारक्षांचबालके ॥ विमानवरमारुह्यप्रययौप्रिययासह ॥ ५५ ॥ ॥ इतिश्रीदे
वीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेएकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

चतुर्भिरधिकैःपंचाशद्भिःपद्यैःसुतस्यह ॥ हरेःकथानकंसम्यग्घयीजातस्यचोच्यते ॥ १ ॥ सुतमरण्येत्यक्त्वानारायणेगतेसतिसंशयितोराजापृच्छति संशयोयमिति ॥ १ ॥ नाऽतिबालकइति ॥ अ
तिबालकोव्याघ्रादिभिःकथंनभक्षितइत्यर्थः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ तन्व्याकृशांग्या ॥ ९ ॥ १० ॥ त्र्यंबकपाणिनात्र्यंबकंधनुस्तत्पाणौयस्यतेनशिवेन ॥ ११ ॥ १२ ॥ अ

॥ जनमेजयउवाच ॥ संशयोऽयंमहानत्रजातमात्रःशिशुस्तथा ॥ मुक्तःकेनगृहीतोऽसावेकाकीविजनेवने ॥ १ ॥ कागतिस्तस्यबालस्यजातासत्यवतीसु
त ॥ व्याघ्रसिंहादिभिर्हिंस्रैर्गृहीतोनाऽतिबालकः ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ लक्ष्मीनारायणौतस्मात्स्थानाच्चचलितौयदा ॥ तदैवतत्रचंपाख्यः प्राप्तोविद्याध
रःकिल ॥ ३ ॥ विमानवरमारूढःकामिन्यासहितोनृप ॥ मदनालसयाकामंक्रीडमानोयदृच्छया ॥ ४ ॥ विलोक्यतंशिशुंभूमावेकाकिनमनुत्तमम् ॥
देवपुत्रप्रतीकाशंरममाणंयथासुखम् ॥ ५ ॥ विमानात्तरसोत्तीर्यचंपकस्तंशिशुंजवात् ॥ जग्राहचमुदंप्रापनिधिंप्राप्ययथाऽधनः ॥ ६ ॥ गृहीत्वाचंपकः
प्रादाद्देव्यैतंमदनोपमम् ॥ मदनालसायैतंबालंजातमात्रंमनोहरम् ॥ ७ ॥ सागृहीत्वाशिशुंप्रेम्णासरोमांचासविस्मया ॥ मुखंचुचुंबबालस्यकृत्वातुहृदये
भृशम् ॥ ८ ॥ आलिंगितश्चुंबितश्चतयाऽसौप्रीतिपूर्वकम् ॥ उत्संगेचकृतस्तन्व्यापुत्रभावेनभारत ॥ ९ ॥ कृत्वांकेतौसमारूढौविमानंदंपतीमुदा ॥ पतिं
पप्रच्छचार्वंगीप्रहस्यमदनालसा ॥ १० ॥ कस्याऽयंबालकःकांतत्यक्तःकेनचकानने ॥ पुत्रोऽयंममदेवेनदत्तस्त्र्यंबकपाणिना ॥ ११ ॥ चंपकउवाच ॥
प्रियेगत्वाऽद्यपृच्छेयंशक्रंसर्वज्ञमाशुवै ॥ देवोवादानवोवाऽपिगंधर्वोवाशिशुःकिल ॥ १२ ॥ तेनाऽऽज्ञप्तःकरिष्यामिपुत्रंप्राप्तंवनादमुम् ॥ अदृष्ट्वानैवकर्तव्यं
कार्यंकिंचिन्मयाध्रुवम् ॥ १३ ॥ इत्युक्त्वातांगृहीत्वातंविमानेनाऽथचंपकः ॥ ययौशक्रपुरंतूर्णंहर्षेणोत्फुल्ललोचनः ॥ १४ ॥ प्रणम्यपादयोःप्रीत्याचंप
कस्तुशचीपतिम् ॥ निवेद्यबालकंप्राहकृतांजलिपुटःस्थितः ॥ १५ ॥ देवदेवमयालब्धस्तीर्थेपरमपावने ॥ कालिंदीतमसासंगेबालकोयंस्मरप्रभः ॥ १६ ॥
कस्याऽयंबालकःकांतःकथंत्यक्तःशचीपते ॥ आज्ञाचेत्तवदेवेशकुर्वेऽहंबालकंसुतम् ॥ १७ ॥ अतीवसुंदरोबालःप्रियायावल्लभःसुतः ॥ कृत्रिमस्तुसुतः
प्रोक्तोधर्मशास्त्रेषुसर्वथा ॥ १८ ॥ इंद्रउवाच ॥ पुत्रोऽयंवासुदेवस्यवाजिरूपधरस्यह ॥ हैहयोऽयंमहाभागलक्ष्म्यांजातःपरंतपः ॥ १९ ॥ उत्पादितोभ
गवताकार्यार्थंकिलबालकः ॥ दातुंनृपतयेनूनंययातितनयायच ॥ २० ॥ हरिणाप्रेरितःसोऽद्यराजापरमधार्मिकः ॥ आगमिष्यतिपुत्रार्थंतीर्थेतस्मिन्मनो
रमे ॥ २१ ॥ तावत्त्वंगच्छतत्रैवगृहीत्वाबालकंशुभम् ॥ यावन्नयातिनृपतिर्ग्रहीतुंहरिणेरितः ॥ २२ ॥

सुतंपुत्रंकरिष्यामिवेदमंत्रेणेत्यर्थः ॥ १३ ॥ तांगृहीत्वातंचबालकंगृहीत्वेत्यर्थः ॥ १४ ॥ १५ ॥ कालिंदीतमसासंगे संगमे ॥ १६ ॥ १७ ॥ कृत्रिमस्तुसुतइति ॥ तथाचमनुःसदृशंतुप्रकुर्याद्यंगु
णदोषविचक्षणम् ॥ पुत्रंपुत्रगुणैर्युक्तंस विज्ञेयश्चकृत्रिमइति ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥

बरेतिसंबोधनम् ॥ २३ ॥ एकवीरेति ॥ इदंद्वितीयंनाम ॥ एकवीरेतिबाहुलकात्साधु ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९॥३०॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ अ

गत्वातत्रविमुंचैनंविलंबंमाकृथावर ॥ अदृष्ट्वाबालकंराजादुःखितश्चभविष्यति ॥ २३ ॥ तस्माच्चंपकमुंचैनंराजाप्राप्नोतुपुत्रकम् ॥ एकवीरेतिनाम्नाऽयंख्या तःस्यात्पृथिवीतले ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचः श्रुत्वाचंपकस्त्वरयान्वितः ॥ जगामपुत्रमादायस्थलेतास्मिन्महीपते ॥ २५ ॥ मुमोचबाल कंतत्रयत्रपूर्वंस्थितोह्यभूत् ॥ आरुह्यस्वविमानंतुययौस्वाश्रममंडलम् ॥ २६ ॥ तदैवकमलाकांतोलक्ष्म्यासहजगद्गुरुः ॥ विमानवरमारूढोजगामनृपतिं प्रति ॥ २७ ॥ दृष्टस्तदातेननृपेणविष्णुः समुत्तरंस्तत्रविमानमुख्यात् ॥ जहर्षराजाहरिदर्शनेनपतातभूमौखलुदंडवच्च ॥२८॥ उत्तिष्ठवत्सेतिहरिःपतंत माश्वसयद्भूमिगतंस्वभक्तम् ॥ सोऽप्युत्सुकोवासुदेवंपुरःस्थंतुष्टावभक्त्यामुखरीकृतोऽथ ॥ २९ ॥ देवाधिदेवाऽखिललोकनाथकृपानिधेलोकगुरोरमेश॥ मंदस्यमेतोकिलदर्शनंयत्सुदुर्लभंयोगिजनैरलभ्यम् ॥ ३० ॥ येनिःस्पृहास्तेविषयैरपेतास्तेषांत्वदीयंखलुदर्शनंस्यात्॥ आशापरोऽहंभगवन्ननंतयोग्योन तेदर्शनेदेवदेव ॥ ३१ ॥ इतिस्तुतस्तेननृपेणविष्णुस्तमाहवाक्येनसुधामयेन ॥ वृणीष्वराजन्मनसेप्सितंतेददामितुष्टस्तपसातवेति ॥ ३२ ॥ ततोनृप स्तंप्रणिपत्यपादयोःप्रोवाचविष्णुंपुरतःस्थितंच ॥ तपस्तुततंहिमयासुतार्थेपुत्रंददस्वात्मसमंमुरारे ॥ ३३॥श्रुत्वानृपप्रार्थितमादिदेवस्तमाहराजानममो घवाक्यम् ॥ ययातिसूनोव्रजतत्रतीर्थेकलिंदकन्यातमसाप्रसंगे ॥ ३४ ॥ मयाऽद्यपुत्रस्तुयथेप्सितस्तेतत्रैवमुक्तोऽस्त्यमितप्रभावः ॥ लक्ष्म्याःप्रसूतोमम वीर्यजश्चकृतस्तवाऽर्थेऽथगृहाणराजन् ॥ ३५ ॥ श्रुत्वाहरेर्वाक्यमतीवहृष्टंसंतुष्टचित्तःप्रबभूवराजा ॥ हरिस्तुदत्त्वेतिवरंजगामवैकुंठलोकंरमयायुतश्च ॥ ॥ ३६ ॥ गतेहरौसोऽथययातिसूनुर्ययावनुद्धातरथेनराजा ॥ प्रेमान्वितस्तत्रसुतोऽस्तियत्रवचोनिशम्येतिजनार्दनस्य ॥ ३७ ॥ सतत्रगत्वाऽतिमनोहरं तंददर्शबालंभुविखेलमानम् ॥ मुखेनिवेश्यैककरेणकृत्वाश्लक्ष्णंपदांगुष्ठमनन्यसत्त्वः ॥ ३८ ॥ तंवीक्ष्यपुत्रंमदनस्वरूपंनारायणांशंकमलाप्रसूतम् ॥ हरि प्रभावंहरिवर्मनामाहर्षप्रफुल्लाननपंकजोऽभूत् ॥ ३९ ॥ गृह्णन्सुवेगात्करपंकजाभ्यांबभूवप्रेमार्णवमग्नदेहः ॥ मूर्धन्युपाघ्रायमुदान्वितोऽसौननंदराजासु तमालिलिंग ॥ ४० ॥ मुखंसमीक्ष्याऽतिमनोहरंतमुवाचनेत्रांबुनिरुद्धकंठः ॥ दत्तोऽसिदेवेनजनार्दनेनमांत्राहिपुत्राऽवमदुःखभीतेः ॥ ४१ ॥ ततंमयापु त्रतपस्तवार्थेसुदुष्करंवर्षशतंचपूर्णम् ॥ तेनैवतुष्टेनरमाप्रियेणदत्तोऽसिसंसारसुखोदयाय ॥ ४२ ॥

नुद्धातरथेन अप्रतिहतगतिमतारथेनेत्यर्थः ॥ निशम्येति ॥ जनार्दनस्येति ॥ इतिपूर्वोक्तप्रकारकम् ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ नेत्रांबुनाऽश्रुजलेनाऽवरुद्धकंठः ॥ अवमदुःखंनीचदुःखंन र कपातजन्यंतद्भीतेरित्यर्थः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥

॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ गायनकाःगायकाः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेविंशोऽध्यायः ॥२० ॥ ॥ छ ॥

मातारमात्वांतनुजंमदर्थेंत्यक्त्वागतासाहारिणासमेता ॥ धन्यातुसायाप्रहसंतमंकेकृत्वासुतंत्वांमुदिताननास्यात् ॥४३॥ त्वमेवसंसारसमुद्रनौकारूपःकृ
तःपुत्रलक्ष्मीधरेण ॥ इत्येवमुक्त्वानृपतिःसुतंतंमुदासमादायययौगृहाय ॥४४॥ पुरीसमीपेनृपमागतंतमाकर्ण्यसर्वेंसचिवास्तुराज्ञः ॥ ययुःसमीपंनृपते
श्वलोकाःसोपायनास्तेसपुरोहिताश्च॥४५॥ वंदीजनागायनकाश्चसूताःसमाययुःसंमुखमाशुराज्ञः ॥ नृपःपुरंप्राप्यपुरःसमागतंजनंसमाश्वास्यवाक्यैश्चदृ
ष्ट्या ॥ ४६ ॥ सपूजितःपौरजनेनराजाविवेशपुत्रेणयुतोनगर्याम् ॥ मार्गेषुलाजैःकुसुमैःसमंताद्विकीर्यमाणोनृपतिर्जगाम ॥ ४७ ॥ गृहंसमृद्धंसचिवैःसमे
तःसुतंसमादायसुदाकराभ्याम्॥ राज्यैददौचाऽथसुतंमनोज्ञंसद्यःप्रसूतंचमनोभवाभम् ॥ ४८ ॥ राज्ञीगृहीत्वाऽभिनवंतनूजंपप्रच्छराजानमनिंदितासा ॥
राजन्कुतश्चैषसुतःसुजन्माप्राप्तस्त्वयामन्मथतुल्यरूपः ॥ ४९ ॥ केनैषदत्तःकथयाऽऽशुकांतचेतोमदीयंप्रहृतंसुतेन ॥ नृपस्तदोवाचमुदान्वितोऽसौप्रियेर
मेशेनसुतोहिमह्यम् ॥ ५० ॥ लोलाक्षिदत्तःकमलासमुत्थोजनार्दनांशोऽयमहीनसत्त्वः ॥ सातंगृहीत्वामुदमापराज्ञीराजाचकारोत्सवमद्भुतंच ॥ ५१ ॥
ददौचदानंकिलयाचकेभ्योगीतानिवाद्यानिवहूनिनेदुः ॥ कृत्वोत्सवंभूपतिरात्मजस्यनामैकवीरेतिचकारविश्रुतम् ॥ ५२ ॥ सुखंचसंप्राप्यमुदान्वितो
ऽसौनंनंददेवाधिपतुल्यवीर्यः ॥ पुत्रंहरेरूपगुणानुरूपंसंप्राप्यवंशस्यऋणाच्चमुक्तः ॥ ५३ ॥ इतिसकलसुराणामीश्वरेणाऽर्पितंतंसकलगुणगणाढ्यंपुत्रमासा
द्यराजा॥विविधसुखविनोदैर्भार्ययासेव्यमानोव्यहरतनिजगेहेशक्रतुल्यप्रतापः॥५४॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेविंशोध्यायः ॥ २० ॥ छ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ जातकर्मादिसंस्कारांश्चकारनृपतिस्तदा ॥ दिनेदिनेजगामाशुवृद्धिंबालःसुलालितः ॥१॥ नृपःसंसारजंप्राप्यसुखंपुत्रसमुद्भवम् ॥ ऋण
त्रयविमोक्षंचमेनेतेनमहात्मना ॥ २ ॥ षष्ठेन्नप्राशनंतस्यकृत्वामासियथाविधि ॥ तृतीयेऽथतथावर्षेचूडाकरणमुत्तमम् ॥ ३ ॥ चकारब्राह्मणान्द्रव्यैःसंपू
ज्यविविधैर्धनैः ॥ गोभिश्चविविधैर्दानैर्याचकानितरानपि ॥ ४ ॥ वर्षेचैकादशेतस्यमौंजीबंधनकर्मवै ॥ कारयित्वाधनुर्वेदमध्यापयतपार्थिवः ॥ ५ ॥ अ
धीतवेदंपुत्रंतंराजधर्मविशारदम् ॥ दृष्ट्वातस्याऽभिषेकायमतिंचक्रेजनाधिपः ॥ ६ ॥ पुष्यार्कयोगसंयुक्तेदिवसेनृपसत्तमः ॥ कारयामाससंभारानभिषेका
र्थमादरात् ॥ ७ ॥ द्विजानाहूयवेदज्ञान्सर्वशास्त्रविचक्षणान् ॥ अभिषेकंचकाराऽसौविधिवत्स्वात्मजस्यह ॥ ८ ॥

अर्धाधिकैकषष्ट्यातुश्लोकानामभिषेचने ॥ एकवीरस्यचकृतेऽनंतरंवृत्तमुच्यते ॥ १ ॥ राज्ञःपुत्रप्राप्त्युत्तरंजातंवृत्तमाह जातकर्मादीति ॥ १ ॥ मेनेमानितवान् ॥ २ ॥ षष्ठेमासीत्यन्वयः ॥ ३ ॥
याचकानितरानपिमूकांधादीन्संपूज्यचूडाकरणंचकारेत्यन्वयः ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ पार्वतींभगवतींचिंतयामासेत्यथः ॥ १२ ॥ दिष्टांतेप्रारब्धकर्मसमाप्तावित्यर्थः ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ होमधूमेनाऽऽवृतआकाशोयेषुतेआश्रमाइत्य

जलमानीयतीर्थेभ्यःसागरेभ्यश्चपार्थिवः ॥ स्वयंचकारविधिवदभिषेकंशुभेदिने ॥९॥ धनंदत्त्वाऽथविप्रेभ्योराज्यंपुत्रेनिवेश्यसः ॥ जगामवनमेवाऽऽशुस्व
र्गकामःसभूपतिः ॥ १० ॥ एकवीरंनृपंकृत्वासंमान्यसचिवानथ ॥ भार्ययासहभूपालःप्रविवेशवनंवशी ॥ ११ ॥ मैनाकशिखरेराजाकृत्वातातीर्ययमा
श्रमम् ॥ नित्यंपत्रफलाहारश्चिंतयामासपार्वतीम् ॥ १२ ॥ एवंसनृपतिःकृत्वादिष्टांतेसहभार्यया ॥ मृतोऽसौवासवंलोकंगतःपुण्येनकर्मणा ॥ १३ ॥ इं
द्रलोकंपिताप्राप्तइतिश्रुत्वाऽथहैहयः॥चकारवेदनिर्दिष्टंकर्मचैवौर्ध्वदेहिकम्॥१४॥कृत्वोत्तराःक्रियाःसर्वाःपितुःपार्थिवनंदनः॥राज्यंचकारमेधावीपित्रादत्तं
सुसंमतम् ॥ १५ ॥ एकवीरोऽथधर्मज्ञःप्राप्यराज्यमनुत्तमम् ॥ बुभुजेविविधान्भोगान्सचिवैश्चसुमानितः ॥ १६ ॥ एकस्मिन्दिवसेराजामंत्रिपुत्रैःसम
न्वितः ॥ जगामजाह्नवीतीरेहयारूढःप्रतापवान् ॥ १७ ॥ संपश्यन्पादपान्रम्यान्कोकिलालापसंयुतान् ॥ पुष्पितान्फलसंयुक्तान्षट्पदालिविराजिता
न् ॥ १८ ॥ मुनीनामाश्रमान्दिव्यान्वेदध्वनिनिनादितान् ॥ होमधूमावृताकाशान्मृगशावसमावृतान् ॥ १९ ॥ केदारान्शालिसंपक्वान्गोपिकाभिःसु
रक्षितान् ॥ प्रफुल्लपंकजारामान्निकुंजांश्चमनोरमान् ॥ २० ॥ प्रेक्षमाणःप्रियालांस्तुचंपकान्पनसद्रुमान् ॥ वकुलांस्तिलकान्नीपान्मंदारांश्चप्रफुल्लितान्
॥ २१ ॥ शालांस्तालतमालांश्चजंबुचूतकदंबकान् ॥ सगच्छन्जाह्नवीतोयेप्रफुल्लंशतपत्रकम् ॥ २२ ॥ पंकजंचाऽतिगंधाढ्यमपश्यदवनीपतिः ॥ दक्षि
णेजलजस्याऽथपार्श्वेकमललोचनाम् ॥ २३ ॥ कनकाभांसुकेशींचकंबुग्रीवांकृशोदरीम् ॥बिंबोष्ठींसुंदरींकिंचित्समुद्यत्सुपयोधराम् ॥ २४ ॥ सुनासांचा
रुसर्वांगीमपश्यत्कन्यकांनृपः ॥ रुदतींतांसखींत्यक्त्वाविह्वलांदुःखपीडिताम् ॥२५॥ साश्रुनेत्रांक्रंदमानांविजनेकुररीमिव ॥ संवीक्ष्यराजापप्रच्छकन्य
कांशोककारणम् ॥ २६ ॥ सुनसेब्रूहिकाऽसित्वंकस्यपुत्रीशुभानने ॥ गंधर्वीदेवकन्याऽथकथंरोदिषिसुंदरि ॥ २७ ॥ कथमेकाकिनीबालेत्यक्ताकेनपिक
स्वरे ॥ पतिस्तेक्वगतःकांतेपितावाब्रूहिसांप्रतम् ॥ २८ ॥ किंतेदुःखमरालभ्रुकथयाऽद्यममांतिके ॥ करोमिदुःखनाशंतेसर्वथैववकृशोदरि ॥ २९ ॥ नरा
ज्येममतन्वंगिपीडांकोऽपिकरोत्यलम् ॥ नभयंचौरजंकांतेनराक्षसभयंतथा ॥ ३० ॥ मयिशासतिभूपालेनोत्पातादारुणाभुवि ॥ भयंनव्याघ्रसिंहे
भ्योनभयंकस्यचिद्भवेत् ॥ ३१ ॥ वदवामोरुकस्मात्त्वंविलापंजाह्नवीतटे ॥ करोपित्राणहीनाऽत्रकिंतेदुःखंवदस्वमे ॥ ३२ ॥

र्थः ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ किंचित्समुद्यत्सुपयोधरांअंकुरितयौवनामित्यर्थः ॥ २४ ॥ तांसखींवक्ष्यमाणाम् ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ अरालभ्रुकुटिलभ्रुइतित
स्याःसंबोधनम् ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

देवंचमानुषं दैवंमानुषमुभयमपीत्यर्थः ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ विपत्तिरहितइति ॥ विपत्तिहीनःकथंरुदतिनैवरोदितीत्यर्थः रुदतीत्यार्षम् तस्माद्रोदनेनविपत्त्यनुमानंकुर्वित्यर्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥
॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ एकावलीवमुक्तामालेव ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ हेसुभगेसुतांगृहाणेत्येवमाभाष्येत्यर्थः ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ पुत्र

हन्म्यहंदुःखमत्युग्रंप्राणिनांपृथिवीतले ॥ दैवंचमानुषंकांतेव्रतमेतन्ममाऽद्भुतम् ॥३३॥ विशाललोचनेब्रूहिकरोमितवचिंतितम् ॥ इत्युक्तेवचनेराज्ञाश्रु त्वोवाचमृदुस्वना ॥ ३४ ॥ शृणुराजेंद्रवक्ष्यामिममशोकस्यकारणम् ॥ विपत्तिरहितःप्राणीकथंरुदतिभूपते ॥ ३५ ॥ प्रब्रवीमिमहाबाहोयदर्थंरुदतीत्वह म् ॥ तवराज्यादन्यदेशेराजापरमधार्मिकः ॥ ३६ ॥ रम्योनाममहाराजसंतानरहितोभृशम् ॥ तस्यभार्यासुविख्यातारुक्मरेखेतिनामतः ॥ ३७ ॥ सुरू पाचतुरासाध्वीसर्वलक्षणसंयुता ॥ अपुत्रादुःखिताकांतमित्युवाचपुनःपुनः ॥३८॥ किंजीवितेनमेनाथधिग्वृथाजीवितंमम ॥ वंध्यायाःसुखहीनायाह्य पुत्रायाधरातले ॥ ३९ ॥ इत्येवंभार्ययाभूपःप्रेरितोमखमुत्तमम् ॥ चकारब्राह्मणांस्तज्ज्ञानाहूयविधिवत्तदा ॥ ४० ॥ पुत्रकामोधनंभूरिददावथयथोदि तम् ॥ हूयमानेघृतेऽत्यर्थंपावकादतिसुप्रभात् ॥ ४१ ॥ आविर्बभूवचार्वंगीकन्यकाशुभलक्षणा ॥ बिंबोष्ठीसुदतीसुभ्रूःपूर्णचंद्रनिभानना ॥ ४२ ॥ कन काभासुकेशांतारक्तपाणितलामृदुः ॥ सुरक्तनयनातन्वीरक्तपादतलाभृशम् ॥ ४३ ॥ हुताशनात्समुद्भूताहोत्रासास्वीकृतातदा ॥ होताप्रोवाचराजानंगृ हीत्वातांसुमध्यमाम् ॥ ४४ ॥ राजन्पुत्रींगृहाणेमांसर्वलक्षणसंयुताम् ॥ एकावलीवसंभूताहूयमानाद्धुताशनात् ॥ ४५ ॥ नाम्नाचैकावलीलोकेख्याता पुत्रीभविष्यति ॥ सुखितोभवभूपालपुत्र्यापुत्रसमानया ॥४६॥ संतोषंकुरुराजेंद्रदत्तादेवेनविष्णुना ॥ होतुर्वाक्यंनृपःश्रुत्वाहृष्टस्तांकन्यकांशुभाम् ॥ ॥ ४७ ॥ जग्राहपरमप्रीतोहोत्रादत्तांसुसंमताम् ॥ गृहीत्वानृपतिस्तांतुददौपत्न्यैवराननाम् ॥ ४८ ॥ आभाष्यरुक्मरेखायैगृहाणसुभगेसुताम् ॥ सा तांकमलपत्राक्षींप्राप्यकन्यांमनोरमाम् ॥ ४९ ॥ जहर्षमुदिताराज्ञीपुत्रंप्राप्ययथासुखम् ॥ चकारमंगलंकर्मजातकर्मादिकंशुभम् ॥ ५० ॥ पुत्रजन्मसमु त्थंयत्तत्सर्वंविधिवत्ततः ॥ समाप्यचमखंराजाद्विजेभ्योदक्षिणांशुभाम् ॥ ५१ ॥ दत्वाविसृज्यविप्रेंद्रान्मुदंप्रापमहीपतिः ॥ दिनेदिनेऽसितापांगीपुत्रवृ द्ध्याभृशंबभौ ॥ ५२ ॥ मुदंचपरमांप्रापनृपभार्यासुतान्विता ॥ उत्सवस्तद्दिनेतस्यप्रवृत्तःसुतजन्मजः ॥ ५३ ॥ पुत्रीपुत्रसमाऽत्यर्थंबभूववल्लभाकिल॥ राज्ञोमंत्रिसुताचाऽहंसुबुद्धेमन्मथाकृते ॥ ५४ ॥ यशोवतीचमेनामसमानंवयआवयोः ॥ वयस्याऽहंकृताराज्ञाक्रीडनायतयासह ॥ ५५ ॥

वृद्ध्यापुत्रवर्धनसमानवर्धनेनेत्यर्थः ॥ ५२ ॥ पुत्रींसुतस्थानीयांमत्वासुतजन्मनिजायमानउत्सवःतस्यराज्ञोगृहेतद्दिनेसंप्रवृत्तः ॥५३ ॥ सुबुद्धेमन्मथाकृतेइतिराज्ञःसंबोधनम्॥तेनचत्वयिसमासक्तिर्व र्ततेइतियशोवत्याबोधितम् ॥ ५४ ॥ आवयोःराजकन्यायाःममचेत्यर्थः ॥ वयस्यासखी ॥ ५५ ॥

एकावल्याःस्वभावमाह गंधवंतीति ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ तस्यास्तत्कर्मजाह्नवीतीरदूरदेशस्थकमलग्रहणरूपंमयाराज्ञेनिवेदितं कथंनिवेदितंतत्राह राजन्निति ॥ ५८ ॥ निर्जनेवनेतथाचकस्मिंश्चिद्दिवसेऽव्या
घ्रादिभिरुपद्रुतास्यादितिभावः ॥ इत्थंमयानिवेदितेसतिगृहेजलाशयान्कृत्वातत्रपुष्पितान्भ्रमरावृतान्कमलान्पुंस्त्वमार्षम् ॥ वापयित्वारोपयित्वाऽसौकन्यापित्राऽथजान्हवीतीरंगंतुंनिवारितात

सदासहचरीजाताप्रेमयुक्तादिवानिशम् ॥ एकावलीगंधवंतियत्रपद्मानिपश्यति ॥ ५६ ॥ तत्रसारमतेबालानान्यत्रसुखमाप्नुयात् ॥ सुदूरेजाह्नवीतीरेभ
वंतिकमलान्यपि ॥ ५७ ॥ रममाणातत्रयातामत्समेतासखीयुता ॥ मयानिवेदितंराजन्पुत्रीतिकमलाकरान् ॥ ५८ ॥ प्रेक्षमाणाऽतिदूरेसाप्रयातिनिर्जने
वने ॥ निषेधिताऽथपित्राऽसौगृहेकृत्वाजलाशयान् ॥ ५९ ॥ कमलान्वापयित्वाऽथपुष्पितान्भ्रमरावृतान् ॥ तथापिनिर्ययौबालाकमलासक्तचेतना
॥ ६० ॥ तदाराज्ञारक्षपालाःप्रेरिताःशस्त्रपाणयः ॥ एवंरक्षायुतातन्वीमत्समेतासखीयुता ॥ ६१ ॥ क्रीडार्थंजान्हवीतोयेनित्यमायातियातिच ॥ इतिश्री
देवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ छ ॥ यशोवत्युवाच ॥ प्रातरुत्थायतन्वंगीचलिताचसखीयुता ॥ चामरैर्वीज्यमानासार
क्षितावहुरक्षिभिः ॥ १ ॥ सायुधैश्चाऽतिसन्नद्धैःसहितावरवर्णिनी ॥ क्रीडार्थमत्रराजेंद्रसंप्राप्तानलिनींशुभाम् ॥ २ ॥ अहमप्यनयासार्धंगंगातीरेसमागता॥
अप्सरोभिःसमेताचकमलैःक्रीडमानया ॥ ३ ॥ एकावलीतथाचाऽहंजातेक्रीडापरेयदा ॥ सहसैवतदायातोदानवोवलसंयुतः ॥ ४ ॥ कालकेतुरितिख्या
तोराक्षसैर्बहुभिर्युतः ॥ परिघासिगदाचापवाणतोमरपाणिभिः ॥ ५ ॥ दृष्ट्वाचैकावलीतेनरूपयौवनशालिनी ॥ द्वितीयाकामपत्नीवक्रीडमानासुपंकजैः ॥
॥ ६ ॥ मयोक्तैकावलीराजन्कोऽयंदैत्यःसमागतः ॥ गच्छावोरक्षपालानांमध्येपंकजलोचने ॥ ७ ॥ विमृश्यैवंसखीचाऽहंत्वरयैवगतेभयात् ॥ मध्येवैसै
निकानांतुसायुधानांनृपात्मज ॥ ८ ॥ कालकेतुस्तुतांदृष्ट्वामोहिनींमदनातुरः ॥ गदांगुर्वींगृहीत्वातुधावमानःसमागतः ॥ ९ ॥ रक्षकान्दूरतःकृत्वाजग्रा
हांवुजलोचनाम् ॥ त्रस्तांविपथुसंयुक्तांक्रंदमानांकृशोदरीम् ॥ १० ॥ त्यजैनांमांगृहाणेतिमयाचोक्तोपिदानवः ॥ नमांजग्राहकामार्तस्तांगृहीत्वाविनिः
सृतः ॥ ११ ॥ तिष्ठतिष्ठेतिभाषंतोरक्षकास्तंमहावलम् ॥ प्रतिपिष्यतुसंग्रामंचक्रुर्विस्मयकारकम् ॥ १२ ॥ तस्याऽपिराक्षसाःक्रूराःसर्वतःशस्त्रपाणयः ॥
युयुधूरक्षकैःसार्धंस्वामिकार्यैकृतोद्यमाः ॥ १३ ॥ संग्रामस्तुतदाजातःकालकेतोस्तथारणे ॥ निहत्यरक्षकान्सर्वान्गृहीत्वैनांमहावलः ॥ १४ ॥

थाऽपीत्युत्तरश्लोकेनान्वयः ॥५९॥ ६० ॥ ६१ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतातिलकेषष्ठस्कंधेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ पंचषष्टिश्लोकवर्यैरेकावल्याःकथानकम् ॥ यशोवतीप्राहराज्ञेइतिसम्यगिहो
च्यते ॥१॥ पूर्वाध्यायोक्तवृत्तोत्तरंयशोवतीवृत्तंकथयाति प्रातरुत्थायेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५॥ ६ ॥ रक्षपालानांमध्येगच्छावइतिमयातदैकावल्युक्ता ॥ ७ ॥ तदनंतरंतयैवंविमृश्याऽहंसास
खीएकावलीचोभेसैनिकानांमध्येदैत्यभयात्त्वरयैवगतेइत्यन्वयः ॥ ८ ॥ ९ ॥१० ॥ एनामेकावलींत्यज मांगृहाण इतिमयोक्तोऽपीत्यर्थः ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ रत्याक्रीडयाऽहं तवदासोऽस्मिकस्मात्क्रंदसिरोदिषीतिसखींकथयेत्युत्तरेणान्वयः ॥ २० ॥ हेसुलोचने स्वस्थाभवेत्यपिकथयेत्यन्वयः ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥

युक्तोराक्षससैन्येननिर्जगामपुरंप्रति ॥ वीक्ष्यतांरुदतींबालांगृहीतांदानवेनतु ॥ १५ ॥ पृष्ठतोऽहंगतातत्रयत्रनीतासखीमम ॥ विक्रोशंतीयथासामांपश्ये
दितिपदानुगा ॥ १६ ॥ साऽपिमामागतांवीक्ष्यकिंचित्स्वस्थाऽभवत्तदा ॥ गताऽहंतत्समीपेतुतामाभाष्यपुनःपुनः ॥ १७ ॥ सामांप्राप्याऽतिदुःखार्ता
स्तंभस्वेदसमाकुला ॥ कंठेगृहीत्वामांभूपरुरोदभृशदुःखिता ॥ १८ ॥ समामाहकालकेतुःप्रीतिपूर्वमिदंवचः ॥ समाश्वासयभीतांत्वंसखींचंचललोचनाम्
॥ १९ ॥ प्राप्तंममाऽद्यनगरंदेवलोकसमंप्रिये ॥ दासोऽस्मितवरत्याहिकस्मात्क्रंदसिकातरा ॥ २० ॥ कथयैनांसखींतेऽद्यस्वस्थाभवसुलोचने ॥ इत्युक्त्वा
मांसखीपार्श्वेसमारोप्यरथोत्तमे ॥ २१ ॥ जगामतरसादुष्टःपुरेस्वस्यमनोहरे ॥ सैन्येनमहतायुक्तःप्रफुल्लवदनांबुजः ॥ २२ ॥ एकावलींतथामांचसंस्था ॥ ३२ ॥
प्यधवलेगृहे ॥ राक्षसान्गृहरक्षार्थंकल्पयामासकोटिशः ॥ २३ ॥ द्वितीयेदिवसेसोऽथमामुवाचरहोनृपः ॥ प्रबोधयसखींबालांशोचंतींविरहातुराम् ॥
॥ २४ ॥ पत्नीमेभवसुश्रोणिसुखंभुंक्ष्वयथेप्सितम् ॥ राज्यंत्वदीयंचंद्रास्येसेवकोऽहंसदातव ॥ २५ ॥ पुनरुक्तंमयावाक्यंश्रुत्वातद्भाषितंखरम् ॥ नाऽहंक्ष
माऽप्रियंवक्तुंत्वमेनांकथयप्रभो ॥ २६ ॥ इत्युक्तेवचनेदुष्टोमदनक्षतमानसः ॥ उवाचविनयादेनांसखींक्षामोदरींप्रियाम् ॥ २७ ॥ कृशोदरित्वयामंत्रोनि
क्षिप्तोऽस्तिममोपरि ॥ तेनमेहृदयंकांतेहृतंतेवशतांगतम् ॥ २८ ॥ तेनाऽहंतवदासोऽद्यकृतोऽस्मीतिविनिश्चयः ॥ भजमांकामबाणेनपीडितंविवशंभृश
म् ॥ २९ ॥ यौवनंयातिरंभोरुचंचलंदुर्लभंतथा ॥ सफलंकुरुकल्याणिपतिंमांपरिरभ्यच ॥ ३० ॥ एकावल्युवाच ॥ पित्राऽहंकल्पितापूर्वंदातुंराजसुता
यवै ॥ हैहयस्तुमहाभागसमयामनसावृतः ॥ ३१ ॥ कथमन्यंभजेकांतंत्यक्त्वाधर्मंसनातनम् ॥ कन्याधर्मंविहायाऽद्यवेत्तिशास्त्रविनिश्चयम् ॥ ३२ ॥
यस्मैदद्यात्पिताकामंकन्यातंपतिमाप्नुयात् ॥ परतंत्रासदाकन्यानस्वातंत्र्यंकदाचन ॥ ३३ ॥ इत्युक्तोऽपितयापापीविररामनमोहितः ॥ नमुमोचविशा
लाक्षींमांचपार्श्वेस्थितांतथा ॥ ३४ ॥ पातालविवरेतस्यपुरंपरमसंकटे ॥ राक्षसैरक्षितंदुर्गमंडितंपरिखावृतम् ॥ ३५ ॥ तत्रतिष्ठतिदुःखार्तासखीमेप्राण
वल्लभा ॥ तेनाऽहंविरहेणाऽत्ररारटीमिसुदुःखिता ॥ ३६ ॥ एकवीरउवाच ॥ कथंत्वमत्रसंप्राप्तापुरात्तस्यदुरात्मनः ॥ विस्मयोमेमहानत्रतत्त्वंब्रूहिवरानने
॥ ३७ ॥ त्वयाचकथितंवाक्यंसंदिग्धंभातिभामिनि ॥ हैहयार्थेकल्पितासापित्रेतिममसांप्रतम् ॥ ३८ ॥

॥ २४ ॥ २५ ॥ अप्रियमितिच्छेदः ॥ २६ ॥ इत्युक्तेइति ॥ इतिमयावचनेउक्तेसतीत्यर्थः ॥ २७ ॥ मंत्रोवशीकरणइत्यर्थः ॥ अनेनचत्वय्यहमत्यंतंमोहितोऽस्मीतिबोध्यते ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥
राजसुतायदातुंपित्राकल्पितेत्यर्थः ॥ मयाचमनसाहैहयएववृतइत्यर्थः ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ रारटीमिवल्गनांकरोमीत्यर्थः ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ सांप्रतमस्मिन्काले ॥ ३८ ॥

हैहयइति ॥ यद्यपिहय्याअपत्यमित्यर्थेस्त्रीभ्योढगितिढकिहयेयइत्येवरूपंसिध्यति तथापिपृषोदरादित्वाद्धैहयपदस्यसाधुत्वंबोध्यम् ॥ यद्वाहेशब्देननामैकदेशेननामग्रहणमितिन्यायाद्धेषाशब्दस्य ग्रहणम् ॥ तथाचहेशब्देनहेषाशब्देनतंशब्दंकुर्वन्हयतिगच्छतीतिहेहयोऽश्वस्तस्याऽयंहैहयइति ॥ यद्वाहेभक्तइत्युच्चार्यहयतिगच्छतीतिहेहयोविष्णुस्तस्याऽयंहैहयइतिव्युत्पत्त्यासाधुत्वंबोध्यम् ॥

हैहयोनामराजाऽहंनान्योऽस्तिपृथिवीपतिः ॥ मदर्थेंकथितासाकिंसखीतवसुलोचना ॥ ३९ ॥ एतन्मेसंशयंसुभ्रुछेत्तुमर्हसिभामिनि ॥ अहंतामानयि
ष्यामितंहत्वाराक्षसाधमम् ॥ ४० ॥ स्थानंदर्शयमेतस्ययदिजानासिसुव्रते ॥ राज्ञेनिवेदितंकिंवातात्पित्रेचाऽतिदुःखिता ॥ ४१ ॥ यस्यैषावल्लभापुत्रीन
किंजानातितांहृताम् ॥ नोद्यमःकिंकृतस्तेनततोमोचनहेतवे ॥४२॥ बंदीकृतांसुतांज्ञात्वाकथंतिष्ठतिसुस्थिरः ॥ असमर्थोनृपःकिंवाकारणंब्रूहिसत्वरम्
॥ ४३ ॥ त्वयामेऽपहृतंचेतोगुणानुक्त्वाह्यनानुपान् ॥ सख्याःपंकजपत्राक्षिकृतःकामवशोभृशम् ॥ ४४ ॥ कदापश्यामितांकांतांमोचयित्वाऽतिसंक
टात् ॥ इतिमेहृदयंचाऽद्यकरोत्यतिमनोरथम् ॥ ४५ ॥ ब्रूहिमेगमनोपायंपुरेतस्याऽतिदुर्गमे ॥ कथंत्वमागतातस्मात्संकटादत्रतद्वद ॥४६॥ यशोवत्यु
वाच ॥ बालभावान्मयामंत्रोभगवत्याविशांपते ॥ प्राप्तोऽस्तिब्राह्मणात्सिद्धात्सबीजध्यानपूर्वकः ॥ ४७ ॥ तत्राऽवस्थितयाराजन्मयाचित्तेविचारितम् ॥
आराधयामिसततंचंडिकांचंडविक्रमाम् ॥ ४८ ॥ सादेवीसेविताकामंबंधमोक्षंकरिष्यति ॥ भक्तानुकंपिनीशक्तिःसमर्थासर्वसाधने ॥४९॥ याविश्वंसृजते
शक्त्यापालयत्येवसापुनः ॥ कल्पांतेसंहरत्येवनिराकारानिराश्रया ॥ ५० ॥ इतिसंचिंत्यमनसादेवींविश्वेश्वरींशिवाम् ॥ ध्यात्वारक्तांबरांसौम्यांसुरक्तन
यनांहृदि ॥ ५१ ॥ संस्मृत्यमनसारूपंमंत्रजाप्यपराऽभवम् ॥ उपासितामयादेवीमासमेकंसमाधिना ॥ ५२ ॥ स्वप्नेममसमायाताभक्तिभावेनतोषिता॥
मामाहाऽमृतयावाचाकिंसुप्तासीतिचंडिका ॥ ५३ ॥ उत्तिष्ठयाहितरसागंगातीरंमनोहरम् ॥ आगमिष्यतितत्राऽसौहैहयोनृपपुंगवः ॥ ५४ ॥ एकवीरोम
हाबाहुःसर्वशत्रुविमर्दनः ॥ दत्तात्रेयेणमन्मंत्रोमहाविद्याभिधःपरः ॥ ५५ ॥ दत्तोऽस्मैसोऽपिसततंमामुपास्तेऽतिभक्तितः ॥ मय्यासक्तमतिर्नित्यंमम
पूजापरायणः ॥ ५६ ॥ मामेवसर्वभूतेषुध्यायन्नास्तेचमत्परः ॥ सतेदुःखविनाशंवैकरिष्यतिमहामतिः ॥५७॥ मासुतोविहरंस्तत्रतवत्राताभविष्यति ॥
हत्वातंराक्षसंघोरंमोचयिष्यतिमानिनीम् ॥ ५८ ॥

मदर्थेंकथितासाकिमिति ॥ यदिमदर्थेसाकथितातर्हिममैवसास्त्रीसंकटेपतितेत्यर्थः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ इदंवर्तमानंराज्ञेनिवेदितंकिंवानेतिवदेतिशेषः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ महाविद्याभिधःश्रीविद्यामंत्रइत्यर्थः ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ मामेवसर्वभूतेष्विति ॥ सर्वंमदात्मकंपश्यन्नी त्यर्थः ॥ ५७ ॥ मासुतोलक्ष्मीसुतइत्यर्थः ॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ तस्माज्जायमानात्स्वप्नाद्दुपसरणंगमनंयुक्तमितिमत्वेत्यर्थः॥ ६३॥महादेवीप्रसादतोमार्गज्ञानंशीघ्रगतिर्मयाप्राप्तेत्यन्वयः ॥ ६४ ॥ कस्त्वंकस्येतियद्यपिहैहयोनामराजा
हंनाऽन्योस्तिपृथिवीपतिरित्यनेनराजवाक्येनसंदेहस्यनिवृत्तत्वात्कस्त्वमितिप्रश्नोनयुक्तस्तथाऽपिएकावलीलोभार्थमिदंराज्ञोक्तंवामुख्यत्वेनसराजाऽयमेवास्तीतितद्वशादुक्तमिति संदेहाविष्टायशोवती
पुनःपृच्छति कस्त्वंकस्येति ॥ यथातथासत्यंवदेत्यर्थः ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठ०द्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ अर्धाधिकैश्चषट्षष्टिश्लोकैर्हैहयभूभृता ॥ कालकेतोर्महायुद्धंजात

एकावलीमेकवीरःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ पश्चात्सैवपतिःकार्यस्त्वयाराजसुतःशुभः ॥५९॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीप्रबुद्धाऽहंतदैवहि ॥ कथितंस्वप्नवृत्तांतंदे
व्याश्चाऽऽराधनंतथा ॥ ६० ॥ प्रसन्नवदनाजाताश्रुत्वासाकमलेक्षणा ॥ विशेषेणचसंतुष्टामामुवाचशुचिस्मिता ॥ ६१ ॥ गच्छतत्रत्वरायुक्ताकुरुकार्यम
मप्रिये ॥ सत्यवाक्याभगवतीसाऽऽवांमोक्षंविधास्यति ॥६२॥ इत्याज्ञप्तातयाचाऽहंसख्यावैप्रेमयुक्तया ॥ मत्वोपसरणंयुक्तंतस्मात्स्थानात्तदानृप॥६३॥
चलिताऽहंततःशीघ्रंमहादेवीप्रसादतः ॥ मार्गज्ञानंशीघ्रगतिर्मयाप्राप्तानृपात्मज ॥ ६४ ॥ इत्येतत्कथितंसर्वंकारणंममदुःखजम् ॥ कस्त्वंकस्यसुतश्चेति
वदवीरयथातथा ॥ ६५ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ व्यासउवाच ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वारमापुत्रःप्रता
पवान् ॥ प्रफुल्लवदनांभोजस्तामुवाचविशांपते ॥१॥ राजोवाच ॥ रंभोरुयस्त्वयापृष्टोवृत्तांतोविशदाक्षरः ॥ हैहयोऽहंचैकवीरनाम्नासिंधुसुतासुतः॥२॥
मनोमेयत्त्वयातूनंपरतंत्रंकृतंकिल ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिविरहेणाऽतिपीडितः ॥ ३ ॥ प्रथमंरूपमाख्यातंसर्वलोकातिगंत्वया ॥ तेनमेविह्वलंजातंकाम
बाणाहतंमनः॥४॥ततस्तस्यागुणाःप्रोक्तास्तैस्तुचित्तंहृतंपुनः ॥ यत्त्वयोक्तंपुनर्वाक्यंतेनमेविस्मयोऽभवत्॥५॥एकावल्यावचःप्रोक्तंदानवाग्रेमयावृतः॥
हैहयस्तंविनानाऽन्यंवृणोमीतिविनिश्चयः ॥ ६ ॥ तेनवाक्येनतन्वंगिभृत्योऽहमधुनाकृतः ॥ त्वयातस्याःसुकेशांतेब्रूहिकिंकरवाणिवाम् ॥७॥ स्थानंत
स्यनजानामिराक्षसस्यदुरात्मनः ॥ गतिर्मेनास्तिगमनेपुरेतस्मिन्सुलोचने ॥८॥ वदमांत्वंविशालाक्षितत्रप्रापयितुंक्षमा ॥ प्रापयाशुसखींतेसायत्रातिष्ठति
सुंदरी ॥९॥ हत्वातंराक्षसंक्रूरंमोचयिष्यामिसांप्रतम् ॥ विवशांशोकसंतप्तांराजपुत्रींतवप्रियाम्॥१०॥विमुक्तदुःखांकृत्वाऽऽशुप्रापयिष्यामितेपुरम्॥पित्रे
चाऽस्याःप्रदास्यामिकन्यामेकावलीमहम् ॥ ११ ॥ पश्चाद्विवाहंकर्ताऽसौराजापुत्र्याःपरंतपः ॥ एवंतेमनसःकामोममचापिप्रियंवदे ॥ १२ ॥

मित्येतदुच्यते ॥ १ ॥ यशोवतीवाक्यंश्रुत्वाराजोवाचेत्याह तस्यास्त्विति ॥ १ ॥ त्वयायःपृष्टोवृत्तांतोमद्विषयकस्तंशृण्वितिशेषः ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥किंतद्वाक्यंतदाह एकावल्यावचइति॥
मयाहैहयोवृतस्तंहैहयंविनाऽन्यंनवृणोमीतिनिश्चयइतिदानवाग्रेवचएकावल्याप्रोक्तमित्यन्वयः ॥ ६ ॥ तेनवाक्येनेति ॥ श्राविततेनेतिशेषः ॥ वांयुवयोः॥७॥८॥ वदमामिति ॥ उपायमितिशेषः ॥
प्रापयितुंक्षमेतियतस्तस्मात्स्थलात्त्वमागताऽसिततस्तदुपायाभिज्ञाऽसीत्यर्थः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ यथाहन्मिहनिष्यामितथाकुर्वित्यर्थः ॥ इत्येतत्प्रियंकर्तुंत्वंशक्ताऽसि तवदेवीभक्तियुक्तत्वात् ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥१७॥ १८॥१९ ॥ २० ॥ दत्तात्रेयाद्देवयोगात्प्राप्तादिति ॥ दैव योगात्काकतालीयन्यायेनप्राप्तादित्यर्थः ॥ योगेश्वरीमहामंत्रमिति ॥ त्रिलोक्यास्तिलकवद्भूषणभूतत्वात्त्रिलोकीतिलकइत्यभिधायस्यसः ॥ तथाविधंमंत्रंह्रींगौरिरुद्रदयितेयोगेश्वरिहुंफट्स्वाहेत्येतद्रू

भविष्यतिससंपूर्णःसाधनेनतवाऽधुना ॥ दर्शयाऽऽशुपुरंतस्यपश्यमेत्वंपराक्रमम् ॥ १३ ॥ यथाहन्मिदुराचारंपरदारापहारकम् ॥ तथाकुरुप्रियंकर्तुंश क्ताऽसिवरवर्णिनि ॥ १४ ॥ मार्गंदर्शयतस्याऽद्यपुरस्यदुर्गमस्यच ॥ व्यासउवाच ॥ तन्निशम्यप्रियंवाक्यंमुदिताचयशोवती ॥ १५ ॥ तमुवाचरमापुत्रं गमनोपायमादरात् ॥ मंत्रंगृहाणराजेंद्रभगवत्यास्तुसिद्धिदम् ॥ १६ ॥ दर्शयिष्यामितस्याऽद्यपुरंराक्षसपालितम् ॥ सज्जोभवमहाभागगमनायमयासह ॥ १७ ॥ सैन्येनमहतायुक्तस्तत्रयुद्धंभविष्यति ॥ कालकेतुर्महावीरोराक्षसैर्बलिभिर्वृतः ॥ १८ ॥ तस्मान्मंत्रंगृहीत्वात्वंव्रजतत्रमयासह ॥ दर्शयिष्यामि तेमार्गंपुरस्याऽस्यदुरात्मनः ॥ १९ ॥ हत्वातंपापकर्माणंमोचयाऽऽशुसखींमम ॥ श्रुत्वातद्वचनंवीरोमंत्रंजग्राहसत्वरः ॥२०॥ दत्तात्रेयाद्दैवयोगात्प्राप्ता ज्ज्ञानिवराच्छुभात् ॥ योगेश्वरीमहामंत्रंत्रिलोकीतिलकाभिधम् ॥२१॥ तेनसर्वज्ञताजातासर्वांतश्चारितातथा ॥ तयासहजगामाऽऽशुपुरंतस्यसुदुर्गमम् ॥ २२ ॥ रक्षितंराक्षसैर्वीरैःपातालमिवपन्नगैः ॥ यशोवत्याचसैन्येनमहतासंयुतोनृपः ॥२३॥ तमायांतंसमालोक्यदूतास्तस्यभयातुराः ॥ क्रोशंतोऽभि ययुःपार्श्वंकालकेतोस्तरस्विनः ॥ २४ ॥ तमूचुःसहसागत्वाराक्षसंकाममोहितम् ॥ एकावलीसमीपस्थंकुर्वंतंविनयान्बहून् ॥ २५ ॥ दूताऊचुः ॥ राज न्यशोवतीनारीकामिन्याःसहचारिणी ॥ आयातिसहसैन्येनराजपुत्रेणसंयुता ॥ २६ ॥ जयंतोवामहाराजकार्तिकेयोऽथवान्नुकिम् ॥ आगच्छतिबलोन्म त्तोवाहिनीसहितःकिल ॥ २७ ॥ संयत्तोभवराजेंद्रसंग्रामःसमुपस्थितः ॥ देवपुत्रेणयुध्यस्वत्यजवाकमलेक्षणाम् ॥२८॥ इतोदूरेऽस्तिसैन्यंतद्योजनत्रय मात्रतः ॥ सज्जोभवमहीपालदुंदुभिघोषयाऽऽशुवै ॥ २९ ॥ व्यासउवाच ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाराक्षसःक्रोधमूर्च्छितः ॥ राक्षसान्प्रेरयामाससायुधान्सब लान्बहून् ॥ ३० ॥ गच्छध्वंराक्षसाःसर्वेसम्मुखाःशस्त्रपाणयः ॥ तानाज्ञाप्यकालकेतुःपप्रच्छप्रणयान्वितः ॥ ३१ ॥ एकावलींसमीपस्थांविवशांभृश दुःखिताम् ॥ कोऽयमायातितन्वंगिपितातेवापरःपुमान् ॥ ३२ ॥ त्वदर्थेसैन्यसंयुक्तोब्रूहिसत्यंकृशोदरि ॥ पितातेयदिसंप्राप्तोनेतुंत्वांविरहातुरः ॥३३॥ ज्ञात्वातेपितरंसम्यक्संग्रामंनकरोम्यहम् ॥ आनयित्वागृहेपूजांरत्नैर्वस्त्रैर्हयैःशुभैः ॥ ३४ ॥

पंयोगेश्वरीमंत्रंजग्राहेत्यर्थः ॥ अयंमंत्रोगौरीतंत्रादिषुप्रसिद्धः ॥ न्यासादिकंशारदातिलकटीकायामुक्तंनवमपटलेघटार्गलयंत्रविधाने ॥२१॥ सर्वांतश्चारितेति ॥तेनमंत्रप्रभावेनपृथिव्यादिभूतभेदनश क्तिश्चजातेत्यर्थः ॥ २२ ॥ २३ ॥२४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ जयंतोवेति ॥ इंद्रपुत्रइत्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

|| ३५ || ३६ || ३७ || ३८ || एवंवदंत्यमीइति || तेयशोवतीवयस्यासखीतंवीरंसमानीयकृतोद्यमाऽऽस्तेतिष्ठतीत्येवममीदूतावदंतीत्यन्वयः || ३९ || तथाचसासखीत्वयैवप्रेषितास्यात्साकृत्व याप्रेषितेतिवदेत्याह कृतेति ||४०|| त्वत्कृतएवाऽयंशत्रुरस्तिनाऽन्यइत्याह नान्यइति ||४१||४२||४३||४४||४५||४६||४७||४८||४९||स्कंधावारेग्रामप्रांतभागे || स्कंधावारःपुरांतःस्यादिति

|| ३४ || तस्माद्ददविशा
करोमितस्यचाऽऽतिथ्यंगृहेप्राप्तस्यसर्वथा || अन्यश्चेद्यदिसंप्राप्तस्तंहन्मिनिशितैःशरैः ||३५|| आनीतःकिलकालेनमरणायमहात्मना || तस्माद्ददविशा
लाक्षिकोयमायातिमंदधीः || ३६ || अज्ञात्वामांदुराधर्षंकालरूपंमहाबलम् || एकावल्युवाच || नजानेऽहंमहाभागकोऽयमायातिसत्वरः || ३७ || नमे
ऽस्तिविदितःकोऽपिस्थितायास्तवबंधने || नाऽयंपितामेनभ्राताकोऽप्यन्योऽस्तिमहाबलः || ३८ || किमर्थमिहचायातिनाऽहंवेदाविनिश्चयम् || दैत्यउ
वाच || एवंवदंत्यमीदूतावयस्यातेयशोवती || ३९ || समानीयचतंवीरमागतेतिकृतोद्यमा || कृतासासखीकांतिविदग्धाकार्यनिश्चये || ४० || नाऽन्यः
कोऽपिममारातिर्योमेप्रतिबलोभवेत् || व्यासउवाच || एतस्मिन्नंतरेदूतास्तत्राऽन्येवैसमागताः||४१|| तेहोचुस्त्वरिताभीताःकालकेतुंगृहेस्थितम् || किं
स्वस्थोऽसिमहाराजसमीपेसैन्यमागतम् || ४२ || निर्गच्छनगरात्तूर्णंसैन्येमहतावृतः || इतितेषांवचःश्रुत्वाकालकेतुर्महाबलः || ४३ || रथमारुह्य
त्वरितोनिर्ययौस्वपुराद्बहिः || एकवीरोऽपिसहसाहयारूढःप्रतापवान् || ४४ || आगतस्तत्रकामिन्याविरहेणसमाकुलः || युद्धंतयोरभूत्तत्रवृत्रवासवयोरि
व || ४५ || शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैरादीपितदिगंतरम् || वर्तमानेतदायुद्धेकातराणांभयावहे ||४६|| गदयाताडयामासदैत्यंसिंधुसुतासुतः || सगतासुःपपा
तोर्व्यांवज्राहतइवाऽचलः || ४७ || पलायित्वागताःसर्वेराक्षसाभयपीडिताः || यशोवतीततोगत्वावेगादेकावलींतदा || ४८ || उवाचमधुरांवाणींविस्मि
तांमुदिताभृशम् || एह्यालिनृपपुत्रेणदानवोऽसौनिपातितः || ४९ || एकवीरेणधीरेणयुद्धंकृत्वासुदारुणम् || स्कंधावारेऽप्यसौराजातिष्ठत्यद्यश्रमातुरः
|| ५० || दर्शनंकांक्षमाणस्तेश्रुतरूपगुणस्तव || पश्यतंकुटिलापांगिमनोभवसमंनृपम् || ५१ || कथितात्वंमयापूर्वंतस्याऽग्रेजाह्नवीतटे || पूर्णानुरागः
संजातस्तेनाऽसौविरहातुरः || ५२ || वांछतित्वांचारुरूपांद्रष्टुंनृपतिनंदनः || सातस्यावचनंश्रुत्वागमनायमनोदधे || ५३ || लज्जमानाभृशंभीत्याकौ
मारप्राप्तयातया || कथंतस्यमुखंद्रक्ष्येकुमारीह्यवशाभृशम् || ५४ || समांगृह्णातिकामार्तइतिचिंताकुलासती || यशोवत्यायुतातत्रनरयानस्थितायया || || ३४ ||
|| ५५ || स्कंधावारेऽतिमलिनामलिनांबरधारिणी || तामागतांविशालाक्षींदृष्ट्वाराजसुतोऽब्रवीत् || ५६ ||

कोशः || स्कंधावारःसेनावा || स्कं धावारस्तुकटकइतित्रिकांडशेषः||५०||५१||कथितेति || तस्याऽग्रेत्वंमयाकथितातेनहेतुनाऽसौत्वयिपूर्णानुरागःपरिपूर्णप्रेमाजातइत्यर्थः ||५२ || ५३||कौमारप्राप्तयेति|| कौमारेणवयसाप्राप्तायाभी तिस्तयाभीत्यालज्जमानेत्यन्वयः || कौमारात्कथंभीत्युद्भवस्तदाह कथंतस्येति|| बलात्कारेणमांग्रहीष्यतीतिहेतोरित्यर्थः || ५४ || तदेवाह समांगृह्णातीति || ग्रहीष्यतीत्यर्थः || ५५ || ५६ ||

॥ ५७ ॥ ५८ ॥ भवितेति विवाहोत्तरंसंगमोभविष्यतीत्यर्थः ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ यशोवत्यासमन्वितामिति ॥ तस्मैयशोवत्यपिदत्तेत्यर्थः ॥ ६५॥६६॥ इतिश्रीदे०भा० तिलकेषष्ठस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ छ ॥ एकषष्टिश्लोकवर्यैर्ज्ञानिप्रारब्धवेगतः ॥ विक्षेपशक्तिकार्यंतुतिष्ठत्येवेतिचोच्यते ॥१॥ हैहयकथांश्रुत्वासंशयितोराजापृच्छति भगवंस्त्वन्मुखांभोजादित्यादिना ॥ १ ॥ २ ॥ कोऽसौविस्मयस्तमाह परंकौतूहलंमेऽत्रेति ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ अयंभावः विष्ण्वादयःकिंज्ञानिनउताऽज्ञानिनस्तदातेषांमाययाअविवेकस्यचनाशात्कथमेतदविवेकजन्यंहयरूपधारणादिकमाचरणम् ॥ अथयद्यज्ञानिनस्तर्हिसंसारेकेऽपिज्ञानिनोनसंतीतिविवेकोपदेशप्रतिपादकंशास्त्रंकर्मोपासनाप्रतिपादकंशास्त्रंचव्यर्थंस्यात् ॥ तद्धिचित्तशुद्धिसंपादनद्वाराज्ञानेउपयुज्यते

दर्शनंदेहितन्वंगितृषितेनयनेमम ॥ कामातुरंचतंवीक्ष्यतांचलज्जाभरावृताम् ॥ ५७ ॥ नीतिज्ञाशिष्टमार्गज्ञातमुवाचयशोवती ॥ राजपुत्रपिताऽप्यस्यास्त्वामेनांदातुमिच्छति ॥ ५८ ॥ एषाऽपित्वद्वशानूनंभवितासंगमस्तव ॥ कालंप्रतीक्ष्यराजेंद्रनयेनांपितुरंतिकम् ॥ ५९ ॥ सविवाहविधिंकृत्वादास्यतीतिविनिश्चयः ॥ सतस्यावचनंतथ्यंमत्वासैन्यसमन्वितः ॥ ६० ॥ समेतःकामिनीभ्यांतुययौतत्पितुराश्रमम् ॥ राजपुत्रींतथायातांश्रुत्वाप्रेमसमन्वितः ॥ ६१ ॥ प्रययौसम्मुखस्तूर्णंसचिवैःपरिवेष्टितः ॥ बहुभिर्दिवसैर्दृष्टापुत्रीसामलिनांबरा ॥ ६२ ॥ यशोवत्यातुवृत्तांतःकथितोविस्तरात्पुनः ॥एकवीरंमिलित्वाऽसौगृहमानीयचादरात् ॥ ६३ ॥ पुण्येऽह्निकारयामासविवाहंविधिपूर्वकम् ॥ पारिबर्हंततोदत्वासंपूज्यविधिवत्तदा ॥ ६४ ॥ पुत्रींविसर्जयामासयशोवत्यासमन्विताम् ॥ एवंविवाहेसंवृत्तेरमापुत्रोमुदान्वितः ॥ ६५ ॥ गृहंप्राप्यबहून्भोगान्बुभुजेप्रिययासमम् ॥ बभूवतस्यांपुत्रस्तुकृतवीर्याभिधःकिल ॥ ६६ ॥ तत्सुतःकार्तवीर्यस्तुवंशोऽयंकथितोमया ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०षष्ठस्कंधेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ भगवंस्त्वन्मुखांभोजाच्च्युतंदिव्यकथारसम् ॥ नतृप्तिमधिगच्छामिपिबंस्तुसुधयासमम् ॥ १ ॥ विचित्रमिदमाख्यानंकथितंभवतामम ॥ हैहयानांसमुत्पत्तिर्विस्तराद्विस्मयप्रदा ॥ २ ॥ परंकौतूहलंमेऽत्रयद्विष्णुःकमलापतिः ॥ देवदेवोजगन्नाथःसृष्टिस्थित्यंतकारकः ॥ ३ ॥ सोऽप्यश्वभावमापन्नोभगवान्हरिरच्युतः ॥ परतंत्रःकथंजातःस्वतंत्रःपुरुषोत्तमः॥४॥एतन्मेसंशयंब्रह्मञ्छेत्तुमर्हसिसांप्रतम् ॥ सर्वज्ञस्त्वंमुनिश्रेष्ठब्रूहिवृत्तांतमद्भुतम् ॥५॥ व्यासउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिसंदेहस्याऽस्यनिर्णयम् ॥ यथाश्रुतंमयापूर्वंनारदान्मुनिसत्तमात् ॥ ६ ॥

यदितुज्ञानमेवदुर्लभंतदातदुपयोगार्थंतदाचरणस्याऽऽनर्थक्यमेवेतिशृणुराजन्निति ॥ अत्रसमाधानकर्तुरयमभिप्रायः ॥ विष्ण्वादयोमहांतोज्ञानिनएव परंतुमायायाःशक्तिद्वयमस्ति एकमावरणशक्त्यात्मकंरूपमपरंविक्षेपशक्त्यात्मकंरूपम् तत्रज्ञानेनतेषामावरणशक्तिरूपेनष्टेपिविक्षेपशक्तिरूपंयावत्कालपर्यंतंप्रारब्धकर्मणादेहस्तिष्ठतितावत्कालपर्यंतंतिष्ठत्येव ॥ तथाचतेषांज्ञानित्वेपिप्रारब्धकर्मप्रेरितविक्षेपशक्त्याहयरूपधारणादिकंपरतंत्रतादिकंचसर्वंसंभवत्येवेतिनज्ञानिपुरुषोच्छेदोनवाकर्मोपासनाज्ञानकांडानांवैयर्थ्यम् ॥ तस्यतावदेवचिरंयावन्नविमोक्ष्येथसंपत्स्येइतिश्रुत्यात्तदावरणशक्तिनाशमात्रेणजीवन्मुक्तेर्विदेहमोक्षस्यचसंभवादिति ॥ एतदर्थोपष्टंभार्थमेवाऽयंसर्वोऽपिस्कंधसमाप्तिपर्यंतो[illegible]नहूकंवाराहे ॥ ज्ञानेनाऽऽवरणेनष्टेविक्षेपस्त्ववशिष्यतइति ॥ ६ ॥

॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ निवासंस्थानभूतम् ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ तमपृच्छमहमिति ॥ त्वयायःप्रश्नः कृतस्तत्रममाऽप्यज्ञानंपूर्वंस्थितमितिभावः ॥ १३ ॥ कुत्रचित्कचिदिति ॥ तथाचसुखाभावेकिमर्थंमहांतोऽपि संसारमोहिताःकर्माणिकुर्वंतीतिभावः ॥ १४ ॥ ननुसंसारेसुखंनास्तीतित्वयाकथंनिश्चितमितिचेत्स्वानुभवेनैवेत्याह द्वीपेजातइति ॥ १५ ॥ १६ ॥ वेदानांसारःश्रीदेवीभागवतम् ॥ आदितःप्रथम

ब्रह्मणोमानसःपुत्रोनारदोनामतापसः ॥ सर्वज्ञःसर्वगःशांतःसर्वलोकप्रियःकविः ॥ ७ ॥ सचैकदामुनिश्रेष्ठोविचरन्पृथिवीमिमाम् ॥ वादयन्महतींवीणां स्वरतानसमन्विताम् ॥ ८ ॥ बृहद्रथंतरादीनांसाम्नांभेदाननेकशः ॥ गायन्गायत्रममृतंसंप्राप्तोऽथममाऽऽश्रमम् ॥ ९ ॥ शम्याप्रासंमहातीर्थंसरस्वत्याः सुपावनम् ॥ निवासंमुनिमुख्यानांशर्मदंज्ञानदंतथा ॥ १० ॥ तमागतमहंप्रेक्ष्यब्रह्मपुत्रंमहाद्युतिम् ॥ अभ्युत्थानादिकंसर्वंकृतवानर्चनादिकम् ॥ ११ ॥ अर्घ्यपाद्यविधिंकृत्वातस्याऽऽसनस्थितस्यच ॥ उपविष्टःसमीपेऽहंमुनेरमिततेजसः ॥ १२ ॥ दृष्ट्वाविश्रमिणंशांतंनारदंज्ञानपारदम् ॥ तमपृच्छमहंराज न्यत्पृष्टोऽहंत्वयाऽधुना ॥ १३ ॥ असारेऽस्मिंस्तुसंसारेप्राणिनांकिंसुखंमुने ॥ नपश्यामिविनिश्चित्यकदाचित्कुत्रचित्कचित् ॥ १४ ॥ द्वीपेजातोजनन्या हंसंत्यक्तस्तत्क्षणादपि ॥ अनाश्रयोवनेवृद्धिंप्राप्तःकर्मानुसारतः ॥ १५ ॥ तपस्ततंमयाचोग्रंपर्वतेबहुवार्षिकम् ॥ पुत्रकामेनदेवर्षेशंकरःसमुपासितः ॥ १६ ॥ ततोमयाशुकःप्राप्तःपुत्रोज्ञानवतांवरः ॥ पाठितस्तुमयासम्यग्वेदानांसारआदितः ॥ १७ ॥ सत्यक्त्वामांगतःक्वाऽपिरुदंतंविरहातुरम् ॥ लोकाल्लोकांतरं साधोवचनात्तवबोधितः ॥ १८ ॥ ततोऽहंपुत्रसंतप्तस्त्यक्त्वामेरुंमहागिरिम् ॥ मातरंमनसाकृत्वासंप्राप्तःकुरुजांगलम् ॥ १९ ॥ पुत्रस्नेहादतितरांकृशांगः शोकसंयुतः ॥ जानन्मिथ्येतिसंसारंमायापाशनियंत्रितः ॥ २० ॥ ततोराज्ञावृतांज्ञात्वामातरंवासवींशुभाम् ॥ स्थितोऽत्रैवाऽऽश्रमंकृत्वासरस्वत्यास्तटे शुभे ॥ २१ ॥ शंतनुःस्वर्गतिंप्राप्तोविधुराजननीस्थिता ॥ पुत्रद्वययुतासाध्वीभीष्मेणप्रतिपालिता ॥ २२ ॥ चित्रांगदःकृतोराजागंगापुत्रेणधीमता ॥ कालेनसोऽपिमेभ्रातामृतःकामसमद्युतिः ॥ २३ ॥ ततःसत्यवतीमातानिमग्नाशोकसागरे ॥ चित्रांगदंमृतंपुत्रंरुरोदभृशमातुरा ॥ २४ ॥ संप्राप्तोऽहंमहा भागज्ञात्वातांदुःखितांसतीम् ॥ आश्वासितामयात्यर्थंभीष्मेणचमहात्मना ॥ २५ ॥ विचित्रवीर्यस्त्वपरोवीर्यवान्पृथिवीपतिः ॥ कृतोभीष्मेणभ्रातावैस्त्री राज्यविमुखेनह ॥ २६ ॥ काशिराजसुतेरम्येविजित्यपृथिवीपतीन् ॥ भीष्मेणाऽऽनीयस्वबलात्कन्यकेद्वेसमर्पिते ॥ २७ ॥ सत्यवत्यैशुभेकालेविवाहः परिकल्पितः ॥ भ्रातुर्विचित्रवीर्यस्यतदाऽहंसुखितोभवम् ॥ २८ ॥

तःआरंभतइत्यर्थः ॥ १७ ॥ १८ ॥ कृत्वाचिंतयित्वेत्यर्थः ॥ १९ ॥ मिथ्येतिजानन्नपिमायापाशेननियंत्रितोबद्धः ॥ २० ॥ राज्ञाशंतनुना ॥ २१ ॥ २२ ॥ गंगापुत्रेणभीष्मेण ॥ २३ ॥ ॥ २४ ॥ स्त्रीराज्यविमुखेनेति ॥ स्त्रीविमुखेनराज्यविमुखेनचभीष्मेणेत्यर्थः ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥

॥ २९ ॥ ३० तेकाशिराजसुतेऊचतुः ॥ ३१ ॥श्वश्रुइतिसंबोधनं संयुतेमिलितेसपत्न्यौ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥४२॥४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥

पुनःसोपिमृतोभ्रातायक्ष्मणापीडितोभृशम् ॥ अनपत्योयुवाधन्वीमातामेदुःखिताऽभवत् ॥ २९ ॥ काशिराजसुतेद्वेतुमृतंदृष्ट्वापतिंतदा ॥ पतिव्रताधर्मपरेभगिन्यौसंबभूवतुः ॥३०॥ तेऊचतुःसतींश्वश्रूंरुदतींभृशदुःखिताम् ॥ पतिनासहगामिन्यौभविष्यावोहुताशने ॥ ३१ ॥ पुत्रेणसहतेश्वश्रुस्वर्गेगत्वाऽथनंदने ॥ सुखेनविहरिष्यावःपतिनासहसंयुते ॥ ३२ ॥ निवारितेतदामात्रावध्वौतस्मान्महोद्यमात् ॥ स्नेहभावंसमाश्रित्यभीष्मस्यवचनात्तदा ॥३३॥ गांगेयेनचमात्रामेसंमंत्र्यचपरस्परम् ॥ कृत्वौर्ध्वदेहिकंसर्वंसंस्मृतोऽहंगजाह्वये ॥ ३४ ॥ स्मृतमात्रस्तुमात्रावैज्ञात्वाभावंमनोगतम् ॥ तरसैवाऽऽगतश्चाऽहंनगरंनागसाह्वयम् ॥ ३५ ॥ प्रणम्यमातरंमूर्ध्नासंस्थितोऽथकृतांजलिः ॥ तामब्रुवंसुतप्तांगींपुत्रशोकेनकर्शिताम् ॥ ३६ ॥ मातस्त्वयाकिमाहूतोमनसाऽहंतपस्विनि ॥ आज्ञापयमहत्कार्येदासोऽस्मिकरवाणिकिम् ॥३७॥ त्वंमेतीर्थंपरंमातर्देवश्चप्रथितःपरः॥आगतश्चितितश्चाऽत्रब्रूहिकृत्यंतवप्रियम्॥३८॥ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वाऽहंस्थितस्तत्रमातुरग्रेयदामुने ॥ तदासामामुवाचेदंपश्यंतीभीष्ममंतिके ॥३९॥ पुत्रतेऽद्यमृतोभ्रातापीडितोराजयक्ष्मणा ॥ तेनाऽहंदुःखिताजातावंशच्छेदभयादिह ॥ ४० ॥ तस्मात्त्वमद्यमेधाविन्मयाऽऽहूतःसमाधिना ॥ गांगेयस्यमतेनात्रपाराशर्यार्थसिद्धये ॥४१॥ कुलंस्थापयनष्टंत्वंशंतनोर्नामकारणात् ॥ रक्षमांदुःखतःकृष्णवंशच्छेदोद्भवाद्‌गुतम् ॥ ४२ ॥ काशिराजसुतेभार्येभ्रातुस्तवयवीयसः ॥ साधोर्विचित्रवीर्यस्यरूपयौवनभूषिते ॥ ४३ ॥ ताभ्यांसंगम्यमेधाविन्पुत्रोत्पादनकंकुरु ॥ रक्षस्वभारतंवंशंनात्रदोषोऽस्तिकर्हिचित् ॥ ४४ ॥ व्यासउवाच ॥ इतिमातुर्वचःश्रुत्वाजातश्चितातुरोह्यहम् ॥ लज्जयाऽऽकुलचित्तस्तामब्रुवंविनयानतः ॥ ४५ ॥ मातःपापाधिकंकर्मपरदाराभिमर्शनम् ॥ ज्ञात्वाधर्मपथंसम्यक्करोमिकथमादरात् ॥ ४६ ॥ तथायवीयसोभ्रातुर्वधूःकन्याप्रकीर्तिता ॥ व्यभिचारंकथंकुर्यामधीत्यनिगमानहम् ॥४७॥ अन्यायेननकर्तव्यंसर्वथाकुलरक्षणम् ॥ नतरंतिहिसंसारात्पितरःपापकारिणः ॥ ४८ ॥ लोकानामुपदेष्टायःपुराणानांप्रवर्तकः ॥ सकथंकुत्सितंकर्मज्ञात्वाकुर्यान्महाद्भुतम् ॥ ४९ ॥ पुनरुक्तोह्यहंमात्रारुदत्याभृशमंतिके ॥ पुत्रशोकातितप्तायावंशरक्षणकाम्यया ॥ ५० ॥ पाराशर्यनतेदोषोवचनान्ममपुत्रक ॥ गुरूणांवचनंतथ्यंसदोषमपिमानवैः ॥ ५१ ॥ कर्तव्यमविचार्यैवशिष्टाचारप्रमाणतः ॥ वचनंकुरुमेपुत्रनतेदोषोऽस्तिमानद ॥ ५२ ॥ पुत्रस्यजननंकृत्वासुखिनींकुरुमातरम् ॥ विशेषेणतुसंततांमग्नांशोकार्णवेसुत ॥ ५३ ॥ इतितांब्रुवतींश्रुत्वातदासुरनदीसुतः ॥ मामुवाचविशेषज्ञःसूक्ष्मधर्मस्यनिर्णये ॥ ५४ ॥

॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ मातुःपुत्रशोकातितप्तायामात्रेत्यन्वयः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥

॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७॥ ५८ ॥ भविष्यतिसुतःपुत्रेति ॥ हेपुत्र सुतोभविष्यतिकिमित्यर्थः ॥ रात्रौगर्भधारणमनयाकृतंनवेतिप्रश्नार्थः ॥ ५९ ॥६०॥ कथंपुत्रेति ॥ हेपुत्र व्यास तेपुत्रोंऽधोभविष्य
तीतिकथंत्वयाशापोदत्तोनेदमुचितंकृतमितिभावः ॥६१॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥ ॥ छ ॥ ॥ त्रिषष्टिश्लोकवर्यैस्तुस्वमोहमुपपादयन् ॥ व्यासोज्ञानिवराणांच

द्वैपायनविचारोऽत्रनकर्तव्यस्त्वयाऽनघ ॥ मातुर्वचनमादायविहरस्वयथासुखम् ॥ ५५ ॥ व्यासउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामातुश्चप्रार्थनंतथा ॥ निः
शंकोऽहंतदाजातःकार्येतस्मिन्जुगुप्सिते ॥ ५६ ॥ अंबिकायांप्रवृत्तोऽहमृतुमत्यांमुदानिशि ॥ मयिविमनसायांतुतापसेकुत्सितेभृशम् ॥ ५७ ॥ शप्ता
मयासासुश्रोणीप्रसंगेप्रथमेतदा ॥ अंधस्तेभवितापुत्रोयतोनेत्रेनिमीलिते ॥५८॥ द्वितीयेऽह्निमुनिश्रेष्ठपृष्टोमात्रारहःपुनः॥भविष्यतिसुतःपुत्रकाशिराजसु
तोदरे॥५९॥मयोक्ताजननीतत्रव्रीडानम्रमुखेनह॥विनेत्रोभवितापुत्रोमातःशापान्ममैवहि॥६०॥ तयानिर्भर्त्सितस्तत्रकठोरवचसामुने॥कथंपुत्रत्वयाशप्ता
पुत्रस्तेंऽधोभविष्यति ॥६१॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥ ॥छ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ वासवीचकिताजाताश्रुत्वामे
वाक्यमीदृशम् ॥ दाशेयीमामुवाचेदंपुत्रार्थेभृशमातुरा ॥ १ ॥ अंबालिकावधूर्धन्याकाशिराजसुतासुत ॥ भार्याविचित्रवीर्यस्यविधवाशोकसंयुता
॥ २ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नारूपयौवनशालिनी ॥ तस्यांजनयसंगंत्वंकृत्वापुत्रंसुसंमतम् ॥३॥ नांधोराजाधिकारीस्यात्तस्मात्पुत्रंमनोहरम् ॥ उत्पादयराज
पुत्र्यांवचनान्ममानद ॥ ४ ॥ इत्युक्तोऽहंतदामात्रास्थितस्तत्रगजाह्वये ॥ यावदृतुमतीजाताकाशिराजसुतामुने ॥ ५ ॥ एकांतेशयनागारेप्राप्तासामम
सन्निधौ ॥ लज्जमानासुकेशांतास्वश्वश्रूवचनात्तदा ॥ ६ ॥ दृष्ट्वामांजटिलंदांतंतापसंरसवर्जितम् ॥ सास्वेदवदनाजातापांडुराविमनाभृशम् ॥ ७ ॥ कु
पितोऽहंतदादृष्ट्वाकामिनींनिशिसंगताम् ॥ वेपमानांस्थितांपार्श्वेह्यब्रवंतामहंरुषा ॥ ८ ॥ दृष्ट्वामांयदिगर्वेणपांडुवर्णासमावृता ॥ अतस्तेतनयःपांडुर्भवि
ष्यतिसुमध्यमे ॥९॥ इत्युक्त्वानिशितत्रैवस्थितोंबालिकयायुतः ॥ भुक्त्वातांनिशिनिर्यातःस्थानमापृच्छ्यमातरम् ॥१०॥ ततस्ताभ्यांसुतौकालेप्रसू
तावंधपांडुरौ ॥ धृतराष्ट्रश्चपांडुश्चप्रथितौसंबभूवतुः ॥ ११ ॥ मातामेविमनाजातातादृशौवीक्ष्यतौसुतौ ॥ ततःसंवत्सरस्यांतेमामाहूयतदाब्रवीत्॥१२॥
द्वैपायनसुतौजातौराज्ययोग्यौनतादृशौ ॥ अन्यंमनोहरंपुत्रंसमुत्पादयमेप्रियम् ॥ १३ ॥

मोहेपृच्छतिकारणम् ॥१॥ पुनरपिव्यासः स्वमोहंस्वदुःखमुपपादयति वासवीचकितेति॥दाशेयीदाशा दाशपत्नीतस्याः कन्यासत्यवती ॥ स्त्रीभ्योढगितिढक् ॥ यद्यपिसामत्स्योदरेजातातथा ॥ ३६ ॥
पिसादाशेनकन्यात्वेनस्वीकृतेतितत्पत्न्याअपिसाकन्याजातेति सत्यवतीदाशेयी ॥१॥२॥ संगंतस्यांकृत्वापुत्रंजनयेत्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ रुषेति ॥ कामातुरेमयिप्रीत्यकरणाद्रोष
संभवइत्यभिप्रायः ॥ ८ ॥ मामननुरूपंदृष्ट्वागर्वेणस्वसौंदर्याभिमानेनयदियतस्त्वंपांडुवर्णाजातातत इत्यर्थः ॥ ९ ॥तांभुक्त्वानिर्यातइत्यर्थः ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ १५ ॥ १६॥१७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥ २१ ॥ मयाहेतुनात्रयःपुत्राअभवन्नित्यर्थः ॥ मायावृद्धिंगतेति॥ परक्षेत्रोद्भवेपुत्रेऽन्यस्त्रीषुजायमानेपुत्रेममामायावृद्धिंगतेत्यर्थः॥ ममपुत्राएतेइ
तिभावोजातइत्यर्थः ॥२२ ॥ तदेवाह विस्मृतइति ॥ २३ ॥२४॥ तयामाययाकिंकृतंतदाह मातरिस्नेहेति ॥ संवृतमासक्तम् एतादृशंममचित्तंमाययामोहितंवनेशांतिंनागात् नप्राप्तवदित्यर्थः ॥
॥ २५ ॥ २६ ॥ ननुतवविवेकाभावान्मायामोहितत्वंयुक्तमेवेतिचेद्विवेकोऽप्यतिनिर्मलोऽस्ति ॥ तथापिमायामोहितत्वमस्तीत्याश्चर्यमित्याह कदाचिदिति ॥ चिंतयन्विचारयन्स्थितोऽहंयदातदा

तथेतिसामयाप्रोक्तामुदिताजननीतदा ॥ अंबिकांप्रार्थयामाससुतार्थेकालआगते ॥ १४ ॥ पुत्रिव्यासंसमालिंग्यपुत्रमुत्पादयाऽद्भुतम्॥कुरुवंशस्यकर्तारं
राज्ययोग्यंवरानने ॥ १५ ॥ वधूर्लज्जान्वितार्किचिन्नोवाचवचनंतदा ॥ गतोऽहंशयनागारेमातुस्तद्वचनान्निशि ॥ १६ ॥ दासीविचित्रवीर्यस्यरूपयौवन
संयुता ॥ प्रेषितांविकयात्वत्रविचित्राभरणांवरा ॥ १७ ॥ चंदनारक्तदेहासापुष्पमालाविभूषिता ॥ आयाताहावसंयुक्तासुकेशीहंसगामिनी ॥ १८ ॥ प
र्यंकेमांसमाविश्यसंस्थिताप्रेमसंयुता ॥ प्रसन्नोऽहंतदातस्याविलासेनाऽभवंमुने ॥ १९ ॥ रात्रौसंक्रीडितंप्रेम्णातयासहमयाभृशम् ॥ वरोदत्तःपुनस्तस्यैप्र
सन्नेनतुनारद ॥ २० ॥ सुभगेभवितापुत्रःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ सुरूपःसर्वधर्मज्ञःसत्यवादीशमेरतः ॥ २१ ॥ सतदाविदुरोजातस्त्रयःपुत्रामयाऽभवन् ॥ मा
यावृद्धिंगतासाचोपरक्षेत्रोद्भवेमम ॥ २२ ॥ विस्मृतःशुकसंबंधीविरहःशोककारणम् ॥ दृष्ट्वात्रीन्स्वसुतान्कामंवीर्यवान्वीर्यसंमतान् ॥ २३ ॥ मायाबल
वतीब्रह्मन्दुस्त्यजाह्यकृतात्मभिः ॥ अरूपाचनिरालंबाज्ञानिनामपिमोहिनी ॥ २४ ॥ मातरिस्नेहसंबद्धंतथापुत्रेषुसंवृतम् ॥ नमेचित्तंवनेशांतिमगान्मुनि
वरोत्तम ॥ २५ ॥ दोलारूढंमनोजातंकदाचिद्धस्तिनापुरे ॥ पुनःसरस्वतीतीरेनचैकत्रव्यवस्थिताति ॥ २६ ॥ कदाचिच्चिंतयन्ज्ञानंमानसेप्रतिभातिवै ॥
केऽमीपुत्राःक्वमोहोऽयंनश्राद्धार्हामृतस्यमे ॥ २७ ॥ व्यभिचारोद्भवाःकिंमेसुखदाःस्युःसुताःकिल ॥ मायाबलवतीमोहंवितनोतिहिमानसे ॥ २८ ॥ जा
नन्मोहांधकूपेऽस्मिन्पतितोऽहंमृषामुने ॥ इत्यकुर्वरहस्तापंकदाचित्सुसमाहितः ॥ २९ ॥ राज्यंप्रापततःपांडुर्बलवान्भीष्मसंमतः ॥ तदाममममनोजातं
प्रसन्नंसुतकाणात् ॥ ३० ॥ कुंतीमाद्रीसुरूपेद्वेभार्येतस्यबभूवतुः ॥ शूरसेनसुताकुंतीमद्रराजसुतापरा ॥ ३१ ॥सशापंद्विजतःप्राप्यकामिनीद्वयसंयुतः॥पां
डुर्निर्वेदमापन्नस्त्यक्त्वाराज्यंवनंगतः ॥ ३२ ॥ तदामामाविशच्छोकःश्रुत्वापुत्रंवनेस्थितम् ॥ गतोहंतत्रयत्राऽसौभार्याभ्यांसहसंस्थितः॥३३॥ तमाश्वा
स्यवनेपांडुंपुनःप्राप्तोगजाह्वये ॥ धृतराष्ट्रंसमाभाष्यह्यगमंब्रह्मजातटे ॥ ३४ ॥

कदाचिन्मममानसेइत्यर्थः ॥ केऽमीति ॥ अमीपुत्राःकेमेमृतस्यश्राद्धार्हाअपिन ॥ श्राद्धकारिणोऽपिनभवंति तथासतितेष्वयंमोहःक्वनिरर्थकस्तेषुमोहइतिज्ञानमित्यर्थः ॥ २७ ॥ २८ ॥तथाचज्ञानि
नोऽपिमेमायाविमोहोनगच्छतिदुःखादिकंचजायतइतिदर्शितम् ॥ २९ यदापांडुर्नृपोराज्यंप्रापतदाममनःप्रसन्नंजातमित्यर्थः ॥ इयमपिमायैव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ सशापमिति ॥ स्त्रीसंभोगेकृतेस
तितवमरणंभविष्यतीत्येवंरूपम् ॥ ३२ ॥ तदामामितिइयमपिमायैवेति॥ ३३ ॥ [illegible]तटे ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ पतिनासहाऽग्निंप्रविष्टेत्यर्थः ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ परात्मभिः परदेहैः पीडितइयमपिमायेत्यर्थः ॥ भीष्मेणेति ॥ भीष्मेणविदुरेणधृतराष्ट्रेणतेपांडोः पुत्राः पालिताइति

क्षेत्रजान्पंचपुत्रान्ससमुत्पाद्यवनाश्रमे ॥ धर्मतोवायुतःशक्रादश्विभ्यांपंचपांडवान् ॥ ३५ ॥ युधिष्ठिरोभीमसेनस्तथैवार्ऽर्जुनइत्यपि ॥ कुंतीपुत्राःसमा
ख्याताधर्मानिलसुरेशजाः ॥ ३६ ॥ नकुलःसहदेवश्चमद्रराजसुतासुतौ ॥ कदाचित्तुरहोमाद्रींसमालिंग्यमहीपतिः ॥३७॥ मृतःशापात्तुमुनिभिःसंस्कृतो
हुतभुङ्मुखे ॥ माद्रीतत्रसतीभूत्वाप्रविष्टापतिनासह ॥ ३८ ॥ स्थितापुत्रयुताकुंतीज्वलितेजातवेदसि ॥ मुनयःसुतसंयुक्तांशूरसेनसुतांतदा ॥३९॥ दुः
खितांपतिहीनांतामानिन्युर्गजसाह्वये ॥ समर्पिताऽथभीष्मायविदुरायमहात्मने ॥ ४० ॥ श्रुत्वाऽहंसुखदुःखाभ्यांपीडितस्तुपरात्मभिः ॥ भीष्मेणपा
लिताःपुत्राःपांडोरितिविचिंत्यते ॥ ४१ ॥ विदुरेणतथाप्रीत्याधृतराष्ट्रेणधीमता ॥ दुर्योधनादयस्तस्यपुत्रायेक्रूरमानसाः ॥४२ ॥ एकत्रस्थितिमापन्नावि
रोधंचक्रुरद्भुतम् ॥ द्रोणाचार्यस्तुसंप्राप्तस्तत्रभीष्मेणमानितः ॥ ४३ ॥ अध्यापनायपुत्राणांपुरेतस्मिन्निवासितः॥कर्णःकुंत्यापरित्यक्तोजातमात्रःशिशुर्य
दा ॥ ४४ ॥ सूतेनपालितोनद्यांप्राप्तश्चाऽधिरथेनह ॥ दुर्योधनप्रियश्चाऽभूत्कर्णःशूरतमस्तथा ॥ ४५ ॥ परस्परंविरोधोभूद्भीमदुर्योधनादिषु ॥ धृतरा
ष्ट्रस्तुसंचिंत्यक्लेशंपुत्रेपुतेषुच ॥ ४६ ॥ निवासंकल्पयामासपांडवानांमहात्मनाम् ॥ विरोधशमनायैवनगरेवारणावते ॥४७ ॥ दुर्योधनेनतत्रैवद्रोहाज्जतु
गृहाणिवै ॥ कारितानिचदिव्यानिप्रेष्यमित्रंपुरोचनम् ॥ ४८ ॥ श्रुत्वाजतुगृहेदग्धान्पांडवान्पृथयायुतान् ॥ पौत्रभावान्मुनिश्रेष्ठमग्नोऽहंव्यसनार्णवे ॥
॥ ४९ ॥ शोकातुरोभृशंशून्येवनेपश्यन्नहर्निशम् ॥ दृष्टामयैकचक्रायांपांडवादुःखकर्शिताः ॥ ५० ॥ ततस्तुष्टमनाश्चाऽहंजातःपार्थान्विलोक्यच ॥ प्रे
रितास्तेमयातूर्णंद्रुपदस्यपुरंप्रति ॥ ५१ ॥ तेनतास्तत्रदुःखर्ताविप्रवेषधराःकृशाः ॥ मृगचर्मपरीधानाःसभायांसंस्थितास्तदा ॥५२॥ कृत्वापराक्रमंजि
ष्णुःसजित्वाद्रुपदात्मजाम् ॥ चक्रुर्विवाहंमानिन्याःपंचैवमातृवाक्यतः ॥ ५३ ॥ दृष्ट्वाविवाहंतेषांतुमुदितोऽहंभृशंतदा ॥ ततोनागाह्वयेप्राप्ताःपांचालीस
हितामुने ॥ ५४ ॥ निवासंखांडवप्रस्थंधृतराष्ट्रेणकल्पितम् ॥ पांडवानांद्विजश्रेष्ठवसुदेवसुतेनवै ॥ ५५ ॥ तर्पितःपावकस्तत्रविष्णुनासहजिष्णुना ॥ रा
जसूयःकृतोयज्ञस्तदाहंमुदितोभवम् ॥५६॥ दृष्ट्वाथविभवंतेषांतथामयकृतांसभाम् ॥ दुर्योधनोतिसंतप्तोदुरोदरमथाकरोत् ॥ ५७ ॥दुर्द्यूतवेदीशकुनिर
नक्षज्ञश्चधर्मजः ॥ हृतंराज्यंधनंसर्वंयाज्ञसेनीचक्लेशिता ॥५८॥ वनेद्वादशवर्षाणिपांडवास्तेविवासिताः॥पांचालीसहितास्तेनदुःखंमेजनितंभृशम्॥५९॥ ॥ ३७ ॥

विचिंत्यदुर्योधनादयस्तस्यधृतराष्ट्रस्यपुत्राविरोधंचक्रुरित्यन्वयः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ मग्नोऽहमिति ॥ इयमपिमायैवेत्यर्थः ॥ ४९ ॥ वनेपश्यन्नन्वे
षमाणइत्यर्थः ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥

जानन्धर्मसनातनमिति॥ ब्रह्मविद्यांतत्साधनंचसर्वंजानन्नित्यर्थः ॥ ६० ॥ ज्ञानिनोऽपिममकथमनेकेषुपूर्वोक्तेषुस्थलेषुमायामोहसुखदुःखादिकंचजातमित्यर्थः ॥ मोहादीनामनेकेषुदर्शनार्थमेवैतावत्प र्यंतंप्रसिद्धकथायाउपन्यासः ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ सप्ताधिकैश्चपंचाशत्पद्यैरथतुनारदः ॥ स्वमोहस्यैवमाहात्म्यंनिजगादेतिचो च्यते ॥ १ ॥ इतिमेइति ॥ इतिमेपूर्वोक्तवाक्यंश्रुत्वामांनारदआहेत्यन्वयः ॥१॥ संसारेऽस्मिन्निति ॥ अयंभावः ॥ ज्ञानिनोऽपिममकथंमायामोहदुःखादिकंजायतइतित्वयापृष्टंतत्रनाऽयंज्ञानमहिमाये नविक्षेपरूपसंसारोच्छेदोभवेत् ॥ किंतुमायायाःशक्तिद्वयमस्ति ॥ एकाऽऽवरणशक्तिरपराविक्षेपरूपा तत्रज्ञानेसत्यावरणरूपशक्तेर्नाशेऽपिविक्षेपशक्तिःप्रारब्धकर्मक्षयपर्यंतंतथैवतिष्ठति तयाचपूर्ववदेव

एवंनारदसंसारेसुखदुःखात्मकेभृशम् ॥ निमग्नोऽहंभ्रमेणैवजानन्धर्मसनातनम् ॥ ६० ॥ कोऽहंकस्यसुतास्तेऽमीकामाताकिंसुखंपुनः ॥ येनमेहृदयंमो हाद्भ्रमतीतिदिवानिशम् ॥ ६१ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिसंतोषोनाऽधिगच्छति ॥ दोलारूढंमनोमेऽत्रचंचलंनस्थिरंभवेत् ॥ ६२ ॥ सर्वज्ञोऽसिमुनिश्रेष्ठसं देहंमेनिवर्तय ॥ तथाकुरुयथाऽहंस्यांसुखितोविगतज्वरः ॥ ६३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ व्यासउवा च ॥ इतिमेवचनंश्रुत्वानारदःपरमार्थवित् ॥ मामाहचस्मितंकृत्वापृच्छंतंमोहकारणम् ॥ १ ॥ नारदउवाच ॥ पाराशर्यपुराणज्ञकिंपृच्छसिसुनिश्चयम्॥ संसारेऽस्मिन्विनामोहंकोऽपिनास्तिशरीरवान् ॥ २ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रःसनकःकपिलस्तथा ॥ माययावेष्टिताःसर्वेभ्रमंतिभववर्त्मनि ॥ ३ ॥ ज्ञानि नंमांजनोवेत्तिभ्रांतोऽहंसर्वलोकवत् ॥ शृणुमेपूर्ववृत्तांतंप्रब्रवीमिसुनिश्चितम् ॥ ४ ॥ दुःखंमयायथापूर्वमनुभूतंमहत्तरम् ॥ स्वकृतेनचमोहेनभार्यार्थेवा सवीसुत ॥ ५ ॥ एकदापर्वतश्चाऽहंदेवलोकान्महीतलम् ॥ प्राप्तौविलोकनार्थायभारतंखंडमुत्तमम् ॥ ६ ॥ भ्रमंतौसहितावुर्व्यांपश्यंतौतीर्थमंडलम् ॥ पावनानिचस्थानानिमुनीनामाश्रमाञ्छुभान् ॥ ७ ॥ शपथंदेवलोकात्तुकृत्वापूर्वंपरस्परम् ॥ चलितौसमयंचेमंसंमंत्र्यनिश्चयेनवै ॥ ८ ॥ चित्तवृत्तिस्तुव क्तव्यायादृशीयस्यजायते ॥ शुभावाऽप्यशुभावाऽपिनगोप्तव्याकदाचन ॥ ९ ॥ भोजनेच्छाधनेच्छाऽपिरतीच्छावाभवेदपि ॥ यादृशीयस्यचित्तेतुकथ नीयापरस्परम् ॥ १० ॥ इत्यावांसमयंकृत्वास्वर्गाद्भूलोकमागतौ ॥ एकचित्तौमुनीभूतौविचरंतौयथेच्छया ॥ ११ ॥

कदाचिन्मोहादिकंजायते ॥ तस्मात्कथंममविचारवतोऽपिमोहादिकमितिनाश्चर्यंकिंतुदेहवतःस्वभावएवाऽयमिति ॥२॥ नकेवलंजीवानामेवमोहादिकंजायतेइतिमंतव्यं किंत्वीश्वराणामपीत्याह ब्रह्मा विष्णुस्तथारुद्रइति ॥ तेषांमोहःप्रथमस्कंधमारभ्यबहुषुस्थलेषुपूर्वमुपपादितएव॥ माययावेष्टिताइतिवेष्टितत्वात् ज्ञानिनामपितेषांविक्षेपशक्तिर्वर्ततएव ॥अतएवतेभववर्त्मनिभ्रमंतिनीचमत्स्यादियोनि षु ॥ यतोदेवादीनामपीदृशीदशाततोमनुष्याणांकिंविचार्यमितिभावः ॥ ३ ॥ किंच हेव्यास मांजनोज्ञानिनंवेत्तितत्राऽहमपिज्ञानीसन्नपिसर्वलोकवत्पामरजनवद्भ्रांतएवकस्मादितिचेच्छृणु ममलोकाती तांदुर्दशामित्याह शृण्विति ॥ ४ ॥ ५ ॥ पर्वतश्चाऽहंपर्वतनामाममभागिनेयोमुनिरहंचेत्यर्थः ॥ ननुब्रह्मपुत्रस्यनारदस्यकथंपर्वतोभागिनेयइतिचेत्सप्तमस्कंधेदक्षान्नारदस्यद्वितियजन्मनोवक्ष्यमाण त्वेनद्वितीयजन्मस्थोऽयंभागिनेयइत्यभिप्रायेणाऽस्याउक्तेःसत्वात् ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ चित्तवृत्तिस्तुवक्तव्येति ॥ भूतलेनानाविधंवस्तुदृष्ट्वायस्ययादृशीजायेतचित्तवृत्तिःसातेनवक्तव्येत्यर्थः ॥ अयमेवोभाभ्यांसंकेतःकृतः ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥

एवंभ्रमंतौलोकेऽस्मिन्ग्रीष्मांतेसमुपागते ॥ संजयस्यपुरंरम्यंसंप्राप्तौनृपतेःपुनः ॥ १२ ॥ तेनसंपूजितौभक्त्याराज्ञासंमानितौभृशम् ॥ स्थितौतत्रगृहे
तस्यचातुर्मास्यंमहात्मनः ॥ १३ ॥ वार्षिकाश्चतुरोमासादुर्गमाःपथिसर्वदा ॥ तस्मादेकत्रविबुधैःस्थातव्यमितिनिश्चयः ॥१४॥ अष्टौमासांस्तुप्रवसेत्तस्
दाकार्यवशाद्विजः ॥ वर्षाकालेनगंतव्यंप्रवासेसुखमिच्छता ॥ १५ ॥ इतिसंचिंत्यमनसासंजयस्यगृहेतदा ॥ संस्थितौमानितौराज्ञाकृतातिथ्यौमहात्मना
॥ १६ ॥ दमयंतीतिविख्यातातस्यपुत्रीमहीपतेः ॥ आज्ञप्तापरिचर्यार्थंसुदतीसुंदरीभृशम् ॥ १७ ॥ विवेकज्ञाविशालाक्षीराजपुत्रीकृतोद्यमा ॥ सेवनंस
वेकालेचव्यदधादुभयोरपि ॥ १८ ॥ स्नानार्थमुदकंकालेभोजनंमृष्टमायतम् ॥ मुखवासंतथाचाऽन्यंयदिष्टंतद्ददातिसा ॥ १९ ॥ मनोभिलषितान्कामानु
भयोरपिकन्यका ॥ व्यजनासनशय्यादीन्वांछितानप्यकल्पयत् ॥ २० ॥ एवंसंसेव्यमानौतुस्थितौराज्ञोगृहेकिल ॥ वेदाध्ययनसंशीलावावांवेदव्रतेर
तौ ॥ २१ ॥ अहंवीणांकरेकृत्वासाधयित्वास्वरोत्तमम् ॥ गायत्रंसामसुस्वादमगांकर्णरसायनम् ॥ २२ ॥ राजपुत्रीतुतच्छ्रुत्वासामगानंमनोहरम् ॥ बभू
वमयिरागाढ्याप्रीतियुक्ताविशारदा ॥ २३ ॥ दिनेदिनेनुरागोऽस्यामयिवृद्धिंगतःपरः ॥ ममाऽपिप्रीतियुक्तायांमनोजातंस्पृहापरम् ॥ २४ ॥ ममतस्यच
साकन्याभोजनादिषुकर्हिचित् ॥ अकरोदंतरंकिंचित्सेवाभेदंरसान्विता ॥ २५ ॥ स्नानायोष्णजलंमह्यंपर्वतायचशीतलम् ॥ दधिमह्यंतथातक्रंपर्वताया
ऽप्यकल्पयत् ॥ २६ ॥ शयनास्तरणंशुभ्रंमदर्थेपर्यंकल्पयत् ॥ प्रीत्यापरमयायद्वत्पर्वतायनतादृशम् ॥ २७ ॥ विलोकयतिमांप्रेम्णासुंदरीनचपर्वतम्॥
ततोऽस्यास्तादृशंदृष्ट्वापर्वतःप्रेमकारणम् ॥ २८ ॥ मनसाचिंतयामासाकिमेतादितिविस्मितः ॥ पप्रच्छमांरहःसम्यग्ब्रूहिनारदसर्वथा ॥ २९ ॥ राजपुत्री
त्वयिप्रेमकरोतिमुदिताभृशम् ॥ ददातिभक्षभोज्यानिस्नेहयुक्तासमंततः ॥ ३० ॥ नतथामयिभेदोऽत्रसंदेहंजनयत्यसौ ॥ मन्यतेत्वांपतिंकर्तुंसर्वथासंजया
त्मजा ॥ ३१ ॥ तवाऽपितादृशंभावंजानामिलक्षणैरहम् ॥ नेत्रवक्त्रविकारैश्चज्ञायतेप्रीतिकारणम् ॥ ३२ ॥ सत्यंवदनतेमिथ्यावक्तव्यंवचनंमुने॥स्वर्गतः
समयंकृत्वाचलितौसंस्मराऽधुना ॥ ३३ ॥ नारदउवाच ॥ पृष्टोऽहंपर्वतेनेदंकारणंतुहठाद्यदा ॥ तदाऽहंह्रीसमाक्रांतःसंजातश्चाऽब्रुवंपुनः ॥ ३४ ॥ पर्व
तैषाविशालाक्षीपतिंमांकर्तुमुद्यता ॥ ममाऽपिमानसोभावोवर्ततेऽस्यांविशेषतः ॥ ३५ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंसत्यंपर्वतःकोपसंयुतः ॥ मामुवाचमुनिर्वाक्यंधि
ग्धिगितिपुनःपुनः ॥ ३६ ॥ प्रथमंशपथान्कृत्वावंचितोऽहंत्वयायतः ॥ भववानरवक्त्रस्त्वंशापान्ममममित्रध्रुक् ॥ ३७ ॥ इतिशप्तस्तुतेनाऽहंकुपितेनम
हात्मना ॥ सहसाह्यभवंक्रूरःशाखामृगमुखस्तदा ॥ ३८ ॥

॥१२॥१३॥१४॥१५॥१६॥१७॥१८॥१९॥२०॥२१॥२२॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ शाखामृगोमर्कटः ॥३८॥

॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥५५॥५६॥तिमिंगिलविवर्जितेसुखविघातकपदार्थरहितेनादसिंधावित्यर्थः

मयाऽपिनकृतातस्मिन्क्षमातुभगिनीसुते ॥ सोऽपिशप्तोऽतिकोपाद्वैमास्वर्गेतेगतिःकिल ॥ ३९ ॥ स्वल्पेऽपराधेयस्मान्मांशप्तवानसिपर्वत ॥ तस्मात्तवा
पिमंदात्मन्मृत्युलोकेस्थितिःकिल ॥ ४० ॥ पर्वतस्तुगतस्तस्मान्नगराद्विमनाभृशम् ॥ अहंवानरवक्त्रस्तुसंजातस्तत्क्षणादपि ॥४१॥ दृष्ट्वामांवानरंक्रूरं
राजपुत्रीविलक्षणा ॥ विमनाऽतीवसंजातावीणाश्रवणलालसा ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ ततःकिमभवद्ब्रह्मन्कथंशापान्निवर्तितः ॥ मानुषास्यःपुनर्जातो
भवान्ब्रूहियथाविधि ॥ ४३ ॥ पर्वतःक्वगतोभूयःसंगमोयुवयोरभूत् ॥ कदाकुत्रकथंसर्वंविस्तरेणवदस्वह ॥ ४४ ॥ नारदउवाच ॥ किंब्रवीमिमहाभागमा
यायाश्चरितंमहत् ॥ दुःखितोऽहंभृशंतत्रपर्वतेरुषितेगते ॥ ४५ ॥ पुनःसेवापरात्यर्थंराजपुत्रीममाऽभवत् ॥ गतेऽथपर्वतेकामंस्थितस्तत्रैवसद्मनि ॥४६॥
अहंदुःखान्वितोदीनस्तथावानरवन्मुखः ॥ विशेषेणतुचिंतार्तःकिंमेस्यादितिचिंतयन् ॥ ४७ ॥ संजयोऽथसुतांदृष्ट्वाकिंचित्प्रकटयौवनाम् ॥ विवाहार्थंरा
जसुतामपृच्छत्सचिवंतदा ॥ ४८ ॥ विवाहकालःसंप्राप्तःसुतायाममसांप्रतम् ॥ योग्यंवरंममब्रूहिराजपुत्रंसुसंमतम् ॥ ४९॥ रूपौदार्यगुणैर्युक्तंशूरंसुकुल
संभवम् ॥ विवाहंविधिवत्पुत्र्याःकरोमिकिलसांप्रतम् ॥ ५० ॥ प्रधानस्त्वब्रवीद्राजन्राजपुत्राह्यनेकशः ॥ वर्ततेभुविपुत्र्यास्तेयोग्याःसर्वगुणान्विताः ॥
॥ ५१ ॥ यस्मिन्रुचिस्तेराजेंद्रतमाहूयनृपात्मजम् ॥ देहिकन्यांधनंभूरिहस्त्यश्वरथसंयुतम् ॥ ५२ ॥ नारदउवाच ॥ पितुश्चिकीर्षितंज्ञात्वादमयंतीतदा
नृपम् ॥ धात्र्यामुखेनवाक्यज्ञातमुवाचरहःस्थितम् ॥ ५३ ॥ धात्र्युवाच ॥ दमयंतीमहाराजपुत्रीतेमामथाऽब्रवीत् ॥ पितरंब्रूहिधात्रेयिवचनान्मेसुखा
न्वितम् ॥ ५४ ॥ मयावृतोऽथमेधावीनारदोमहतीयुतः ॥ नादमोहितयाकामंनाऽन्यःकोऽपिप्रियोमम ॥ ५५ ॥ कुरुमेवांछितंतातविवाहंमुनिनासह ॥
नाऽन्यंवरिष्येधर्मज्ञनारदंतुपतिंविना ॥ ५६ ॥ मग्नाऽहंनादसिंधौवैनक्रहीनेरसात्मके ॥ अक्षारेसुखसंपूर्णेतिमिंगिलविवर्जिते ॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभाग
वतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ तत्पुत्र्यावचनंश्रुत्वाराजाधात्रीमुखात्ततः ॥ भार्यांप्रोवाचकैकेयींसमीपस्थां
सुलोचनाम् ॥ १ ॥ राजोवाच ॥ यदुक्तंवचनंकांतेधात्र्यातत्तुत्वयाश्रुतम् ॥ वृतोऽयंनारदःकामंमुनिर्वानरवक्त्रभाक् ॥ २ ॥ किमिदंचिंतितंपुत्र्याबुद्धिही
नंविचेष्टितम् ॥ कथमस्मैमयादेयाकन्याहरिमुखायसा ॥ ३ ॥ क्वाऽसौभिक्षुःकुरूपःक्वदमयंतीममाऽऽत्मजा ॥ विपरीतमिदंकार्यंनविधेयंकदाचन॥ ४ ॥

॥ ५७ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ षट्पंचाशत्पद्यवर्यैर्विवाहोनारदस्यह ॥ प्रोच्यतेयत्रमोहस्यमहिमाऽतीववर्ण्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायेदमयंतीस्वाभिप्रायंधात्र्यैप्रो
वाचेत्युक्तंतदुत्तरंजातंवृत्तमाह तत्पुत्र्यावचनमिति ॥ १ ॥ २ ॥ बुद्धिहीनंयथास्यात्तथाविचेष्टितमित्यर्थः ॥ ३ ॥ ४ ॥

हेसुकेशांतेशास्त्रवृद्धानुसारयायुक्त्यामुनिरतांमुग्धांनिवारयेत्यन्वयः ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥ ९ ॥ बुबूलवृक्षःकंटकवृक्षः॥ १० ॥दासेरकायदास्याःपुत्रोदासेरः॥क्षुद्राभ्योवेतिपक्षेढ्रक्ष्लएवदासेरकः ॥

तामेकांतेसुकेशांतेनिवारयहठात्सुताम् ॥ युक्त्यामुनिरतांमुग्धांशास्त्रवृद्धानुसारया ॥ ५ ॥ इतिभर्तृवचःश्रुत्वाजननीतामथाऽब्रवीत् ॥ क्वतेरूपंमुनिः क्वाऽसौवानरास्योऽधनःपुनः ॥ ६ ॥ कथंमोहमवाप्ताऽसिभिक्षुकेचतुरापुनः ॥ लताकोमलदेहात्वंभस्मरूक्षतनुस्त्वयम् ॥ ७ ॥ वार्तावानरवक्त्रेणकथंयुक्ताऽतवाऽघने ॥ काप्रीतिःकुत्सितेपुंसिभविष्यतिशुचिस्मिते ॥८॥ वरस्तेराजपुत्रोऽस्तुमाकुरुत्वंवृथाहठम् ॥ पितातेदुःखमाप्नोतिश्रुत्वाधात्रीमुखाद्वचः॥ ॥ ९ ॥ लग्नांबुबूलवृक्षेणकोमलांमालतीलताम् ॥ दृष्ट्वाकस्यमनःखेदंचतुरस्यनगच्छति ॥ १० ॥ दासेरकायतांबूलीदलानिकोमलानिकः ॥ ददातिभक्षणार्थायमूर्खोऽपिधरणीतले ॥ ११ ॥ वीक्ष्यत्वांकरसंलग्नांनारदस्यसमीपतः ॥ विवाहेवर्तमानेतुकस्यचेतोनदह्यति ॥ १२ ॥ कुमुखेनसमंवार्तानरुचिंजनयत्यतः ॥ आमरणात्तुकथंकालःक्षपितव्यस्त्वयाऽमुना ॥ १३ ॥ नारदउवाच ॥ इतिमातुर्वचःश्रुत्वादमयंतीभृशातुरा ॥ मातरंप्राहतन्वंगीमयिसाकूतनिश्चया ॥ १४ ॥ किंमुखेनचरूपेणमूर्खस्यचधनेनकिम् ॥ किंराज्येनाऽविदग्धस्यरसमार्गाविदोऽस्यच ॥ १५ ॥ हरिण्योऽपिवनेधन्यायानादेनविमोहिताः ॥ गातुःप्राणान्प्रयच्छंतिधिङ्मूर्खान्मानुषान्भुवि ॥ १६ ॥ नारदोवेत्तियांविद्यांमातःसप्तस्वरात्मिकाम् ॥ तृतीयःकोऽपिनोवेदशिवादन्यःपुमान्किल ॥ १७ ॥ मूर्खेणसहसंवासोमरणंतत्क्षणेक्षणे ॥ रूपवान्धनवांस्त्याज्योगुणहीनोनरःसदा ॥ १८ ॥ धिङ्मैत्रीमूर्खभूपालेवृथागर्वसमन्विते॥गुणज्ञेभिक्षुकेश्रेष्ठावचनात्सुखदायिनी ॥ १९ ॥ स्वरज्ञोग्रामवित्कामंमूर्छनाज्ञानभेदभाक् ॥ दुर्लभःपुरुषश्चाष्टरसज्ञोदुर्बलोऽपिवै ॥ २० ॥ यथानयतिकैलासंगंगांचैवसरस्वती ॥ तथानयतिकैलासंस्वरज्ञानविशारदः ॥ २१ ॥ स्वरमानंतुयोवेदसदेवोमानुषोपिसन् ॥ सप्तभेदंनयोवेदसपशुःसुरराडपि ॥२२॥ मूर्छनातानमार्गंतुश्रुत्वामोदंनयातियः ॥ सपशुःसर्वथाज्ञेयोहरिणाःपशवोनहि ॥ २३ ॥ वरंविषधरःसर्पःश्रुत्वानादंमनोहरम् ॥ अश्रोत्रोऽपिमुदंयातिधिक्सकर्णांश्चमानवान्॥२४॥बालोऽपिसुस्वरंगेयंश्रुत्वामुदितमानसः॥जायतेकिंतुतेवृद्धानजानंतिधिगस्तुतान्॥२५॥पितामेकिंनजानातिनारदस्यगुणान्बहून् ॥ द्वितीयःसामगोनास्तित्रिपुलोकेषुतत्समः॥२६॥तस्मादसौमयानूनंवृतःपूर्वसमागमात्॥पश्चाच्छापवशाज्जातोवानरास्योगुणाकरः॥२७॥किन्नरानंप्रियाःकस्यभवंतितुरगाननाः॥गानविद्यासमायुक्ताःकिंमुखेनवरेणह॥२८॥पितरंब्रूहिमेमातर्वृतोऽयंमुनिसत्तमः॥तस्मात्त्वमाग्रहंत्यक्त्वादेहितस्मैचमांमुदा २९॥

उष्ट्रीवा ॥ ११ ॥ १२ ॥ अमुनानारदेन ॥ १३ ॥ १४ ॥ अस्यरसमार्गाविदोविदग्धस्यमूर्खस्यमुखेनरूपेणधनेनचकिंफलमित्यर्थः॥ १५॥ १६॥ १७॥ १८॥ १९॥ २०॥ २१॥सप्तभेदंषड्जादिसप्तभेदसहितंगानमित्यर्थः ॥ २२ ॥ हरिणाःपशवोनहि तेषांगानलुब्धत्वस्यसत्त्वात् ॥ २३ ॥ सकर्णांश्चेति ॥ यतोमुदंनयांतीतिशेषः ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ वानरास्योऽहंतत्रैवस्थितइत्यर्थः ॥ ३३ ॥ यतोवानराननस्ततोदुःखसंतप्तइत्यर्थः ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ अस्यभाषितंशापोद्धाररूपंश्रुत्वा चित्तंप्रवणंकृत्वाअनुग्रहःकृतइत्यन्वयः ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमिति ॥ ज्ञानिनोऽपिममममायामोहेसुखदुःखादिकंविक्षेपरूपमस्त्येवेत्येतदाख्यातंकथितामि

॥ नारदउवाच ॥ इतिपुत्र्यावचःश्रुत्वाराज्ञीराज्ञेन्यवेदयत् ॥ आग्रहंसुंदरीज्ञात्वासुतायानारदेमुने ॥ ३० ॥ विवाहंकुरुराजेंद्रदमयंत्याःशुभेदिने ॥ मुनिनासचसर्वज्ञोवृतोऽसौमनसाऽनया ॥ ३१ ॥ नारदउवाच ॥ इतिसंचोदितोराज्ञ्यासंजयःपृथिवीपतिः ॥ चकारविधिवत्सर्वंविधिंवैवाहिकंततः ॥ ३२॥ एवंदारग्रहंकृत्वावानरास्यःपरंतप ॥ स्थितस्तत्रैवमनसादह्यमानेनचान्वहम् ॥ ३३॥ यदागच्छद्राजसुतासेवार्थंममसन्निधौ ॥ अभवंदुःखसंतप्तस्तदाऽहंवाननः ॥ ३४ ॥ दमयंतीतुमांवीक्ष्यप्रफुल्लवदनांबुजा ॥ शोकंवानरवक्त्वान्नचकारकदानच॥३५॥एवंगच्छतिकालेतुसहसापर्वतोमुनिः ॥ कुर्वंस्तीर्थान्यनेकानिद्रष्टुंमांसमुपागतः ॥३६॥मयाऽतिमानितःप्रेम्णापूजितश्चयथाविधि ॥आसीनआसनेदिव्येवीक्ष्यमांदुःखितोह्यभूत् ॥ ३७॥ कृतदारंवानरास्यंदीनंचिंतातुरंभृशम् ॥ दयावान्मामुवाचेदंपर्वतोमातुलंकृशम् ॥ ३८ ॥ मयानारदकोपात्त्वंशप्तोऽसिमुनिसत्तम ॥ निष्कृतंतस्यशापस्यकरोम्यद्यानिशामय ॥ ३९ ॥ भवत्वंचारुवदनोममपुण्येननारद ॥ दृष्ट्वाराजसुतांचित्तेकृपाजाताममाऽधुना ॥४०॥ नारदउवाच ॥ मयाऽपिप्रवणंचित्तंकृत्वाश्रुत्वाऽस्यभाषितम् ॥ अनुग्रहःकृतःसद्यस्तस्यशापस्यतत्क्षणात् ॥४१॥ भागिनेयतवाप्यस्तुगमनंसुरसद्मनि ॥ शापस्याऽनुग्रहःकामंकृतोऽयंपर्वताऽधुना ॥४२॥नारदउवाच ॥ जातोऽहंचारुवदनोवचनात्तस्यपश्यतः॥राजपुत्रीतुसंतुष्टामातरंप्राहसत्वरम् ॥ ४३ ॥ मातस्तेसुमुखोजातोजामाताचमहाद्युतिः॥ वचनात्पर्वतस्याऽद्यमुक्तशापोमुनेरभूत् ॥ ४४॥ तच्छ्रुत्वावचनंराज्याकथितंतत्तुराजनि ॥ ययौद्रष्टुंमुनिंतत्रसंजयःप्रीतिमांस्तदा ॥४५॥ धनंसमर्पितंराज्ञासंतुष्टेनतदामहत् ॥ मह्यंचभागिनेयायपारिबर्हमहात्मना ॥ ४६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंवर्तनंयत्पुरातनम् ॥ मायायाबलमाहात्म्यंह्यनुभूतंयथामया ॥ ४७ ॥ संसारेऽस्मिन्महाभागमायागुणकृतेऽनृते ॥ तनुभृत्तुसुखीनास्तिनभूतोनभविष्यति ॥ ४८ ॥ कामक्रोधौतथालोभोमत्सरोममतातथा ॥ अहंकारोमदःकेनजिताःसर्वेमहाबलाः ॥ ४९ ॥ सत्त्वंरजस्तमश्चैवगुणास्त्रयइमेकिल ॥ कारणंप्राणिनांदेहसंभवेसर्वथामुने ॥५०॥ कस्मिंश्चित्समयेव्यासवनेऽहंविष्णुनासह ॥ गच्छन्हास्यविनोदेनस्त्रीभावंगमितःक्षणात् ॥ ५१ ॥

त्यर्थः ॥ ४७ ॥ यावत्कालपर्यंतंगुणत्रयजन्योदेहस्तिष्ठतितावत्कालपर्यंतंमायामोहसुखदुःखादिकंविक्षेपजातंसर्वस्याऽपिभविष्यत्येव नतत्रप्रतीकारोस्तीत्याह संसारेऽस्मिन्निति ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ सर्वथामुनेइति ॥ तथाचगुणत्रयवैषम्यंनियमेनभविष्यत्येव ततश्चमोहादिकंभविष्यत्येवेति॥५०॥ एवंमायामोहादिकंप्रदर्शयितुमेकांकथामुपपाद्यद्वितीयामुपपादयति कस्मिंश्चित्समयइति॥५१॥

अर्धाधिकैश्चतुःपंचाशत्पद्यैर्नारदःपुनः॥स्वकथांवदतिप्राज्ञइत्येतत्सम्यगी
॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥२७॥ ॥ छ ॥ ॥ तदेवविशदयति मायामोहितमिति ॥ २॥ ३॥गायत्रंसामेत्यन्वयः॥४॥
र्यते ॥ १ ॥ पूर्वाध्यायांतेराजप्रश्नकथनोत्तरंजातंवृत्तमाह निशामयेति ॥ मुनिभिरपिमायाबलंसुदुर्ज्ञेयमित्यन्वयः ॥ १ ॥

संशयोऽयंमहान्साधोश्रुत्वातेवचनंकिल ॥ क
राजपत्नीत्वमापन्नोमायाबलविमोहितः ॥ पुत्राःप्रसूतावहवोगेहेतस्यनृपस्यह ॥ ५२ ॥ व्यासउवाच ॥
थंनारीत्वमापन्नस्त्वंमुनेज्ञानवान्भृशम् ॥ ५३ ॥ कथंचपुरुषोजातोब्रूहिसर्वमशेषतः ॥ कथंपुत्रास्त्वयाजाताःकस्यराज्ञोगृहेंजसा ॥ ५४ ॥ एतदाख्या
हिचरितंमायायामहदद्भुतम् ॥ मोहितंचययासर्वमिदंस्थावरजंगमम् ॥५५॥ नतृप्तिमधिगच्छामिशृण्वंस्तवकथामृतम् ॥ सर्वग्रंथार्थतत्त्वंचसर्वसंशयना
शनम् ॥ ५६ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ निशामयमुनिश्रेष्ठगदतोममसत्कथाम् ॥
मायाबलंसुदुर्ज्ञेयंमुनिभिर्योगवित्तमैः ॥ १ ॥ माययामोहितंसर्वंजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ब्रह्मादिस्तंवपर्यंतमजयादुर्विभाव्यया ॥ २ ॥ कदाचित्सत्यलो
काद्वैश्वेतद्वीपेमनोहरे ॥ गतोऽहंदर्शनाकांक्षीहरेरद्भुतकर्मणः ॥ ३ ॥ वादयन्महतींवीणांस्वरतानविभूषिताम् ॥ गायत्रंगायमानस्तुसामसप्तस्वरान्वितम्
॥ ४ ॥ दृष्टोमयादेवदेवश्चक्रपाणिर्गदाधरः ॥ कौस्तुभोद्भासितोरस्कोमेघश्यामश्चतुर्भुजः ॥ ५ ॥ पीतांबरपरीधानोमुकुटांगदराजितः ॥ लक्ष्म्यासहवि
लासिन्याक्रीडमानोमुदायुतः ॥ ६ ॥ वीक्ष्यमांकमलादेवीगतांतर्धानमंतिकात् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नासर्वभूषणभूषिता ॥ ७ ॥ नारीणांप्रवराकांतारूपयौ
वनगर्विता ॥ सुप्रियावासुदेवस्यवरचामीकरप्रभा ॥ ८ ॥ अंतर्गृहंगतांदृष्ट्वासिंधुजांव्यंजनान्विताम् ॥ मयापृष्टोदेवदेवोवनमालीजगत्प्रभुः ॥ ९ ॥ भगव
न्देवदेवेशपद्मनाभमुरारिहन् ॥ कथंचमागतांदृष्ट्वामामागच्छंतमंतिकात् ॥ १० ॥ नाऽहंविटोनवाधूर्तोतापसोऽहंजगद्गुरो ॥ जितेंद्रियोजितक्रोधोजितमा
योजनार्दन ॥ ११ ॥ नारदउवाच ॥ निशम्यवचनंकिंचिद्भवेयुक्तंजनार्दनः ॥ उवाचमांस्मितंकृत्वावीणावन्मधुरांगिरम् ॥ १२ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नारदैवं
विधानीतिर्नस्थातव्यंकदाचन ॥ पतिंविनाऽन्यसान्निध्येकस्यचिद्योषयाक्वचित् ॥ १३ ॥ मायासुदुर्जयाविद्भन्योगिभिर्जितमारुतैः ॥ सांख्यवद्भिर्निराहा
रैस्तापसैश्चजितेंद्रियैः ॥ १४ ॥ देवैश्चमुनिशार्दूलयत्त्वयोक्तंवचोऽधुना ॥ जितमायोऽस्मिगीतज्ञनैवंवाच्यंकदाचन ॥ १५ ॥ नाऽहंशिवोनवाब्रह्माजेतुंतां
प्रभवोऽप्यजाम् ॥ मुनयःसनकाद्याश्चकस्त्वंकेऽन्येक्षमाजये ॥ १६ ॥

॥ ५ ॥ ६ ॥ अंतर्धानंगताअदृश्यतांगतांतर्गृहेगतेत्यर्थः॥ ७ ॥ ८ ॥ व्यंजनान्वितांवस्त्रांतव्यंजितस्त
नीमित्यर्थः ॥९॥ मांदृष्ट्वामालक्ष्मीःकथंगताकिमर्थंगतेत्यर्थः ॥१०॥११॥१२॥१३॥देवैश्चदुर्ज्ञेयेत्यन्वयः ॥ एवंसतियत्त्वयोक्तमहंजितमायोऽस्मीतितदेवंवाक्यंत्वयाकदाऽपिनवक्तव्यमित्याह यत्त्व
योक्तमिति॥१४॥१५॥यतःशिवादयोऽपितामजांमायांजेतुंनसमर्थास्तस्मादित्याह नाऽहंशिवइति॥ कस्त्वमिति ॥ यतएवंतस्मात्कस्त्वंपामरस्तस्याजयेक्षमस्तथान्येवाकेक्षमानकेऽपीत्यर्थः ॥ १६ ॥

देहंधारयन्मायांजयतीतिकथंसंभवेत्॥मायाजयेदेहस्याऽप्यसंभवःस्यात्कारणाभावेकार्यस्यानास्थितेरित्याह देवदेहमिति ॥१७॥ ननुमायाजितैवज्ञानिभिरावरणाभावात्केवलंविक्षेपशक्तिरेवावशिष्टास्ती
तिचेत्सैवविक्षेपशक्तिर्मायातयाबद्धत्वंतदधीनमोहसुखदुःखादिमत्त्वंचसंभवत्येवेत्याह त्रियुतस्तामिति॥त्रियुतोगुणत्रययुतइत्यर्थः॥कथंजेतुंशक्तइत्यन्वयः॥विक्षेपशक्तिस्तुस्थास्यत्येवेतिभावः ॥१८॥ न

देवदेहंनृदेहंवातिर्यग्देहमथाऽपिवा ॥ बिभृयाद्यःशरीरंचसकथंतांजयेदजाम् ॥ १७ ॥ त्रियुतस्तांकथंमायांजेतुंशक्तःपुमान्भवेत् ॥ वेदविद्योगविद्वाऽपि
सर्वज्ञोविजितेंद्रियः ॥ १८ ॥ कालोऽपितस्यारूपंहिरूपहीनःस्वरूपकृत् ॥ तद्वशेवर्ततेदेहीविद्वान्मूर्खोऽथमध्यमः ॥ १९ ॥ कालःकरोतिधर्मज्ञंकदाचि
द्विकलंपुनः ॥ स्वभावात्कर्मतोवाऽपिदुर्ज्ञेयंतस्यचेष्टितम् ॥ २० ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्त्वाविरतोविष्णुरहंविस्मयमानसः ॥ तमब्रुवंजगन्नाथंवासुदेवंस
नातनम् ॥ २१ ॥ रमापतेकथंरूपामायासाकीदृशीपुनः ॥कियद्बलाक्वसंस्थानाकस्याधारावदस्वमे॥२२॥द्रष्टुकामोऽस्मितांमायांदर्शयाऽऽशुमहीधर ॥
ज्ञातुमिच्छामितांसम्यक्प्रसादंकुरुमापते ॥ २३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ त्रिगुणासाऽखिलाधारासर्वज्ञासर्वसंमता ॥ अजेयानेकरूपाचसर्वव्याप्यस्थिताजग
त् ॥ २४ ॥ दिदृक्षायदितेचित्तेनारदारोहणंकुरु ॥ गरुडेमत्समेतोऽद्यगच्छावोऽन्यत्रसांप्रतम् ॥२५॥ दर्शयिष्यामितेमायांदुर्जयामजितात्मभिः ॥ दृष्ट्वा
तांब्रह्मपुत्रत्वंमाविषादेमनःकृथाः ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वादेवदेवोमांसस्मारविनतासुतम्॥स्मृतमात्रस्तुगरुडस्तदागाद्धरिसन्निधौ ॥२७॥ आगतंगरुडंवीक्ष्य
आरुरोहजनार्दनः ॥ समारोप्यचमांपृष्ठेगमनायकृतादरः ॥ २८ ॥ चलितोविनतापुत्रोवैकुंठाद्वायुवेगवान्॥ प्रेरितोयत्रकृष्णेनगंतुकामेनकाननम्॥२९॥
महावनानिदिव्यानिसरांसिसरितस्तथा ॥ पुरग्रामाकरादींश्चखेटखर्वटगोव्रजान् ॥ ३० ॥ मुनीनामाश्रमान्रम्यान्वापीश्चसुमनोहराः ॥ पल्वलानि
विशालानिह्रदान्पंकजभूषितान् ॥ ३१ ॥ मृगाणांचवराहणांवृंदान्यप्यवलोक्यच ॥ गतावावांकान्यकुब्जसमीपंगरुडासनौ ॥ ३२ ॥ तत्ररम्यंसरोदिव्यं
दृष्टंपंकजमंडितम् ॥ हंसकारंडवाकीर्णंचक्रवाकोपशोभितम्॥३३॥ नानावर्णैःप्रफुल्लैश्चपंकजैरुपरंजितम्॥ शुचिमिष्टजलंभृंगयूथनादविराजितम्॥३४॥
मामाहभगवान्वीक्ष्यतडागंपरमाद्भुतम् ॥ स्पर्धकंचोदधेःक्षीरंमिष्टंवारिविशेषतः ॥ ३५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पश्यनारदगंभीरसरःसारसनादितम् ॥ स
र्वत्रपंकजैश्छन्नंस्वच्छनीरप्रपूरितम् ॥ ३६ ॥ अत्रस्नात्वागमिष्यावःकान्यकुब्जंपुरोत्तमम् ॥ इत्युक्त्वागरुडादाशुमासुत्तार्यव्यतारयत् ॥ ३७ ॥

नुजगतोमायाधीनत्वेकालाधीनत्वंकथंलोकैरुच्यतइतिचेत्कालोऽपिमायायाएवरूपमित्यभिप्रायेणेत्याह कालोपितस्यारूपंहीति॥आत्मातिरिक्तस्यमायामयत्वादित्यर्थः ॥१९॥२०॥२१॥२२॥प्रसादं
कुर्विति॥मायावैभवंवदेत्यर्थः॥२३॥तत्रकथंरूपेत्यस्योत्तरंत्रिगुणासेति ॥ कस्याधारेत्यस्योत्तरमखिलाधारेति ॥ कियद्बलेत्यस्योत्तरमजेयेति ॥ सर्वतोबलवतीत्यर्थः॥कीदृशीत्यस्योत्तरंसर्वज्ञेति ॥ क्वसं
स्थानेत्यस्योत्तरंसर्वव्याप्यसंस्थितेति॥प्रश्नवाक्येषुप्सुपेतिसमासः॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८॥२९॥३०॥३१॥३२॥३३॥३४॥उदधेःस्पर्धकंस्पर्धाकरम्॥३५॥३६॥व्यतारयत्गमितवान् ॥३७॥

॥३८॥३९॥४०॥४१॥४२॥४३॥४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ छ ॥

मामुवाचमुनेस्नानंकुरु
विहस्यभगवांस्तत्रजग्राहममतर्जनीम् ॥ स्तुवन्सरोवरंभूयस्तीरेमामनयत्प्रभुः ॥ ३८ ॥ विश्रम्यतटभागेतुस्निग्धच्छायेमनोहरे ॥ मामुवाचमुनेस्नानंकुरु
त्वंविमलेजले ॥ ३९ ॥ पश्चादहंकरिष्यामितडागेऽस्मिन्सुपावने ॥ साधूनामिवचेतांसिजलानिनिर्मलानिच ॥ ४० ॥ सुरभीणिपरागैस्तुपंकजानांविशेष
तः ॥ इत्युक्तोऽहंभगवतामुक्त्वावीणांमृगाजिनम् ॥ ४१ ॥ स्नानायकृतधीस्तीरेगतःप्रेमसमन्वितः ॥ पादौप्रक्षाल्यहस्तौचशिखांबध्वाकुशग्रहम्॥ ४२॥
कृत्वाचम्यशुचिस्तोयेस्नातवानस्मितज्जले ॥ यदातस्मिन्जलेरम्येस्नातोऽहंपश्यतोहरेः ॥ ४३ ॥ विहायपौरुषंरूपंप्राप्तःस्त्रीत्वमनुत्तमम्॥ हरिर्गृहीत्वावी
णांमेतथाकृष्णाजिनंशुभम् ॥ ४४ ॥ आरुह्यगगनंतूर्णजगामस्वगृहंक्षणात् ॥ ततोऽहंस्त्रीत्वमापन्नश्चारुभूषणभूषितः ॥ ४५ ॥ तत्क्षणान्मनसाजातापूर्व
देहस्यविस्मृतिः ॥ विस्मृतोसौजगन्नाथोमहतीविस्मृतापुनः ॥ ४६ ॥ संप्राप्यमोहिनीरूपंतडागान्निर्गतोवहिः ॥ अपश्यंनलिनीजुष्टंसरस्तद्विमलोदकम्
॥ ४७ ॥ किमेतदितिमनसाऽकरवंविस्मयंमुहुः ॥ एवंचिंतयमानस्यनारीरूपधरस्यमे ॥ ४८ ॥ सहसादृक्पथंप्राप्तस्तत्रतालध्वजोनृपः ॥ गजाश्वरथवृंदै
श्चसंवृतोरथसंस्थितः ॥ ४९ ॥ युवाभूषणसंवीतोदेहवानिवमन्मथः ॥ वीक्ष्यमांभूपतिस्तत्रदिव्यभूषणभूषिताम् ॥ ५० ॥ राकाचंद्रमुखींयोषांविस्मयंप
रमंगतः ॥ पप्रच्छकाऽसिकल्याणिकस्यपुत्रीसुरस्यवा ॥ ५१ ॥ मानुषस्यचवाकांतेगंधर्वस्योरगस्यच ॥ एकाकिनीकथंबालारूपयौवनभूषिता ॥५२॥
विवाहिताऽथकन्यावासत्यंवदसुलोचने ॥ किंपश्यसिसुकेशांतेतडागेऽस्मिन्सुमध्यमे ॥ ५३ ॥ चिकीर्षितंपिकालपेब्रूहिमन्मथमोहिनि ॥ भुंक्ष्वभोगान्म
रालाक्षिमयासहकृशोदरि ॥ वांछितान्मनसानूनंकृत्वामांपतिमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८॥ छ ॥
नारदउवाच ॥ इत्युक्तोऽहंतदातेनराज्ञातालध्वजेनच ॥ विमृश्यमनसात्यर्थंतमुवाचविशांपते ॥ १ ॥ राजन्नाहंविजानामिपुत्रीकस्येतिनिश्चयम् ॥ पित
रौक्कचमेकेनस्थापिताचसरोवरे ॥ २ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिकथंमेसुकृतंभवेत् ॥ निराधाराऽस्मिराजेंद्रचिंतयामिचिकीर्षितम् ॥ ३ ॥ दैवमेवपरंराजन्ना
स्त्यत्रपौरुषंमम ॥ धर्मज्ञोसिमहीपालयथेच्छसितथाकुरु ॥ ४ ॥ तवाऽधीनास्म्यहंभूपनमेकोप्यस्तिपालकः ॥ नपितानचमाताचनस्थानंनचबांधवाः
॥ ५ ॥ इत्युक्तोऽसौमयाराजावभूवमदनातुरः ॥ मांनिरीक्ष्यविशालाक्षींसेवकानित्युवाचह ॥ ६ ॥ नरयानमानयध्वंचतुर्वाह्यंमनोहरम् ॥ आरोहणार्थ
मस्यास्तुकौशेयांबरवेष्टितम् ॥ ७ ॥ मृद्वास्तरणसंयुक्तंमुक्ताजालविभूषितम् ॥ चतुरस्त्रंविशालंचसुवर्णरचितंशुभम् ॥ ८ ॥ ॥ ४१ ॥

षट्षष्टिश्लोकवर्यैस्तुस्त्रीभावंगमितस्यच॥नारदस्यपुनःसम्यक्पुरुषप्राप्तिरुच्यते ॥१॥ तालध्वजसमागमानंतरंजातंवृत्तमाह इत्युक्तइति॥१॥२॥ सुकृतंकल्याणम् ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥६॥७॥८॥

॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ पूर्वदेहंपुंभावंमुनिजन्मचनस्मृतवानित्यर्थः ॥ १७ ॥ पत्नीष्वस्यान्यपत्नीषुमध्येप्रियासत्यहमेवाऽस्ययोषानान्येत्यर्थः॥ १८॥ १९॥ ब्रह्मविज्ञानमिति ॥ अनेनचब्रह्मविज्ञानेजातेऽपिपुनःसंस्काररूपेणदग्धबीजवत्स्थितस्याऽऽवरणशक्तिरूपस्याज्ञानस्यमायाबलात्प्रादुर्भावोऽस्मिन्नेवजन्मनिभवतीतिबोधितम् ॥ एतादृशमहोमाया

तस्यतद्वचनंश्रुत्वाभृत्याःसत्वरगामिनः ॥ आनिन्युःशिबिकांदिव्यांमदर्थेवस्त्रवेष्टिताम् ॥९॥ आरूढाऽहंतदातस्यांतस्यप्रियचिकीर्षया ॥ मुदितोऽसौगृहेनीत्वामांतदापृथिवीपतिः ॥ १० ॥ विवाहविधिनाराजाशुभेलग्नेशुभेदिने ॥ उपयेमेचमांतत्रहुतभुक्सन्निधौततः ॥ ११ ॥ तस्याऽहंवल्लभाजाताप्राणेभ्योऽपिगरीयसी ॥ सौभाग्यसुंदरीत्येवंनामतत्रकृतंमम ॥ १२ ॥ रममाणोमयासार्धंसुखमापमहीपतिः ॥ नानाभोगविलासैश्चकामशास्त्रोदितैस्तथा ॥ ॥ १३ ॥ राजकार्याणिसंत्यज्यक्रीडासक्तोदिवानिशम् ॥ नाऽसौविवेदगच्छंतंकालंकामकलारतः ॥१४॥ उद्यानेषुचरम्येषुवापीषुचगृहेषुच ॥ हर्म्येषुवरशैलेषुदीर्घिकासुवरासुच ॥ १५ ॥ वारुणीमदमत्तोऽसौविहरन्काननेशुभे ॥ विसृज्यसर्वकार्याणिमदधीनोबभूवह ॥ १६ ॥ व्यासाऽहंतेनसंसक्ताक्रीडारसवशंक्रिता ॥ स्मृतवान्पूर्वदेहंनपुंभावंमुनिजन्मच ॥ १७ ॥ ममैवाऽयंपतिर्योषाऽहंपत्नीषुप्रियासती ॥ पट्टराज्ञीविलासज्ञासफलंजीवितंमम ॥ १८ ॥ इतिचिंतयतीतस्मिन्प्रेमबद्धादिवानिशम् ॥ क्रीडासक्तासुखेलुब्धातंस्थितावशवर्तिनी ॥ १९ ॥ विस्मृतंब्रह्मविज्ञानंब्रह्मज्ञानंचशाश्वतम् ॥ धर्मशास्त्रपरिज्ञानंतदासक्तमनाःस्थिता ॥ २० ॥ एवंविहरतस्तत्रवर्षाणिद्वादशैवतु ॥ गतानिक्षणवत्कामक्रीडासक्तस्यमेमुने ॥ २१ ॥ जातागर्भवतीचाऽहंमुदंप्रापनृपस्तदा ॥ कारयामासविधिवद्गर्भसंस्कारकर्मच ॥ २२ ॥ अपृच्छद्दोहदंराजाप्रीणयन्मांपुनःपुनः ॥ नाऽब्रुवंलज्जमानाऽहंनृपंप्रीतमनाभृशम् ॥ २३ ॥ संपूर्णेदशमेमासिपुत्रोजातस्ततोमम ॥ शुभेह्निग्रहनक्षत्रलग्नताराबलान्विते ॥ २४ ॥ बभूवनृपतेर्गेहेपुत्रजन्ममहोत्सवः ॥ राजापरमसंतुष्टोवभूवसुतजन्मतः ॥ २५ ॥ सूतकांतेसुतंवीक्ष्यराजामुदमवापह ॥ अहंभूमिपतेश्चासंप्रियाभार्यापरंतप ॥ २६ ॥ ततोवर्षद्वयांतेवैपुनर्गर्भोमयाधृतः ॥ द्वितीयस्तुसुतोजातःसर्वलक्षणसंयुतः ॥ २७ ॥ सुधन्वेतिसुतस्याऽथनामचक्रेनृपस्तदा ॥ वीरवर्मेतिज्येष्ठस्यब्राह्मणैःप्रेरितस्त्वयम् ॥ २८ ॥ एवंद्वादशपुत्राश्चप्रसूताभूपसंमताः ॥ मोहितोऽहंतदातेषांप्रीत्यापालनलालने ॥ २९ ॥

वलमितिभावः ॥ ननुब्रह्मज्ञानेजातेऽपिपुनरज्ञानस्योद्भवेब्रह्मज्ञानंनिरर्थकमेवेतिचेन्न ॥ सकृद्ब्रह्मज्ञानेनदग्धस्याऽज्ञानस्यसंस्काररूपेणदग्धबीजवत्स्थितस्यतस्मिन्नेवदेहेप्रादुर्भावेपि तस्यजन्मांतरदायकत्वाभावात्ब्रह्मज्ञानसार्थकत्वसिद्धेः ॥ तीर्थेश्वपचगृहेवानष्टस्मृतिरपित्यजन्प्राणान्॥ज्ञानसमकालमेवकैवल्यंयाति हतशोकः॥इतिपरमार्थसारेपतंजल्युक्तेरिति ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ दोहदंगर्भिणीमनोरथम् ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥

॥ ४२ ॥

॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ अहंनारदोभगवतामाययावंचितेऽस्मीतिमयामनसानकदापिचिंतितमेतादृशंम यावलंप्रवलमितिभावः ॥ ३९ ॥

पुनरष्टसुताःकालेकालेजाताःस्वरूपिणः ॥ गार्हस्थ्यमेततःपूर्णसंपन्नंसुखसाधनम् ॥३०॥ तेषांदारक्रियाःकालेकृताराज्ञायथोचिताः ॥ स्नुषाभिश्चतथा
पुत्रैःपरिवारोमहानभूत् ॥ ३१ ॥ ततःपौत्रादिसंभूतास्तेपिक्रीडारसान्विताः ॥ आसन्नानारसोपेतामोहवृद्धिकराभृशम् ॥ ३२ ॥ कदाचित्सुखमैश्वर्यक
दाचिद्दुःखमद्भुतम् ॥ पुत्रेपुरोगजनितंदेहसंतापकारकम् ॥ ३३ ॥ परस्परंकदाचित्तुविरोधोभूत्सुदारुणः ॥ पुत्राणांवावधूनांचतेनसंतापसंभवः ॥३४॥
सुखदुःखात्मकेघोरेमिथ्याचारकरेभृशम् ॥ संकल्पजनितेक्षुद्रेमग्नोऽहंमुनिसत्तम ॥ ३५ ॥ विस्मृतंपूर्वविज्ञानंशास्त्रज्ञानंतथागतम् ॥ योषाभावेविलीनो
ऽहंगृहकार्येषुसर्वथा ॥ ३६ ॥ अहंकारस्तुसंजातोभृशंमोहविवर्धकः ॥ एतेमेवलिनःपुत्राःस्नुषाःस्वकुलसंभवाः ॥ ३७ ॥ एतेपुत्राःसुसन्नद्धाःक्रीडंतिमम
वेश्मसु ॥ धन्याऽहंखलुनारीणांसंसारेऽस्मिन्नहोभृशम् ॥ ३८ ॥ नारदोऽहंभगवतावंचितोमाययाकिल ॥ नकदाचिन्मयाप्येवंचिंतितंमनसाकिल ॥३९॥
राजपत्नीशुभाचारावहुपुत्रापतिव्रता ॥ धन्याऽहंकिलसंसारेकृष्णैवंमोहितस्त्वहम् ॥ ४० ॥ अथकश्चिन्नृपःकामंदूरदेशाधिपोमहान् ॥ अरातिभावमाप
न्नःपतिनासहमानद ॥ ४१ ॥ कृत्वासैन्यसमायोगंरथैश्चवारणैर्युतम् ॥ आजगामकान्यकुब्जेपुरेयुद्धमचिंतयत् ॥ ४२ ॥ वेष्टितंनगरंतेनराज्ञासैन्ययुतेन
च ॥ ममपुत्राश्चपौत्राश्चनिर्गतानगरात्तदा ॥ ४३ ॥ संग्रामस्तुमुलस्तत्रकृतस्तैस्तेनपुत्रकैः ॥ हतारणेसुताःसर्वेवैरिणाकालयोगतः ॥४४॥ राजाभग्नस्तु
संग्रामादागतःस्वगृहंपुनः ॥ श्रुतंमयामृताःपुत्राःसंग्रामेभृशदारुणे ॥ ४५ ॥ सहत्वामेसुतान्पौत्रान्गतोराजावलान्वितः ॥ क्रंदमानाह्यहंतत्रगतासमरमं
डले ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातान्पतितान्पुत्रान्पौत्रांश्चदुःखपीडितान् ॥ विललापाहमायुष्मञ्छोकसागरसंप्लुवे ॥ ४७ ॥ हापुत्राःक्वगतामेऽद्यहाहतास्मिदुरात्म
ना ॥ दैवेनाऽतिवलिष्ठेनदुर्वारेणाऽतितापिना ॥ ४८ ॥ एतस्मिन्नंतरेतत्रभगवान्मधुसूदनः ॥ कृत्वारूपंद्विजस्याऽगाद्वृद्धःपरमशोभनः ॥ ४९ ॥ सुवासा
वेदवित्कामंमत्समीपंसमागतः ॥ मामुवाचाऽतिदीनांसक्रंदमानांरणाजिरे ॥ ५० ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ किंविषीदसितन्वंगिभ्रमोऽयंप्रकटीकृतः ॥ मोहेन
कोकिलालापेपतिपुत्रगृहात्मके ॥ ५१ ॥ कात्वंकस्याःसुताःकेऽमीचिंतयाऽऽत्मगतिंपराम् ॥ उत्तिष्ठरोदनंत्यक्त्वास्वस्थाभवसुलोचने ॥ ५२॥ स्नानंच
तिलदानंचपुत्राणांकुरुकामिनि ॥ परलोकगतानांचमर्यादारक्षणायवै ॥ ५३ ॥ कर्तव्यंसर्वथातीर्थेस्नानंतुनगृहेक्वचित् ॥ मृतानांकिलवंधूनांधर्मशास्त्रस्य ॥ ४२ ॥
निर्णयः ॥ ५४ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्त्वातेनविप्रेणवृद्धेनप्रतिवोधिता ॥ उत्थिताऽहंनृपेणाऽथयुक्तावंधुभिरावृता ॥ ५५ ॥

॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥

॥ ५६ ॥ ५७ ॥ शोकंनिरर्थकंत्यज अयंपुत्राणांक्रियाकालोऽस्तीत्यर्थः ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ केनहेतुनेतिविस्मृतइत्यर्थः ॥ ६६॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेएकोनत्रिंशोध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ त्र्यधिकैश्चैवपंचाशत्पद्यैरथहरिःस्वयम् ॥ नारदायमहामायामहिमानंवदत्यपि ॥ १ ॥ नारदस्यपुरुषभावप्राप्त्युत्तरंजातंवृत्तमाह

अग्रतोद्विजरूपेणभगवान्भूतभावनः ॥ चलिताऽहंततस्तूर्णंतीर्थंपरमपावनम् ॥ ५६ ॥ हरिर्मांकृपयातत्रपुंतीर्थेसरसिप्रभुः ॥ नीत्वाऽऽहभगवान्विष्णु
र्द्विजरूपीजनार्दनः ॥५७॥ स्नानंकुरुतडागेऽस्मिन्पावनेगजगामिनि ॥ त्यजशोकंक्रियाकालःपुत्राणांचनिरर्थकम् ॥ ५८ ॥ कोटिशस्तेमृताःपुत्राजन्म
जन्मसमुद्भवाः ॥ पितरःपतयश्चैवभ्रातरोजामयस्तथा ॥ ५९ ॥ केषांदुःखंत्वयाकार्यंभ्रमेऽस्मिन्मानसोद्भवे ॥ वितथेस्वप्नसदृशेतापदेदेहिनामिह ॥६०॥
नारदउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वातीर्थेपुरुषसंज्ञके ॥ प्रविष्टास्नातुकामाऽहंप्रेरितातत्रविष्णुना ॥६१॥ मज्जनादेवतीर्थेषुपुमाञ्जातःक्षणादपि ॥ हरिर्वी
णांकरेकृत्वास्थितस्तीरेस्वदेहवान् ॥ ६२ ॥ उन्मज्यचमयातीरेदृष्टःकमललोचनः ॥प्रत्यभिज्ञातदाजातामममचित्तेद्विजोत्तम ॥६३॥ संचिंतितंमयातत्र
नारदोऽहमिहाऽऽगतः ॥ हरिणासहस्त्रीभावंप्रातोमायाविमोहितः ॥ ६४ ॥ इतिचिंतापरश्चाऽहंयदाजातस्तदाहरिः ॥ मामाहनारदागच्छकिंकरोपिजले
स्थितः ॥ ६५ ॥ विस्मितोऽहंतदास्मृत्वास्त्रीभावंदारुणंभृशम् ॥ पुनःपुरुषभावश्चसंपन्नःकेनहेतुना ॥ ६६॥ ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुराणेषष्ठस्कंधे
एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ मांदृष्ट्वानारदंविप्रंविस्मितोऽसौमहीपतिः ॥ क्वगताममभार्यासाकुतोऽयंमुनिसत्तमः ॥ १ ॥
विललापनृपस्तत्रहाप्रियेतिमुहुर्मुहुः ॥ क्वगतामांपरित्यज्यविलपंतंवियोगिनम् ॥२॥ विनात्वांविपुलश्रोणिवृथामेजीवितंगृहम् ॥ राज्यंकमलपत्राक्षिकिं
करोमिशुचिस्मिते ॥ ३ ॥ नप्राणामेबहिर्यांतिविरहेणतवाऽधुना ॥ गतोवैप्रीतिधर्मस्तुत्वामृतेप्राणधारणात् ॥ ४ ॥ विलपामिविशालाक्षिदेहिप्रत्युत्तरं
प्रियम् ॥ क्वगतासामयिप्रीतिर्याभूत्प्रथमसंगमे ॥ ५ ॥ विमग्नाकिंजलेसुभ्रुभक्षितामत्स्यकच्छपैः ॥ गृहीतावरुणेनाशुममदौर्भाग्ययोगतः ॥ ६ ॥ धन्या
सुचारुसर्वांगियात्वंपुत्रैःसमागता ॥ अकृत्रिमस्तुपुत्रेषुस्नेहस्तेऽमृतभाषिणि ॥७॥ नयुक्तमधुनायन्मांविहायत्रिदिवंगता ॥ विलपंतंपतिंदीनंपुत्रस्नेहेनयंत्रि
ता ॥ ८ ॥ उभयंमेगतंकांतेपुत्राःस्त्वंप्राणवल्लभा ॥ तथापिमरणंनास्तिदुःखितस्यभृशंप्रिये ॥ ९ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिरामोनास्तिमहीतले ॥ रामावि
रहजंदुःखंजानातिरघुनंदनः ॥ १० ॥ विधिनानिष्ठुरेणाऽत्रविपरीतंकृतंभुवि ॥ दंपत्योर्मरणंभिन्नंसर्वथासमचित्तयोः ॥ ११ ॥

मांदृष्ट्वेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ तवविरहेणयदिप्राणाबहिर्निर्गच्छंतितदपिवरम् परंतुतेऽपिबहिर्ननिर्गच्छंतीत्याह नप्राणाइति ॥ प्राणधारणात्प्राणधारणंव्याप्ययावज्जीवमित्यर्थः ॥ त्वामृतेप्रीति
धर्मोगतउच्छिन्नइत्यर्थः ॥ इतःपरंयावज्जीवंकुत्राऽपिप्रीतिर्नस्थास्यतीत्यर्थः ॥ ४ ॥ मयियातवप्रीतिःस्थितासाऽधुनाक्वगतेत्यन्वयः ॥५॥ ६ ॥ पुत्रैःसहसमागतामृतेत्यर्थः॥७॥८॥९॥१०॥११॥

पतिनासहेति ॥ तथापुरुषस्याऽपिस्त्रियासहज्वलनंकुतोनकृतमितिभावः॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ यद्भूतंयदुत्पन्नंतद्यथोत्पन्नंतथागतंतत्रखेदोनुचितइतिभावः ॥१८॥१९॥ ॥ २० ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ दायादेपुत्रे न्यस्यस्थापयित्वेत्यर्थः ॥२४ ॥ २५ ॥ २६ ॥ मायेयमिति ॥ भगवत्याःसच्चिदानंदरूपिण्याःदेव्याइयंदृश्यमानासर्वामायाभवाति ॥ कासामाया

उपकारस्तुनारीणांमुनिभिर्विहितःकिल ॥ यदुक्तंधर्मशास्त्रेषुज्वलनंपतिनासह ॥ १२ ॥ एवंविलपमानंतंराजानंभगवान्हरिः ॥ निवारयामासतदावचनै र्युक्तियोजितैः ॥१३॥ श्रीभगवानुवाच ॥ किंविषीदसिराजेंद्रक्वगतातेप्रियांगना ॥ नश्रुतंकिंत्वयाशास्त्रंनकृतोऽसौबुधाश्रयः॥१४॥कासाकस्त्वंक्वसंयोगो वियोगःकीदृशस्तव ॥ प्रवाहरूपसंसारेनृणांनौतरतामिव ॥१५॥ गृहेगच्छनृपश्रेष्ठवृथातेरुदितेनकिम् ॥ संयोगश्चवियोगश्चदैवाधीनःसदानृणाम् ॥१६॥ अनयासहतेराजन्संयोगास्त्विहसंवृतः ॥ मुक्तात्वयाविशालाक्षीसुंदरीतनुमध्यमा ॥ १७ ॥ नदृष्टौपितरावस्यास्त्वयाप्राप्तासरोवरे ॥ काकतालीप्रसंगेनय द्भूतंतत्तथागतम् ॥ १८ ॥ माशोकंकुरुराजेंद्रकालोहिदुरतिक्रमः ॥ कालयोगंसमासाद्यभुंक्ष्वभोगान्गृहेयथा ॥ १९ ॥ यथागतागतासातुतथैववरवर्णि नी ॥ यथापूर्वंतथातत्रगच्छकार्यंकुरुप्रभो ॥ २० ॥ रुदितेनतवाऽद्यैवनागमिष्यतिकामिनी ॥ वृथाशोचसिपृथ्वीशयोगयुक्तोभवाऽधुना ॥ २१ ॥ भोगः कालवशादेतितथैवप्रतियातिच ॥ नाऽत्रशोकस्तुकर्तव्योनिष्फलेभववर्त्मनि ॥ २२ ॥ नैकत्रसुखसंयोगोदुःखयोगस्तुनैकतः ॥ घटिकायंत्रवत्कामंभ्रमणं सुखदुःखयोः ॥ २३ ॥ मनःकृत्वास्थिरंभूपकुरुराज्यंयथासुखम् ॥ अथवान्यस्यदायादेवनंसेवयसांप्रतम् ॥ २४ ॥ दुर्लभोमानुषोदेहःप्राणिनांक्षणभंगु रः ॥ तस्मिन्प्राप्तेतुकर्तव्यंसर्वथैवात्मसाधनम् ॥ २५ ॥ जिह्वोपस्थरसोराजन्पशुयोनिषुवर्तते ॥ ज्ञानंमानुषदेहेवैनान्यासुचकुयोनिषु ॥ २६ ॥ तस्माद्ग च्छगृहंत्यक्त्वाशोकंकांतासमुद्भवम् ॥ मायेयंभगवत्यास्तुययासंमोहितंजगत् ॥ २७ ॥ नारदउवाच ॥ इत्युक्तोहरिणाराजाप्रणम्यकमलापतिम्॥कृत्वा स्नानविधिंसम्यग्जगामानिजमंदिरम् ॥ २८ ॥ दत्त्वाराज्यंस्वपौत्रायप्राप्यनिर्वेदमद्भुतम् ॥ वनंजगामभूपालस्तत्त्वज्ञानमवापच ॥ २९ ॥ गतेराजन्यहं वीक्ष्यभगवंतमधोक्षजम् ॥ तमब्रुवंजगन्नाथंहसंतंमांपुनःपुनः ॥ ३० ॥ वंचितोऽहंत्वयादेवज्ञातंमायाबलंमहत् ॥ स्मरामिचरितंसर्वंस्त्रीदेहेयत्कृतंमया ॥ ॥ ३१ ॥ ब्रूहिमेदेवदेवेशप्रविष्टोऽहंसरोवरे ॥ विगतंपूर्वविज्ञानंस्नानादेवकथंहरे ॥ ३२ ॥ योषिदेहंसमासाद्यमोहितोऽहंजगद्गुरो ॥ पतिंप्राप्यनृपश्रेष्ठंपुलो मीवासवंयथा ॥ ३३ ॥ मनस्तदेवतच्चित्तंदेहःसचपुरातनः ॥ लिंगंतदेवदेवेशस्मृतेर्नाशःकथंहरे ॥ ३४ ॥

ययाजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषंसंमोहितंभवति तथाचमायामयत्वात्सर्वस्यमिथ्यात्वमुक्तंभवति मिथ्यात्वादेवमिथ्यापदार्थस्याधिष्ठानज्ञानमंतरानाशाभावादधिष्ठानरूपसच्चिदानंदात्मिकायाभगवत्याः साक्षात्कारोऽवश्यंसंपादनीयोमायामयप्रपंचनाशनार्थमितिभावः ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥ ३३ ॥ ३४ ॥

॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ यत्त्वयोक्तंविविक्तमधुनायथाजानामितथातदास्त्रीभावसमयेविवेकः क्गतइति तत्रनैवंसंदेहंकुरु ॥ सर्पभ्रमस्थलेविवेकज्ञानस्यकुत्राऽप्यसत्त्वादित्याह पश्यनारदेति॥ननुभ्र
मस्थलेकुतोनविवेकस्तिष्ठतीतिचेन्मायावीविलासादित्याह मायावीविलासोयमिति ॥ तत्रानुभवंप्रसिद्धमाह दशाभेदाइति ॥ तादशाआह जाग्रदिति॥एताश्चतस्रोदशायद्यपिभ्रमरूपाआत्मनितिष्ठंति
तथापितद्दशानुभवसमयेउपदेशमंतरानकस्यापिभ्रमोऽयमितिविवेकज्ञानंभवाति ॥ यथाऽयंदृष्टांतस्तथात्वयिदेहांतरप्राप्तेसतिभ्रमोऽयमितिनत्वयाज्ञातमतोदृष्टांतानुरोधेनपुनःकीदृशःसंदेहोऽत्रसंदे
हस्थलंनैतादित्यर्थः ॥ नहिरज्जुसर्पादिभ्रमस्थलेसदुपदेशंविनाविवेकज्ञानंभवतिमायाविनोविलासएवाऽयंयःस्वमाययासत्यमपिसत्यमिवदर्शयतीति ॥ ३९ ॥ इदमेवाऽनेकदृष्टांतोपपादनेनविशदय

विस्मयोऽयंमहान्मेत्रज्ञाननाशंप्रतिप्रभो ॥ कथयाऽद्यरमाकांतकारणंपरमंचयत्॥३५॥ नारीदेहंमयाप्राप्यभुक्ताभोगाह्यनेकशः॥सुरापानंकथंनित्यंविधि
हीनंचभोजनम् ॥ ३६ ॥ मयातदेवनज्ञातंनारदोहमितिस्फुटम् ॥ जानाम्यद्ययथासर्वंविविक्तंनतथातदा ॥ ३७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ पश्यनारदमायावी
विलासोऽयंमहामते ॥ देहेषुसर्वजंतूनांदशाभेदाह्यनेकशः ॥ ३८ ॥ जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिश्चतुरीयादेहिनांदशा॥तथादेहांतरेप्राप्तेसंदेहःकीदृशःपुनः॥३९ ॥
सुप्तोनरोनजानातिनशृणोतिवदत्यपि ॥ पुनःप्रबुद्धोजानातिसर्वज्ञानमशेषतः ॥ ४० ॥ निद्रयाचाल्यतेचित्तंभवंतिस्वप्नसंभवाः॥ नानाविधामनोभेदा
मनोभावाह्यनेकशः॥ ४१ ॥ गजोमांहंतुमायातिनशक्तोऽस्मिपलायने ॥ किंकरोमिनमेस्थानंयत्रगच्छामिसत्वरः ॥ ४२ ॥ मृतंपितामहंस्वप्नेपश्यतिस्व
गृहागतम् ॥ संयोगस्तेनवार्ताचभोजनंसहमन्यते ॥ ४३ ॥ प्रबुद्धःखलुजानातिस्वप्नेदृष्टंसुखासुखम् ॥ स्मृत्वासर्वंजनेभ्यस्तुविस्तरात्प्रवदत्यपि ॥४४॥
स्वप्नेकोऽपिनजानातिभ्रमोऽयमितिनिश्चयः ॥ यथातथैवविभवोमायायादुर्गमःकिल ॥ ४५ ॥ नाऽहंनारदजानामिपारंपरमदुर्घटम् ॥ गुणानांकिलमा
यायानैवशंभुर्नपद्मजः ॥ ४६ ॥ कोऽन्योज्ञातुंसमर्थोभून्मानतोमंदधीःपुनः ॥ मायागुणपरिज्ञानंनकस्याऽपिभवेदिह ॥ ४७ ॥ गुणत्रयकृतंसर्वंजगत्स्था
वरजंगमम् ॥ विनागुणैर्नसंसारोवर्ततेकिंचिदप्यदः ॥ ४८ ॥ अहंसत्त्वप्रधानोऽस्मिरजस्तमःसमन्वितः ॥ नकदाचित्रिभिर्हीनोभवामिभुवनेश्वरः ॥ ४९॥
तथाब्रह्मापितातेऽत्ररजोमुख्यःप्रकीर्तितः ॥ तमःसत्त्वसमायुक्तोनताभ्यामुज्झितःकिल ॥ ५० ॥

ति ॥ सुप्तोनरइति ॥ यथासुप्तोनरःसुप्तिसमयेसुप्तिरितिनजानातिप्रबुद्धस्तुसुप्तोऽहमेतावंतंकालमितिजानातितथेतिशेषः ॥ तथासर्वज्ञानंभ्रमस्थलेऽस्तीत्यर्थः ॥ तस्मिन्समयेतस्यतत्त्वंनजानातीत्य
र्थः ॥ ४० ॥ स्वप्नदृष्टांतमस्मिन्नेवार्थेआह निद्रयेति ॥ ४१ ॥ तानेवनानाविधमनोभावानाह ॥ गजोमामिति ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ जानातिस्मरतीत्यर्थः ॥४४॥ उपसंहरति यथातथैवेति॥४५॥ननु
मायायाएवमघटितघटनापटीयस्त्वंकीदृशमितिचेत्तन्नकोऽपिजानातीत्याह नाऽहंनारदेति ॥ गुणानांपारमित्यन्वयः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ येनज्ञेयंसगुणत्रयांतर्गतोवातदतीतोवा ॥ यदितदतीतस्तदा
सपरमात्मैवाऽस्तिनिर्विकारोनान्यस्तस्यचनिर्विकारत्वादघटितघटनापटीयस्त्वंतेनज्ञातुमशक्यम् ॥ यदितुगुणत्रयांतर्गतस्तदापश्चाज्जायमानस्यार्वाचीनस्यकथंतज्ज्ञानंसंभवेन्नहिपुत्रस्यपितृकृतस्व
जननव्यापारस्यज्ञानसंभवस्तस्मान्नकोपिमायायावैभवंजानातीत्याह [illegible] ॥ ४९ ॥ ५० ॥

तथाचश्रुतिर्मायावैभवस्यदुर्ज्ञेयत्वंदर्शयति ॥ कोअद्धावेदकइहप्रवोचत्कुतआजाताकुतइयंविसृष्टिः ॥ अर्वाग्देवाअस्यविसर्जनेनाथाकोवेदयतआबभूव ॥ इयंविसृष्टिर्यतआबभूवयदिवादधेयदिवान ॥ यो अस्याध्यक्षःपरमेव्योमन्सोअंगवेदयदिवानवेदेति ॥५१॥ तर्हिकिंकर्तव्यमेतत्परिज्ञानायेतिचेत्तत्राह तस्मादिति ॥ नकिंचिन्मायावैभवपरिज्ञानेफलमस्तिर्किंतर्हिसंसारोमायामयोमिथ्याभूतोमायाविनिर्मितोदुर्घटोऽपारोऽसारभूतोस्तीतिज्ञात्वातस्मिन्मोहोनकर्तव्यः ॥ किंतुयेनमायाविनामायाविशिष्टब्रह्मणानिर्मितोयंसंसारस्तांमायाविशिष्टब्रह्मरूपिणींभगवतींजपेद्ध्यायेन्नमेत्तन्निष्ठस्तत्पराय

तस्मान्मोहोनकर्तव्यःसंसारेऽस्मिन्मुनीश्वर ॥ मायाविनिर्मि
शिवस्तथातमोगुण्योरजःसत्त्वसमावृतः ॥ गुणत्रयविहीनस्तुनैवकोऽपिमयाश्रुतः ॥ ५१ ॥ तस्मान्मोहोनकर्तव्यःसंसारेऽस्मिन्मुनीश्वर ॥ मायाविनिर्मि
तेऽसारेऽपारेपरमदुर्घटे ॥ ५२ ॥ दृष्टामायात्वयाऽद्यैवभुक्ताभोगाह्यनेकशः ॥ किंपृच्छसिमहाभागतस्याश्चरितमद्भुतम् ॥५३॥ इतिश्रीदेवीभागवतेम०
षष्ठस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ निशामयमहाराजब्रवीमिविशदाक्षरम् ॥ माहात्म्यंखलुमायायानारदात्तुमयाश्रुतम् ॥ १ ॥ मयापु
नर्मुनिःपृष्टोनारदःसर्ववित्तमः ॥ श्रुत्वाकथांमुनेस्तस्यनारीदेहसमुद्भवाम् ॥२॥ ब्रूहिनारदपश्चात्किंकथितंहरिणातदा ॥ क्वगतश्चजगन्नाथोभवतासहमाध
वः ॥ ३॥ नारदउवाच॥ इत्युक्त्वाभगवांस्तस्मिंस्तडागेऽतिमनोहरे ॥ आरुह्यगरुडंगंतुंवैकुंठेचमनोदधे ॥४॥ मामुवाचरमाकांतोयथेष्टंगच्छनारद ॥ ए
हिवाममलोकंस्वंयथारुचितथाकुरु ॥ ५ ॥ ब्रह्मलोकंगतश्चाऽहमापृच्छ्यमधुसूदनम् ॥ भगवानपिदेवेशस्तत्क्षणाद्गरुडासनः ॥ ६ ॥ वैकुंठमगमत्तूर्णमा
मादिश्ययथासुखम् ॥ ततोऽहंपितृसदनंगतोयातेजनार्दने ॥ ७ ॥ चिंतयन्सकलंदुःखंसुखंचपरमाद्भुतम् ॥ गत्वाप्रणम्यपितरंस्थितोयावत्पुरःपितुः ॥
॥८॥ तावत्पृष्टोमुनेपित्रावीक्ष्यचिंतातुरंतुमाम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ क्वगतोऽसिमहाभागकस्माच्चिंतातुरःसुत॥९॥ स्वस्थंनैवाऽद्यपश्यामिमनस्तेमुनिसत्तम॥
केनापिवंचितोऽसित्वंदृष्टंवाकिंचिदद्भुतम् ॥ १० ॥ विषण्णंगतविज्ञानंपश्यामित्वांकथंसुत ॥ नारदउवाच ॥ इतिपृष्टस्तदापित्रावृस्यांसमुपवेश्यच ॥
॥ ११ ॥ तमब्रुवंस्ववृत्तांतंमायाबलसमुद्भवम् ॥ वंचितोऽहंपितःकामंविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ १२ ॥ स्त्रीभावंगमितःकामंवर्षाणिसुबहून्यपि ॥ अनुभूतं
महद्दुःखंपुत्रशोकसमुद्भवम् ॥१३॥ प्रबोधितोऽहंतेनैवमृदुवाक्यामृतेनच ॥ पुनःसरोवरेस्नात्वाजातोऽहंनारदःपुमान् ॥ १४ ॥ किमेतत्कारणंब्रह्मन्यन्मोह
मगमंतदा ॥ विस्मृतंपूर्वविज्ञानंतन्मयस्तरसाकृतः ॥ १५ ॥ एतन्मायाबलंब्रह्मन्नजानेऽहंदुरत्ययम् ॥ ज्ञानहानिकरंजातंमूलंमोहस्यविस्फुटम् ॥ १६ ॥

णएवभवेदितिभावः ॥ तदुक्तंसूतसंहितायाम् ॥ ततःसर्वसमुत्सृज्यपूर्णापरमसंविदम् ॥ स्वात्मनैवानुसंधायपुनस्तच्चविसर्जयेत् ॥ स्वानुभूत्यास्वयंसाक्षात्स्वात्मभूतांमहेश्वरीम् ॥ पूजयेदादरेणैवपूजासापुरुषार्थदेति ॥ ५२ ॥ उपसंहरति दृष्टेति ॥ ५३ ॥ इतिश्रीदेवीभागवततिलकेषष्ठस्कंधेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ॥षष्टिश्लोकैर्महामायामहिमासंनिगद्यते॥तत्राशनेभगवतीध्यानादिकमिहोच्यते ॥ १ ॥ विष्णुनानारदायोपदेशेकृतेऽनंतरंजातंवृत्तमाह निशामयेति ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६॥७॥८॥चिंतातुरंमांवीक्ष्यस्थितेनपित्राऽहंपृष्टइत्यर्थः ॥ मुनेइतिव्याससंबोधनम् ॥९॥ ॥ १० ॥ वृस्यामासने ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ अहंमोहमगमंगतवानित्यर्थः ॥ विस्मृतंमयेतिशेषः ॥ तन्मयोमोहमयोऽहंतरसावेगेनकृतः ॥ किमस्यकारणमित्यर्थः ॥ १५ ॥ १६ ॥

हेताततामेवाऽतिदुर्घटकारिणींमायांत्वंकथंजितवानित्यर्थः ॥ १७॥१८ ॥ १९ ॥ २० ॥ कालकर्मेति ॥ मायोपादानकारणंकालकर्मादिकंनिमित्तकारणंसाधनंसामग्रीभूतंतैर्निमित्तकारणैर्वृतायु
हेताततामेवाऽतिदुर्घटकारिणींमायांत्वंकथंजितवानित्यर्थः ॥ तथाचाऽनेकसामग्रीविशिष्टामायाऽतिप्रबलायतएकैकसामग्रीनाशोऽपिकेनचित्क
कामायाऽस्तीत्यर्थः ॥ तथाचश्रुतिः ॥ कालस्वभावोनियतिर्यदृच्छाभूतानियोनिःपुरुषइतिचिंत्येतिश्वेताश्वतरे ॥
त्ुनशक्यते कुतः पुनःसकलसामग्रीसहितायास्तस्यानाशइति ॥२१॥ वयंसर्वेविमोहिताइति ॥ अज्ञानिनआवरणशक्त्याविक्षेपशक्त्याचमोहिताःवयं ज्ञानिनस्तुविक्षेपशक्त्याविमोहिताःयावद्देहधारण
पर्यंतमित्यर्थः ॥ २२ ॥ कौरवनाशजंपूर्वमध्यायद्वयेनत्वयोक्तंमोहम् ॥ सुखासीनः ॥ सुखेभूमानंदेसंविद्रूपिण्यांभगवत्यामासीनः ॥ स्थितस्तन्निष्ठोभूत्वेत्यर्थः ॥२३॥ कालक्षयंकुरुनजगत्तन्मोहादि

अनुभूतंमयासम्यग्ज्ञातंसर्वंशुभाशुभम् ॥ कथंत्वंजितवांस्ताततमुपायंवदस्वमे ॥१७॥ नारदउवाच ॥ विज्ञतोऽसौमयाधाताप्रीतिपूर्वमतःपरम् ॥ मामु
वाचस्मितंकृत्वापितामेवासवीसुत ॥ १८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ दुर्जयैषासुरैःसर्वैर्मुनिभिश्चमहात्मभिः ॥ तापसैर्ज्ञानयुक्तैश्चयोगिभिःपवनाशनैः ॥ १९ ॥ ना
हंतांसर्वथाज्ञातुंशक्तोमायांमहाबलाम् ॥ विष्णुर्ज्ञातुंनशक्तश्चतथाशंभुरुमापतिः॥२०॥दुर्ज्ञेयासामहामायासृष्टिस्थित्यंतकारिणी॥कालकर्मस्वभावाद्यैर्नि
मित्तकारणैर्वृता ॥२१॥ शोकंमाकुरुमेधाविंस्तत्रमायामहाबले ॥ नचैवविस्मयःकार्योवयंसर्वेविमोहिताः ॥२२॥ नारदउवाच ॥ पित्रेत्युक्तस्तदाव्यासत
मापृच्छ्यगतस्मयः ॥ आगतोऽस्म्यत्रपश्यन्वैतीर्थानिचवराणिच ॥ २३ ॥ तस्मात्त्वमपिसंत्यज्यमोहंकौरवनाशजम् ॥ कालक्षयंसुखासीनःस्थानेऽस्मि
न्कुरुसत्तम ॥ २४ ॥ अवश्यमेवभोक्तव्यंकृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ निश्चयंहृदयेकृत्वाविचरस्वयथासुखम् ॥ २५ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वानारदोराजन्
गतोमांप्रतिबोध्यच ॥ अहंतच्चिंतयन्वाक्यंयदुक्तंमुनिनातदा ॥ २६ ॥ स्थितःसरस्वतीतीरेकल्पेसारस्वतेवरे ॥ कालातिवाहनायैतत्कृतंभागवतंमया ॥
॥ २७ ॥ पुराणमुत्तमंभूपसर्वसंशयनाशनम् ॥ नानाख्यानसमायुक्तंवेदप्रामाण्यसंश्रितम् ॥ २८ ॥ संदेहोऽत्रनकर्तव्यःसर्वथानृपसत्तम ॥ यथेंद्रजा
लिकःकश्चित्पांचालींदारवींकरे ॥ २९ ॥ कृत्वानर्तयतेकामंस्वेच्छयावशवर्तिनीम् ॥ तथानर्तयतेमायाजगत्स्थावरजंगमम् ॥ ३० ॥ ब्रह्मादिस्तंबपर्य
तंसदेवासुरमानुषम् ॥ पंचेंद्रियसमायुक्तंमनश्चित्तानुवर्तनम् ॥ ३१ ॥ गुणास्तुकारणंराजन्सर्वेषांसर्वथात्रयः ॥ कार्यकारणसंयुक्तंभवतीतिविनिश्चयः ॥
॥ ३२ ॥ भिन्नाभिन्नस्वभावास्तेगुणामायासमुद्भवाः ॥ शांतोघोरस्तथामूढस्त्रयस्तुविविधायतः ॥ ३३ ॥

कंवाऽवलोकयजीवन्मुक्तिलाभार्थंभगवत्यांसमाधिनिष्ठोभवेत्यर्थः ॥२४॥ यदिसमाधिमतोऽपिकदाचित्प्रारब्धवशेनचित्तंव्युत्थितंभवेत्तदाविक्षेपोभोक्तव्यएवनतत्रोपायोस्तीत्याह अवश्यमेवेति ॥२५॥
॥ २६ ॥कल्पेसारस्वतेवरइति॥सारस्वतकल्पेजायमानाःयाःकथाव्याविर्भावादिकास्ताःगृहीत्वामयैतद्देवीभागवतंकृतमित्यर्थः ॥ यद्वा ॥ सारस्वतकल्पेएवमयैतद्भागवतंकृतमित्यर्थः ॥ कालाति
वाहनेति ॥ समाधेर्व्युत्थितस्यचित्तस्यविक्षेपबाधाभाभूत्किंतुभगवतीगुणानुवर्णनेनकालोगच्छतुतदर्थमित्यर्थः ॥ तदुक्तंमात्स्ये ॥ सारस्वतस्यकल्पस्यमध्येयेस्युर्नरामराः ॥ तद्वृत्तांतोद्भवंलोकेतद्भा
गवतमिष्यतइति ॥२७ ॥ २८ ॥ मायैवैतेषांसर्वभावानांकारणंसर्वस्यदृश्यमात्रस्यापिसर्वकारणमित्यत्रनसंदेहःकर्तव्यइत्याह संदेहोऽत्रनकर्तव्यइति ॥ पांचालींपुत्तलींदारवींदारुनिर्मिताम् ॥२९॥
॥३०॥ ३१॥गुणास्त्विति॥मायागुणाएवेत्यर्थः ॥३२॥विविधास्त्रयोगुणाः॥प्रस्तारेकृतेत्रयाणांनवभेदाभवंतिपुनर्नवानांप्रस्तारेपुनस्तावतांप्रस्तारेएवंक्रमेणाऽनंताभेदागुणानांभवंतीत्यर्थः ॥ ३३ ॥

एवंगुणानामनंतत्वंप्रसाध्यतेषांव्यास्यामायाव्याप्तिमाह तत्समेतइति ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ माधवोविष्णुरपितथैवेत्याह माधवोऽपीति ॥ ४१ ॥ ४२॥४३॥ ॥ ४४ ॥ मन्वादयोऽपितथैवेत्याह सूर्यवंशोद्भवाइति ॥ ४५ ॥ यस्मादेवंतस्मान्मायाव्याप्तंमायामयमेवसर्वमित्याह मायाधीनमिति यस्मादिदंसर्वंमायाधीनंतस्माद्विष्णुःसर्वज्ञःसन्कथंहयरूपंधृतवानित्यादिःसंदेहोनकर्तव्यइत्याह तस्माद्राजन्निति ॥ सर्वोपिदेहीमायाधीनइत्यर्थः ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ननुमायायाजडत्वात्कथंजगद्वशीकर्तुंसमर्थेतिचेत्तत्राह साचमायेति ॥ संविद्रूपेसंविद्रूपिण्यांभगवत्यांतिष्ठतितदधीनासर्वदासंविद्रूपाधीनाऽस्ति तेनसंविद्रूपेणसर्वदाजीवेप्रेरिताचाऽस्ति ॥ तथाचसंविद्रूपिण्याभगवत्याश्चेतनत्वात्तत्प्रेरितमायाधीनत्वंजगतःसंभवतीत्यर्थः ॥ ननुप्रवर्तकत्वंचा

तत्समेतःपुमान्नित्यंतद्विहीनःकथंभवेत् ॥ नभवत्येवसंसारेरहितस्तंतुभिःपटः ॥ ३४॥ तथागुणैस्त्रिभिर्हीनोनदेहीतिविनिश्चयः ॥ देवदेहोमनुष्योवातिरश्चोवानराधिप ॥ ३५ ॥ गुणैर्विरहितोनस्यान्मृद्विहीनोघटोयथा ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रस्त्रयश्चामीगुणाश्रयाः ॥ ३६॥ कदाचित्प्रीतियुक्तास्तेतथाप्रीतियुताःपुनः ॥ तथाविषादयुक्तास्तेभवंतिगुणयोगतः ॥ ३७ ॥ ब्रह्माकदाचित्सत्त्वस्थस्तदाशांतःसमाधिमान् ॥ प्रीतियुक्तोभवेत्सर्वभूतेषुज्ञानसंयुतः ॥ ॥ ३८ ॥ पुनःसत्त्वविहीनस्तुरजोगुणसमावृतः ॥ तदाभवेद्घोररूपःसर्वत्राऽप्रीतिसंयुतः ॥ ३९ ॥ यदातमोगुणाविष्टोबाहुल्येनभवेद्विधिः ॥ तदाविषादसंपन्नोमूढोभवतिनाऽन्यथा ॥ ४० ॥ माधवोऽपिसदासत्त्वसंश्रितःसर्वथाभवेत् ॥ यदाशांतःप्रीतियुक्तोभवेज्ज्ञानसमन्वितः ॥ ४१ ॥ सएवरजआधिक्यादप्रीतिसंयुतोभवेत् ॥ घोरश्चसर्वभूतेषुगुणाधीनोरमापतिः ॥ ४२ ॥ रुद्रोऽपिसत्त्वसंयुक्तःप्रीतिमाञ्छांतिमान्भवेत् ॥ रजोनिमीलितःसोऽपिघोरःप्रीतिविवर्जितः ॥ ४३ ॥ तमोगुणयुतःसोऽपिमूढोविषादयुग्भवेत् ॥ एतेयदिगुणाधीनाब्रह्मविष्णुहरादयः ॥४४॥ सूर्यवंशोद्भवास्तद्वत्सोमवंशभवाअपि ॥ मन्वादयश्चयेप्रोक्ताश्चतुर्दशयुगेयुगे ॥ ४५ ॥ अन्येषांचैवकावार्तासंसारेऽस्मिन्नृपोत्तम ॥ मायाधीनंजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ ४६ ॥ तस्माद्राजन्नकर्तव्यःसंदेहोऽत्रकदाचन ॥ देहीमायापराधीनश्चेष्टतेतद्वशानुगः ॥४७॥साचमायापरेतत्त्वेसंविद्रूपेऽस्तिसर्वदा ॥ तदधीनाप्रेरिताचतेनजीवेषुसर्वदा॥४८॥ ततोमायाविशिष्टांतांसंविदंपरमेश्वरीम् ॥ मायेश्वरींभगवतींसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ ४९ ॥ ध्यायेत्तथाराधयेच्चप्रणमेच्चजपेदपि ॥ तेनसासदयाभूत्वामोचयत्येवदेहिनम् ॥ ५० ॥ स्वमायांसंहरत्येवस्वानुभूतिप्रदानतः ॥ भुवनंखलुमायास्यादीश्वरीतस्यनायिका ॥ ५१ ॥

ऽप्यस्यमायायानस्वभावतइतिसूतसंहितोक्तेः प्रवर्तनाशक्तिरपिमायायाएवाऽस्तिचेत्सत्यम् ॥ चेतनाश्रितत्वमेवमायायानस्वातंत्र्येणावस्थानंमायायाअस्ति तत्संबंधादेवतस्याश्चेतनत्वमित्यत्रैवग्रंथस्यतात्पर्यात् ॥ तथाचश्रुतिःमैत्रायणीयानाम् ॥ तमोवाइदमग्रआसीदेकंतत्परेस्यात्तत्परेणेरितंविषमत्वंप्रयातीति ॥ ४८ ॥ नन्वेतादृशमायायानिवृत्तिःकेनभविष्यतीतिचेदधिष्ठानभूतसंविद्रूपभगवत्याराधनेनेत्याह ततोमायाविशिष्टांतामिति ॥ मायेश्वरींमायायाअंतर्यामिभूतांमायायाअधिष्ठानभूतांसंविदंभगवतीमित्यर्थः ॥ ४९ ॥ ध्यायेदिति ध्यानादिनाकिंभविष्यतितदाह ॥ तेनसासदयेति ॥ योयंबध्नातितदाराधनेनसमुक्तोभवतीतिन्यायादितिभावः ॥ ५० ॥ ननुमायातोमोचनेऽपिकुत्रचिद्वर्तमानासामायाकालांतरेबाधिष्यतएवेतिचेत्तत्राह स्वमायांसंहरत्येवेति ॥ मायायामिथ्यात्वान्मिथ्यापदार्थस्याऽधिष्ठानेकल्पितत्वादधिष्ठानज्ञानेनरज्जुसर्पादेःकल्पितस्यनिःशेषंनाशदर्शनान्मायाधिष्ठानभूतस्वसंविद्रूपस्यानुभूतिः ॥ साक्षात्कारस्तत्प्रदानतः ॥ प्रदानेननिःशेषांस्व

मायांसंहरत्येवनाशयत्येवेत्यर्थः ॥ तथाचानिःशेषनाशात्कालांतरेबाधशंकानाऽस्तीतिभावः ॥ तदुक्तंसूतसंहितायाम् ॥ अधिष्ठानावशेषोहिनाशःकल्पितवस्तुनइति ॥ मायेश्वरीत्वादेवभगवत्याभुव
नेश्वरीतिनामेत्याह ॥ भुवनंखलुमायास्यादिति ॥ ५१ ॥ ननुतस्याअनुग्रहोऽप्यतिप्रयत्नसाध्योदुर्घटएवेतिचेत्तत्राह तद्रूपेति ॥ तस्याअनुग्रहोस्तुवामावातस्याःसंविद्रूपेयदिचित्तंसक्तंतदातत्स्वरूपस्व
भावेनैवसदसद्भूतयासदसद्विलक्षणयामायया।किंभवेन्नकिमपीत्यर्थः ॥ नहिवन्हिसान्निध्येशैत्यबाधाभवति ॥ नचवन्हेस्तस्मिन्पुरुषेऽनुग्रहोऽस्ति ॥ किंतुवन्हिस्वभावएवाऽयंतद्वदत्राऽपीतिभावः ॥
॥ ५२ ॥ ननुब्रह्मविष्ण्वादिदेवतानुग्रहेणाऽपिमायानाशोभविष्यतीतिचेत्तत्राह ॥ नान्यद्दैवतांतरमिति ॥ नहिरज्जुसर्पोहरिहरादिदेवताराधनेनतदनुग्रहेणाश्वमेधादिकर्मणावाकदाचिदपिनश्यति
किंत्वाधिष्ठानभूतरज्जुज्ञानादेव ॥ तद्वदत्रापिरज्जुसर्पवद्भासमानायामायायानहरिहराद्युपासनयानाशोनवाश्वमेधादिकर्मभिर्नाशः ॥ किंतुमायाधिष्ठानभूतसंविद्रूपभगवत्याराधनानुभवेनैवेतिभावः ॥
॥ ५३ ॥ तत्रैवयुक्त्यंतरमाह तमोराशिमिति ॥ यथातमोनाशयितुंनद्वितीयंतमःशक्तंसमर्थंभवेत्किंतुभानुप्रभाचंद्रप्रभाविद्युत्प्रभावन्हिप्रभाएवसमर्थाभवंति तद्वदत्रापिमायांधकारनाशेमायांधकाररू

भुवनेशीततःप्रोक्तादेवीत्रैलोक्यसुंदरी ॥ तद्रूपेयदिसक्तंस्याच्चित्तंभूमिपतेसदा ॥ ५२ ॥ माययाकिंभवेत्तत्रसदसद्भूतयानृप ॥ तस्मान्मायानिरासार्थंना
न्यद्दैवतांतरम् ॥ ५३ ॥ समर्थंतुविनादेवींसच्चिदानंदरूपिणीम् ॥ तमोराशिंनाशयितुंशक्तंनैवतमोभवेत् ॥ ५४ ॥ किंतुभानुप्रभाचंद्रविद्युद्वह्निप्रभाद
यः ॥ तस्मान्मायेश्वरीमेवांस्वप्रकाशांतुसंविदम् ॥ ५५ ॥ आराधयेदतिप्रीत्यामायागुणनिवृत्तये ॥ इतिसम्यग्मयाख्यातंवृत्रासुरवधादिकम् ॥ ५६ ॥
एतद्रहस्यंश्रीमा
यत्पृष्टंराजशार्दूलकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ पूर्वार्धोऽयंपुराणस्यकथितस्तवसुव्रत ॥ ५७ ॥ यत्रदेव्यास्तुमहिमाविस्तरेणोपपादितः ॥ एतद्रहस्यंश्रीमा
तुर्नदेयंयस्यकस्यचित् ॥ ५८ ॥ देयंभक्तायशांतायदेवीभक्तिरतायच ॥ शिष्यायज्येष्ठपुत्रायगुरुभक्तियुतायच ॥ ५९ ॥ इदमखिलकथानांसारभूतंपुरा
णंनिखिलनिगमतुल्यंसत्प्रमाणानुविद्धम् ॥ पठतिपरमभावाद्यःशृणोतीहभक्त्यासभवतिधनवान्वैज्ञानवान्मानवोऽत्र ॥ ६० ॥ इतिश्रीदेवीभागवतेमहापुरा
णेषष्ठस्कंधेभगवतीमाहात्म्येएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ वेदाष्टवसुभूसंख्यैः(१८८४)पद्यैर्व्यासकृतैःशुभैः ॥ देवीभागवतस्याऽस्यषष्ठस्कंधःसमाप्तवान् ॥ १ ॥

पामायामयाहरिहरादयोनमायांनाशयितुंसमर्थाः किंतुस्वप्रकाशसंविद्रूपिण्येवभगवतीतिभावः ॥ ५४ ॥ यस्मादेवंतस्मात्सैवसच्चिदानंदरूपिणीभगवतीसमाराध्येत्याह तस्मादिति ॥ ५५ ॥ उपसंहर
ति सम्यगिति ॥ ५६ ॥ पूर्वार्धोऽयंपुराणस्येति ॥ तेनचपूर्वार्धोत्तरार्धभेदेनभागद्वयवदिदंपुराणमस्तीतिबोधितम् ॥ तेनचततोभागवतंप्रोक्तंभागद्वयविभूषितमित्यादित्यपुराणवचनमपिदेवीभाग
वतपरमेव नविष्णुभागवतपरं ॥ विष्णुभागवतदशमस्कंधस्यपूर्वार्धोत्तरार्धभेदेनभागद्वयवत्त्वेऽपिसर्वपुराणस्यभागद्वयवत्त्वाभावात् ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ग्रंथपाठफलंवदति इदमखिलकथानामिति
॥ ६० ॥ श्रीमच्छैवकुलोत्पन्नोरंगनाथात्मजःसुधीः ॥ श्रीलक्ष्मीगर्भसंभूतोनीलकंठोभिधानतः ॥ १ ॥ देवीभागवतस्याऽस्यव्याख्यानरहितस्यच ॥ व्याख्यांयःकृतवान्सम्यग्विशदार्थांतुनिर्मलाम्
॥ २ ॥ तिलकाख्यांतुतस्यास्तुपूर्वार्धांतमगाच्छुभः ॥ षष्ठस्कंधःसमाप्तोऽत्रतेनतुष्यतुपार्वती ॥ ३ ॥ ॥ इतिश्रीशैवकुलोत्पन्नरंगनाथात्मजश्रीलक्ष्मीगर्भजनीलकंठकृतेदेवीभागवतव्याख्याने
तिलकाभिधेएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ ॥ ६ ॥ ॥ ॥ स्कंधश्चायंसमाप्तः ॥ ॥ श्रीजगदंबार्पणमस्तु ॥

॥ इति श्रीमद्देवीभागवते षष्ठस्कंधः समाप्तः ॥